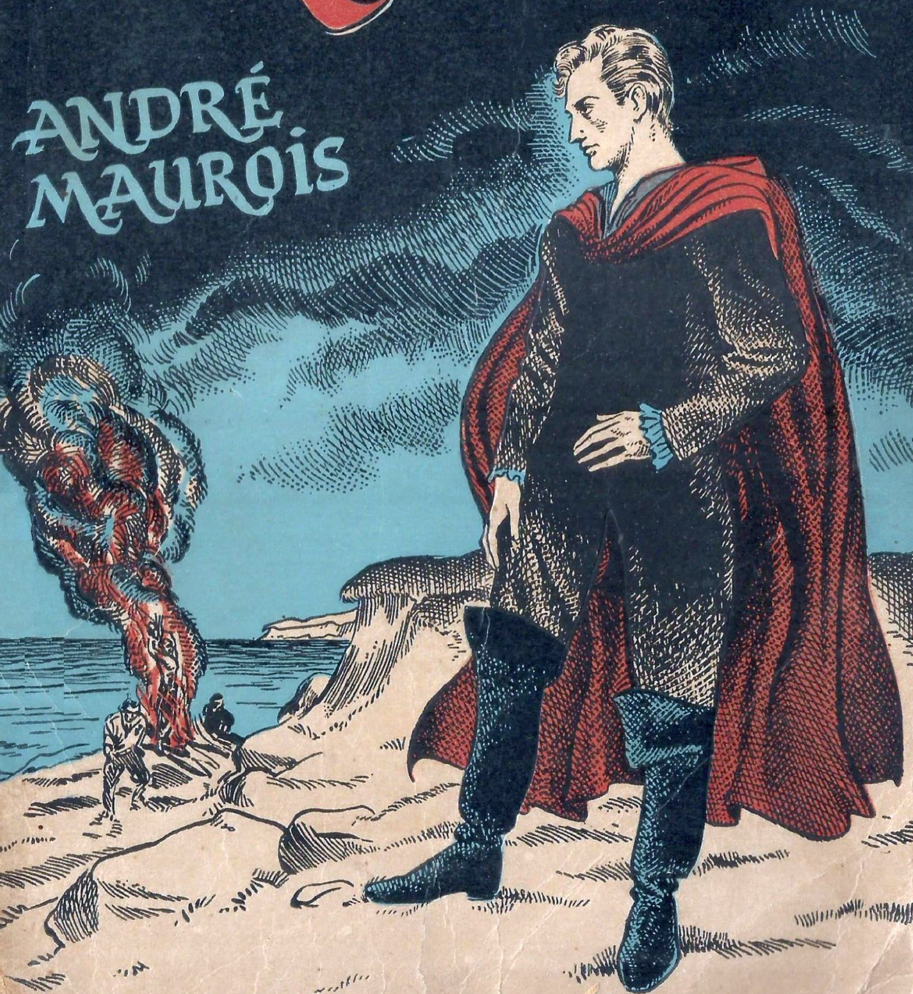
Ariel

ANDRÉ MAUROIS

AHMET HALİT KİTABEVİ

ANDRÉ MAUROIS

ARIEL

(Shelley'in Hayatı)

Tercüme eden:
SABİHA OMAY

(İkinci Basılış)

İSTANBUL
AHMET HALİT KİTABEVİ
1948

André Maurois'dan:

İKLİMLER

Muharririn en güzel eseridir. Hamdi Varoğlu tercüme etmiştir. 150 kuruştur.

1939 HARBİNİN MENŞELERİ

Bu da Maurois'in küçük bir kitabıdır. 25 kuruştur.

KENAN MATBAASI
İSTANBUL — 1948

Ariel ve Muharriri

André Maurois 1885 senesinde Elbœuf' de doğmuştur. Büyük harpte İngiliz ve Fransız orduları arasında irtibat subaylığı yapmıştır. Şöhreti 1918 de «Colonel Bramble'ın sükûtları» ve 1920 de yazdığı «Dr. O'Grady'nin mükâlemeleri» adlı eserleriyle başlar.

Bundan sonra Maurois roman şeklinde biografi yazmağa başlamıştır. En büyük muvaffakıyetleri de bu sahada olmuştur. Bu eserlerin arasında 1923 de yazılan ve mevzuu İngiliz romantik şairlerinden Shelley'in hayatı olan «Ariel» bulunur. Bundan başka Maurois Byron'un, Disraeli'nin, Maréchal Lyautey'in ve Voltaire'in bu şekilde hayatlarını yazmıştır. Ariel Shakespeare'in «Fırtına» isimli piyesinde hayalî ve havaî bir şahsiyettir. Maurois Shelley'i ona benzettiği için kitabına bu ismi vermiştir.

S. O.

BİRİNCİ KISIM

I

DOKTOR KEATE'İN USULÜ

1809 senesinde, İngiltere Kıralı George III. asılzadelerin mektebi olan Eton kolejinin müdürlüğüne Dr. Keate'i tayin etmişti. Sert tabiatli ufak tefek bir adam olan Dr. Keate, her ahlâkî tekâmül yolunda, dayağın lüzumlu bir merhale olduğuna kanidi, ve derslerinin sonunda: «Merhametli olunuz çocuklar, yoksa sizi merhametli oluncaya kadar döverim» derdi.

Oğullarını yetiştirdiği asılzadeler ve zengin tüccarlar bu dinî vahşete kızmazlardı, hattâ, memleketin bütün başvekillerine, piskoposlarına ve generallere dayak atmış olan bu adamı müstesna bir hürmete lâyık görürlerdi.

Bu devirde her sert disiplin yüksek tabaka tarafından iyi nazarla görülürdü. Fransız İhtilâli, pek az evvel, liberalizmin, (idare eden sınıflara yayılınca) tehlikeli olduğunu göstermişti. Mukaddes İttifakın ruhu olan İngiltere hükûmeti Napoleon'a karşı harbederken taç giydirilmiş felsefeye karşı harbettikleri kanaatindeydi. Umumî mekteplerden bilgili olmakla beraber tedbirli ve sinsi bir nesil bekliyordu.

Eton'un genç asılzadelerinin muhtemel olan galeyanlarını zaptetmek için, dersler ihtiyatlı bir serbestlikle idare ediliyordu. Mektebe beş sene devam eden bir talebe, Homère'i iki defa okumuş, hemen hemen bütün Virgile'i öğrenmiş, Horace'ı hatmetmiş bulunuyordu, ve, Wellington yahut Nelson hakkında oldukça iyi lâtince hicviyeler yapabiliyordu. Bu seviyedeki gençler arasında meşhur şairlerden parçalar zikretmek zevki

o kadar tekâmül etmişti ki, bir gün Pitt (1), parlamentoda Enéide'in bir mısraı ortasında durunca, bütün meclis, (Whig'ler ve Tory'ler) (2) hep birden ayağa kalkıp mısraı ikmal etmişlerdi. İşte mütecanis kültüre güzel bir misal. İlimler ihtiyariydi, yani ihmal edilirdi. Fakat dans mecburiydi. Dine gelince, Kaete, şüpheyi büyük bir cürüm addederdi, fakat dinden bahsedilmesini de lüzumsuz bulurdu. Doktor lâkaydiden ziyade mistisizmden korkardı. Kiliselerde gülüşmelere müsamahakâr davranırdı ve pazar günlerinin sükûtuna pek riayet ettirmezdi. Bu terbiyecinin, belki de gayrişuurî olan makyavelizmini burada anlatmak için talebelerin kendisine biraz yalan söylemelerinden hoşlandığını da zikretmek lâzım. «Bu bir hürmet alâmetidir» derdi.

Talebeler arasındaki münasebetlerde oldukça vahşî âdetler hüküm sürüyordu. «Küçükler», «büyükler» in (fag) ları, yani esirleriydi. Her fag metbuunun yatağını toplardı, sabahları tulumbadan suyunu getirirdi, elbiselerini ve ayakkaplarını fırçalardı. Her itaatsizlik münasip işkencelerle cezalandırılırdı. Meselâ bir çocuk ailesine yazdığı bir mektupta, şikâyet etmiyor, fakat gününü nasıl geçirdiğini şöyle anlatıyordu: «Rolls, yani benim fagı olduğum çocuk, ayaklarına mahmuz takmıştı ve bana genişçe bir hendeği atlatmak istiyordu. Her bocalayışımda beni mahmuzluyordu. Tabiî kalçam kan içinde kaldı, (Yunan Şairleri) kitabım cebimde parça parça oldu, yeni elbisem de yırtıldı.»

Boks oyunu çok itibarda idi. Bir gün o kadar şiddetli bir döğüş olmuştu ki, çocuğun biri yerde ölü olarak kalmıştı. Gelip cesedi gören Kaete: «Bu hal şayanı teessüftür, fakat bir Eton talebesinin herşeyden evvel yumruğa yumrukla mukabele etmeye hazır olmasını arzu ederim.» demişti.

Sistemin derin ve gizli maksadı, ayni kalıba dökülmüş sert karakterli adamlar meydana getirmekti. Hareketlerde ser-

(1) Pit : Bir İngiliz devlet adamı.
(2) Liberaller ve muhafazakârlar.

bestlik büyüktü, fakat fikirlerde, giyinmede, konuşmada aykırılık en çok nefret edilen cürümdü. Bazı fikirlere veya derslere fazla alâka göstermek, kuvvetle tashihi icap eden tahammül edilmez bir yapmacık sayılırdı.

Bu şekilde bir hayat genç ingilizlerin hoşuna gitmiyor değildi. Bir kıral tarafından kurulmuş, daima kırallara yakın ve onlar tarafından idare edilen bu kadar eski bir mektebin ananelerinin muhafazasına iştirak etmek gururu, çektikleri ıstırapları telâfi ediyordu. Yalnız bazı hassas ruhlar uzun müddet muztarip oluyorlardı. Meselâ Sussex'in zengin bir mülk sahibinin oğlu ve baronnet sir Bysshe Shalley'in torunu genç Percy Bysshe Shelley, muhite pek intibak edemiyordu. Parlak mavi gözlü, saçları bukle bukte saz benizli ve son derece güzel olan bu çocukta, bu içtimaî seviyedeki bir adamda tabiî olmayan ahlâkî ve manevî bir endişe görülüyordu, ve Oyun Kanunlarını bahis mevzuu etmek için inanılmaz bir temayül gösteriyordu.

Mektebe geldiği zaman altıncı sınıfın büyük talebeleri, nahif vücudunu, melek gibi yüzünü ve bir kıza benziyen hareketlerini görünce mahçup çocuk üzerinde tahakkümlerini kolaylıkla icra edebileceklerini tahmin etmişlerdi. Çok geçmeden Shelleyin her tehdide şiddetle mukavemet ettiğini gördüler. Sarsılmaz azmini, iradesini tahakkuk ettirmeye müsait olmıyan kuvvetsiz vücudu onu isyana sevkediyordu. Rahat olduğu zamanlar hulyalı bir tatlılığı olan gözleri sevinç veya hiddetin tesiri altında âdeta vahşi bir parlaklık alırdı. Tabiî halinde tatlı ve yumuşak olan sesi bu hallerde muztarip ve keskin olurdu.

Kitaplara olan sevgisi, oyunları istihfafı, dağınık saçları, açık gömleğinden gözüken kadın boynu, velhâsıl herşeyi, bu küçük cemiyetin iftihar ettiği zarif haşinliği muhafaza etmeğe memur sansörler tarafından hoş görülmüyordu. Etona geldiği ilk günden fag'lara yapılan zulmün insanî haysiyete mugayir olduğunu görmüş ve başkalarına hizmet etmeyi kısaca reddetmişti. Bundan dolayı kanun harici addedilmişti.

Ona «Deli Shelley» diyorlardı. En kuvvetli eziyetçiler onu işkence ile yola getirmeye karar verdiler, fakat ona yalnız olarak hücum etmekten vazgeçtiler. Çünkü herşeyi yapmağa muktedirdi. Tokatlıyarak, tırmalıyarak, bir kız çocuğu gibi dövüşürdü.

Muntazam teşkilâtla Shelley avı, Etonun en büyük oyunlarından biri olmuştu. Birkaç avcı bu acayip mahlûku dere kenarında şiir okurken keşfedince hemen ötekilere seslenirdi. Shelley saçları rüzgârda uçarak, çayırlara doğru şehrin sokaklarında, kolejin dehlizlerinde kaçmıya başlardı. Nihayet etrafını sararlar, bir duvara dayalı kalırdı. Avcılar tarafından sıkıştırılan bir yabandomuzu gibi feryad ederdi. Talebeler çamura batırılmış topları üzerine atarak onu duvara mıhlıyorlardı. Bir ses «Shelley! Shelley» diye bağırırdı, başka bir ses bunu tekrar ederdi. Emektar kurşunî duvarlar da bu keskin bağrışmaları aksettirirdi. Dalkavuk bir fag zavallının elbisesini çekiştirirdi, başka bir tanesi çimdiklerdi, üçüncü bir fag da yavaşça yaklaşır, Shelley'in asabiyetle koltuğunun altına sıkıştırdığı kitabını bir tekme ile çamura kaydırırdı. Sonra bütün parmaklar biçareye doğru uaztılır ve yeniden «Shelley! Shelley» bağrışmalarından sinirleri tamamiyle altüst olurdu. Onunla uğraşanların beklediği kriz nihayet başgösterirdi, çocukçağızın gözlerini parlatan, yanaklarını solduran, her uzvunu titreten bir asabî hiddet buhranı...

Yeknesak bir manzaradan bıkan mektepliler, oyunlarına dönerlerdi. Shelley çamurlanan kitaplarını toplar, yalnız ve düşünceli, Taymis nehrinin kenarındaki güzel çayırlara doğru yavaş yavaş yürürdü. Güneşli otların üzerine oturarak nehrin akışını seyrederdi. Musiki gibi, akan suyun da kederi hüzne çevirme kudreti vardır. İkisi de seyyal unsurlarının akışıyla ruhlara yavaş yavaş sükûnet ve unutmayı sindirirler. Windsor ve Etonun muazzam kuleleri isyan eden çocuğun etrafında sarsılmaz ve düşman bir dünya teşkil ederdi, fakat söğüt ağaçlarının titrek manzarası inceliğiyle onu teskin ederdi.

Kitaplarına avdet ederdi; okuduğu şeyler: Diderot, Vol-

daire, M. d'Holbach'ın sistemi idi. Nefret edilen bu fransızlara hayranlık göstermek ona cesurluğuna lâyık bir hareket gibi geliyordu. Bunların hepsinin hulâsası sayılabilecek Godwin'in «Siyasî Adalet» i en çok sevdiği kitaptı. Godwin'de herşey basit gibi görünüyordu. Eğer herkes onu okumuş olsaydı, dünya efsanevî bir saadet içinde yaşardı. Mantığın yani Godwinin sesini dinleseydiler, günde iki saat çalışma onları doyurmıya kâfi gelirdi. İzdivacın mânasız âdetleri yerine serbest aşk kaim olurdu. İtikattan doğan korkuların yerine hakikî felsefe gelirdi. Heyhat! hurafeler kalpleri sertleştiriyordu.

Shelley kitabını kapar, çiçeklerin arasında güneşe uzanır ve insanların zavallılığı üzerinde düşünceye dalardı.

Yakında olan mektebin Orta çağ binalarından mânasız uğultular bu ağaç ve ırmakların sihirli dünyasına doğru yükselirdi. Etrafındaki sakin kırlarda onu gözetliyen hiçbir müstehzi çehre yoktu. Çocuk nihayet serbestçe gözyaşlarını akıtırdı ve ellerini birleştirerek yüksek sesle şu garip yemini ederdi: «Elimden geldiği kadar uslu, doğru ve hür olacağıma yemin ederim. Hodbin ve kudretli olanlarla hiçbir zaman sükûtumla bile cürüm ortağı olmıyacağıma yemin ederim. Hayatımı güzel şeylere vakfedeceğime yemin ederim...»

Eğer Dr. Kaete, iyi idare edilen bir müessesede teessüfe değer böyle bir dinî galeyana şahit olabilseydi, muhakkak ki bunu en sevdiği usulü ile karşılardı.

II

EVDE

Tatillerde asi ruhlu esir, bir veliaht muamelesi görüyordu. Babası Timothy Shelley'in Sussex'de, Field Place isminde bir malikânesi vardı. Bu bir park ve büyük ormanlarla çevrilmiş sağlam yapılı uzun, beyaz bir evdi. Shelley, orada, birbirinden güzel dört kız kardeşine, dindarları kızdırmak için «Şeytan» diye bağırmasını öğrettiği üç yaşındaki erkek kardeşine, ve kendine benzettikleri güzel kuzini Harriet'e kavuşuyordu.

Ailenin reisi sir Bysshe Shelley, köyde otururdu. Eski İngiliz asaletine mensuptu. Bir dük kadar zengin olmasına rağmen başkasına ait toprakta avlanan bir avcı gibi yaşamakla övünürdü. Bir metre seksen santim boyunda, heybetli ve yakışıklıydı. Sir Bysshe ayni zamanda, herşeyi açık bir şekilde ve bütün çirkinliğiyle görürdü. Shelley ailesi parlak mavi gözlerini ondan almıştı.

Kendisine yaptırdığı bir şato için sekiz bin ingiliz lirası sarfetmişti; fakat masrafından dolayı orada oturmuyor ve bir tek uşakla küçük bir evde yaşıyordu. Bütün vaktini köyün kahvesinde geçirirdi; bir köylü gibi giyinir, gelip giden yolcularla siyasetten konuşurdu. Amerikadan dönüşünde haşin tabiatli olmuştu. Bu hali sade ve saf İngilizleri korkutuyordu. Kızlarından ikisi, babalarının yanında o kadar bedbaht olmuşlardı ki evden kaçmışlardı; bu drahomalarını vermemek için, babalarına iyi bir vesile olmuştu. Yegâne arzusu, zaten büyük olan servetini daha fazla arttırmak ve hepsini muhtelif Shellly nesillerine bırakmaktı; bu maksatla, mühim bir kısmını —usulen— yalnız ona mahsus olmak ve kendi unvaniyle beraber intikal etmek üzere emlâk şeklinde torunu

Percy'ye ayırmıştı. Diğer kardeşleri bu mirastan hariç tutuluyordu. Torununu, kendi ölümünden sonra, şöhretini muhafaza edebilecek bir adam addettiğinden ona karşı biraz şefkati vardı. Güzel cümleler hazırlıyarak konuşan oğlu Timothy, ye gelince, ondan nefret ediyordu.

Parlamento âzası olan M. Timothy Shelley babası gibi, uzun boylu mütenasip endamlı, çok sarışın ve çok heybetliydi. Sir Bysshe'den daha iyi kalpliydi; fakat onun kadar iradeli değildi. Sir Bysshe hodbinliğiyle tanınmıştı, fakat kaba adamlara yakışan bir nevi tabiilikle hoşa gidiyordu. M. Timothy Shelley daima iyilik yapmayı düşünürdü; bundan dolayı tahammül edilmez bir adamdı. Edebiyatı, bu işten anlamıyanların beceriksizliğiyle seviyordu. Dine karşı kibar bir hürmeti vardı, yeni fikirlere muarız olmakla beraber bir nevi müsamaha gösterirdi; süslü bir felsefe ile övünürdü. Siyaset ve din hakkında serbest fikirli olduğunu söylerdi, fakat kendi içtimaî seviyesindeki adamları kızdırmamaya dikkat ederdi. Norforlk'un katolik düklerinin dostuydu, ve İrlandalı katoliklerin hüriyete kavuşmasından memnuniyetle bahsederdi; bu büyük cür'etkârlığından dolayı mağrurdu; fakat biraz da korku hissederdi. Kolaylıkla gözleri yaşarırdı; fakat gururu bahis mevzuu olduğu vakit vahşi olabilirdi. Hususî hayatında mültefit ve güler yüzlüydü, fakat tatbikattaki sıkılıkla usul ve itiyatlardaki yumuşaklığı telif etmek isterdi. Ufak tefek meselelerde politikacı, büyük meselelerde ise sert ve haşindi; zarar vermez, fakat insanı hiddetlendirirdi. Biraz sert hüküm verilecek olsa, insanın son derece sinirine dokunabilecek bir adamdı. Babasının gevezeliği ve saçmalığının verdiği can sıkıntısı, Shelleyin vahşi düşüncelere atılmasına sebep olmuştu. Annesi Mrs. Shelley'e gelince, vaktiyle Sussex'in en güzel kızıydı. Bir erkeğin iyi dövüş etmesini ve iyi ata binmesini isterdi. Büyük oğlunun, ormana giderken, koltuğunun altında tüfek yerine kitap taşımasına istihza ile bakardı.

Shelley, kız kardeşleri indinde fevkalbeşer bir mahlûktu. Eton'dan döndüğü vakit evin içi cin ve perilerle dolardı. M.

Timothy'nin parkı, «Bir Yaz Gecesi Rüyası» (1) ndaki gibi karışık mırıltılarla canlanırdı ve genç kızlar mütemadiyen tatlı bir korku içinde yaşarlardı.

Shelley her günkü sakin eşyalara bir sır havası vermekten zevk duyardı. Gizli geçitler aramak için eski duvarların her deliğine değnek sokardı. Tavanarasında daima kilitli bulunan bir oda keşfetmişti. Orada uzun sakallı ihtiyar bir simyacının, yani korkunç Cornelius Agrippa'nın yaşadığını söylerdi. Tavanarasında bir patırdı duyulunca, Cornelius lâmbasını devirmiş demekti. Shelley ailesi bütün bir hafta, bahçede Cornelius'e bir ikametgâh kazmakla meşgul olmuştu.

Mekteplinin gelmesiyle, başka acayip mahlûklar da uykudan uyanıyordu. Gölde yaşıyan büyük kaplumbağa; bir zamanlar hakikaten yaşamış olan ihtiyar yılan. M. Timothy'nin bir bahçıvanı, onu bir orakla öldürmüştü. Shelley: «Çocuklar diyordu, bizim gibi bir adama benziyen bu bahçıvan, hakikatte, efsanevî mahlûkları telef eden Zaman'ın ta kendisidir.»

Bu uydurmaların asıl hoş tarafı, anlatanın da pek uydurduğundan emin olmamasıydı. Cin ve peri masalları küçükken, hassas çocuğun asabına tesir etmişti. Fakat bu hayaletlerden nekadar çok korkuyorsa, onlara karşıkoymaya da o kadar kendini icbar ediyordu. Toprağa bir daire çizip, bu dairenin içine koyduğu çanakta ispirto yakardı. Mavi alevlere bakarak: «Ey havaların ve ateşlerin şeytanları...» diye söze başlardı. Bir gün Etondaki hocası, ağır ve vakur M. Bethell onu bu vaziyette görünce:

— Bu ne, ne yapıyorsunuz Shelley? diye sormuş ve Shelley:

— Müsaadenizle mösyö, Şeytanı çağırıyorum, diye cevap vermişti.

Köyde, zulmetlerin Hükümdarı, sık sık, keskin ve azimkâr bir sesle çağırılırdı. Bazan, çocuklar sevinçle, ağabeylerinden cin veya şeytan şekline bürünmek emrini alırlardı. Bu

(1) Shakespeare'in bir piyesi.

romantik oyunlarda, ekseriye, (Simya) yerini kimya tutardı. Shelley ,ilmî disipline pek vâkıf değildi; fakat, ilmin sihirli taraflarını severdi. Yeni icat edilen bir makineyi eline alarak, onunla, itaatli genç kızlar taburunu elektriklerdi. En gençleri Hellen, Shelley'i elinde bir şişe veya bir demir telle görünce, korkudan ağlamağa başlardı.

Fakat asıl sadık ve sevgili talebesi, kız kardeşlerinin en buyüğü Elisabeth ve güzel kuzini Harriet Grove'du. İnkişaf etmekte olan hisleri ve hakikate karşı sevgileri, bu üç çocuğu birbirine bağlıyordu. İlk arzu hareketleri, daima fikirlere, okşayışların tabiî ve kudretli cazibesini telkin eder. Shelley güzel talebelerini mezarlığa doğru götürürdü. Burası ona, ölülerin esrarengiz mevcudiyetiyle şiirle kendisini teshir eden bir yer gibi görünürdü. Bir köy mezarının üzerine ve onları M. Timothy'nin nazarlarından gizleyen eski bir kilisenin gölgesinde otururlardı. Shelley kollariyle ince belleri sarar, ve dikkatle bakan güzel gözlere kâinatı ve ilâhları izah ve tefsir ederdi. Kâinatı basit bir şekilde tasvir ediyordu. Bir tarafta fenalık yani bunu temsil eden kırallar, papazlar ve zenginler; diğer tarafta fazilet yani filozoflar ve fakirler. Bir tarafta zulme hizmet eden din, diğer tarafta Godwin ve Siyasî Adalet'i vardı. Shelley onlara bilhassa aşktan bahsediyordu.

Kanunlar, tabiî hislerimize kaideler sokmak isterler. Ne saçmalık! Göz sevimli bir mahlûku görünce kalb alevlenir. Bundan nasıl sakınılır? Tazyik altında yaşayan bir muhitte aşkın rengi solar; onun cevheri hürriyettir. Ne itaatle, ne kıskançlıkla, ne de korku ile telifi kabil değildir. Ona emniyet etmek ve kendini terketmek lâzımdır. İzdivaç bir hapishanedir...

İzdivaç hakkında şüphe ve tereddüt, henüz evlenmemiş kızların pek hoşuna gitmez. Metafizik dinsizlik onları bazan eğlendirebilir, fakat izdivaca karşı hürmetsizliği bir kabalık sayarlar.

Harriet:

— Bağlar mı? derdi. Evet... Fakat bu bağlar insana tatlı geldikten sonra ne ehemmiyeti var.

— Tatlı ise lüzumsuz. Kendi isteğiyle hapse giren bir mahpusu zincirlerler mi?

— Fakat din...

O vakit Shelley, Godwin'in imdadına d'Holbach'ı çağırırdı.

— Eğer Allah adil ise, zaaflarla yüklediği mahlûkları cezalandırdığına nasıl inanmalı? Kadiri mutlak ise ona karşı nasıl günah işlenebilir, ona nasıl mukavemet edilebilir? Makul ise, saçmalamak serbestliğini verdiği biçarelere karşı neden hiddetlensin?

— Âdetler...

— Ebediyetin kısa bir anı olan XIX uncu asrın âdetlerinden bize ne?

Elisabeth, kardeşine taraftar çıkardı. Zaten Harriet de, bu parlak gözlü, yakası açık gömleğinden nahif boyunu, görünen, altın, ipek gibi ince saçlı yarı ilâhla nasıl münakaşa edebilirdi?

Mevzuu değiştirmek için içini çekerek:

— Haydi Zastrozzi'ye çalışalım, derdi.

Zastrozzi, üçünün beraber yazdıkları bir romandı. Bu romanda, herkesin hakkını veren bir haydut, azametli, herşeyi hakir gören bir zalim vardı. Kadın kahraman «zarif, mütenasip, şefkat ve safiyet dolu» idi. Zastrozzi'yi yazmakla vakit hoş geçiyordu. Onlar bu vaziyette iken hava kararıyordu. Halden anlar bir kardeş olan Elisabeth, saf sevgilileri akşamın karanlığında terkediyordu.

Shelley ve Harriet, akşamları çayırlardan yükselen beyaz sislerin arasında birbirlerine sarılarak eve dönüyorlardı. Evin önündeki küçük ormanda hafif bir rüzgâr, ay ışığında ağaçların en yüksek dallarını sallıyordu. Beyaz tüveyçlerini kapatan şakayikler, yorgun saklarını eğiyor; bu akşam manzarasının hüznü, Shelley'e yakında Etonun kuytu binalarına döneceğini hatırlatıyordu. Elinin altında güzel kuzininin ılık vücudunun titrediğini ve ürperdiğini hissederek, mücadeleci ve yenilik yaratan bir hayat için kendinde cesaret buluyordu.

III

SIRDAŞ

1810 Ekiminde, M. Timothy, oğlunu kendi eliyle Oxford Üniversitesine götürdü. Parlamento âzasının keyfi yerindeydi. «Kurşun At» isimli eski oteline inmişti. Orada eski ev sahibinin oğluna rastgeldi. M. Timothy kendisinin de bir zamanlar geçici bir şöhreti olduğu kolejde, müstakbel bir «baronnet» kaydetmiye gelmişti. Bir İngiliz bu nevi merasimden daima zevk duyar; bilhassa M. Timothy gibi şatafatı seven bir adamın hoşlanacağı pek tabiiydi. Kitapçı Slatter'e gitti ve yeni talebeye kitap ve kâğıt için hudutsuz bir kredi açtırdı. Dağınık saçlı, parlak gözlü, uzun boylu genç adamı göstererek: «Şu gördüğünüz oğlum, mösyö Slatter, bir edebiyatçıdır, dedi. Şimdiden bir roman muharriridr (meşhur Zastrozzi'den bahsediyordu) ve eserlerini bastırmak istediği zaman, bu hevesini yerine getirmenizi isterim.»

Kolej, Shelley'i son derece memnun etti. Kendisine mahsus bir odası olmak, derslere girip girmemek serbestisi, kendi seçtiği dersler üzerinde çalışabilmek, istediği gibi okuyup yazmak, manastır hayatının sadeliğiyle filozofun fikir hürriyetinin birleşmesi demekti. İşte bütün hayatını böyle geçirmek isterdi.

Akşam, büyük salonda, yanında kendisi gibi yeni gelmiş bir genç oturuyordu. Kendisini Jefferson Hogg diye takdim ettikten sonra, bir müddet (Oxfordda âdet olduğu üzere), sükûtu muhafaza etti. Maamafih yemeğin ortalarına doğru bu kadar kibar bir sessizliği daha fazla devam ettiremiyen iki komşu, okudukları kitaplardan bahsetmeğe başladılar.

Shelley:

— Zamanımızın en güzel şiir edebiyatı Alman edebiyatıdır, dedi.

Hogg, gülümseyerek, Alman'larda tabiilik olmadığını söyledi. Bu derece hayalperestlik onu sıkardı.

— Hangi muasır edebiyatı onlarınkiyle kıyas edebilirsiniz?

Hogg:

— İtalyan edebiyatını, diye cevap verdi.

Bu cevap Shelley'i çok kızdırdı, bu mevzu üzerinde bitmek bilmiyen bir mükâlemeye daldı. Ancak hizmet edenler sofrayı toplamağa başladıkları zaman herkesin gittiğinin ve yalnız kaldıklarının farkına vardılar.

Hogg:

— Odama gelir misiniz? dedi. Orada münakaşamıza devam ederiz.

Shelley sevinçle kabul etti, fakat merdivenleri çıkarken söyliyeceği şeylerin sırasını ve Alman edebiyatına karşı bütün alâkasını kaybetti. Hogg, şamdanları yakmakla meşgulken misafiri, birdenbire, bu münakaşanın devam etmesine bir sebep görmediğini, italyancayı da almancayı da bilmediğini, biraz evvel lâf olsun diye konuştuğunu söyledi. Hogg gülümsedi; kendisinin de ayni derecede lâkayit ve cahil olduğunu ilâve ederek masanın üzerine bir şişe, bardaklar, bisküiler koydu.

Shelley:

— Zaten, dedi, bütün edebiyat faydasız bir eğlencedir. Eski veya yeni bir lisan öğrenmek nedir ki? Eşyalara yeni isimler vermesini öğrenmek; asıl bu eşyaların kendi mahiyetlerini öğrenmeye çalışmak ne kadar daha makul bir iş olurdu.

— Eşyaların mahiyetlerini mi? Nasıl?

— Meselâ kimya vasıtasiyle.

Ve Alman edebiyatı için duyduğu heyecandan daha şiddetli bir alâka ile, Shelley, kimyevî tahlilden, son fizik keşiflerinden, eletktrikten bahsetmiye başladı. Bu mevzularla pek alâkadar olmıyan Hogg, bu sırada yeni arkadaşını tetki-

ke koyuldu. Elbiseleri mükemmeldi, hattâ itina ile giyinmişti, fakat pejmürde bir hali vardı. İnce, zayıf, çok uzun boylu idi; konuşurken heyecanlanarak başını daima öne doğru uzattığından, arkası kanburlaşıyordu. Hareketleri zarif fakat ayni zamanda sertti; teni bir kadın gibi beyaz ve pembeydi; saçları uzun ve karmakarışıktı. Bu çehrenin heyeti umumiyesinde, fevkalbeşer bir ateş, bir canlılık, bir zekâ vardı. Manevî ifadesi de fikrî ifadesi kadar şayanı dikkatti, zira yüzünün hatlarında Floransa'daki büyük azizlerin resimlerindeki yüzleri hatırlatan bir tatlılık, bir incelik, ve dinî bir heyecan vardı.

Shelley konuşurken dalmıştı. Saat çaldı. «Mineraloji dersim» diye bağırarak birdenbire yerinden zıpladı ve koridorlardan uçup gitti.

Hogg onu ertesi gün ziyaret edeceğini vadetmişti. Gittiği zaman Shelley'i odasını yerleştirmek isteyen kolej hademesiyle şiddetli bir münakaşa halinde buldu. Kitaplar, çoraplar, kâğıtlar, tüfekler, kurşunlar, çamaşırlar, küçük şişeler, tecrübe boruları yerlerde sürünüyordu. Bir elektrik makinesi, bir hava pompası, bir güneş mikroskopu bu karışıklık içinde göze batıyordu. Shelley, makinenin manivelâsını çevirdi, kuru ve parlak kıvılcımlar etrafta çatırdamaya başladı. Camdan yapılmış bir küçük iskemlenin üzerine çıkınca, sarı saçları dimdik oldu. Bu manzara Hogg'un hoşuna gitmişti, biraz endişe ile bu hareketleri takip ediyordu, bilhassa tabak ve çanaktan gözünü ayırmıyordu. Ona çay ikram ederken, Shelley tam çayını koyacağı sırada birdenbire Hogg fincanın içinden, asid kloridrikle aşınmış bir madenî para çıkardı.

İki arkadaş can ciğer olmuşlardı. Her sabah yayan gezmeler yapıyorlardı; yolda Shelley bir çocuk gibi setlerin üzerinde koşuyor, hendeklerden atlıyordu. Durgun bir su veya bir dere gördü mü, kâğıttan kayıklar yapıp yüzdürüyor ve batın-

cıya kadar arkalarından bakıyordu. Hogg da sahilde, hiddet içinde bekliyordu.

Gezmeden sonra, Shelley'in odasına çıkıyorlardı. Durmadan enerji sarfetmiş olan Shelley'i, o vakit, yenilmez bir gevşeklik sarıyordu. Ateşin önünde geniş bir örtü üzerine, kedi gibi büzülerek yatıyor, saat altıdan ona kadar uyuyordu. Sonra birdenbire yerinden kalkıyor, şiddetle gözlerini ovuşturuyor, gerinerek parmaklarını uzun saçlarının arasında dolaştırıyor ve hemen bir metafizik meselesi üzerinde münakaşaya başlıyor, yahut âdeta muztarip bir enerjiyle şiir okuyordu.

Akşam yemeğini saat on birde yiyordu; fakat yemekleri daima basitti. Prensip olarak et düşmanıydı, ekmeğe bayılırdı. Her vakit cepleri ekmekle doluydu, ve yürürken, kitap okuyarak ekmek kemirirdi; bu suretle geçtiği yerlerde ekmek kırıntılarından bir yol hâsıl olurdu. Ekmekten başka en çok sevdiği şeyler Korent üzümü ve bakallarda satılan kuru erikti. Sofra başında muntazam bir yemek onun için tahammül edilmez bir sıkıntıydı; yemeğin sonuna kadar kaldığı pek nadirdi:

Akşam yemeğinden sonra, fikirleri açık ve keskindi, sözleri parlaktı. Hogg'a kuzini Harriet'ten bahsederdi. Kuzinine yazdığı uzun mektuplarda. âşıkane coşkunluklarla Godwin'in felsefesi birbirini takip ediyordu. Sonra, bâtıl itikatların kuvvetli düşmanı olan kız kardeşi Elisabeth'den bahsederdi. Yahut kahkahalarla gülerek Mr. Timothy'nin son gelen ciddiyetle dolu mektubunu okurdu. Sonra en çok sevdiği kitaplardan, Lucke, Hume veya Voltaire'den bir tanesini eline alarak heyecanla tefsire başlardı.

Hogg, arkadaşının tamamiyle mistik ve dinî fikirlerine bu septiklerin (1) nasıl olup da bu kadar tesir ettiğini uzun müddet kendi kendine sormuştu. Okuduğu bütün kitaplar neticesinde, sistemlerin mütenahî tenevvüünü birdenbire keşfetmesi, Shelley'e tıpkı derin ovalarla kayalık uçurumların birbiri-

(1) Sceptique, şüpheci.

ne karışması gibi gelmiş, ve bu karışıklık kendisine bir nevi başdönmesi vermişti. Bu metafizik sarhoşluğu ancak Godwin'inki gibi açık ve sade bir doktrin teskin edebilirdi. Tarihin muazzam ve muğlâk yığını üzerine, derin ve berrak doktrinlerden müteşekkil şeffaf bir âbide vazetmekten zevk duyuyordu, ve hülyalarının süslediği kendi âlemini, âhenksizliğinden ürktüğü hakikî dünyaya tercih ediyordu.

Kolejin saati ikiyi çalınca, Hogg ayağa kalkıyor ve arkadaşının ısrarlarına rağmen yatmıya gidiyordu. Odasına gitmek için uzun ve sessiz koridorları katederken: «Ne garip mahlûk, diye düşünüyordu. Bir genç kız zarafeti... Annesinin evinden hiç çıkmamış bir bâkire safiyeti... Bununla beraber zaptolunmaz bir kuvvet... Bir (bénédictin) rahibi ruhu ve ayni zamanda ihtilâlci fikirler...»

Doğrusu, üzerinde düşünmeye değer karışık bir mahlûktu. Fakat üstad Jefferson Hogg yorucu düşüncelere dalmayı sevmezdi, ve arkadaşı Shelley'in yanında daima uykusu geliyordu.

IV

ÇAM AĞACI

(Noel) den birkaç gün evvel, Mr. Timothy, mektuplarının arasında, Londrada tâbilik, kitapçılık yapan Mr. Stockdale'den gelen bir mektup buldu. Genç Percy Shelley'in tabettirmek istediği acayip yazılardan bahsediyordu. Stockdale'in elinde mahvedici fikirlerle dolu olan *Sainte-İrvine* veya *Rose-Croix* isimli bir romanın el yazısı bulunuyordu. Namuslu bir tüccar sıfatiyle, Mr. Timothy gibi hürmete lâyık bir adamın oğlunun böyle tehlikeli bir yola sapmasını endişe ile gördüğünü söylüyordu. Bir aile reisini haberdar etmeyi, ve bilhassa, (şimalî İngilterenin iyi bir ailesinden olmasına rağmen) yanlış fikirli, soğuk, ve genç Shelley'e tehlikeli bir arkadaş olan Jefferson Hogg üzerine, nazarı dikkatini celbetmeyi bir vazife addediyordu. Mr. Timothy evvelâ kitabın basılma masrafı için on para vermiyeceğini hemen Mr. Stockdale'e bildirdi. Bu vaziyet kitapçının hayalî ve kaidevî endişelerini birdenbire arttırıyordu. Sonra, Mr. Timothy, (Noel) tatilini geçirmek üzere bir hafta sonra Field Place'e gelecek olan oğlunu beklerken, ona rabıtasız, hissî ve tehditkâr, tantanalı ve gülünç mektuplarından birini hazırladı. Mr. Timothy bu edebî nevide üstattı.

Bir nasihat, hiçbir zaman kimseyi ikna etmemiştir. Bir babanın mülâhazalariyle oğlunun fikirlerini değiştireceğini zannetmek, deliliktir. Bu mükâlemeyi müteakip, Shelley, ailesinin mânasızlığına son derece hiddetlenmişti; Mr. Stockdale'e de bir centilmene yakışmıyan hareketinden dolayı haklı olarak kızmıştı. Ve yegâne arkadaşı olan Jefferson Hogg'a karşı büsbütün bağlı olduğunu hissetti. Hemen o akşam arkadaşına uzun bir mektup yazdı ve herşeyi anlattı.

«Burada herkes benim mekruh prensiplerime hücum ediyor. Bana bir parya muamelesi yapıyorlar... Müthiş bir fırtına hazırlanıyor. Fakat ben sakin duruyorum, ve dalgalı bir deniz üzerine hâkim bir fener gibi, ayaklarımda dalgaların beyhude hücumlarını görerek gülümsüyorum. Babamı tenvir etmiye çalıştım. *Mirabile dictu!* (1) Mülâhazalarımı bir müddet dinledi. Kudreti ilâhiyenin doğrudan doğruya mudahalesinin imkânsızlığını, hattâ büyünün, hayaletlerin ve daha başka efsanevî mucizelerin doğru olmıyacağını kabul etti. Fakat seninle, üzerinde anlaştığımız hakikatleri onun kendi itikatlarına tatbik etmek istediğim anda hemen yerinden fırladı ve beni bir sözle susturdu: «İnanıyorum çünkü itikadım var» hakikaten bu ezelî bir sebep. Anneme gelince beni şimdiden cehennem yolunda görüyor ve kız kardeşlerimin ahlâkını bozmak istediğimi zannediyor. Bunların hepsi ne kadar gülünç değil mi?»

Eskiden tatil zamanlarında o kadar neşeli olan ev, bu hadiseden dolayı hüzün içindeydi. Mrs. Shelley kızlarına ağabeyleriyle pek fazla konuşmamalarını tenbih ediyordu, küçükler de bu vaziyetten sıkılıyorlardı. Alışkanlıktan dolayı Noel hazırlıklarına devam ediliyordu, fakat kimse bu işten zevk duymuyordu. Birbirlerine bağlı bir ailede o kadar tatlı olan bu küçük sürprizler isteksiz ve zoraki bir neşe ile yapılıyordu.

Sade Elisabeth, gizlice, Shelley'e sadık kalıyor, fakat kuzini Harriet'in günden güne ağabeyisine daha soğuk davrandığını, lâkayitleştiğini hissediyor, ve Shelley'e olan hayranlığına iştirak edemediğini görüyordu.

Harriet'in Oxford'dan aldığı, heyecanlı ve takip edilmesi müşkül mübahaselerle dolu mektuplar nihayet onu sıkmış ve endişeye düşürmüştü. Godwin'in kitabından yazdığı cümleler son derece canını sıkıyor, daha doğrusu korkutuyordu. Güzel kadınların, tehlikeli fikirlerden hoşlandıkları pek nadirdir. İntizamın tabiî şekli olan güzellik, esasında muhafazakârdır. Kurulmuş olan dini iltizam eder ve merasimleri süsler; (Venus) daima (Jupiter) in en iyi memuru olmuştur.

---

(1) Mirabile dictu: (lâtince bir ifade) söylemesi hayret veren şey.

Güzel Harriet, şüpheli mektupları annesine ve annesinin tavsiyesiyle de babasına göstermişti; babası Shelley'in doktrinlerinin pek fena olduğunu beyan etmişti. Harriet'in etrafında, genç Shelley'in istikbalini fena görenler vardı. Delilikleriyle herkesi kendine düşman eden acayip bir adamla evlenilir miydi? Harriet iyi giyinmesini severdi, kontlukta yapılan balolara, iltifatlara düşkündü. İzdivaca bile hürmet etmeyen bu ateşli gençle hayat ne şekil alacaktı? Ne de olsa din de düşünülmeye değer birşeydi.

Percy'nin gelmesinden evvel iki genç kız arasında şiddetli münakaşalar olmuştu. Elisabeth, ağabeyisini müdafaa etmişti. Nasıl oluyor da Harriet, izzeti nefsini tatmin edecek olan birkaç boş şey için, dünyanın en mükemmel adamiyle hayatını geçirmek saadetini feda ediyordu?

Harriet:

— Siz kardeşinizi fevkalâde bir mahlûk olarak görüyorsunuz, diyordu. Fakat hakikaten öyle olup olmadığını bilmiyorum. Biz taşrada yaşayan insanlarız, hiçbir şeyden haberimiz yok. Ailelerimiz, hattâ parlâmento âzası olan babanız bile Percyn'nin fikirlerini beğenmiyorlar. Bir dâhî olduğunu kabul edelim. Öyle ise, benim, kızgın muhayyilesinin canlandırdığı fikirden ne kadar aşağı olduğumu keşfettiği zaman ümitsizlikle nihayet bulacak olan müşterek bir hayata onunla başlamaya ne hakkım var? Ben tıpkı başkaları gibi âciz bir genç kızım. O bana mevhum ve şairâne bir şekil veriyor. Beni olduğum gibi tanıdığı zaman hayret edecek.

Bu derece tevazudan endişe edilebilirdi, aşk bu kadar makul düşünemezdi.

Shelley gelir gelmez Elisabeth ona vaziyeti anlattı. O da hemen Harriet'e koştu. Onu Elisabeth'in tasvir ettiği gibi soğuk ve kendine uzak buldu. Shelley'in kendisini müdafaa etmesini bile istemiyordu; yalnız onu rahat bırakmasını rica ediyordu. Shelley'i her hususta şüpheci olmakla itham ediyordu.

Shelley:

— Fakat Harriet, dedi, bedihî mütalealarla edindiğim kanaatleri itiraf etmemem bir cinayettir. Dinî itikatlarımdan dolayı beni bir kardeş veya sevgili olarak kabul etmemek doğru mu?

Harriet, buna cevap olarak:

— Bakınız, dedi, istediğiniz gibi düşünebilirsiniz, umurumda değil. Yalnız, hayatımı sizinkine bağlamamı benden istemeyiniz.

Shelley hayatında ilk defa olarak, kadınların bu lâkayitliğini, Afrika ortasında birdenbire gelen gece gibi, hissetti. Harriet'in yanından kederden deli gibi ayrıldı. Buz gibi soğuk ve yapraksız ormanların arasından Field Place'e geldi ve üzerinde kar biriktiğinin farkına varmıyarak, gecenin bir kısmını, genç aşklarının dekoru olan bu köy mezarlığında dolaşarak geçirdi. Sabahın ikisine doğru eve döndü, başucuna, dolu bir tabanca ile kimyahaneden getirdiği müteaddit zehirler koyarak yattı. Fakat cesedini görünce Elisabeth'in duyacağı kederi düşünerek kendini öldürmekten vazgeçti.

Sabahleyin Hogg'a bir mektup yazdı. Harriet'e karşı öfkesi olmadığını söylüyordu. Hattâ Mr. Timothy veya Mr. Grove'a bile kızmamıştı. Bu facianın yegâne sebebi taassptu. «Dostum, burada yemin ediyorum —ve yeminimi bozarsam nihayetsizlığin gazabına uğrayayım— yemin ediyorum ki taassubu hiçbir zaman affetmiyeceğim. Prensip olarak intikamı doğru bulmam, fakat onu haklı bulduğum yegâne vaziyet budur. Boş vakitlerimi bu vazifeye vakfedeceğim. Taassup cemiyeti mahvediyor, en aziz, en müşfik bağları koparan bâtıl fikirleri himaye ediyor. Ah! o intikamı alacak adam ben olabilsem. O şeytanı ezip, bir daha geri gelmemesini temin ederek, doğduğu cehenneme tekrar atacak ve nihayet Umumî Müsamahayı kuracak adam olabilsem.

«Ümit ediyorum ki bu ihtirasımı, şiirlerimde biraz tatmin edeceğim. Canavarın beni nasıl yaraladığını göreceksiniz ve işiteceksiniz. O, artık benim değil! Herşeyi açıkça görüyorum diye benden nefret ediyor, halbuki kendisi de eskiden öyleydi.

Ah! Taassup! Eğer bana bu son ettiğini affedersem Allah beni kahretsin. (Eğer Allah öfkenin ne olduğunu biliyorsa)... Aziz dostum beni affedin, korkarım bu aşk ihtirasında hodbinlik var, çünkü her an ruhum parçalanacak gibi oluyor. Bu histen kaçınmak istiyorum, çünkü bu hodbin bir his, ben artık başkaları için hissetmek istiyorum... Kendim ise mücadelede mahvolmayı ne kadar isterdim! Evet, işte bu teselli olurdu... İntihar bir cürüm müdür? Dün gece, dolu tabancamla yattım. Kız kardeşimi ve sizi düşünmemiş olsaydım ikinize de elveda diyecektim.»

Field Place'de geçirilecek on beş tatil günü daha kalıyordu. Hiddetli baba ve anne, ve endişeli kardeşlerle yaşanacak neşesiz günler. Elisabeth'in davetlerine rağmen Harriet, Field Place'e gelmiyordu. Vaziyeti yakından bilenler, bir sır şeklinde, onun bir yabancı ile nişanlanacağını söylüyorlardı.

Shelley, başkalarının saadetini görerek kendi kederini tahfif etmek için, daha hiçbirbirlerini görmiyen kız kardeşi Elisabeth ile, arkadaşı Hogg'u nişanlamak istiyordu. Hogg'a Elisabeth'in yazdığı şiirleri yolluyordu, bunlar hayırlı fikirler, taassuba karşı nefret ve nazım hatalariyle doluydu. Shelley'in iyi bir talebesi olan Elisabeth, şiirlerinde şöyle söylüyordu: *Herkes kardeştir, hattâ sert yürekli İngilizle onun dayakları altında boyun eğen Afrikalı bile...* Bu üslûpta koca bir mersiye yazmıştı. Buna mukabil Elisabeth'e kendisinin çok beğendiği Hogg'un şiirlerini veriyordu. Bu şiirlerde Shelley genç bir meşe ağacına benzetiliyordu, Harriet Grove da, ağacın etrafına sarıldıktan sonra onu mahveden bir sarmaşıktı.

Shelley buna cevap olarak:

«Meşeyi çürüttükten sonra sarmaşığın yanındaki çam ağacına sarıldığını söylememişsin» diye yazdı.

Yanındaki çam ağacı dediği, dürüst düşünceli, zengin tüccar Mr. Heylar'di. Tam karısını kontluğun balolarına götürmek için yaratılmış bir adamdı. Shelley, mektubunda şöyle devam ediyordu:

«O artık benim için edebiyen mahvolmuştur! Evleniyor!

Bir külçe toprakla evleniyor! O da onun gibi hissiz ve kaba bir madde olacak. O kadar kabiliyet körleşecek- Artık bu bahsi açmıyalım dostum.»

Hogg'un nekadar takdire şayan bir adam olduğunu Elisabeth'e göstermek için, onu Field Place'e davet etmek istedi. Fakat Mr. Timothy, kitapçının bu fena arkadaş hakkındaki ihtarlarını hatırladı ve bu davete razı olmadı.

V

QUOD ERAT DEMONSTRANDUM

Bu sıkıntılı tatilden aşağı yukarı bir ay sonra, Mr. Timothy'nin, oğlunun yazılarını tavsiye ettiği kitapçılar MM. Munday ve Slatter, dağınık saçlariyle açık gömleğiyle, genç Shelley'in dükkânlarına girdiğini gördüler. Koltuğunun altında bir broşür paketi taşıyordu. Her birinin altı pense satılmasını ve vitrinde görülecek bir yere yerleştirilmesini rica ediyordu, hattâ istediği gibi olmasından emin olmak için bu işi bizzat kendisi yapacağını söylüyordu.

Ve hemen kitapçıları bir yana iterek işe koyuldu. Bu manzaradan hoşlanan MM. Munday ve Slatter, Üniversite şehirlerindeki tüccarların zengin talebelere gösterdikleri müsamaha ile Shelley'in gidip gelmesini seyrediyorlardı. Eğer daha dikkatli bakmış olsalardı, genç ve asîl müşterilerinin, şerefli vitrinlerini, zarif yığınlar halinde patlayıcı maddelerle doldurduğunu görür ve dehşet içinde kalırlardı. Kitapların ismi, dinî ve ahlâkî bir şehirde ilân edilemiyecek derecede cüretkâr bir şekildeydi. *Dinsizliğin lüzumu.* Müellifin adı da meçhul bir isimdi: Jéremiah Stukeley, ve şayet MM. Munday ve Slatter bir an için sahifelerini karıştırmış olsalardı bu mevhum Stukeley'in mantığından büsbütün korkacaklardı.

«Hisler her bilginin menşeidir.» İşte bu küstah mütaarife ile başlıyan ve riyazî bir şekilde yazılmış olan küçük kitap, Allahın mevcudiyetinin imkânsızlığını isbat etmek iddiasındaydı ve şu üç harfle muzafferâne bir şekilde hitam buluyordu: Q. E. D. yani *Quod erat demonstrandum* (1) Riyaziyeden hiçbir

---

(1) Quod erat demonstrandum: (İşte isbat edilmesi matlup olan şey) mânasına riyaziyede kullanılan lâtince bir ifade.

şey anlamıyan Shelley'e bu sihirli formül, daima hakikati tecessüm ettirmek için yeni bir teshir vasıtası gibi görünmüştü. Herşeyi halk ve sevkeden bir Allaha, ruhun ebediyetine, ve herkesin şahsına mahsus anglikan bir «Vicaire Savoyard» (1) dinine inanmakla beraber, şiddetinden dolayı «İmansız» kelimesi hoşuna gidiyordu. Bunu mutaassıpların yüzüne karşı söylemekten zevk duyuyordu. Bir şövalyenin atılan eldiveni yerden kaldırması gibi, evvelce ona Eton'da atılan bu sözü, ele alıyordu. Tam mânasiyle bir İngiliz malik olduğu bedenî ve manevî cesarete fikir cesaretini de ilâve etmek istiyordu: tehlike büyük, rezalet muhakkaktı. Fakat vefasız sarmaşık bitişik çam ağacına dolanıyordu ve taassubun hakkından gelmek lâzımdı.

«Dinsizliğin lüzumu» kitabı çıkalı yirmi dakika olmamıştı ki, korkunç ve mütecessis tavırlı ve orta derecede bir kolejde mualllim muavini olan rahip John Walker üç kere üstüste: «Dinsizliğin lüzumu! Dinsizliğin lüzumu! Dinsizliğin lüzumu!» diye okudu; hayret ve hiddetle içeriye girdi. Mütehakkim bir tavırla:

— Mösyö Munday! Mösyö Slatter! dedi, bunun mânası nedir?

— Vallahi, Sir, doğrusu birşey bildiğimiz yok. Bizzat neşriyatı tetkik etmedik...

— «Dinsizliğin lüzumu». Yalnız bu isim size...

— Tabiî, Sir. Şimdi dikkatimiz celbedildikten sonra...

— Bu isme dikkatiniz celbedildikten sonra, Mösyö Munday ve Mösyö Slatter hemen vitrinden bu kitapları yoketmek ve sizde olan diğerleriyle beraber mutfağınıza götürüp ocağınızın içinde yakmak lûtfunda bulununuz.

Mr. Walker'in bu tarzda emirler vermiye hiç salâhiyeti yoktu. Fakat kitapçılar biliyorlardı ki onun bu şikâyeti, talebelerin dükkânlarına gelmemeleri için kâfiydi. Hürmetkâr bir

---

(1) Vicaire Savoyard: Jean Jacques Rousseau'nun «Emile» adlı eserinin bir kısmını teşkil eder. Burada Jean Jacques Rousseau, tabiat temaşasına ve derunî his üzerine istinad eden şahsî bir dinin lüzumundan bahseder.

tebessümle bu işe razı oldular, ve dükkânda çalışan oğlanla Shelleye haber yolladılar ve onları görmeye gelmesini rica ettiler.

— Çok müteessifiz Mr. Shelley, fakat doğrusu başka türlü yapamazdık. Mr. Walker çok ısrar etti, tabiî iyiliğiniz için...

Fakat Shelley kendi iyiliğini düşünmüyordu. Endişeli kitapçıların önünde, keskin ve telâşlı sesiyle, düşünme hürriyetini ve düşüncelerini başkalarına nakletme hakkını müdafaa etti.

— Zaten, dedi, ökselerimi Oxford'un ihtiyar ve kör kuşlarının gözleri önüne koymaktan daha iyi bir iş yaptım. «Dinsizliğin lüzumu» ndan bütün İngiliz piskoposlarına, başvekil vekiline, ve kolej hocalarına, yazımı değiştirmeksizin Jeremiah Stukeley'den selâmlarla beraber birer nüsha yolladım.

Birkaç gün sonra, bir hademe Hogg'un odasına gelerek, Müdürün selâmlariyle beraber, Mr. Shelley'e yanına gelmesini rica ettiğini söyledi. Shelley kolejin içtima salonuna indi; orada mektebin bütün yüksek memurları oturuyordu. Bunlar, ayni zamanda ilimle uğraşan, ahlâkî meseleler üzerinde çok titiz, hepsi atlet ve klâsik hıristiyan nümuneleri olan bir küçük muallim grupu idi. Hemen hemen hepsi, uzun saçlarından, acayip tarzda giyinmesinden ve ilmî tecrübelere olan garip merakından dolayı Shelley'den ne zamandanberi nefret ederlerdi.

Kolej müdürü ona «Dinsizliğin lüzumu» nun bir nüshasını gösterdi ve bunu yazanın kendisi olup olmadığını sordu. Adam biraz kaba ve küstah bir sesle sorduğundan Shelley cevap vermedi.

— Bu kitabı yazan siz misiniz?

— Bunu ispat edebilirseniz deliller gösteriniz. Beni bu tarzda sorguya çekmek ne doğrudur ne de kanunîdir. Bunlar engizitörlerin kullanacakları usullerdir, hür bir memlekette yaşayan serbest adamlarınki değil.

— Bunun, sizin eseriniz olduğunu inkâr ediyor musunuz?

— Cevap vermiyeceğim.

— Öyle ise mektepten kovulursunuz, ve hemen, en geç yarın, mektebi terketmelisiniz.

Ve muallimlerin biri tarafından, eline, üzerinde kolejin damgası bulunan bir zarf uzatıldı. Bu zarf mektepten tard kararını haviydi.

Shelley, Hogg'un odasına koştu, kendisini divanın üzerine attı ve hırsından titreyerek: «Tardolundum.» diye tekrarladı. Dişleri birbirine çarpıyordu. Ceza çok şiddetli idi. Bu vaziyet tahsilinin yarıda kalmasına, başka bir Üniversiteye devam edememesine, bu sevdiği sakin hayattan mahrumiyete, babasının uzun ve sonsuz hiddetine sebep olacaktı. Hogg bile işe son derece kızdı. İhtiyatsızca bir yardım hevesiyle kolej müdürüne bir mektup yazdı. Böyle bir centilmene bu tarzda muamele yapılmasından dolayı hayret ve teessürünü bildiriyor, bu kararın kat'î olmıyacağını ümit ettiğini söylüyordu.

Bu mektubu uşağiyle daha henüz içtimada olan karar heyetine yolladı. Uşak hemen geri döndü ve Hogg'a müdürün selâmlarını yolladığını ve aşağı inmesini emrettiğini söyledi. Mülâkat az sürdü. «Bunu siz mi yazdınız?» Bu, Hogg'un biraz evvel yolladığı kâğıttı, kendisinin yolladığını söyledi.

— Ne demek istiyorsunuz?

Eski bir avukat mahareti ve büyük bir kuvvetle, Hogg, bu sualin mânasızlığını, Shelleyin mahkûmiyetindeki haksızlığı izah ederken, müdür müthiş bir sesle:

— Sizi de kovuyorum, dedi..

Anlaşılıyor ki bu akşam bütün koleji kovacak mizaçta idi ve Hogg'un eline de damgalı bir zarf verildi.

O gün öğleden sonra Hall'un kapılarına bir ilân yapıştırıldı. İki mücrimin ismi yazılıydı ve sorulan suallere cevap vermemekte ısrar ettiklerinden dolayı, alenî olarak kovuldukları ilân ediliyordu.

VI

Mr. TİMOTHY'NİN ŞİDDETLİ SÖZLERİ

Oxford'un yolcu arabası iki mücrimi eşyalariyle beraber götürdü. Shelley babasından para gelinciye kadar, Londrada yaşayabilmek için kitapçılardan yirmi İngiliz lirası ödünç almıştı.

Hogg'la beraber gezdiği bütün odalar ona oturulmıyacak derecede berbat geliyordu; hepsine kusur buluyordu: sokak çok gürültülü, mahalle çok pis, yahut hizmetçi kız çok çirkindi. Nihayet zihninde hoş tedaîler husule geldi... «Polonya, Varşova, Hürriyet». Polonya sokağında ancak hür bir adama lâyık odalar bulunabilirdi ve hakikaten ilk buldukları odanın duvarları yeşil ve mavi salkımlarla süslü kâğıtlarla kuşatılmıştı. Bu tezyinat onlara dünyanın en güzeli gibi geldi.

Shelley:

— Burası kat'î ikametgâhımız olacak, dedi. Oxford'da geçirdiğimiz günleri tekrar yaşıyacağız, şöminenin başında mütalealar, gezmeler, tecrübeler.

Bu nefîs programda yalnız M. Timothy ile M. Hogg'un (yani Hogg'un babasının) muvafakatları eksikti.

M. Timothy Oxford'daki hâdiseleri öğrenince fena halde hırslanmıştı. Bir parlâmento azası, eyaletin sulh hâkimi ve zengin bir emlâk sahibi için bu macera hoş değildi; bu tardoluş da garipti. Bilhassa onu üzen dinsizlik ithamiydi, çünkü kendisi liberaldi, fakat böyle bir vakada taassuba meyyal gözükmesi icap ediyordu.

Hogg'un babasına «oğullarımızın başına gelen bu felâketten» bahsetmek ve hemen kendi oğlunu yanına çağırmasını

rica etmek için şatafatlı bir mektup yazdı. «Ben ise, diyordu, benimkine, bu vaziyette ona fevkalâde muvafık olan Paley'in «Tabiî ilâhiyat» ını okumasını tavsiye edeceğim; hattâ ben de kendisiyle beraber okuyacağım».

Bundan sonra kendi oğluna da sert ve şiddetli bir mektup hazırladı: «*Fena fikirlerinizden dolayı başınıza gelen felâkete üzüldüm, fakat kendi şöhretime, genç kardeşlerinize ve hıristiyanlık hislerine karşı ciddî vazifelerim var. Eğer benden yardım ve himaye bekliyorsanız:*

1) Hemen Field Place'e dönüp, uzun müddet için Mr. Hogg ile bütün alâkayı keseceksiniz.

2) Size tavsiye edeceğim birkaç centilemenin idaresi altına girecek ve onlara itaat edeceksiniz.» Eğer bu şartları kabul etmezse, Mr. Timothy oğlunu, şeytanî ve cüretkâr fikirlere haklı olarak musallat olan sefalete terkedeceğini bildirdi.

Aldığı cevap pek kısa idi: «*Aziz pederim, mademki vereceğiniz karara esas olmak üzere bana fikirlerimi sormak şerefini bahşediyorsunuz, (kendinizin ve ailenizin şöhretine karşı olan hislerinizi rencide etmek istemediğim halde) mektubunuzda bulunan iki teklifi reddetmeyi bir vazife addeder ve her vakit için böyle tekliflere ayni cevabı alacağınızı arzederim. Hüsnü niyetinizden dolayı teşekkürler ederim. Şefkatli ve hürmetkâr oğlunuz. Percy Bysshe Shelley.*»

Baba oğul arasındaki politikada en müşkül taraf şudur: ikisinden biri bütün kuvvetiyle, alâkayı kesmenin aleyhindedir. Bu vaziyet bir karar vermeyi zorlaştırıyordu. Teklifleri reddedilen Mr. Timothy ne yapacağını bilmiyordu.

Esasen fena bir adam değildi. Ve bir şişe portonun konuşturma kudretine inanıyordu. Londra'ya gitmeye ve asileri, iyi şarabı ile meşhur otel Miller'e davet etmeye karar verdi.

İki garip genci beklerken: «Esasen, diyordu, çocukları güzellikle elde etmeli ve hattâ, bu gülünç bile gözükse, onlarla münakaşa etmeli... Olgun düşünceli bir adam on sekiz yaşın-

daki bir filozofu kolaylıkla kandırabilir ve yerinde söylenen bir kaç sözle büyük felâketlerin önüne geçilebilir... Herşeye rağmen Percy malikânenin varisi idi, Shelley'lerin unvanı ona intikal ediyordu, aklını başına getirmek lâzımdı.» Ve iyi yürekli Mr. Timothy bir taraftan Paley'in dinî delillerini aklında tekrarlarken, ellerini memnuniyetle ovuşturuyordu.

Bu sırada iki genç Poland Street'ten yürüyerek geliyorlardı. Yüksek sesle bin türlü nükteler yaparak Voltaire'in *Dictionnaire Philosophique*» ini okuyorlardı. Shelley'in bilhassa hoşuna giden, ihtiyar fransızın, musevi milleti hakkında, İncilin her tarafında görülen taassup ve Jéhovah (Allah) ın huşuneti hakkında söyledikleriydi.

Otele geldikleri zaman, Shelley ailesinin işlerine bakan Mr. Graham, ayni zamanda müşterisi ve arkadaşı olan Mr. Timothy'nin yanında idi. Shelley'in babası, Hogg'u sahte ve yapmacık bir nezaketle kabul etti, sonra oğluna dönerek, birdenbire, uzun, anlaşılmaz, ve iki gence tamamiyle gülünç gelen birtakım işaretlerle süslenmiş bir nutuk irad etti. Shelley, arkadaşının kulağına eğildi ve: «Söyleyin bakayım, babamı nasıl buldunuz.»

— Bu adam babanız değil, Jéhovah'ın ta kendisi.

Shelley gülmekten katıldı. Mr. Timothy hayretler içinde:

— Percy neniz var? Hasta mısınız? Deli misiniz? Neye gülüyorsunuz? dedi.

Allahtan yemeğin hazır olduğunu haber verdiler. Yemek mükemmel geçti; hattâ samimî oldu. Yemekten sonra Mr. Timothy oğlunu posta atı ısmarlamaya yolladı ve o sırada Hogg'un gönlünü almıya çalıştı.

— Mösyö, siz hiç benim zannettiğim gibi değilmişsiniz. Sevimli, mütevazı ve akıllı bir centilmensiniz... Söyleyin bana oğluma ne yapmalıyım? Biraz delice, değil mi?

— Evet, epeyce, Mösyö.

— Peki ne yapabilirim dersiniz?

— Kuzini ile evlenmiş olsaydı büsbütün başka olurdu.

Ona bakacak birisine, bir kadına ihtiyacı var. Niye evlendirmiyorsunuz?

— Fakat nasıl? İmkânı yok ki, Percy'ye bir genç kızla evlen desem, reddedeceğinden eminim; ben onu iyi tanırım.

— Ona evlen diye *emrederseniz* reddeder ve ben de ona hak veririm. Fakat, kendisine haber vermeden seçtiğiniz iyi bir genç kızla tanıştırınız, ona âşık olması ihtimali vardır. Şayet ilk seçtiğiniz olmazsa başka bir tanesini tecrübe edersiniz.

Mr. Graham bu plânın mükemmel olduğunu söyledi. Shelley avdet ettiği zaman ikisi, masanın bir köşesinde oturmuşlar, muvafık olan genç kızların listesini yapıyorlardı. Mr. Timothy çok eski bir porto şişesi getirtti ve kendi methiyesine başladı. Avam kamarasında herkes ve bilhassa reis kendisini çok sayıyordu. Reis ona: «Mr. Shelley, siz olmasaydınız ne yapardık bilmem» demişti. Sussex eyaletinde herkes onu seviyordu. Mükemmel bir sulh hâkimiydi. Mahkûm ettiği iki hırsız hakkında bir hikâye anlattı: «Siz onları tanırsınız, Graham, ne olduklarını bilirsiniz.» Graham tasdik etti. «Hapisten çıktıkları zaman gelip bana teşekkür ettiler.»

Hogg, bu iki zavallının, merhametsiz bir hâkime neden teşekkür ettiklerini bir türlü anlıyamadı, çünkü o esnada Mr. Timothy hazırlanan portonun kâfi olduğunu düşünerek esas mevzuu yakaladı.

— Muhakkak ki bir Allah vardır, değil mi?... Bundan hiç şüphe edilmez.

Dinliyenlerden hiçbiri bundan şüphe etmiyordu. Hogg'a dönerek:

— Siz, Mösyö hiç şahsî şüpheniz var mı?

— Kat'iyyen Mösyö.

— Çünkü eğer şüpheniz varsa size bir dakikada Allah'ın mevcudiyetini isbat edebilirim.

— Fakat Mösyö, hiçbir şüphem yok ki.

— Yą!... Fakat, belki buna rağmen deliliklerimi dinlemek istersiniz.

— Memnuniyetle.

— Peki öyle ise size onları okuyacağım.

Bütün ceplerini karıştırdı, mektuplar, pusulalar çıkardı; nihayet bir kâğıt buldu ve okumaya başladı, Shelley, vücudu öne uzanmış bir vaziyette büyük bir dikkatle dinliyordu. Birkaç saniye dinledikten sonra:

— Fakat ben bunları biliyorum, dedi.

Sonra Hogg'a dönerek:

— Acaba ben bunları nerede duymuşum? diye sordu.

— Bunlar Paley'in delilleridir.

Mr. Timothy memnuniyetle:

— Evet, dedi, hakkınız var bunlar Paley'in delilleridir. Bu sabah onları elimle Paley'in kitabından kopye ettim, fakat Paley'e bunları öğreten benim; bütün Paley'in kitabı bendendir.

Bunun üzerine, gayri memnun bir vaziyette, kâğıdı katladı ve tekrar cebine koydu. Oğlu ona her zamankinden daha fazla istihfafla bakıyordu ve yemek bittiği zaman hâlâ barışmamışlardı. Shelley babasiyle beraber eve dönmiyeceğini söyledi, babası da ona para vermiyeceğini bildirdi. Birbirinden oldukça memnun olarak ayrılanlar Hogg ile Mr. Timothy idi. Mr. Timothy oğlunun arkadaşını, kendi oğlundan daha insanî bulmuştu. O, Percy gibi her vakit ürkek, gergin, cehennemî gururunu rencide etmeden temas edilemiyen prensipler arkasında siperde değildi. Bu kadar genç yaşına göre hayatı iyi anlamıştı. Evlenme hakkındaki fikirleri de makuldü. Hogg'a gelince o da parlamento âzasını, belâgat hususunda biraz muğlâk olmakla beraber, iyi kalpli ve misafirperver buluyordu

Birkaç gün sonra Hogg kendi babasiyle barışarak, hayatı iyi anladığını, bir defa daha ispat etti. Hogg'un babası, dinî hislerinin doğruluğu ile tanınmış olan, eski ve muhafazakâr bir ailenin reisi olduğundan, Field Place'in serbest fikirli sahibi gibi, oğlunun hareketlerine karşı o kadar nefret göstermeye hacet görmüyordu.

Oğluna hukuk tahsil etmesini tavsiye etti ve, York'ta, ona bir avukat yanında çalışması için bir yer buldu. Hogg, o vakit Shelley'i Poland Street'teki odasında, yeşil ve mavi üzümler arasına terketmeye mecbur oldu.

VII

GENÇ KIZLAR AKADEMİSİ

Londrada yalnız, arkadaşsız ve parasız kalan Shelley, ümitsizliğe düştü. Odasında hüzünlü şiirler ve Hogg'a mektuplar yazmakla günlerini geçiriyordu. Akşam olunca, ne yapacağını bilmediğinden saat sekizde yatıyordu. Felâketlerinin sonsuz hikâyesini kendine tekrar etmesine ancak uyku mâni oluyordu. Kendisini hulyalara bırakır bırakmaz, güzel ve vefasız kuzininin hayali boş kafasına yerleşiyor ve ona işkence ediyordu. Birtakım kıyaslar vasıtasiyle, bu acı hayallerle mücadeleye çalışıyordu.

«Sevdiğim bir mahlûk vardı, diyordu. Fakat şimdi onun ruhu değişti. Demek oluyor ki, bu mahlûk artık mevcut değil, çünkü ben onun vücudunu değil, ruhunu seviyordum. Bir gün mezarın dehşeti içinde, sevgilinin vücudunun husule getireceği kurtlara, aynı şekilde aşktan bahsedebilirim.» Bu mütaleayı o kadar beğeniyordu ki, neden hiçbir teselli bulamadığına hayret ediyordu.

Para meselesi mühimleşiyordu. Mr. Timothy'den, hiç ses çıkmıyordu. Oğluna tesadüfen, Londra sokaklarında rastlayınca, nezaketle: «Nasılsınız?» demişti. O da cevap olarak, azametle ve fırtınalı hava gibi karanlık bir bakışla: «Âciz kulunuzum, mösyö» demişti.

Allahtan onu kız kardeşleri unutmuyorlar ve cep harçlıklarını ona yolluyorlardı. Yaşıyacak bütün parası bu idi. Elisabeth, Field Place'de iyi muhafaza altında idi, fakat iki küçükler, Clapham'da, Mrs. Fenning'in Genç Kızlar Akademisine leylî olarak yazılmışlardı, ve Mrs. Fenning'in talebeleri çok geçmeden, Hellen Shelley'in ağabeyisinin güzel gözlerini, açık gömleklerini ve dağınık buklelerini görmeğe alıştılar.

Cepleri bisküit ve kuru üzümle dolu olduğu halde geliyor ve hayran bakışlı küçük kızların ortasında ebedî mevzular üzerinde konuşmaya başlıyordu. En güzellerini hemen «tenvir» etmiye karar vermişti. Bu güzel yüzlülerin, hurafata terkedilmeleri fikrine tahammül edemiyordu.

Bilhassa kardeşlerinin en iyi arkadaşı, sevimli Harriet Westbrook'un açık renkli saçlarına, hafif pembe tenine hayrandı. On altı yaşlarında, ufak tefek fakat harikulâde güzel bir endamı, saf bir neşesi ve nefîs bir tazeliği olan genç bir kızdı. Mrs. Fenning, Mr. Timothy'den aldığı emirler üzerine, Shelley'e ziyaretlerini biraz seyrekleştirmesini rica ettiği zaman Harriet epeyce işe yaradı. Ailesi Londrada oturduğu için her gün sabah akşam evden mektebe gidip geliyordu, para ve pastalar onun vasıtasiyle yollanıyordu ve tabiî Poland Street'-in münzevisiyle çabuk arkadaş oldular.

Harriet Westbrook'un babası eski bir kahveci idi, fakat kızının bir centilmen kızı gibi terbiye görmesini istemişti. Harriet'in annesi öldüğü için, yaşlıca bir kız olan ablası Eliza onu idare ediyordu. Büyük bir servetin vârisi olan ve küçücük bir odada yaşayıp ekmek ve kuru incirle beslenen, açlıktan ölmemesi için Harriet'in kardeşlerinden para getirmesini bekliyen bir ilâh kadar güzel baronet oğluyla Westbrook ailesinin ne derece alâkadar olacağı tahmin edilebilir. Eliza kahramanı görmek için ısrar etti ve Harriet de bir gidişinde onu eve getirdi. Kahvecinin büyük kızı Shelley'i biraz ürküttü; kuru ve zayıftı, çok beyaz ve çıban izleri görülen yüzünde sönük iki göz zekâsız bakıyordu; bunların üzerinde bir siyah saç yığını vardı. Miss Eliza Westbrook bilhassa saçlariyle iftihar ederdi. Yapmacıklı tavırlariyle Miss Eliza, gülüşü sadelik ifade eden hemşiresiyle bariz bir tezat teşkil ediyordu. Fakat bu olgun bakirenin kendisine samimiyet gösterdiğini görünce, Shelley, bu ilk çirkinlik tesirini çabuk unuttu. Harriet'in ablası, kız kardeşinin gidip eğlenmesine mâni olmadıktan başka kendisi de beraber gitmeyi teklif etti, hattâ Mr. Westbrook evde olmadığı zamanlar Shelley'i birkaç kere yemeğe davet etti. Kendisinin de ten-

vir edilmesini rica ederken genç filozofun tamamiyle gönlünü almış ve, onun nezareti altında Dictionnaire Philozophique'i okumağa başlamıştı.

Harriet'in Shelley ile gezmelerinin Genç Kızlar Akademisinde çabucak farkına varılmıştı. Hocalarından birisi ona daha ihtiyatlı davranmasını tavsiye etti; «Genç Mr. Shelley fikirlerinin cüretkârlığiyle tanınmıştır; ahlâkî hislerinin fikirlerinden kıymetli olmaması muhtemeldir.» dedi. Harriette, Shelley'in en tehlikeli mütalealarla dolu bir mektubu yakalandı. Bir dinsizle mekuplaşan genç kızı mektepten kovmakla tehdit ettiler, bütün centilmen kızları kahvecinin kızına yüz çevirdi ve mektebe gitmek artık ona pek zor gelmeğe başladı.

Bir gün Shelley, yalnız, ateşin karşısında kitap okurken Eliza'dan Harriet'in hasta olduğuna dair bir haber aldı; gelip hastanın yanında oturmasını Shelley'den rica ediyordu. Shelley gittiği zaman arkadaşını yatakta buldu, rengi çok soluk fakat kestane rengindeki dağınık saçlariyle her zamankinden daha güzeldi. Mr. Westbrook, Shelley'e hoş gldiniz demeğe çıktığı zaman genç adam biraz çekinmişti, bâtıl itikatlara karşı olan nefretine rağmen gece yarısı bir genç kızın odasına gelişini saygısızlık addediyordu. Fakat Mr. Westbrook nazik hattâ çok nazik davrandı: «Burada sizinle oturamıyacağımdan dolayı müteessifim; fakat aşağıda arkadaşlarım var, siz de biraz sonra inmek isterseniz...» Shelley teşekkür etti. Mr. Westbrook'un arkadaşları onu ürkütüyorlardı.

Harriet'in yatağına yakın, Eliza'nın yanına oturdu. Bu akşam çok konuşkan olan Eliza uzun uzadıya aşktan bahsetti. Fakat çok geçmeden Harriet şiddetli bir baş ağrısından şikâyet etti, uzun konuşmanın gürültüsüne tahammül edemiyordu. Eliza: «Pek iyi öyle ise ben aşağıya iniyorum» dedi. Ve, iki çocuğu yalnız bıraktı. Shelley gece yarısına kadar oturdu, Mr. Westbrook'un arkadaşları aşağı katta hâlâ içiyor ve gülüyorlardı. Ertesi gün Harriet biraz daha iyileşmişti.

Genç kızlarla temas edip fikirlerini uyandırabildiği za-

mandanberi, Shelley inzivasında kendini daha az bedbaht hissediyordu. Bununla beraber, kızkardeşi Elisabetten ayrı olduğundan dolayı üzülüyordu. Artık mektuplarına bile cevap almıyordu, acaba onu muhafaza altına mı alıyorlar diye düşünüyor, her ne pahasına olursa olsun onu görmek için Field Place'e gitmek istiyordu. Amerikanvari bir gidiş yapmayı bir zaman düşündü. Bir akşam hiç haber vermeden gidip eve yerleşse ve, Mr. Timothy'nin lânetlerine sükût ile mukabele etse ne olurdu? Fakat Mr. Shelley'in kayınbiraderi kaptan Pilford'un gelişi ile herşey kolaylaştı, yeğenine, Field Place'e kadar koşup gitmek için muhtaç olduğu hareket noktasını temin ediyordu.

Kaptan Pilford cesur ve neşeli eski bir gemici idi. Trafalgar'da Nelson'un idaresinde bir fırkateyne kumandanlık etmişti, hayalperest yeğenini merasimperver eniştesi Mr. Timothy'ye bin kere tercih ediyordu. Percy septikmiş veya değilmiş umurunda değildi. Çocuk azimli idi, işte mühim şey buydu. Onu Field Place'in on mil yakınında bulunan Cuckfield'deki malikânesine davet etti ve geldiği zaman kendisine çok ikram etti. Minnettar olan Shelley ev sahibini «tenvir» etmeyi teklif etti; bahriyeli o kadar iyi bir talebe olmuştu ki, ateşleyici sözlerle köyün papazını ve doktorunu hayretlere düşürüyordu.

Cuckfield'de, Shelley, orada öğretmen olan Miss Hitchener ile tanıştı: otuzuna yaklaşan romen profilli güzelce bir kızdı. Miss Hitchener cumhuriyetçi idi. Ayni zamanda köyde, hayalperest ve âlimlik taslıyan biri diye tanınmıştı; kendisi de kimsenin onu anlamadığından şikâyet ederdi. Shelley münasip bir şekilde, vaziyetini ve asaletini takdir etmekle beraber dindar kaldığını esefle gördü ve ona mektuplaşmalarını teklif etti; bu suretle onun bu zâfını tedavi etmeyi üzerine alıyordu. Miss Hitchener kabul etti.

Bu sıralarda, yaman bir adam olan kaptan Pilford, eniştesi Mr. Timothy'yi yola getirmek için faaliyete geçti. Teşebbüsüne, Liberal (*) partinin siyasî şefi olan Norfolk dükünü iştirak ettirmeyi düşündü, ve gösteriş gururu Mr. Timothy'nin babalık

(*) Liberal kelimesi (Whig) partisi karşılığı olarak kullanılmıştır.

azametine galebe etti. Shelley mücadelenin bütün şerefleriyle, Field Place'e dönebildi; kendisine kayıtsız, şartsız, senede 200 liralık bir maaş bağlanıyordu.

Nihayet Elisabeth'i görmek kabil oluyordu; fakat onu o kadar değişmiş buldu ki, yere vurulmuş gibi oldu. Elizabeth, daha neşeli, daha canlı olmuştu; fakat inanılmaz bir hoppalığı vardı. Onu ciddî ve heyecanlı olarak tanıyordu, şimdi, ciddî fikirlere karşı lâkayit, yalnız çocukça eğlencelerle, balolarla, budalaca konuşmalarla meşguldü; yalnız kibar âlemi için yaşıyordu.

Eskisi gibi, ona Hogg'un mektuplarını göstermek istedi.

— Aman, siz ve o münasebetsiz arkadaşınız!... Bütün tanıdığım adamlar sizi deli buluyorlar.

Bunun üzerine, Elisabeth, evlenmeden bahsetti; yegâne düşüncesi bu idi. Halbuki hiçbir şey, Shelley'in bu kadar nefretini uyandıramazdı. Beraber okudukları kitapları, Godwin'in sağlam fikirlerini unutmuş muydu? Kızkardeşine:

— İzdivaç iğrenç ve âdidir, dedi. Biraz gururlu olan insanları birbirine bağlamak için, insanların icat ettikleri bu ağır ve korkunç zinciri düşündükçe fena oluyorum. Din ve izdivacın birbiriyle alâkadar olduğu gibi septisizm ve serbest aşk, tabiatiyle birbirine bağlıdır. Namuslu ve şerefli adamların kanunlara ihtiyaçları yoktur... Elisabeth, Allah aşkına şu evlenme merasimini okuyun da vicdan sahibi namuslu bir adam sevimli ve sevilen bir mahlûku böyle bir harekete maruz bırakabilir mi? söyleyin.

— Fakat, buna rağmen Hogg'la evlenmemi istiyorsunuz.

— Evet, fakat bir rahibin önünde ve insanların kanunlarına tâbi olarak değil, serbestçe ve büyük rahip olarak aşkı kabul ederek.

Elisabeth istihfafla:

— Bir kızkardeşe verdiğiniz nasihatler bunlar mı, Percy? dedi.

Hiç ıslah edilmiyecek derecede mânasız olan birisini ikna

edebileceğini ümit etmek boştu: «Kendimi aldatmak neye yarar? O mahvolmuştur, tamamiyle mahvolmuştur. Taassup onu bozmuş. Yalnız kibar âleminden ve boş şeylerden bahsediyor. Benden istediği şey, kibar âlemindeki ağabeyler gibi koca aramasına yardım etmem. İşte bunu yapmam.»

Field Place'e Elisabeth'i görmek için gelmişti. Artık gitmekten başka çare yoktu. Onu davet edenler eksik değildi, kaptan Pilford, memnuniyetle Cuckfield'e onu kabul ederdi. Mr. Westbrook tatilini dağda geçirecekti, kızları Shelley'e yanlarına gelmesini rica ediyorlardı; Hogg, York'a gelip bir ay kadar kalmasını teklif ediyordu, ve işte, en çok onu çeken de buydu; fakat Mr. Timothy Oxford'un iki mücriminin birbirinden ayrılışına manevî bir kıymet veriyordu, tekrar birbirini bulmalarına çok kızacaktı ve vadedilen maaşın dörtte bir kısmı eylül ayının birinde alınacağından Shelley sabretmenin daha iyi olduğunu düşündü. Hogg, yazdığı mektupta, elbet güzel Harriet eski arkadaşa tercih edilir diye lâtife ediyordu, Shelley cevap olarak: «Lâtifelerin hoşuma gidiyor. Eğer aşkın ne olduğuna dair bir fikrim varsa, şimdilik hiç kimseyi sevmiyorum, diyebilirim. Fakat ikisini de takdir ettiğim Westbrook kardeşlerden haberler alıyorum», diye yazdı.

Nereye gideceğine bir türlü karar veremiyordu; annesinin bir kuzeni, onu, Galles eyaletinin sakin bir köşesine davet etti: burası, parasını bekleyinceye kadar iktisat bile edeceği bir yerdi; daveti kabul etti

Londra'dan geçerken, Miss Hitchener'i görmek ve onunla beraber yemek yemek istedi; fakat, romen profilli öğretmen bunun muvafık olmıyacağını düşünüyordu. Hem Mr. Shelley ile kendisi arasında büyük bir mevki farkı vardı. Bu düşünceden dolayı gücenen Mr. Shelley müsavat mevzuu üzerine güzel bir mektup yazdı; bu mektuptan sonra, Miss Hitchener, Lady Shelley adının güzel bir isim olduğunu düşündü ve aynalarda kendini seyretmeğe başladı.

VIII

O MÜTHİŞ İZDİVAÇ ZİNCİRİ

Galles mıntakasının manzaraları vahşi ve güzeldir. Çıplak kayalıklar, gür çağlıyanlar, ormanlık boğazlar Shelley'i mestediyordu. Sık sık gölgeli bir çağlıyanın yanına gidip oturuyor ve birçok kimselere mânen nezaret ediyordu; Miss Hitchener, sadık Hogg, dindarları korkutan kaptan Pilford, Eliza ve Harriet Westbrook'lar, ve bunlardan başka birçok meçhul eşhas daha.

Westbrook'lar henüz Londra'ya avdet etmişlerdi ki, Shelley Harriet'ten kederli ve endişe verici bir mektup aldı. Babası onu tekrar mektebe yollamak istiyor, Mrs. Fenning'in mektebine dönmesi için icbar ediyordu. Orada Harriet bedbaht olmuştu, talebeler ondan yüz çeviriyorlar, kendisiyle konuşmuyorlar, hocalar onu mahvolmuş bir kız addediyorlardı. O hapishaneye gitmektense, Herriet kendisini öldürmeğe hazırdı. «Niçin yaşamalı? Kimse beni sevmiyor ve benim de sevecek kimsem yok. Başkalarına faydası ve kendi kendilerine tahammülü olmıyanlar için intihar bir cürüm müdür? Mademki ilâhî bir kanun yoktur, insanların kanunu, bu kadar tabiî bir hareketi menedebilir mi?»

Shelley'i bir nevi korku sardı. Mekteplinin, mantığı ona itiraz kabul etmez derecede sağlam görünüyordu. İşte verdiği dersler bu talebeyi inkişaf ettirimşti. Fakat kuru bir cevap vererek onu ölüme terkedebilir miydi? Ümitsizliğe düşmeden evvel, Harriet mücadele etmeliydi, itaat etmeyebilirdi. Ona metin olmasını tavsiye etti ve kendisi Mr. Westbrook'a tekdirlerle dolu bir mektup yazdı.

İhtiyar kahveci hiddetlendi. Altı aydanberi, kızlarının etrafında dönen bu genç asılzade onun işine ne karışıyordu? Bir

zamanlar Eliza onun Harrietle evleneceğini söylüyordu, fakat müstakbel bir baronnet'in bir kahveci kızıyla evlenmesi görülmüş müydü? Herhalde mösyö Shelley'in istediği izdivaçtan başka birşeydi. Zaten Mr. Westbrook, bir akşam, kızının odasında, ona, kendi arkadaşlariyle gelip içki içmesini teklif ettiği zaman bunun farkına varmıştı. Mr. Shelley azametle reddetmişti. Halkçı mı? Müsavatçı mı? Milyoner Sir Bysshe Shelley'in torunu, ha? Haydi canım, bu adamlar hep birbirine benzer.

Harriet, mektebe gitmeye hazırlanması emrini almıştı. Shelley'e son bir mektup yazdı. Bu sefer, intihar yerine daha az elemli bir projeden bahsediyordu. Bedbahttı, evden tazyik görüyordu; eğer Shelley razı olursa kendisiyle kaçmaya hazırdı.

Shelley hemen, fevkalâde heyecan içinde, Londraya gitmek üzere seyahat arabasına bindi. Bu kıza karşı vazifesi olduğu muhakkaktı. Onu inkişaf ettiren kendisiydi; cesaretli, ve haksızlığa tahammül edemiyen bir insan olmasına yardım etmişti. Onun yazdığı bir mektup Harriet'in ilk defa bedbaht olmasına sebep olmuştu. Fakat onunla beraber kaçsa, ne ile yaşıyacaklardı? Nerede? Nasıl? Hiçbir mesleği, bir istikbali yoktu. Zaten Harriet'i seviyor muydu?. Büyük sukutu hayalinden sonra sevebilir miydi? Buna rağmen, Harriet çok sevimliydi ve bir akşam, dağınık saçlariyle gördüğü güzel hasta ile bir seyahat fikri pek cazipti. Çok nefîs hayalleri gözünün önünden gidermek kolay değildi.

Nihayet onu görebildi. Harriet, rengi uçmuş, zayıflamış ve acınacak halde idi.

— Demek sizi bu kadar üzdüler?

— Hayır, o değil, fakat...

«Fakat sizi seviyorum» demiye cesaret edemiyordu. Renginin solukluğu, Shelly'inkilere dikilen gözleri ve heyecanı bunu anlatmıya kâfiydi. Hakikatte onu çılgınca seviyordu. Shelley bu küçük kızı tamamiyle değiştirmişti. Onu tanımadan evvel, kendi muhitindekiler gibi normal zevkleri vardı. Askerlerin üniformalarını beğenirdi ve aşkı düşündüğü zaman, kah-

ramanları zabitlerdi. Maamafih, evlenmeyi düşündüğü zaman, gözünün önüne pekâlâ kiliseye mensup bir koca geliyordu. Shelley, gayet makul olan bu hevesleri altüst etmişti. Harriet, ilk defa onun din ve siyaset hakkındaki fikirlerini işittiği zaman, dehşet içinde kalmıştı ve onu doğru yola getirmeye karar vermişti. Fakat daha birinci mükâlemede, Shelley'in kullandığı mantığın altında ezilmişti. Kendisininkinden daha kuvvetli bir zekâ tarafından mağlûp edilince, zevkle itaat etmişti; şimdi hem adamın kendisine, hem de fikirlerine perestiş ediyordu.

Davetlerine bir türlü gelmediğini görünce, onu bir daha göremiyeceğinden korkmuştu ve kahramanını yanına koşturmak için, olan hâdiseleri mübalâğa etmişti.

Shelley macera peşinde dolaşan Şövalye'leri takdir etmezdi: onların hareketlerini mânasız bulurdu. Hayatını insaniyetin hizmetine hasretmesi lâzımgelirken onu bir kadına vakfetmeyi doğru bulmuyordu. Fakat bir kelimesiyle, saadetle renklendirebileceği bu endişeli simanın karşısında bütün prensiplerini unuttu. Harriet'e elini uzattı ve bütün mevcudiyetiyle ona ait olduğunu söyledi. İhtiyatlı olmak için, hemen kaçma fikrinden vazgeçirdi; işlerin acele yapılması lüzumsuz ve tehlikeli gözüküyordu, fakat Harriet müsterih olabilirdi. Ona karşı şiddet gösterilecek olursa, Shelley'i çağırabilirdi; o, nerede olursa olsun koşup gelecek ve onu alıp götürecekti. Harriet hemen, tekrar, on altı yaşında, sevilen bir genç kız halini almıştı.

Odadan çıkar çıkmaz, bu mesut çocuğu artık görmeyince, Shelley uzun düşüncelere daldı.

Hogg'dan, bu geçen sahneyi anlatan mektubuna, cevap gelmişti. Hogg sert bir lisanla yazıyor, ve evlenmeden evvel Harriet'le kaçmamasını arkadaşından rica ediyordu.

Shelley'in, evlenmenin aleyhinde olduğunu biliyordu, fakat kudretli deliller bulmaya çalıştı: «Onunla evlenmezsen

kim zarar görecek? Sen mi, o mu? Muhakkak ki yalnız o; âlemin hakir göreceği odur, namusunu ve rahatını feda edecek olan odur. Ona bu fedakârlığı yaptırmaya hakkın var mı?» Bu teşvik şekli pek mahirâne idi. Shelley'in nefret ettiği hislerin en başında hodbinlik geliyordu. Fakat evlenerek çirkin ve gayri ahlâkî bir hareket yapacağını zannediyordu. *Siyasî Adalet* kitabının «izdivaç zincirleri» hakkındaki kısımları vicdanına endişe veriyordu. Bu sıralarda birisi, ona, büyük Godwin'in bile iki defa evlenmiş olduğnu söyleyince, bu örnek onu müşterih etti; Hogg'a cevap olarak: «Evet, dedi, hususî bir misalle cemiyetin şeklini değiştirmeye çalışmak beyhudedir, ancak düşünceler tamamiyle değişmelidir ki yenilik yapan adam birçok felâketlere maruz kalmasın.»

Maamafih yeni fikirlerini tatbik etmekte pek acele etmiyordu. Dayısı Pilford onu Cuckfield'e çağırıyordu; orada «ruhunun kardeşi» olan ve fikirlerini tamamiyle kendininkilere alıştırmak istediği romen profilli güzel öğretmeni göreceğini biliyordu. Giderken, Harriet'e ilk çağrılışında, Londaraya geleceğine söz verdi.

Bu vâdin neye varacağından şüphe etmemek için, on dokuz yaşında olmak lâzım. Seven, ve elinde böyle bir vait bulunan genç bir kız uzun müddet tahammül edemez. Aradan bir hafta geçmeden, acele bir mektupla Shelley'i Londra'ya çağrıyordu. Zalimler, yeniden. Androméde'i (1) mektep canavarına teslim etmek istiyorlardı. Shelley felâketin çaresiz olduğunu gördü, kaçmalarını ve hemen evlenmelerini teklif etti.

Ertesi gün, Edimbourg posta arabası, ikisinin yaşı mecmuu ancak otuz beş olan bu iki çocuğu şimale doğru götürüyordu. Güzel nişanlısının yanında, arabada sarsılırken, genç Şövalye «Hissî değil, düşünceli bir hareket yaptım» diye düşünüyordu.

---

(1) Andromède: Yunan mitolojisine ait bir kadın. Neptune'ün gazabını teskin için bir deniz canavarına verilirken Persée tarafından kurtarılmıştı.

IX

ÇOLUK ÇOCUK

Genç, sevimli ve mağdur olan bir çift sevgilinin dayanılmıyacak bir cazibesi vardır. Paraları bahis mevzuu olunca, pek hassas olmıyan Edimbourg ahalisi, böyle neşeli bir sefalet içinde şehirlerine gelen bu çocuk denecek kadar genç sevgililerden hoşlanmışlar ve onları müsamaha ile karşılamaktan kendilerini alamamışlardı. Londradan ayrılırken, Shelley bir arkadaşından birkaç lira ödünç almıştı; Edimbourg'a geldiği zaman yanında bir penny bile kalmamıştı. Oğlunun kaçtığını haber alınca, Mr. Timothy deli gibi olacağından, ondan imdat ümit etmek faidesizdi.

Maamafih, maceralarının hikâyesi, Harriet'in güzel yüzü, ve yakında para verecekleri vaadi, bir ev sahibine, onlara güzel bir kat kiralamaya razı olması için kâfi geldi. Hattâ bu adam daha fazlasını yaptı; birkaç gün için yiyecek parası ile, pek sade olan İskoçya usullerine göre evlenme merasiminin yapılması için lâzım olan parayı verdi. Karşılık olarak tek bir şey istiyordu, düğün günü akşamı, Shelley ve karısı, kendisi ve arkadaşlariyle beraber yemek yemeye razı olacaklardı.

İşte böylece, Sir Bysshe'nin torununun düğünü, Edimbourg tüccarları arasında yapıldı. İçilen şaraplar, ve «genç evliler»in manzarası, bu mutaassıp adamları, Shelley'in hoşuna gitmiyecek bir tarzda neşelendirdi. Yaptıkları şakalar cüretkâr olmaya başladı. Mahçup bir kız olan güzel Harriet, kıpkırmızı oluyordu. Shelley karısiyle odalarına çekileceklerini söyledi. Bu haber kahkahalarla karşılandı.

Biraz sonra odalarının kapısı vuruldu. Shelley kapıyı açtı. Ev sahibiydi ve biraz sarhoştu: «Burada âdettir, dedi, bir dü-

ğünde, davetliler gece yarısı yeni evlilerin odasına gelip, gelini viski ile yıkarlar.»

Shelley tabancalarını göstererek:

— Bu odaya ilk girenin beynini patlatırım, dedi.

Sesi titriyordu. Eskiden Etonda olduğu gibi, gözleri parlıyordu. Edimbourg tüccarları, bu kız yüzlü gencin, gözüktüğünden daha tehlikeli olduğuna kanaat getirdiler, ve onu hürmetle selâmladıktan sonra, süratle aşağı indiler.

İşte böylece Shelley ve Harriet, büyük ve yabancı bir şehirde, serbest ve yalnız, evlenmiş bulunuyorlardı. Memnuniyetle birbirlerine baktılar.

Arabada hüzünle «Hissî değil, düşünceli hareket» diyen genç adamın âşık olmasına birkaç gün kâfi gelmişti. Harriet hakikaten hoştu; daima güzel, taze ve canlıydı, saçları her vakit toplu idi, dağınık perçemleri yoktu, pembe ve beyaz bir çiçeğe benziyordu. Çok sadelikle giyiniyordu, fakat her vakit derli topluydu. Çok iyi tahsil görmüş olmamakla beraber, oldukça malûmatlıydı. Bilhassa şayanı hayret derecede çok kitap okumuştu. Hâlâ, bütün gün okuyor ve bilhassa ahlâkî eserlerden zevk alıyordu.

Ayni zamanda hocası olan sevgilisi, ona Fazilet'e karşı hürmet hissini telkin etmişti, ve Fenelon'un *Télémaque*'ı, Harriet'in en çok sevdiği kahramanıydı. Daima, «Taassup, Müsavat, Adalet» gibi sihirli kelimeler, tekrarlamayı meşkediyordu ve bu çocuk ağzından Başvekili endişeye düşürecek sözler çıkıyordu. Anglikan dinine gelince, Calypso veya Nausicaa (1) nasıl bundan haberdar değil idiyseler, Harriet te, büyük bir safiyetle bu hususta cahildi.

Çocuklar çok hoştur, fakat onlarla mütemadiyen beraber yaşamak insanı sıkar; Shelley bu kadar sevimliliğe, cazibeye ve merbutiyete karşı hassas olmakla beraber, arada sırada, Hogg'un müessir sözlerini ve Miss Hitchener'in heyecanlı mü-

---

(1) Calypso ve Nausicaa: Fénelon'un Télémaque eserinden mitolojik şahıslar.

kâlemelerini aradığı oluyordu. Miss Hitchener'in, evlenmesi hakkında ne düşüneceğini merak ediyordu.

«Çok sevgili arkadaşım,

Size hâlâ böyle hitap edebilir miyim, yoksa hareketimin aykırılığından dolayı akıllı ve faziletli insanların teveccühünü kaybettim mi?... Nasıl bir hafta içinde bütün tasavvurlarım değişti ve ne derece tesadüflerin esiriyiz... Benim gibi bir dinsizin nasıl evlenme merasimini kabul ettiğini ve nasıl vicdanımın buna razı olduğunu kendi kendinize soracaksınız... İşte size bunu izah edeceğim.» Bunun üzerine, Hogg'un dediği gibi, insanın, sevdiğini, iyi bir şöhretten ve ona bağlı olan faidelerden mahrum etmek hakkı olmadığını gösteriyordu. *«İstersen beni ayıpla, ey arkadaşların en azizi, çünkü sen hâlâ benim için en azizsin!... Eğer on altı yaşında olan Harriet, sizin daha ilerlemiş bir yaşta olduğunuz kadar mükemmel değilse, hakikaten asîl ruhlu, ve nasihatlerinize lâyık olan bu kızı her hususta inkişaf ettirmek için bana yardım ediniz... Güzellik ve sevimliliğe gelince, zaten bunlar onda var, yahut son derece aldanıyorum.»*

Mektubun sonunda onu Edimbourg'a davet ediyordu. Evde Harriet de olduğundan, gelmesinde bir mahzur yoktu. Miss Hitchener daveti kabul etmedi. Hakikaten münasebetsiz olan on altı yaş, ve ilerlemiş yaş kelimelerini, ona şairane bir şekilde «sen» diye hitap etmesi bile affettirememişti.

Harriet'in ruhî tekâmülüne yardım için, Cuckfield'deki bakire gelmedi, fakat, güneşli bir sabah, alt kattaki pencerenin vurulduğunu işiden Shelley, sokakta, ayakta elinde bir çanta ile, Hogg'u sevinçle gördü. York'taki avukatından birkaç hafta izin almıştı ve iznini Edimbourg'da geçirmiye gelmişti

Hogg, muzafferane bir kabul gördü. «Nihayet birbirimizi bulduk! Artık hiç ayrılmıyacağız! Sana evde bir yatak hazırlatacağım». Nihayet Harriet gözüktü; Hogg hayran oldu. Bu derece gençlik, saadet ve güzellikle ışıldayan bir kadın görmemişti. Zorla ev sahibini çağırdılar. «Bir yatak lâzım! Der-

hal! Bu evde bir yatak, acele, elzem...» Adamcağız cevap verecek hale gelince, en üst katta bir oda verebileceğini söyledi.

Üç arkadaşın birbirlerine soracakları ve söyliyecekleri bin türlü şey vardı; hepsi ayni zamanda konuşuyordu. Küçük bir hizmetçi kız da neşe ile çay hazırlıyordu. Sevinçleri biraz sükûn bulunca, Shelley bir gezme teklif etti ve Marie Stuart'ın sarayını gezmeye gittiler. Genç Kızlar Akademisinin sadık talebesi ve tarihî roman meraklısı olan Harriet, bin türlü küçük tafsilâtı izah etti. Oradan çıkınca Shelley af diledi, birtakım mektuplar yazmak için eve dönmesi lâzımdı, fakat Harriet'in, Hogg'u, bütün şehrin görüldüğü tepeye çıkarmasını istiyordu.

Hogg manzarayı çok beğendi; tepede uzun müddet oturdular. Belki de rehberi ona her türlü gezmeyi beğendirecek kadar hoşuna gidiyordu.

Yokuşu inerken, Harriet, rüzgârın eteklerini kaldırdığını ve Hogg'un da gizli gizli ve alâka ile ayak bileklerine baktığının farkına vardı. Tekrar bir kayanın üzerine oturdu ve rüzgâr dininceye kadar orada kalacağını söyledi. Son derece karnı acıkmış olan Hogg itiraz etti ve eve yalnız döndü. Harriet koşarak onu takip etti. İşte nefîs bir hayatın ilk haftaları böyle başladı.

Yalnız para meselesi onlara endişe veriyordu, fakat hakikatli Pilford dayı birçok hediyeler yolluyordu. «Oğluna karşı öfkeli olmayı anlarım, fakat onu aç bırakmak başka mesele», diyordu. Mr. Timothy, Hogg'un babasına bir mektup yollamıştı: «Oğlumun, cinsi lâtiften birisiyle İskoçyaya kaçtığını ve oğlunuzun da onlarla birleştiğini size yazmayı bir vazife addediyorum», demişti.. Buna rağmen Hogg'un biraz parası vardı.

Her sabah Shelley, miktarı hâlâ pek çok olan mektuplarını almıya gidiyordu. Kahvaltıdan sonra, ya mektup yazıyordu, yahut üzerine aldığı Buffon'dan bir tercümeye çalışıyordu. Harriet'le Hogg gezmeğe çıkıyorlardı. Hava fena ise Harriet Hogg'a kitap okuyordu. Yüksek sesle okumayı çok severdi, hem de çok güzel ve fasih bir telâffuzla okurdu. Hogg bu su-

retle Télémaque'ın büyük bir kısmını dinledi ve hiç şikâyet etmedi. Hakîm Idoménée'nin (1) Grid'e kanunlar vermesi son derece can sıkıcıydı, fakat kitabı okuyan o kadar güzeldi ki, onu sıkılmadan günlerce dinliyebilirdi. Daha az nâzik olan Shelley bazan uykuya dalıyor ve azar işitiyordu. Arkadaşı, karısıyle birleşip, ona gülünç tekdirlerde bulunuyor ve Hogg, Herriet'in tarafını tutmaktan zevk duyuyordu.

1811 senesiydi: kuyruklu yıldızın geçtiği ve iyi şaraplar olduğu sene, geceler parlak ve berraktı.

(1) Idoménée; Télémaque eserinden bir şahsiyet.

X

HOGG

Hogg'un tatili bitiyordu; York'taki avukatının yanına dönmesi lâzımdı. Shelley ve Harriet'in Edimbourg'da, daha doğrusu hiçbir yerde işleri olmadığından onunla beraber gitmeye karar verdiler. Önlerinde, sade ve faydalı bir hayat programı vardı. Candan arkadaşlariyle , birkaç ay staj bitinceye kadar York'ta kalacaklardı; sonra beraber Londra'ya gidip, hayatlarının sonuna kadar, okumak yazmak ve birbirlerine yüksek sesle kitap okumakla günlerini geçireceklerdi.

Harriet'in çok yorulmaması için bir posta arabası kiraladılar. Yolun iki tarafında, arpa ve pancar tarlaları yeknesak bir şekilde birbirini takip ediyordu.

Harriet:

— Arpa hangisi, pancar hangisi? diye soruyordu.

Shelley de:

— Ah seni küçük şehir kızı, diye ayıplıyordu.

Alaycı tabiatli olan Hogg, köşesinden, ziraatte o kadar âlim olan İdoménée'nin, talebesine neden böyle şeyler öğretmediğine şaşıyordu.

Uzun seyahatte sıkılmamak için, Harriet yüksek sesle Télémaque'ı okumakta devam ediyordu. Shelley durmadan içini çekiyor:

—Harriet'çiğim, diyordu, bütün kısımlarını da okumak lâzım mı?

— Tabiî lâzım.

— Biraz atlıyamaz mısın?

— Hayır, imkânı yok.

İlk konakta Shelley ortadan kayboldu. Eskidenberi, bir peri gibi havalarda yok olmak kudretine malkti. Hogg, niha-

yet onu deniz kenarında buldu; mahzun bir vaziyette denize bakıyordu.

Shelley, York şehrini görür görmez hiç beğenmedi. Şimalî İngilterenin eski merkezinin dinî ve medenî ihtişamı, ona tesir edemedi. Yatacak yer olarak gayet kötü odalar buldular, Shelley «Burada kalamayız» diyordu. Fakat gitmek için de para lâzımdı. Cuckfield'e gidip, iyi adamların hamisi olan kaptan Pilfold'u görmeye karar verdi. Orada Miss Hitchener'i de ziyaret edebilirdi; belki bu sefer kendisiyle beraber York'a gelmeye razı olurdu ve Londradan geçerken de, Harriet'in istediği veçhile Eliza'yı alırdı. Böylece, ilk defa olarak Shelley'in bütün fikir kardeşleri bir araya gelmiş bulunacaktı.

Posta arabasına bindi; Harriet'le Hogg yalnız kaldılar. Bu, garip ve hoş bir vaziyetti. Bu yabancı şehirde, vahşi bir adada olabilecekleri kadar hürdüler ve Harriet, bu kadar genç ve eğlenceli bir arkadaşla beraber yaşamaktan çocukça bir zevk duyuyordu. Hogg'un şakacılığı çok hoşuna gidiyor, onun bu hali, Shelley'de çok takdir ettiği ciddiyetle tezat teşkil ediyordu. Edimbourg'da olsun, seyahatte olsun Hogg ona müteaddit defalar iltifatlı sözler söylemişti, bunları Harriet pek te yadırgamamıştı. Percy'de daima bir profesör hali vardı; bütün Harriet'in bildiklerini o öğretmişti, yanlışlarını ciddiyetle tashih eder; istidatlarını bilirdi. Bilâkis Hogg herşeye hayrandı. Elbiselerine, şapkalarına dikkat eder, Télémaque'ı dinlerken okuyucunun sesini methederdi Daima neşeliydi Bu hoş birşeydi.

Hogg'un düşünceleri başka türlüydü ve o kadar safiyane değildi. Shelley'in kolaylıkla kendisiyle yalnız bıraktığı, ve Westbrook ailesinin erkeklere karşı lâzım olan ihtiyatlı tavırlara alıştırmadığı bu güzel kızla bütün gün beraber yaşıya yaşıya ona karşı şiddetli bir arzu hissetmeğe başlamıştı. İlkönce bunun pek fena bir fikir olduğunu, bu kadar sevilen bir arkadaşının karısına göz konamıyacağını düşünmüştü. Fakat zekâ bir müvellittir, ve Hogg'un kuvvetli zekâsı her vakit olduğu gibi, ayaklanan hislerinin yardımına koşmuştu.

«Shelley onu benim kollarımın arasına atıyorsa kabahat benim mi? diyordu. Böyle bir şahesere malik olan bir insan ne akıla günlerini Fazilet hakkında mektuplar yazmakla geçirir? Doğrusu Harriet çok güzeldi. York sokaklarından geçtiği zaman, en mutaassıplar bile pencereye üşüşüyorlardı... Zaten Shelley onu seviyor mu ki? Ona karşı himayekâr bir şefkat gösteriyor, fakat onu biraz hakir görüyor, ve pek de hakkı yok değil... Nihayet Harriet de nedir ki? Bir kahveci kızı... Pek de vahşi olmamalı.»

Shelley'i tanıdığındanberi, aklında birbirine zıt iki fikir daima mücadele etmişti. Arkadaşının ahlâkî cesaretini, samimiyetini, dürüstlüğünü takdir ediyordu. Ruhunu emsalsiz ve saf bir elmasa benzetiyordu; fakat ayni zamanda aklının alaycı tarafı, bu kadar şiddetli nutukları, daima boşuna çalışan bu ateşîn faaliyeti gülünç buluyordu. Oxford'da iken, bu sarı bukleli Don Kişot'un, malûmatlı ve nükteci Sanşo'su olmuş; insafsız yeldeğirmenleri tarafından onunla beraber dayak yemeyi göze almıştı. Arkadaşlıklarının başından Edimbourg'da tekrar birleşmelerine kadar, takdir hissi alaycılığına galebe etmişti, istihza muzaffer rakibini geçici ve müşfik bir ışıkla süsleyip bırakmıştı. Şimdi tutuşan bir arzunun iştiyakiyle istihzanın arttığı görülüyordu.

Shelley'in gittiğinin birinci günü, Hogg, vazifesinden çıkınca, derenin kenarında gezdirmek üzere, Harriet'i gidip evinden aldı. Ona hayran hayran bakıyordu ve bin türlü delilikler söylüyordu. Harriet kocasından bahsediyordu. Avdetini sabırsızlıkla bekliyordu, hem onu görmek için, hem de sevgili ablası Eliza'yı getireceği için. «Eliza çok güzeldir, göreceksiniz diyordu; güzel siyah saçları vardır; hem çok zekidir... Hayatımın mühim anlarında bana yardım etmiştir.»

— Demek ki küçük kız, hayatınızda mühim anlar oldu?

Harriet mektepteki felâketlerini, evlenmesini anlattı; bir an için hatıralariyle meşgul bir vaziyette sükût etti, sonra sordu:

— İntihar hakkında ne düşünüyorsunuz? Hiç kendinizi öldürmeyi düşündünüz mü?

— Hiçbir vakit düşünmedim, ümit ederim ki siz de öyle.

— Hayır, ben çok defalar... Mektepte bile, gece, kendimi öldürmek maksadiyle kalktığım olurdu. Pencereden bakardım... Aya, yıldızlara, uyuyan talebelere veda ederdim... Sonra tekrar yatar uyurdum.

Birbirlerine sırlarını söyliyerek gezmelerine devam ettiler, sonra eve döndüler ve çay hazırlamıya başladılar. Bu çay hazırlama merasiminde, Hogg daima çok neşeliydi. Sonra Harriet yüksek sesle kitap okumayı teklif etti. O akşam Hogg, Harriet'in ne okuduğunun farkına varmadı ve odasına çekilmeden evvel Harriet: «Geceniz hayırlı olsun» dediği zaman, «Hayırlı olabilir mi?» diye düşündü.

Ertesi gün Harriet'i görür görmez, kendini çılgınca sevdiğini söyledi.

Harriet hem çok müteessir oldu, hem de çok kızdı. Ve on altı yaşında bir kıza göre kendini oldukça iyi müdafaa etti. Shelley'den, faziletten bahsetti: «Hareketinizin nekadar fena olduğunu görmüyor musunuz? Percy beni sizin himayenize bıraktı, siz ise onun emniyetini suiistimal ediyorsunuz... Fakat eminim ki artık bundan vazgeçmişsinizdir... Bana bundan sonra, bütün bunlara dair, hiçbir kelime söylememenizi çok rica ederim... Hattâ size o kadar emniyeti olan Shelley'i üzmemek için, kendisine de hiçbir şeyden bahsetmeyeceğim.»

Heyecanla konuşuyordu. İlânı aşk, güzel kadın için bir muharebedir, ve iyi bir asker olan mücadeleden çekinmez. Cesur Harriet nihayet galip geldi. Hogg da uslu duracağını vadetti.

Akşama vazifesinden döndüğü zaman, divanda, Harriet'in yanında oturan, karga renginde siyak saçlı, uçuk renkli, beygire benzer iri yarı bir kadın gördü. Harriet: «Hogg, dedi, işte Eliza... Geldi; ne iyi etti değil mi? Eliza, işte Shelley'in size daima bahsettiği arkadaşımız Hogg».

Eliza hafifçe başını eğdi. Hogg: «Shelley ile beraber geleceğinizi zannediyordum, dedi.

Eliza :

— *Oh! dear no!* dedi, ve yeni gelenle meşgul olmıyarak Harriet'le konuşmasına devam etti.

Hogg bu evde böyle bir muameleye alışık değildi: «Eliza bu muydu, diye düşünüyordu. Çok çirkin ve çok bayağı... Artık başbaşa kalamıyacağız... belki de böyle olması daha iyidir... fakat ne de olsa fena...» Sonra yüksek sesle «Harriet'ciğim, bugün çay içmiyecek miyiz?» dedi ve nezaketle Eliza'ya dönerek: «Çay içmez misiniz, Miss Westbrook?» dedi.

Eliza yine:

— *Oh- dear no!* diye cevap verdi.

— Ya siz Harriet?

— Ben de içmiyeceğim.

Hogg, çaresiz çayını kendi yaptı ve sükûnetle yalnız başına içti.

Bu dakikadan itibaren, bu ev ona tahammül edilmiyecek derecede sıkıcı geldi. Eliza idareyi eline almıştı. Zaten bütün çocukluk devresinde Harriet'i o idare etmiş, evlenmesinden sonra birkaç hafta zarurî olarak onu Shelley'le yalnız bırakmıştı; şimdi bir kaptanın gemisine girişi gibi, bu eve giriyordu, bayrağını direğin üzerine çekiyor ve gemisinde kendisinden başka âmir tanımıyordu.

Evvelâ Shelley'in hareketini şiddetle tenkit etmekle işe başladı: «Demek ben gelmemiş olsaydım, sizi bu genç adamla yalnız bırakıyordu... Bu doğru değil... Aman Allahım! Miss Warne görse ne derdi? Üstelik bu adam size Harriet'ciğim diye hitap ediyor! Ve siz de müsaade ediyorsunuz!»

Hogg bir gezinti teklif eder etmez Eliza:

— Aman ne söylüyorsunuz, Harriet çok yorgun; çok rahatsız, diyordu.

Hogg şaşkın bir halde:

— Harriet mi? diye telâş ediyordu. Aman Allahım nesi var?

— Sinirleri son derece bozuk; bunu görmemek için insan kör olmalı.

Ve şayet Harriet, Hogg'a, son derece muhtaç olduğu İdo-

ménée'nin afif nasihatlerini yüksek sesle okumayı teklif etse, Eliza hemen müdahale ediyor: «Yüksek sesle okumak mı, Harriet? Ya zavallı sinirleriniz? Allahım?... Miss Warne olsaydı ne derdi?

Hogg, dehşet verici Elizanın, bir an odasında bulunmasından istifade ederek, alçak sesle:

— Söyleyin Allah aşkına bu Miss Warne kimdir, diye sordu.

— Eliza'nın en iyi arkadaşıdır... Onun fikirlerine çok ehemmiyet veririz.

— Neden? Asalet veya tahsil hususunda yüksek bir şahsiyet midir?

— Miss Warne mi? Yok canım. Bizim gibi, bir bar sahibinin kızıdır.

Hogg içini çekerek gözlerini havaya kaldırdı.

— Eliza odasında ne yapıyor? Kitap mı okuyor?

Harriet ona doğru eğildi ve esrarengiz bir vaziyet alarak:

— Saçlarını fırçalıyor, dedi.

— Haydi öyle ise sokağa çıkalım Harriet.

Harriet evvelâ razı olmadı, fakat saçların fırçalanması hâlâ devam ettiğinden birkaç dakika için Hogg'a refakat etmeyi kabul etti.

Hogg ilk teşebbüsündenberi uslu durmak vaadini tutmuştu. Harriet ayni zamanda hem memnun hem de müteessirdi. Harriet'in kendi faziletinden ve mukavemetinden emin olduğunu gören Hogg, onu denemekten zevk alıyordu. Köprünün üzerinden geçerlerken Hogg durdu. Nehir, büyük bir süratle her çeşit kırıntıları sürüklüyordu.

— Harriet'ciğim, ne dersiniz, Eliza bu suyun üzerine yakışmaz mı... Siyah saçlariyle bir tahta parçası gibi döne döne gider... Ve, aman Allahım Miss Warne görse ne der?

Harriet başını öteye çevirdi. Gülmekten katılıyordu: Hogg günah işliyordu, fakat hakikaten tuhaftı.

— Harriet'ciğim, ne güzel gülüşünüz var, ne sıhhatli, ne neşeli!

Cesur Harriet mücadelenin yaklaştığını hissetti.

XI

HOGG (Devamı)

Shelley ertesi gün, beklendiğinden . . a erken geldi. Hiç bir işi iyi gitmemişti. Mr. Timothy onunla görüşmemekte ısrar ediyordu; oğlununkilerden çok başka sebeplerden dolayı, o da evlenme işini en büyük cürüm telâkki ediyordu.

Kaptan Pilfold'a:

— Gayri meşru çocukların bakılması için, maalmemnuniye para verirdim, demişti. Fakat nikâh etmek!. Artık bana ondan hiç bahsetmeyiniz.

Dedikodudan korkan Miss Hitchener, Shelley ile beraber gelmemişti; Londra'dan geçerken, Shelley, Eliza'nın kendisini beklemeden gittiğni öğrenmişti; yorgun ve mahzun bir halde dönüyor, karısiyle arkadaşı arasında rahata kavuşacağını ümit ediyordu.

Eve gelir gelmez, bu küçük grupta bir çekinme ve sıkıntı havası estiğini gördü. Odasına kapanan Eliza, bütün gün saçlarını fırçalıyordu, Hogg'la Harriet çaydanlığın etrafında kahkahalarla gülerek birbirleriyle şakalaşacaklarına, birbirinden uzak duruyorlar, Hogg Harriet'e birşey söyleyince, Harriet kuru ve esrarengiz bir tarzda cevap veriyordu.

Shelley Harriet'le yalnız kalır kalmaz:

— Harriet'ciğim, dedi, Hogg'a karşı takındığınız azametli tavır hoşuma gitmiyor... O benim en iyi arkadaşımdır; ben yokken size arkadaşlık etti. Şimdi ablanız burada diye, benim bir kardeş addettiğim adamı ihmal etmeniz doğru değil.

Harriet içini çekti. Mânalı bir tarzda «Çok iyi arkadaş» dedi.

Birdenbire hayrete düşen Shelley, izah etmesi için ısrar etti. Harriet anlattı: «Bana iki kere ilânı aşk etti... İlk defa-

sında, beni çılgınca sevdiğini söyledi... Ben şakaya vurmak istedim... Susturdum... Bu mesele kapanmış zannediyordum, hattâ sizi üzmemek için bundan size hiç bahsetmemiye karar vermiştim... Fakat dün tekrarladı... Bensiz yaşayamıyacağını, onun olmadığım takdirde kendisini öldüreceğini söyledi.

Shelley buz kesildiğini hissetti. Anî bir ölüm hissiyle kalbi durdu.

— Hogg? Hogg bunu yaptı ha!... Fakat ona göstermediniz mi ki?...

— Ah! Ona söylenmesi lâzımgelen herşeyi söyledim... Arkadaşlığa ihanet ettiğini... emniyetinizi suiistimal ettiğini... «İnsan sevince bunların ne ehemmiyeti var, dedi. Fazilet hakkında nutuklar irad etmek ancak Shelley gibi soğukkanlı ve saf bir adama yakışır, fakat ben sizi seviyorum, bundan ötesi hiçtir... Zaten Shelley'e ne fenalık yapabiliriz? Hiçbir zaman birşeyden haberi olmaz. Ona şefkatinizi hasredip bana aşkınızı vadedemez misiniz? Hem o sizinle meşgul olmuyor ki?...»

— Böyle mi söyledi?

— Evet ve daha birçok şeyler... Hiç lüzumu olmıyan yerde mütalealar yürüttüğünüzü, boş şeyler için heyecan duyduğunuzu ve hayatta yegâne ehemmiyetli olan hislere karşı soğuk durduğunuzu söyledi. Elimden geldiği kadar iyi cevap verdim.

Shelley kendisini bir divanın üzerine bırakıvermişti. Ona bütün dünya, kurşunî bir dumanla örtülüyormuş gibi geliyordu. bir manevî başdönme, fikirlerini allak bullak ediyordu. Ürperiyordu.

«Hogg karımı baştan çıkarmaya uğraşsın ve bunun için, tam onu kendi himayesine bıraktığım zamanı seçsin. O kadar şefkatle baktığım bu sima... Herkes ona benim gözümle baksa, dürüstlüğü insana sükûnet verir diye düşünürdüm... Bu kadar fena adam görülmemiştir... Fakat ya Oxford'daki hareketi, ne asîl, ne fedakâr... Onunla muhakkak görüşmeliyim, nasihat vermeliyim...»

Harriet'i uzun uzun öptü ve Hogg'a, kendisini şehir hari-

cine takip etmesini rica etti. Hogg müthiş bir sahne bekliyordu ve kendisini buna hazırlamıştı. Hiçbir şeyi inkâr etmedi.

— Evet doğru... Onu ilk Edimbourg'da gördüğüm gün sevdim... Kabahat benim mi? Ben böyle bir yaradılıştayım, kadınların güzelliği beni coşturuyor. Harriet harikulâde güzel... Size tekrar ediyorum, onu görür görmez sevdim.

— Bu aşk değil, arzu. Adî bir sevki tabiî. İnsanı hayvandan ayıran o yüksek his değil... Aşk mı? Biraz düşünün Hogg: aşk insana kendini, menfaatini unutturur ve sevdiğinin saadetini temin etmiye sevkeder; siz ancak Harriet'i bedbaht edebilirsiniz... Şu halde sizin hissettiğiniz aşk değil, blâkis hodbinliktir...

— Siz ona ne isterseniz deyin... İsminin ne ehemmiyeti var? Bu çok şiddetli bir his; bu hissin yenilmiyeceğini hissetmeseydim yenmeye uğraşırdım.

— Yenilemiyen hiçbir his yoktur. İrade ile insan herşeyin hakkından gelir... Eğer beni düşünseydiniz... Emin olun ki bugün öğrendiğim şeyden sonra kendimi o kadar ihtiyar, o kadar solgun hissediyorum ki, yirmi senelik sefalet bile bu kadarını yapamazdı... Kalbimin incindiğini hissediyorum. Ya zavallı Harriet... Bütün bunlar onu üzmez mi zannediyorsunuz?»

Hogg soluk ve bitaptı, mahcup ve bedbaht gözüküyordu ve hakikaten de öyleydi. O da Shelley'i seviyordu ve kendini kabahatli buluyordu: «Hiçbir kadın için böyle bir arkadaş feda edilmez,» diye düşünüyordu. Sonra yüksek sesle: «Bu geçen hâdiseden dolayı müteessirim Shelley; unutmıya çalışacağım, sizden ve Harriet'ten af dilemek isterim, ve eskisi gibi hayatımıza devam edebiliriz. Artık bana karşı öfkeli olmayın» dedi.

— Size karşı öfkem yok, sizin kabahatinizden iğreniyorum, sizden değil. Ümit ederim ki yakında bu çirkin hatanıza, siz de benim kadar nefretle bakacaksınız. O vakit artık ondan mes'ul olmazsınız. Pişman olan adam, artık kabahatli değildir. Ve sizin, şimdiki ıslah olmuş benliğinizi; artık mevcut olmıyan benliğinizin hatalarından dolayı tekdir edecek değilim.

Öfkesini ve kıskançlığını yendiğinden, ve Hogg için kur-

tuluş yolunu bulduğundan doylaı o kadar memnuniyet hissediyordu ki, hemen hemen kendisine yapılan hakareti unutmuştu.

Fakat kadınlar daha az müsamahakârdırlar. Shelley eve gelip te kabahatliyi affettiğini söyleyince, Eliza: «Ne? dedi, bu adamla beraber yaşamağa devam mı etmek niyetindesiniz?... Aman Allahım Harriet'in zavallı sinirleri ne olacak?...»

Ertesi gün, Hogg vazifesinden dönüşte, evi boş buldu.

XII

ORTA YAŞLA İLK TEMASLAR

Shelley, karısı ve baldızı zavallı Hogg'dan kaçtıktan sonra, çok güzel bir yer olan Göller tarafına doğru gitmeye karar verdiler. Shelley'e Polonya sokağını sevdiren sebep gibi hissî bir kuvvet onu bu yere doğru çekiyordu. Hürriyetçi iki büyük şair, Southey ve Coleridge uzun zamandanberi orada oturuyorlardı, ve talihin yardımiyle Shelley onlara rastlıyabilirdi. Kendi fikirlerine iştirak eden, nâdir büyük adamları tanımak kadar hiçbir şey ona zevk veremezdi.

Keswick de, çiçekli bir bahçesi olan küçük bir ev kiraladılar. Bahçe onlara ait değildi, fakat, evsahibi Shelley'le Harriet'i iki kaybolmuş çocuk addettiğinden ,orada oynamalarına müsaade etti. Çok geçmeden postayı Shelley'e ağır paketler halinde mektuplar getirmeye başladı.

En başta, Hogg'dan gelen ve âdeta üzücü olan mektuplar. Harriet'e yazdığı uzun mektuplarda, ona daima hürmetkâr kalacağına ve ayni zamanda ebediyen seveceğine yemin ediyordu. Bu bitip tükenmek bilmiyen aşk, Harriet'i hem bıktırıyor, hem de gururlandırıyordu. Ne vakit Shelley: «Zamanla ve uzaklıkla Hogg unutacaktır», dese pek inanmıyormuş gibi başını sallıyordu. Hogg'un kalbini yaraladığından dolayı hakikaten müteessir olmakla beraber, bu yaranın geçici olduğunu öğrense o derece üzülecekti: «Uzaklık, diyordu, küçük aşkları teskin eder, fakat büyükleri büsbütün arttırır.» Hogg yazdığı bir mektupta: «Ya Harriet'in affına nail alurum, yahut ayaklarının dibinde beynimi tabanca ile delerim.» dediği zaman Harriet hem üzülmüş hem de bir zafer hissi duymuştu, çiçeklerle süslü inzivalarını hiçbir tabanca sesi rahatsız etmedi. Harriet'in içi rahat etti ama ayni zamanda meyus olmuştu.

Sonra Miss Hitchener'in mektupları vardı; Hogg'un azlinden sonra yegâne sırdaş o olmuştu.

Hemen hemen her gün onun adresine davetlerle dolu ahlâkî mektuplar gidiyordu. Harriet bile, kocasının ateşli mütalealarına, yanlarına gelmesi için hararetli davetler ilâve ediyordu.

Norfolk dükü o civarda oturuyordu. Bir kere Shelleyle babasını o barıştırmıştı; para meselesi günden güne ehemmiyet kesbetmeye başlayınca, ona bir mektup yazmağa karar verdiler. Dük cenapları, nezaketle cevap verdi ve Shelley'i karısı ve baldıziyle beraber şatoya hafta sonu tatilini geçirmeye davet etti. Belki Shelley'den sırf hoşlandığı için, belki de reşid olduğu zaman, parlamento azası ve 6000 lira geliri olacak olan bir genç adama bir siyasî parti şefi sıfatiyle kendini sevdirmeyi bir vaife addettiğinden, genç asî ile alâkadardı.

Harriet, Greystoke şatosunda pek hoşa gitti. Düşese Shelley'in garip macerasını anlatmışlardı, karısını güzel yüzü ve kültüründen dolayı hayret ve memnuniyetle karşıladı. Eliza bile beğenildi. Bu seyahatin neticesi mükemmel oldu. Mr. Westbrook, kızlarının bir dükün şatosunda iki gün geçirdiklerini, ve damadının cebinde yalnız bir «guinée» ile gittiğini öğrenince birdenbire cömertliği tuttu ve genç evlilere senede iki yüz lira para tahsis etti. Mr. Timothy de, daha hasis gözükmek istemedi; bilhassa metbuu ve şefi olan dükün, kendisinden insaflı olmasını istediği bir zamanda. O da, senelik iki yüz lirasını tekrar tahsis etti: bütün sefalet tehlikeleri bertaraf edilmişti.

Fakat Shelley'in nazarında en büyük muvaffakıyet hiçbir şeye boyun eğmeden bu neticeye varışıydı. Babasına yazdığı mektupta: «Benim için ne gibi bir menfaati olursa olsun, din ve siyaset hakkındaki fikirlerimi gizlemeyi vâdedemem... Böyle bir hareket size de, bana da yakışmaz.» Mr. Timothy cevap olarak: «Size maaş bağladığımın sebebi, sırf yabancıları dolandırmamanız içindir», dedi. Anlaşılan bazı yüksek hisleri takdir edebilecek bir adam değildi.

Norfolk dükünün evinde Shelley, Southey'in bir arkadaşına rastgelmiş, ve bu adam onu şairin evine götürmeyi teklif etmişti. Böylece ilk defa olarak, Shelley takdir ettiği bir muharrirle karşı karşıya gelecekti.

Şair deyince aklına en cazip ve yüksek şeyleri getiren Shelley Southey'i görünce hayretler içinde kaldı. Zengin ve iyi ısıtılmış bir evin içinde, bir şiir perisinden daha ziyade bir ev kadınına benziyen Mrs. Southey'i buldu. Eskiden terzi olan bu kadın kocasının kitaplarını kumaş parçalariyle ciltliyordu. En çok itina ettiği yerler çamaşır dolaplarıydı, ve en adi kadınlar gibi paradan mutfaktan ve hizmetçilerden bahsediyordu. Şair bu adiliklerin farkında değil gibi görünüyordu. İyi bir adama benziyordu, fakat düşünceleri iyi değildi. Cemiyetin değişmesi lâzım geldiğini itiraf ediyor, fakat bunun ancak çok yavaş olabileceğini ilâve ediyordu. Pek müthiş olan: «Bunu ne siz, ne de ben görebileceğiz» formülünü kullanıyordu; İrlanda katoliklerinin hürriyete kavuşmasından ve bu husustaki herhangi esaslı teşebbüslerden pek hoşlanmıyordu. Shelley'in nazarından düşmenin en büyük sebebi de hıristiyan olduğunu iddia edişiydi. Shelley müteessir bir vaziyette evden çıktı.

Zavallı Southey yaptığı tesirin farkında değildi. Ziyaretçisi gittikten sonra: «Garip çocuk diye düşünüyordu... En büyük derdi büyük bir servet sahibi olduğundan ileri geliyor, ben onun yaşında iken cebimde bir penny olmadığından ne kadar üzlüyor idiysem o da senelik 6000 lirasından o kadar sıkılıyor... Bu halleri müstesna, onu tıpkı kendime benzetiyorum; kendisini dinsiz zannediyor, halbuki sadece pantheiste (1)tir. Bu hepimizin de geçirdiğimiz bir gençlik hastalığı... İyi ki bana geldi, daha iyi bir doktor bulamazdı. Ona bir Berkeley tedavisi tavsiye ettim, bir haftaya kalmaz Berkeley'ci olur... Omründe ilk defa olarak kendisini anlıyan bir adama rastgeldiği için nekadar hayret etti!... Eh Allah yardıcsımız ol-

(1) *Pantheiste: Vahdeti vücud felsefesine salik kimse.*

sun! Dünyanın ıslah olmıya ihtiyacı var. Bu genç mösyö Shelley pek lâzım geldiği gibi usul ile hareket etmiyor ama senelik 6000 lirasiyle birçok iyilikler yapabileceğine onu ikna edeceğimi ümit ediyorum»

İşte Gençlik ve Orta yaş, yolda birbirine tesadüf etmişti. Gençlik, orta yaşa biraz sabırsızca bir hürmet gösteriyordu, Orta yaş da, gençliği müstehzi bir alâka ile temaşa ediyordu, ve daha fazla teşekkül etmiş bir zekânın kuvvetiyle onu idare etmeyi düşünüyordu. Fakat orta yaş unutuyordu ki bir birini takip eden nesillerin düşünceleri Leibniz'in «monad»ları gibi gayri kabili nüfuzdur.

Southey ve karısr, Shelley ailesine yardım etmek için ellerinden geleni yaptılar. O civarda pek tanınmış olan şair, Shelley'lerin oturduğu «cottage» ın evsabihiyle görüştü ve kira parasını indirtti. Mrs. Southey ev işlerinde pek acemi olan Harriet'e mutfak ve çamaşır hakkında faydalı tavsiyelerde bulundu. Hattâ ona yatak ve sofra örtüleri bile ödünç verdi. Bu, Mrs. Southey tarafından en büyük alâka alâmetiydi. Fakat Shelley'in keşfettiği birşey bütün bu iyilikleri unutturdu.

Tesadüfen bir mecmuada gördüğü Southey'in bir makalesinde ihtiyar İngiltere kıralından, «bir tahtı işgal eden kıralların en iyisi» diye bahsediyordu. Bu tâbir biraz ileri giden bir iltifattı, fakat Southey saray şairi olmak istiyordu ve siyasî teveccühlerin yolundan geçmek kolay değildi. Shelley bu alçaklığı affedemiyordu; o günden itibaren onu aylıklı bir esir ve en büyük mücrim telâkki ettiğini kendisine bildirdi. Artık onunla görüşmek istemiyordu.

Zaten o anda pek Southey'le alâkadar değildi. Godwin'in, «Siyasî Âdalet» muharriri büyük Godwin'in izdivacın yıkıcısı, ilâhıyatın düşmanı, dinsiz cümhtriyetçi, ihtilâlci Godwin'in hayatta olduğunu, Londrada oturduğunu, herkes gibi onun da bir adresi olduğunu ve nihayet fazilet'in peygamberi saydığı bu adama mektup yazmak kabil olduğunu öğrenmişti.

«Bir yabancıdan aldığınız bu mektubu hayretle karşılıyacaksınız. Herkesin cür'et telâkki edeceği bu hareketi yapmam için size takdim edilmiş olmam lâzımdı, bu belki de hiç olmıyacaktır; bu hareket her nekadar adabımuaşeret kaidelerine girmezse de aklın kabul edemiyeceği birşey değildir.

«İnsaniyetin en aziz menfaatleri, moda olan merasimlerin insanları birbirinden uzak tutmasına tamamen mugayirdir.

«Godwin namı, bende daima hürmet ve takdir hisleri uyandırmıştır. Ben onu, etrafını saran karanlıkların içinde fazla parlak bir ziya olarak tanıdım... Onun için sizin hayatta olduğunuzu ve oturduğunuz yeri ne kadar büyük bir heyecanla öğrendiğime hayret etmezsiniz. Ben sizin isminizi şerefli ölüler listesine koymuştum; demek öyle değil, siz yaşıyorsunuz ve eminim ki daima beşeriyetin saadetini hazırlıyorsunuz.

«Bana gelince, yapacağım işlerin henüz sahasına girdim, maamafih hislerim ve düşüncelerim sizin eski fikirlerinizin aynidir. Hayatım kısa fakat hareketli geçti... Marûz kaldığım fena muameleler prensiplerimin doğruluğunu aklıma tamamiyle yerleştirdi...»

William Godwin bu mektubu aldığı zaman büyük bir haz duydu. (Siyasî Adalet) in neşri zamanında meşhur olduktan sonra eskisine nisbeten tekrar unutulmuştu. Kendisi de hayalperest şakirdinden daha haklı olarak karışık ve hâdiseli hayatından bahsedebilirdi. Gençliğinde rahip olan Godwin, 30 yaşında dinsiz ve cümhuriyetçi olmuştu. 1793 te meşhur kitabını neşretmişti. Mr. Pitt ona az kalsın kendisine karşı dava açmak şerefini verecekti, fakat kitabın tanesi 6 Guinée'ye satılıyordu, eserin bu yüksek fiyatı, doktrinin tehlikelerine karşı kâfi bir masuniyet gibi görünmüştü. Dört sene sonra Godwin beraber yaşadığı ve büyük bir kadın muharrir olan Mary Woolstonecraft ile evlenmişti. Mary Woolstonecraft dünyaya bir kız evlât getirdikten sonra ölmüştü, ve izdivacın azılı düşmanı olan Godwin, çok geçmeden bir dul kadın ile tekrar evlenmişti. Bu Mrs. Clairmont bitişik evde oturuyor-

du, ve bir gün, onu balkondan görünce: «İmkânı var mı, hakikaten lâyemut Godwin'i mi görüyorum» demişti.

Bu ailenin yaşayış tarzı pek müşküldü. Dört muhtelif birleşme mahsulü olan beş çocuk vardı. Mary Woolstonecraft ile Godwin'in bir kızı; ismi Mary olan bu kız iki dâhiden vücuda gelen çocuktu; Mrs. Clairmont'un ilk izdivacından iki çocuk: Jane ve Charles; Godwin'le Mrs. Clairmont'un bir küçük oğlu; ve nihayet evde artık kimseye ait olmıyan ,Mary Woolstonecraft'ın ilk izdivacından kalma bir genç kız. Bu kız tatlı ve sevimli Fanny Imlay, Godwin ailesinin Külkedisi idi.

İkinci Mrs. Godwin yeşil gözlük takardı, fena huylu idi ve Fanny ile Mary'ye sert muamele ediyordu. Bu kalabalık aileyi yaşatmak için Godwin birçok neşriyat işi deruhte etmişti, Mrs. Godwin de kütüphane ile meşguldü. Filozofun yaşayışı neşesiz ve üzüntülü idi, sade zevklerden tamamiyle mahrumdu. Keswick'den gelen, ve güzel yazı yazan bir şakird tam zamanında yetişmişti. Poliçeler içinde yüzen bir çocuk kitapçısı için, kendisini göz kamaştırıcı bir şekilde parlak bulan hiç olmazsa bir tek adamı tanımak kadar lüzumlu birşey olamazdı.

Cevap olarak, mektubun kendisini alâkadar ettiğini, fakat yazanın hakkında biraz daha şahsî malûmat edinmek istediğini bildirdi. Hemen ilk posta ile mükemmel bir tercümei hâl aldı, Mr. Timothy ve Oxford'un müdüründen pek şerefli olarak bahsedilmiyordu. Godwin, Shelley'in 6000 liralık bir iradın varisi olduğunu, kendisiyle ayni fikirleri taşıyan bir kadınla evlendiğini, iki roman ve bir küçük kitap yazdığını öğrendi. Bu kitapları zaten üstadına yollayacağını yazıyordu. Bu kadar hayalperest olan bu mektup, Godwin - Clairmont ailesinin genç kızları tarafından büyük bir alâka ile okundu, fakat Eiyasî Adalet müellifini biraz müşkül vaziyete soktu. Aile reisi olduğundanberi, baba tahakkümünü haklı buluyordu, Shelley'e mütevazı olmasını tavsiye etti. Belki, diyordu, Mr. Timothy oğlunun iyiliği için böyle hareket etmişti. İnsan genç iken pek kolay hüküm vermemeli ve bilhassa verdiği hükümleri neşretmemelidir. «Talebe olması lâzım gelen

bir yaşta, neden, tahammül edilmez bir şekilde hoca olmaya kalkışmalı?»

Hürmet ettiği Godwin'den başka kim yazmış olsaydı, hemen ismi para mukabilinde fikir yürüten mutaassıplar listesine konurdu, fakat gençliğin nizam ve tahakküme o kadar ihtiyacı vardır ki isyan ettiği zaman bile, önünde zevkle eğilebileceği kendisine yol gösteren birini ister. Herkesten fazla Shelley'in mistik ruhu, perestiş etmeğe muhtaçtı. «Ben bir talebe olmaktan başka birşey istemiyorum, diye tekrar etti; beni aldatmadıklarını bildiğim, ve münakaşa kabul etmiyecek derecede benden yüksek bir kabiliyet karşısında bulunduğum zaman, tevazu ve emniyetim tamdır.»

Godwin'i bulduğundan dolayı sevinç içinde, geniş projeler kurmağa başladı. Başkalarının kaderini değiştirmek ve kendininkine bağlamak, ona çok kolay gibi geliyordu. Harriet ve Eliza ile buna muvaffak olmamış mı idi? Galles mıntakasında, muazzam bir villa kiralayıp, Miss Hitchener'i «muhterem dostu» Godwin'i ve onun «sevimli aile» sini birleştirmek kadar kolay birşey olamazdı.

Fakat bundan evvel, üstadının itimatsızlığından biraz muğber olduğundan, genç yaşına rağmen, birşey yapabileceğini bir misal ile isbat etmek istiyordu. Bütün hayatı için tasarladığı ideal evine yerleşmeden evvel Harriet ve Eliza ile birkaç ay için İrlanda'ya gidecekti ve üçü birden katoliklerin serbestlemesini kolaylaştırmağa ve umumiyetle bu zavallı memleketin akıbetini düzeltmeğe çalışacaklardı. Sarışın Harriet'le saçları iyi fırçalanmış Eliza, ne suretle katoliklerin kurtuluşuna yardım edebilirlerdi? Burası pek açıkça izah edilmiyordu. Fakat Shelley'in beraber götürdüğü «İrlandalılara hitab» ı öyle çok felsefe, insaniyet aşkı ve makul nasihatlerle doluydu ki bir okuyuşta kalblerin mütehassis olmaması imkânsızdı.

İşte böylece, parlak gözlü şövalye, (Yeşil Ada) yı fethetmek üzere yola koyuldu. Silâhı: yazdığı hitabe; sevgilisi: güzel Harriet; seyisi de para ile, ev idaresiyle ve en adî işlerle meşgul olan Eliza idi.

XIII

SABUN KÖPÜKLERİ

Kederli Yüzlü Şövalye, Kurtarmak istediği kürek mahkûmları tarafından taşlanmıştı. Bir gün katolikler içtimaında Shelley, bütün dinlerin müsavi olduğunu, İrlandalıların dinlerinden dolayı umumî memuriyetlere alınmamalarının haksız olduğunu söyleyince, ıslıklarla karşılandı. Dinleyiciler, kendilerine eziyet edenlerin taassubunu, müdafilerinin memnuniyetsizliğine bin defa tercih ediyorlardı. Mahut hitabe de ayni mevzu üzerine idi. Katoliklerin serbestleşmesinin, umumî hürriyet yolunda bir adım olduğunu, her siyasetin prensibinin maharet değil, iyilik olması lâzımgeldiğini, ve nihayet İrlandalıların, hürriyetlerini İngilizlerden beklemeden, kanaatkâr, âdil ve merhametli olarak kendilerini kurtarmaları lâzımgeldiğini izah ediyordu. Shelley bu düşüncesinin zavallı Dublinlilerin temiz kalplerine gireceğini zannediyordu. Bu incili her tarafa yaymak için kendini feda etmiye razıydı.

Harriet, ondan daha az hevesli değildi, ve bu reform faaliyeti onda çok hoş bir şekil alıyordu. Bu çocuk denecek kadar genç karı koca, cepleri küçük risalelerle dolu, Sackville sokağında geziniyorlardı. Yolda, hal ve tavrını muvafık buldukları birine rastlayınca eline bu kurtarıcı kâğıtlardan birer tane sıkıştırıyorlardı. Küçük apartımanlarının balkonundan da sempatik buldukları geçicilerin önüne hitabelerden atarak, faydalı fikirleri ortalığa yayıyorlardı. Dalgın dalgın geçen bir ihtiyar madamın kukuletesinin içine Shelley, kâğıtlardan bir tane attığı zaman, Harriet gülmekten katıla katıla içeri kaçıyordu. İrlandalıların ıslahı, oyunların en eğlencelisiydi.

Shelley'in arkadaşları, Godwin, Miss Hitchener, her gün

onun yakalanmasını bekliyorlardı; hattâ öğretmen, siyasî katil vakalarından bahsediyordu; fakat Dublin sarayı, yaşı on altı ile yirmi arasında genç bir İngilizin ahlâkî bir nutuk irat ettiğini öğrenince pek endişe etmedi. Polis, Devlet Müsteşarına o hitabelerden bir nüsha verdi. Shelley'in İrlandalı'lara itidal ve merhamet tavsiye ettiği bu vesika saray memurları tarafından alayla karşılandı.

Bu istihfaf pek ümit verici değildi; İrlandalı'ların âdetleri keza... Harriet, et fiyatı yüksek olduğu için, çok viski içiyorlar, diyordu. Hırsızlık veya nizamı ihlâlden dolayı yakalanan bir zavallıyı görünce Shelley, polisin merhametini celbetmeye çalışsa, memur, meyus bir tavırla müdafaa ettiği adamın sarhoş olduğunu gösteriyordu. Dublin'lilerin çok içki içtiği Saint Patrick gününün akşamı, sarayda balo veriliyordu. Percy ile Harriet, aç insanların kapının önünde, tuvaletleri seyretmek için dizildiklerini gördüler. Bu derecede düşkünlük Shelley'i ümitsizliğe sevketti.

Sadeliğe misal olmak için, üçü de nebatî rejimi takip ettiler. Böylece Shelley, «mezbahanın dehşeti» ve «kümeslerin katliamı» ndan kurtuluyordu. Ancak Mrs. Nugent yemeğe geldiği zaman bu nizamı bozuyorlardı. Bu kadın, Düblin'de yegâne ahbaplarıydı, terzilik yapıyordu. Shelley'lerin üzerlerine aldıkları işte zorluk çekmelerinin bir sebebi de, bütün kalpleriyle sevdikleri bu İrlandalıların hiçbirini tanımamaları idi. Harriet: «Percy meşhur olduğu zaman, diyordu, herhalde hepsini birden tanıyacağız.»

Fakat Percy'nin kendisi ümitsizdi: hemen hemen her vakit içinde yaşadığı hayalî memleketinde, tazyik edilen İrlanda, mağrur ve güzel bir kadındı, Shelley de onun için mücadele etmiye ve ıstırap çekmiye hazır bir şövalye ve mürşit; dilenci kıyafetinde halk, onu takip ediyor, merhametsiz İngiliz askerleri onu yakalayıp kırbaçlıyordu; fakat kahramanca tatlılığı ona eziyet edenleri bile mestediyor, ve felsefe, düşman iki millet arasında sulh mucizesini meydana getiriyordu.

Yavaş yavaş bu canlı ve parlak hayal ortadan kayboluyor-

du; son bir renkli sis parçası siyah evlerin köşesinde dolaşıyordu; ve işte hakikî İrlanda, muazzam ve sağlam şehir, çiftlik, orman yığını, bir asırlık kanun ve an'ane birikintileri ,oyun, av, ve hususî intikam sahaları, mahkeme binaları, asker garnizonları, emniyeti umumiye arazileri, sefil ve müstehzi, muztarip ve geveze, isteye isteye gayri memnun, muammalı Ada, mânasız Ada... Bu korkunç ve ağır hakikatin karşısında ne yapabilirdi? Ne ümit edebilirdi? Bu hakikat onu rahatsız ediyor ve bıktırıyordu.

Godwin mütemadiyen artan bir kuvvetle, bu işten vazgeçmesini Shelleyden rica ediyordu. Shelley onu bir baba telâkki ettiğini kendisine yazdığı gündenberi, gayri memnun ve homurdanan bir hal almıştı. «Bana inanın Shelley, diyordu, kanlı bir sahne hazırlıyorsunuz.» Eğer manevi evlâdını, kırmızı bir pelerin dikmekle meşgul Eliza ile, bal ve meyvalı bir yemek hazırlıyan Harriet'in arasında, zararsız bir «Cemiyeti Beşeriye için birlik projesi» yazarken görebilseydi, o kadar endişe etmezdi. Bu nasihatler, hiç olmazsa bir işe yaradı. Shelley'i, hallerinden memnun bedbahtları müdafaa etmketen vazgeçirdi. Evinde yardım bulacaklarını bilen birkaç tane zavallıdan başka, Dublin'de kimse onu ciddiye almıyordu. İrlandalı'nın nazarında, bir İngilizden daha gülünç bir kimse varsa, o da İrlandayı seven bir İngilizdir; ve eski bir Eton ve Oxford talebesinin, (isyancı bir talebe bile olsa) dünyada tahammül edemiyeceği bir manzara varsa, o da İrlandalı'ların intizamsızlığıdır. Bu milletin sefaletini ve deliliğini gören Shelley, İngiltere köylerinin güzelliğini, sükûnetini, hasretle düşünmekten kendini alamadı.

«Muhterem dost» una, «İtaat ediyorum, diye yazdı; artık bundan sonra cahillere hitap etmiyeceğim... Ben toprak olduktan uzun müddet sonra vukubulacak olan neticenin sebebi olmakla iktifa ediyorum.»

Harriet, kalan bütün risaleleri bir paket yapıp, Miss Hitchener'in adresine yolladı. Doğrusu Miss Hitchener'in bu «İnfilâk edici madde» ye pek ihtiyacı yoktu. Eliza kırmızı manto-

sunu katladı ve üç mürşid, avdet etmek üzere vapura bindiler.

Şimdi programın ikinci kısmını tatbik etmek kalmıştı: Galles memleketinde bir villâ kiralayıp, bütün meseleleri halletmek üzere hemfikir dostlarını birleştirmek.

Evlenmeden evvel Shelley'in yalnız olarak iltica ettiği yerlerde münasip bir ev bulur gibi oldular. Memleketin sevimli vahşiliği Shelley'i cezbediyordu. Evin yanıbaşında, dağdan gelen bir şelâle akıyordu. Shelley, onun üzerinde, bir ayak uzunluğunda bir kayıkla tehlikeli bir şekilde geziyordu. Yelkeni beş liralık bir banknot, yolcusu da korkudan ürpermiş bir kedi. Shelley, Miss Hitchener'in, evin bitişiğindeki çiftliği işletmesi için babasını kandırabileceğini ümit ediyordu.

Fakat bu iş olmadı. Ev çok pahalı idi. Mr. Hitchener, kızı ile Shelley'in arasındaki münasebet hakkında, Cuckfield'de yapılan dedikodulardan dolayı öfkelenmişti, ve kızına gitmesi için müsaade vermedi. Bu davetten gurur hisseden ihtiyatsız öğretmen, Shelley'lere davet edildiğini herkese yaymıştı, ve bütün köy halkı, Pilfold teyze de dahil olmak üzere, bunu pek hoş görmemişlerdi. İnsanların fenalığı, bir kere daha Shelley'i hayrete düşünrdü. Karısını kaçırıp da aşk yüzünden İskoçya nikâhı yapan kendisi, Harriet'ine ihanet mi edecekti? Bu fikir onda o kadar büyük hayret uyandırmıştı ki, Miss Hitchener kadar namuslu ve faziletli olmıyan bir kadın onu kaba bulabilirdi.

Babası Mr. Hitchener'e gelince, o da münasip olan muameleyi gördü. O da eski bir kahveciydi. İlâhlar, sanki ince ruhlu Shelley'i bu sınıfa mensup adamlarla münasebete koymaktan hoşlanıyordu. Arkadaşının babasına şöyle bir mektup yazdı: «Mösyö, kızınıza davetimi reddittiğinizi öğrenince hayret ve öfkemi gizliyemedim. Ne hakla? Kim sizi onun sahibi yaptı?... Ne tabiat kanunları, ne de İngiltere'ninkiler çocukları hususî mülkiyet meyanına koymazlar... Allaha ısmarla-

dık! bir daha sizden haber aldığımda, ümit ederim ki, zamanla daha serbest fikirli olursunuz.»

Mademki Galles mıntıkasından ayrılmak lâzımdı, Godwin, arkadaşlarından birinin kiraya vermek istediği güzel bir cottage'ı tavsiye etti. Onun her nasihati şayanı hürmetti; Shelley'le Harriet, evi görmiye gittiler, fakat sukutu hayale uğradılar. Ev pek âdiydi; yapısı bitmemiş hissini veriyordu, hem onlar için küçüktü. Fakat bu boşuna yaptıkları seyahatten dönerken, peri masallarındaki gibi bir köy keşfettiler; gül ve sarmaşıklarla örtülü ve çatıları samandan yapılı otuz tane kadar ev, küçük ve güzel Lynmouth köyünü teşkil ediyordu. Tesadüfen evlerden biri kiralıktı, hem de mevkii en iyi olanı; ormanlı bir boğazın üzerindeydi. Deniz, pencerelerinden üç yüz kadem aşağıdaydı. Hemen o dakikada, oraya *daimî olarak* yerleşmeye karar verdiler.

Bu haberi alan «muhterem dost» biraz öfkeli bir mektup yazdı. Oldukça sert bir lisanla, Shelley'in zevklerinin fazla lükse meyyal olduğunu ve küçük bir evin, ne kadar sade de olsa, Godwin'in şakirdi olmak isteyen birisine kâfi gelebileceğini yazıyordu. Eğer bu mektubu Mr. Timothy yazmış olsa idi Shelley onu en ağır vasıflarla itham ederdi. Fakat tabiîdir ki, insan, babasından tahammül edemediği birşeyi, başkasından geldiği zaman kabul eder. Shelley onu bundan dolayı kabahatli bulmadı, fakat kendisini müdafaa etti. Üstadın tavsiye ettiği evi gayri kâfi bulması, lüks, hattâ konfor merakından bile değildi. Fakat oda miktarı çok azdı ve evli olmayan ayrı cinsten iki kişinin ayni odada yatması, ona, bazı ince düşüncelere mugayir gibi geliyordu. Islah edilmiş bir cemiyette, bu hissin kaybolacağını biliyordu, fakat hali hazırda, ayni yerde yatıp kalkmak ona ihtiyatsız görünüyordu. Shelley, biraz terakkiye muhalif bulduğu bu son düşüncesini, büyük bir ihtiyatla Godwin'e bildirdi. Üstat kusurunu affetmiye razı oldu.

Lynmouth'daki sevimli ev çok geçmeden, büyük bir hâdisenin sahnesi oldu: Miss Hitchener'in gelişi. Shelley, Miss

Hitchener'in, hayatına, şimdiye kadar tamamiyle bulamadığı, fikir arkadaşlığını getireceğini ümit ediyordu. Zaten Harriet bu vaziyetten hiçbir zarar göremezdi; çünkü mânevî kız kardeşi onun ruhî inkişafına yardım ederdi; ikisinin de bu rolleri kabul edecek kadar yüksek ruhlu olduklarından emin oldu.

Lynmouth'lılar, Shelley'in zayıf bir yabancı kadınla, uzun ve romantik gezmeler yaptığını görüyorlardı. Fikirlerini yaymak için yaptığı plânlar hakkında, onunla münakaşa ediyordu. Fazilet propagandası güçleşiyordu. Londralı bir matbaacı pilori'ye (1) mahkûm edilmişti. Galilée'nin akıbeti bile Shelley'i korkutmuyordu, fakat masum bir kitapçıyı tehlikeye sokmak istemiyordu.

Allahtan ki sihirbazın elinde, Lord Castlereagh'in polis tertibatına meydan okuyan vasıtalar vardı. Adamakıllı ateş verici bir yazı hazırladığı zamanlar, bazan reçine ile sıvanmış küçük bir kutu yapıp içine koyuyor, üzerine de ufacık bir direkle yelken takıyor ve denize salıveriyordu, bazan da maharetle yaptığı küçük hava baloncukları içine hakîmane fikirler doldurarak yaz rüzgârlarına terkediyordu.

O vakit, memnun bir vaziyette, mavi ve koyu göklerde, yaktığı küçük ve titrek alevin parlamasını, yahut birbirine geçen zümrüt dalgalar üzerinde ilâhî bir deva ile dolu bir şişenin yüzmesini seyrediyordu.

Bu şekilde «çalışması» bitince, en sevdiği eğlencesi, sabun köpüklerinden balonlar yapmaktı. Evin kapısının önünde oturur, eline bir kamış alır, ve bir genç kız maharetiyle muntazam ve nazik balonlar üflerdi. Balonların elâstikî ve ince derilerindeki eflâtun, yeşil ve sarı yaldızlı renklerin parlamasını, değişmesini, eriyip yok olmasını seyrederdi.

O vakit, kısa bir müddet için mantığın şeffaf ve boş saraylarını terkederek, ahenk ve kelimelerle bu renk oyunlarının zaptedilmez güzelliğini tesbit etmek ihtiyacını kuvvetle hissediyordu.

---

(1) Pilori: Vaktiyle, teşhir edilmek için mücrimlerin bağlanmasına mahsus direk.

XIV

MUHTEREM DOST

Lynmouth'da güller solmuştu. Sonbahar rüzgârları, geniş bulutları yaprak gibi süpürmüş, Miss Hitchener parlak cazibesini kaybetmişti. Evde mütemadiyen bir yabancının bulunması Harriet'i yormuştu. Shelley bile, Miss Hitchener'in uzun müddet çirkinliğini örten sihrin çözüldüğünü görüyor ve yanıbaşında basit ve saçma sözler söyleyen bir kadının yaşadığını gördükçe yarattığı kahramanı boş yere arıyor, yaptığı deliliğe pişman oluyordu.

Miss Hitchener'i mektebinden ayırmak için o kadar ısrar ettikten sonra şimdi geri yollamak müşkül olacaktı. Fakat, bir sonbahar inzivasında onunla beraber yaşamak tahammül edilmez bir hale gelmişti. Büyük bir şehirde, başka arkadaşlar, başka manzaralar, bu can sıkıcı arkadaşı unutturabilirdi, zaten Godwin, Shelley'leri Londraya çağırıyordu; gidip, orada uzun müddet kalmaya karar verdiler.

Shelley ile karısı, 1912 senesi ekim ayının bir gününde, Sain-James Street'teki küçük bir otelden, büyük bir helecanla çıktılar ve arkadaşları Godwin ve ailesini ilk ziyarete gittiler. Sarışın, ufak tefek ve penbe yüzlü Harriet, uzun boylu. öne doğru eğilmiş vücutlu, çocuk denecek kadar genç kocasının yanında yürüyordu; filozofun, onları nasıl kabul edeceğini düşünüyorlardı. Londradan geçerken, onun ziyaretine giden Miss Hitchener pek iyi karşılanmamıştı. Fakat bu, kendilerinin de fena kabul edilmeleri için bir sebep teşkil etmezdi. Belki de Godwin'in, insanları ne kadar iyi anladığını gösteriyordu.

Skinner Street'de bulunan kütüphanenin bitişiğindeki evlerinde, bütün aileyi toplanmış buldular. Godwin ailesi de sa-

bırsız bir merakla Shelley ve karısının gelmesini bekliyorlardı. Filozofun kendisi de oradaydı; şişman, kısa boylu, çıplak başlı bir adamdı; Godwin'de, hemen hemen bütün ihtilâl nazariyecilerinde olduğu gibi metodist dinî cereyanına mensup bir rahip hali vardı. İkinci Mrs. Godwin, güzel siyah bir ipekli elbise giymişti; baronnet'nin torunu ile güzel karısını iyi görebilmek için yeşil gözlüklerini yalnız bir aralık taktı. Herkesin aleyhinde fena şeyler söylediğini, Shelley'ler daha evvelden haber almışlardı. Maamafih o akşam pek mültefit göründü. Fanny İmlay de oradaydı; munis ve mahzun halli bir kız, Sonra İtalyan tipinde, esmer yüzlü güzel Jane Clairmont da vardı.

Godwin:

— Burada, yalnız, şimdi İskoçyada bulunan kızım Mary eksik, dedi; size şimdi resmini göstereceğim, annesine çok benzer.

Godwin, kendilerini talebesi addeden genç karı kocayı bürosuna götürdü; Shelley, güzel Mary Woolstonecraft'in resmine heyecan ve dikkatle uzun uzun baktı. Sonra herkes yerine oturdu. Godwin'le Percy, madde ile aklın münasebetlerinden, İngilterede ruhanî sınıfın vaziyetinden ve alman edebiyatından bahsettiler; kadınlar hayranlıkla dinliyorlardı. Harriet, Godwin'i, Sokrat'a benzetti, hakikaten iğri olan kafatası da benziyordu, onun yanında Percy de hürmetkâr, ayni zamanda, sabırsız ve ateşli Yunan şakirtlerini hatırlatıyordu.

Shelley'le Godwin aileleri arasında, derhal büyük bir samimiyet teessüs etti. Godwin, ekseri, otele uğrayıp Shelley'i gezmeye sürüklüyordu, yahut Mrs. Godwin, Percy ile Harriet'i, hattâ Eliza'yı, (pek istememekle beraber) Miss Hitchener'i bile yemeğe davet ediyordu. Bazan Harriet bile bir akşam yemeği hazırlatmaya cesaret ediyordu.

5 Kasım akşamı yani Cinspiration des Poudres'u tes'it için bütün İngiltere'de hava fişekleri atıldığı gün, Shelley'ler

Godwinler'de akşam yemeği yiyorlardı. Yemekten sonra 9 yaşındaki küçük William Godwin, komşusu Newton'a fişek atmağa gideceğini haber verdi. Shelley o anda üstadı ile mühim bir mesele üzerinde münakaşa ediyordu. Fişek, barut. kelimeleri birdenbire Field Place'in simyacısını uyandırdı. Bir an için Godwin ve sözlerini bırakmak hususunda tereddüt geçirdi, fakat alevli helezonlariyle eski Londra sokaklarını aydınlatan parlak kıvılcımların manzarası galebe etti. Shelley, küçük William'a dönerek: «Ben de sizinle geliyorum» dedi ve yerinden kalktı.

Fişek faslından sonra genç Newton, bu çocuk gibi oynıyan ve harikulâde güzel hikâyeler anlatan büyük arkadaşa hayran oldu, ve onu evine davet etti: Shelley de gittiğinden memnun kaldı. Mr. ve Mrs. Newton'u çok hoş buldu. Hemen serbest, *ilmî* ve zevkli bir konuşmaya başladılar. Mr. Newton Shelley'in hoşuna gidebilecek bir adamdı; nazariyeleri vardı ve onları tatbik ediyordu. Başlıca fikri şu idi: insanlar evvelâ yaşadıkları sıcak mıntakaları terkedip Şimale doğru çıktıkları zaman, şimdi bütün felâketlerinin sebebi olan gayri tabiî yaşama âdetlerini edindiler. Bunlardan bir tanesi de giyinmektir, diyordu.

Mr. Newton çocuklarını evde daima çıplak gezmeye mecbur ediyordu. Bu âdetlerden bir diğeri de et yememekti, bu sebepten bütün aile nebatî gıdalarla besleniyordu. Hiçbir şey Shelley'in bu kadar hoşuna gidemezdi; Mr. Newton ona yeni deliller buldu.

— İnsan, zaten diğer hiçbir et yeyiciye benzemez; şikârını yakalamak için pençesi yoktur; dişleri sebze ve meyva yemek içindir; insan kendisi için zehirli olan eti yer yemez hastalanır. Herhalde ot yiyenlerin yaptığı bir efsane olan Promethée hikâyesinin de mânası budur. Promethée, yani insaniyet, ateşi ve pişirmeyi icat ediyor; hemen bir akbaba karaciğerini didikliyor. Bu akbaba karaciğer hastalığıdır; buna şüphe yok.

Onun için Newton ailesinin, bu rejimi takip ettiğindenberi ne ilâca ne de doktora ihtiyacı olmuştu; çocukların sıhhati mükemmeldi; çıplak küçük kızları birkaç defa gören Shelley, bunların bir heykeltraş için mükemmel modeller teşkil edebileceğini düşündü.

Artık evin büyük dostıu olmuştu. Sesini işitir işitmez, beş çocuk birden merdivenlerden onu karşılamıya koşuyor ve oyun odalarına sürüklüyorlardı. Anneleri ve onun kız kardeşi Mme de Boinville'in yanında da itibarı az değildi.

Godwin'lerde, Fanny ve Jane, bazan bütün bir geceyi, onu hayran hayran dinlemekle geçiriyorlardı. Güzelliğini takdir ediyorlar ve fikirlerini itiraz kabul etmiyecek derecede kuvvetli buluyorlardı. Cümhuriyetçi olan bu ailede bile, büyük bir servetin varisi olmakla beraber, paraya tahkir ve istihfafla bakan bu genç aristokrat romanesk bir tesir yapıyordu. Shelley'e gelince, mahçup ve munis Fanny ile helecanlı ve ihtiraslı Jane'ın arasında, bir zamanlar etrafında kuzini ve kardeşlerinin, kendisini hayranlıkla dinledikleri o zevk ve heyecanla karışık güzel geceleri tekrar yaşıyor gibi oluyordu.

Harriet pek o kadar hoşa gitmiyordu. Fanny ve Jane, onun, kendisine has fikirleri az olduğundan, daima kocasının fikirlerini ileri sürdüğünü söylerlerdi.

Shelley ve karısı evden gittikten sonra:

— Zavallı Mr. Shelley, diyorlardı, Harriet ona uygun bir kadın değil.

Genç kızlar, ekseri, kendilerine münasip buldukları adam için böyle düşünürler. Hattâ, Harriet orada bulunmadığı zaman, belirsiz bir şekilde ona hücum ediyorlardı; prensip ve fikir sahibi kocaya tesir edebilecek olan tenkitleri keşfetmişlerdi. Munis Fanny, Shelley'e yazdığı bir mektupta: «Harriet'in yanında utanıyorum; o, güzel ve şık bir kadın» diyordu.

Shelley kızdı:

— Nasıl, Harriet güzel ve şık bir kadın mı? Siz onu bu cürümle mi itham ediyorsunuz? Hal ve hareketinin sadeliği ve

tabiîliği, onun en büyük güzelliğidir; bunların ne monden hayatla ne de o hayatın adi ve sahte parlaklığını taklide kalkışmakla hiç alâkası yoktur. İşte doğruluğunun canlı delilini gözümle gördükçe, beni aksine inandıramıyacağınız bir kanaatim.»

İlerde, Fanniy'nin bu mektubu, Shelley'in aklına geldi.

XV

MİSS HİTCHENER

York'da bir sene yalnız kaldıktan sonra, ailesi ile tamamiyle barışan Hogg, Londra'ya hukuk tahsilini ikmal etmiye gelmişti.

Bir akşam, arkasında kalın bir robdöşambrla güzel bir koltuğa yerleşmiş, üzerinde sıcak bir çay ibriği tüten masanın başında rahat rahat kitap okurken, evin dış kapısının şiddetle vurulduğunu işitti. Sonra hızla kapanan bu kapı, duvarları titretince, bu sarsıntı ona bir çift ateşli gözle, öne doğru eğilmiş uzun boylu bir vücudu hatırlattı.

Ancak o...

Merdivende telâşlı adımlar... Vaktiyle Oxford'un geniş koridorlarında işittiği o hafif adımlar...

— Hiçbir zaman, Shelley'den başka, kimse merdivenleri böyle çıkmamıştır.

— Eğer Shelley hâlâ arkadaşım olsaydı, diye düşündü...

Kapı açıldı ve Shelley gözüktü; şapkasız, yakası açık, vahşi, zekî bakışlı, yine yanlışlıkla toprağa inen havaî bir ruh gibi.

— Adresinizi patronunuzdan aldım... Az zorluk çekmedim!... Beni bir haydut zannetti, vermek istemedi... Bir senedenberi neler oldunuz... Ben İrlanda'dan geliyorum... İrlandalı katoliklere insaniyet nasihati vermeye gitmştim... Sonra Galles eyaletine döndük, orası çok güzel... Harriet iyidir... bir çocuk bekliyor... Berkeley'i okudunuz mu... Şimdi ben Helvetius'ü okuyorum... Çok zekâ ile yazılmış, fakat kuru...

Hogg ona eskisi gibi, ayni müşfik takdir ve istihza ile bakıyordu; insan ancak Shelley olmalı ki bir sene evvel o kadar

mühim münakaşadan sonra ayrıldığı arkadaşını görür görmez ilk cümlede Helvètius'den bahsetsin. Shelley canlanmış ve memnun, odada dolaşıyor, kitapları karıştırıyor, sualler soruyor, hiç cevap beklemiyor, ve bir zaman Hogg'un ona fenalık etiğini tamamiyle unutmuş gibi görünüyordu.

Gece geç vakte kadar konuştu. Hogg'un bitişik odadaki komşuları duvara müteaddit darbelerle, berrak ve keskin sesin uyumalarına mâni olduğunu bildirdiler. Evin içinde fena tesir yapmaktan korkan Hogg, Shelley'e artık gitmesini teklif etti. O hâlâ konuşuyordu.

Deniz üzerinden birkaç hektar arazi kazandıracak olan bir setin tamamlanması için bir *yardım* hesabı açtığını anlatıyordu. Kendisi 100 liraya imza koymuştu, ve bu projeye bütün kuvvetini, servetini, hayatını hasredecekti... Hogg onu yavaşça kolundan tuttu ve kapıya doğru götürdü. Fakat Shelley mukavemet ediyordu.

— Konuşmalarınız bizi rahatsız ediyorlar... Bu adi mahlûklar bilmiyorlar ki geceler ruhun kendini hakikaten serbest hissettiği yegâne anlardır.

Hogg onu merdiven başına kadar götürmüştü.

— Bir şartla giderim, yarın bize akşam yemeğine geleceksiniz. Harriet sizi görünce memnun olacak... Kusura bakmazsınız; evimde nahoş bir mahlûk bulunuyor: Miss Hitchener; fakat iki gün sonra gidecektir.

— Miss Hitchener mi? Hani şu ruhunuzun kardeşi mi?

Shelley:

— O mu? dedi... İğrenç bir solucan. Ona Esmer Şeytan diyoruz...

Sokak kapısına gelmişlerdi, Hogg yavaşça kendini kurtardı ve kapıyı kapadı.

Ertesi gün Hogg, akşam saat 6 da Harriet'in evine geldi; Harriet onu sevinçle karşıladı. Her vakitkinden daha güzel ve daha renkliydi.

— Ne uzun bir ayrılık! dedi. Fakat bir daha olmıyacak, Artık Londra'ya yerleşmiye geldik.

Eliza, sakin ve mağrur, bir köşede oturuyordu; hiç konuşmaya tenezzül etmeden Hogg'un elini sıktı. Hogg:

— Ne kadar sıhhatli görünüyorsunuz Harriet, dedi.

Eliza mecalsiz bir sesle:

— O mu? dedi. Ah! hayır! zavallıcık ...

Hogg: «Hiçbir şey değişmemiş, diye düşündü, bu evde ihtiyatlı olmam lâzım.»

Bu anda Shelley bir bomba hızıyla içeri girdi ve yemeğe oturuldu.

Yemekten sonra Eliza Harriet'in kulağına esrarengiz birşeyler fısıldadı. Harriet itaat ederek yerinden kalktı; Hogg'a Allaha ısmarladık, dedi ve Pazar günü sabah erkenden gelmesini rica etti:

— O gün Esmer Şeytan'ın gideceği gün olduğundan, konuşacak lâkırdı bulmak zor olacak. Siz her vakit neş'elisiniz ve burada bulunmanız bize yardım eder... Shelley size sıkıntımızdan bahsetti mi?

Miss Hitchener'in bahsi geçince Eliza sessiz bir tiksinme hareketi yaptı. Harriet:

— Çok fena bir kadın, diye devam etti. Kendini Shelley'e sevdirmek istedi; söylediğine göre Shelley onu hakikaten seviyormuş, ben de ancak ev ile meşgul olmıya yararmışım. Tek başımızdan gitsin diye Shelley ona senede 100 lira tahsis etti.

Shelley bu havadislerin doğruluğunu tasdik etti. Böyle gelirinin dörtte birini feda etmenin tehlikesini anlıyordu. Fakat böyle olması lâzımdı; çünkü bu kız öğretmenliğini kaybetmişti ve onların kalpsizliği yüzünden şöhretinin ve sıhhatinin mahvolduğunu söylüyordu.

Shelley ürpererek:

— Hakikaten pek mekruh bir mahlûk, dedi... Sathî, çirkin ve hunsâ... Onunla beraber dört ay geçirdikten sonra zevksizliğime hayret ettim. Böyle bir kadın cennette olsa, cehennem acaba nasıl olurdu?... Hem şiir de yazıyor. Kadınların hakkı üzerine bir mersiye yazmış. Böyle başlıyor.

«*Herkes, herkes adamdır, kadınlar da ötekiler gibi...*»

Keskin bir kahkaha ile güldü.

Ertesi gün Hogg sözünde durarak geldi; günün kahramanını can sıkıcı fakat zararsız buldu. Kemikli ve erkeğe benzer bir kadındı, rengi esmerdi, biraz da sakalı yok değildi. Çok geçmeden Shelley, bir yere gitmesi lâzım olduğunu söyledi; Harriette şiddetli bir başağrısı bahane etti, yalnız kalmak ihtiyacını hissediyordu, Hogg da iki Eliza'ları gezmeğe götürmiye mahkûm edildi.

Sağ kolunda Esmer Şeytan, sol kolunda Siyah Şeytan olduğu halde Saint James Park'a doğru ilerledi. «Cornelie gibi ben de: (İşte mücevherlerim) diyebilirim» diye düşünüyordu. İki güzel rakibe tartılı ve azametli cümlelerle Hogg'un başının üstünden birbirlerine hücum ettiler .Halsiz Eliza tamamiyle canlanmış görünüyor, tatlı ve sakin bir hainlikle müthiş darbeler indiriyordu. Miss Hitchener yalnız Hogg'la konuşuyordu. Kadınların hakları üzerine fikirler yürüttü. Nazarî münakaşalarda pek parlak olmıyan Eliza hakaretâmiz bir sükûta mahkûm oldu. Eve dönünce Hogg'u holda bir köşeye sıkıştırdı:

— Nasıl bu kadar fena bir kadınla bu kadar uzun zaman konuşabildiniz? Niye ona yüz verdiniz? Harriet size çok kızacaktır, çok.

Fakat Harriet Hogg'a gülümsiyerek sadece: «Esmer Şeytan sizi çok sıkmadı ya!» dedi.

Öğle yemeğinden sonra, Hogg biraz muziplikle, kadının hakları bahsini açtı ve *Akıl İlâhesinin* ağzını açtırdı. Shelley yerinden kalktı ve Miss Hitchener'in yanına gelip ayakta alâka ile münakaşa etmiye başladı. İki Westbrook kardeşler düşmanla birleşmek cürmünü işleyen birisi imiş gibi, ona hiddet ve teessürle baktılar.

Eliza gidip Hogg'un kulağına fısıldadı:

— Siz onun ne kadar pis olduğunu bilseniz, yanına yaklaşmazdınız.

Fakat, nihayet sürgünün bavullarını bir arabaya yükletmek saati çaldı; Shelley evinin kadınları sevinçten sıçradılar, bağrıştılar.

XVI

HARRİET

Miss Hitchener gittikten sonra, birkaç ay mesut yaşadılar. Shelley'ler hâlâ fakir ve meskensizdiler, fakat büyük bir gönül rahatlığı onlara bu eksikliklerini unutturuyordu. Shelley, büyük bir manzum eser yazmıya başlamıştı, ismi *Kraliçe Mab*'dı, ve henüz bitmemiş olmasına rağmen, bu eserden dolayı, hayattan zevk alıyordu. Harriet hâmile idi, tatlı bir uyuşukluk içinde, bütün kuvvetini doğum zamanına saklıyordu; dahilî bir faaliyet hissi, onu, boş durmanın üzüntüsünden kurtarıyor, can sıkıntısı hissetmiyordu.

Bu dertler esnasında, Galles memleketinde, sonra tekrar İrlanda'da (fakat bu sefer siyasî bir maksatla değil) kısa bir müddet oturdular. Shelley'i memnun etmek için, Harriet lâtince öğreniyordu. Shelley ,ona kendi usuliyle, birdenbire Horace ve Virgile'e geçerek gramersiz öğretiyordu. Harriet lâtinceye çalışırken, Shelley de yazdığı esere çalışıyor, veya tarih kitapları okuyordu. Godwin, ona hükümlerindeki yanlışların en büyük sebeplerinden birinin, tarih bilmemesi olduğunu söylemişti; Shelley, bu dersten hiç hoşlanmadığı halde, çalışmaya gayret ediyordu. Akşamları, Harriet, eski İrlanda şarkılarını, *Robin Adair'ı*, *Kate of Kearney*'i söylüyordu. Yahut ikisi beraber, o vakitler hürriyetçi muharrirlere karşı açılan dâvalarla dolu olan gazeteleri okuyorlardı. Fikir ve kanaatlerinden dolayı mahkûm edilen bu meçhul adamlara, Shelley mektup yazıyor, ve karar verilen ceza parasını kendisinin vermesini teklif ediyordu. Yanında hiçbir zaman on lirası bile bulunmayan Shelley, böyle dağıttığı parayı yüzde dört yüz faizle ödünç almak mecburiyetindeydi.

Yakında Londra'ya avdet etmek icap ediyordu. Harriet'in doğurma zamanı yaklaşıyordu. Ayni zamanda, Shelley'in babasiyle münasebeti bakımından mühim olan tarih, yani yirmi bir yaşı da, yaklaşmıştı. O vakit babasiyle müzakereye girişmek de kabil olacaktı.

Yine otele, balkonu sokağa doğru çıkan bir odaya yerleştiler. Onlarla beraber olan Eliza, Harriet'e, hâmile olduğu için, mübalâğalı bir ihtimamla bakıyordu. Daima tabiat taraftarı olan Shelley bu vaziyete sinirleniyordu. O evde olmadığı zamanlar, Eliza, kız kardeşine, evli kadının politikasını öğretmeye çalışıyordu.

— Kocanız yirmi bir yaşında olduğu halde, babasiyle barışarak sizi ailesine kabul ettirememesi ve müstakbel bir baronnet'nin karısına lâyık olan hayatı yaşatmak imkânını bulmaması hayret edilir birşeydir, diyordu. Siz biraz daha becerikli ve ikna edici olsaydınız vaziyet böyle olmazdı... Yakında çocuğunuz da olacak ve bu göçebe yaşayışa artık imkân kalmıyacak. Londra'da bir eviniz, gümüş takımlarınız ve arabanız olmalı. Shelley isterse, bunların hepsi olabilir.

Bu sözler Harriet'e tesir ediyordu. Çok güzeldi, ve bunu kendisi de biliyordu. Zeki bir adam, başkasının maiyetinde çalışmaya nasıl tahammül etmezse, güzel bir kadın da ihtişamsız hayata tahammül edemez. Sokakta yürürken tesadüf ettiği bakışlar ona iktidarını bildirir. O, bu iktidarın muvakkat olduğunu bilir. Sıhhatli ve kuvvetli bir millet, nasıl askerlerini dağıtmadan evvel dünyadaki vaziyetini temin etmek isterse, onun gibi, kadın da kendisini ihtiyarlığın sakin ve teslim edici gevşekliğine terketmeden evvel, düşmanı olan erkek cinsiyle bir mukavele yapmak ister. Sonra Eliza, Harriet'e acıyordu; insanın kendi kendine acıması çok tabiîdir; fakat, bir budalanın fesatlıkla acıması da en hakikî saadeti pek çabuk zehirleyebilir.

Eliza tarafından kışkırtılan Harriet'in ısrarı ve ayni zamanda onlara daima alâka gösteren Norfolk dükünün tekrarlanan tavsiyesi üzerine, Shelley babasına bir defa daha

müracaat etti. Eğer bunu zararsız ve lüzumslu addetmeseydi böyle birşeye kalkışmazdı, sonra annesini çok göreceği gelmişti, aradan bu kadar zaman geçince de, Mr. Timothy bile ona uzaktan acınacak vaziyette ve zararsız geliyordu.

«Aziz babacığım, deliliklerimin beni mahrum ettiği, sizinle ve ailemle olan, münasebetleri tekrar tesis etmek istediğimi bildirmek üzere, size bir kere daha mektup yazmak cesaretinde bulunuyorum. Ümit ederim ki yakında, her vakitkinden daha fazla itimatla, birbirimize baba ve oğul nazariyle bakarız ve artık ailenin saadetini ihlâle sebep olmam. Dün akşamı bizde yemekte bulunan John Grove'dan sıhhatte olduğunuzu öğrendim. Karımla beraber derin hürmetlerimizin kabulünü rica ederiz.»

Muzafferiyetinin sükût içinde kalmasını kabul edemiyen Mr. Timothy, tövbekâr oğlundan maalesef en imkânsız bir tarziye istedi. Shelley'in Oxford'daki University College'e bir mektup yazıp, orada geçen hâdiselerden dolayı müteessif olduğunu ve bundan sonra kendisini Anglikan kilisesinin hürmetkâr bir evlâdı saydığını söylemesini istiyordu. Bunu yapmadığı takdirde istikbalde onunla her türlü alâkayı keseceğini bildiriyordu. Shelley Norfolk düküne yazdığı bir mektupda: *Doğru olduğunu zannettiğim fikirleri reddedecek kadar seciyesiz değilim,* diyordu. *Birdenbire ciddî kanaatleri terketmenin, fikir doğruluğunu ispat etmek için fena bir delil olduğunu, her akıllı adam anlar. Makul olan herşeyi yapmaya razıyım, yani kendi kendime itibarımı kaybettirmiyecek herhangi birşeyi; zira onsuz hayat bir yük ve bir şerefsizlik olur»*

Eliza, bu derece sert bir lisanla yazmayı mânasız buldu: «Demek doğurması bu kadar yakın olan bir zamanda, Harriet Londra sokaklarında yayan dolaşmamak için bir arabaya bile sahip olmıyacak,» diyordu. Son derece öfkelenen Shelley, borçla bir araba aldı, fakat kendisinin binmeyeceğini bildirdi. Arabanın içine kapanıp sürüklenmekten nefret ediyordu; Londra sokaklarında Hogg'la beraber uzun uzun yayan gezmeyi seviyordu.

Zaten Shelley Eliza'dan da bıkmıştı; onun için iltica edecek dost evleri yok değildi. Skinner Street'de, Fanny ve Jane'ın onu, gururunu okşayan bir sevinçle karşıladıkları, Godwin'lerin evi vardı. Bediî bir şefkat, ince ve tatlı bir muamele gördüğü Newton'ların evi de vardı. Mükemmel bir musikişinas olan Mrs. Newton piyano başına geçiyordu. Shelley de güzel çocuklarla beraber yere halının üzerine oturuyor ve onlara yavaş sesle hortlaklar ve hayaletlerle dolu masallar anlatıyordu. Ekseri, Mme de Boinville, kızkardeşinin evinde kalıyordu. Bu iki kardeş, Saint - Vincent'da toprakla meşgul olan bir adamın kızlarıydılar; İngilizle Fransız karışık bir terbiye almışlardı, Fransız filozoflarının takdirkârı olan Shelley bu kültüre çok kıymet veriyordu. Bilhassa Mme de Boinville çok hoşuna gidiyordu. André Chénier ve Lafayette'in arkadaşı olan parasız bir mülteciyle evlenmiş olması ona şairane bir şöhret veriyordu. Beyaz saçlı bir kadındı, fakat yüzü o kadar genç ve canlı, fikirleri o kadar parlak ve moderndi ki insan, bir genç kadından daha fazla onunla konuşmaktan zevk alıyordu.

Shelley, hayatında ilk defa onda ve kız kardeşinde, kendi zekâsı ayarında kadın zekâsı bulmuştu. O vakit Eliza Westbrook ile Miss Hitchener ona pek basit göründüler.

Harriet'le yaşıya yaşıya, kadınları çocuk telâkki etmiye alışmıştı; fikirlerin onlara söylenmeden evvel sade ve basitleştirilmesi lâzımgeldiğini zannederdi. Fakat Shelley Mme. de Boinville gibi bir kadınla konuştuğu zaman, fikirlerini sonuna kadar yürütebildiğini ayni zamanda bu kadının lisanındaki zarif vuzuhla bu fikirlere daha zarif bir şekil vermesini de hayretle görüyordu. Shelley için olduğu gibi Mme de Boinville ve kız kardeşi için de fikir oyunları ,en güzel ve en tabiî şeylerdi. İçinde hal ve hareket inceliği bulunmayan bir kültür hiçtir; bir kadında bu ikisinin birleşmesi ise medeniyetin en nefîs mahsulünü teşkil eder. Shelley, içinde gizli bir sevinç ve tatlı bir mükemmeliyet hissiyle, saadeti için en müsait olan muhiti bulunduğunu ve o vakte kadar bütün gördüklerinin ne kadar basit olduğunu farketti.

Bu keşif, kadınlar için de pek zevkli olmuştu. O kadar güzel ve asîl olan bu gencin, güzel fikirlere karşı bir zevki vardı; ve onlardan görülmemiş bir hararetle bahsediyordu. Shelley, on altı yaşının biraz hâkimâne bilgiçliğini üzerinden atmıştı; münakaşa esnasında cazip bir tevazu gösteriyordu. Bu derece hodbinlikten ve maddiyattan uzak âlicenap bir adam görmemişlerdi. Ciddî olmasına rağmen bazı şakalar da yapıyordu. Bütün seremonilerden nefret eden bir hali olmakla beraber, ayni zamanda, genç ingiliz aristokratlarına o kadar yakışan mükemmel bir terbiyesi vardı. «Dünyada, ayni zamanda bir evliya olan, salon adamı kadar hoş birşey olur mu?» diye birbirlerine söylüyorlardı.

Hogg, saf ve temiz yürekli arkadaşının etrafında, bu kadar güzel kadınların dolaşmasını istihza ile karışık hafif bir kıskançlık hissi, ayni zamanda müşfik bir merakla seyrediyordu. Godwin'lerdeki genç kızlar, Shelley'e Elfler Kıralı, Periler Kıralı diyorlardı; Newton'larda adı Oberon konumuştu. O görünür görünmez, kadınlar etrafına toplanıyorlardı. Fakat bu Periyi her vakit bulmak zordu. Elfler Kıralının kaprisleri, anî endişeleri ,delice korkuları vardı. Bazan, çaya beklenildiği bir saatte şairane bir hayal onu bir yerde alıkoyardı, bazan da, nihayet esir ve muti zannettikleri bir anda, birdenbire muhayyel bir vazife için bilinmeyen bir yere çağrılırdı.

Hogg, Shelley'e:

— Bazı memleketlerde insanlar, şeytanî hayvan adını verdikleri keçilerin, yirmi dört saatin on ikisini cehennemde geçirdiklerine inanırlar. Shelley, galiba sen de bu keçiler gibisin, diyordu.

Buna mukabil, hoşuna giden bir kadın, Shelley'i çok sevdiği ciddî ve canlı konuşmalardan birine sürüklemeye muvaffak olduğu zaman, hem saati, hem de kendi mevcudiyetini unuturdu.

Gece, saatler geçer; güzel Adonis Shelley, kendisini dinleyen rahibelerinin arasında konuşmakta devam ederdi. Şafak söker, o hâlâ konuşurdu; ve artık yatmak zamanı geçtiği

için, gece mubahasası çiğle örtülü otların üzerinde bir gezinti yapmak suretiyle neticlenirdi.

Hogg hayret içinde:

— Allah aşkına, diyordu, bütün gece, bu etrafındaki güzellere neler söylüyorsun?

— Bilmem ki.

Harriet de, kocasının bütün bu kadınlara neler söyliyebileceğini düşünüyordu. Doğurması çok yakındı ve artık sokağa çıkmıyordu. Shelley onu ekseri yalnız bırakıyordu. Kocasının beğenildiği yerlerde, kendisinden pek hoşlanmadıklarını hissediyordu. Harriet Godwin'lerde, Mrs. Godwin'le kavga etmişti. Boinville'ler ise onu, ilk önce güzel ve bir şair karısı olduğu için beğenmiş, fakat çok geçmeden, muhakkak olan basitliğinin farkına varmışlardı.

XVII

MUKAYESELER

Yeni doğan çocuk, mavi gözlü, sarışın bir kızdı. Babası ismini İanthe koydu; annesi de Elisabeth adını ilâve etti; böylece Ovide ile Miss Westbrook bu beşikte birleştiler. Shelley şarkılar mırıldanarak onu kollarında gezdiriyordu. Yepyeni bir mahlûk yetiştirmek ve onu çocukluğundan, batıl itikatlardan kurtarmak fikri hoşuna gidiyordu. Rousseau'nun takdirkârı olan Shelley, Harriet'in çocuğunu kendisi besliyeceğini zannediyor, ve bu iki güzel mahlûkla meşgul olmaya şimdiden hazırlanıyordu. Bu yeni rolün sevinciyle iğrenç Eliza unutulmuştu.

Fakat ablasından ders gören Harriet kızına süt vermek istemedi. Çocukla meşgul omlası için bir kadın tuttu. Shelley'in üslubunda bu bir «tüccar» dı. Harriet, bu hususta tatlı fakat yenilmez bir şekilde inat ediyordu. Çocuğun doğumundanberi, onda garip bir değişiklik hâsıl olmuştu. Sanki gebeliğin uzun süren hareketsizliğinden intikam almak istiyordu. Üç hafta yatakta kaldığı müddetçe terkedilen lâtince derslerine tekrar başlamadı. Bütün arzusu. Londra sokaklarında dolaşmak, elbise ve mücevherci vitrinlerini seyretmekti. Bu kadar boş bir manzaranın önünde duyulan zevk Shelley'e göre anlaşılmaz ayıp birşeydi. Karısının herhangi bir «makul» fantezisinin parasını, borçla ve sıkıntı ile olsa bile ödemeğe hazırdı, fakat zavallı muharrirlere ve buna benzer birçok haklı yerlere lâzım olan bu parayı kumaş ve şapkalara sarfetmekten utanıyor, ve bunu Harriet'e açıkça söylüyordu.

Eliza da, zaten aşikâr olan Shelley'in bu fikirleri üzerine nazarı dikkati celbediyordu: «Godwin'in karısı bize hakaret-

le muamele ettiği halde, kocanız kendisinden istifade eden bu adamın borçlarını ödemeğe para buluyor; saçma muharrirlerin cezalarını ödemeğe de para buluyor, fakat, karısına elbise ve şapka için para bulamıyor. Genç ve güzel bir kadının beğenilmek istemesini anormal bulmak için ancak aptal ve basit bir rahip olmalı. Şimdi, on sekiz yaşında iken, giyinmenizi düşünmezseniz ne vakit düşüneceksiniz?»

Eliza, İrlanda'da tanıdıkları, ve Londra'da tekrar rastladıkları binbaşı Ryan'ı ara sıra eve davet ediyordu. O da Harriet kadar güzel bir kadının kendi zevklerine daha uygun bir yaşayış tarzına hakkı olduğu fikrinde idi. Harriet de zaten buna inanmıya hazırdı. Lâtince ve felsefe için büyük bir gayret sarfetmişti. Kocasını sevdiği ve takdir ettiği için bunu sıkıntısız yapmıştı. Fakat dükkân dükkân dolaşmak veya dedikodı yapmaya gelince, Shelley'in Newton'larda kendine uygun bir muhit bulması gibi, o da buralardan hoşlanıyordu. Bu işlerde bulduğu anî ve canlı zevk, derslerinde gösterdiği biraz üzüntülü çalışma ile tezat teşkil ediyordu.

Shelley, bütün bu geçimsizliğin, Londra'nın fenalığa sevkedici vasıtasından ileri geldiğini düşündü; aralarında henüz aşikâr olmıyan bir anlaşmazlık hisseden sevgililere mahsus bir endişe ile, aşklarının en canlı ve en kuvvetli olduğu yerleri gidip ziyaret etmelerini teklif etti. Harriet'in meşhur arabası hazırlandı. Shelley, mirasından ödemek üzere 2000 liralık bir bono imzalıyarak 500 lira borç aldı, ve yanlarında Eliza olduğu halde, Keswick ve Edimbourg'u ziyarete gittiler.

Seyahatin hareketli ve değişik hayatı, birçok şeyleri unutturdu, ve Londra'ya mesut olarak döndüler; fakat gelir gelmez anlaşmazlık meydana çıktı; Harriet ile Eliza, güzel bir apartımanda oturmak, zengin bir hayat yaşamak, pahalı tuvaletler giymek ve yüksek kimselerle temas etmek istediler. Shelley, bütün bu şeylerden nefret ettiğinden, bilhassa karısının bunları istemesi fikrine tahammül edemiyordu. Henüz kuvvetli olan aşkına anî nefret anları karışıyordu.

Hogg, onları ziyarete geldi; Harriet'i çocuğunu dünyaya getirdikten sonra, tamamiyle iyileşmiş, her vakitkinden daha taze, daha güzel buldu. Fakat artık Harriet ona, İdoménée'nin akıllı nasihatlerini okumayı teklif etmedi; terzisine kadar kendisine refakat etmesini rica etti. Orada Hogg'u kapının önünde bırakıp içeri kayboldu. Hogg, Harriet'in, artık can sıkıcı bir hale geldiğini düşündü; bir erkek, kendisini reddeden bir kadına karşı müsamaha göstermez, bunun için Hogg, bu hissini Shelley'e de izhar etti. Shelley de bu husustaki sabırsızlığını pek gizlemedi. Böylece Shelley'lerin evlilik hayatı, üçüncü bir şahsa ihtiyaç gösteren tehlikeli devrine gelmişti.

Mme de Boinville, Shelley ile Hogg'u, yazlık evine birkaç gün geçirmeye davet edince, bunlar sevinçle kabul ettiler. Orada, düşünceli halli, münevver ve güzel bir kadın olan Mme de Boinville'in kızı Cornelia ile kız kardeşi Mrs. Newton'a rastladılar. Shelley, eski gecelerin tatlı tesirlerini tekrar buldu. Mme de Boniville'e (Méimouné) diyordu, çünkü en çok sevdiği şiirdeki kahraman kadın gibi.

Saçları gümüşî renkte olduğu halde
Yüzü bir genç kızınki gibiydi

Güzel Cornélia onlara italyanca dersi veriyordu. Mme de Boinville de berrak sesiyle, fransız filozoflarının serbest doktrinlerinden bahsediyordu. «Kimseye bir fenalık yapmamak şartiyle hayatın zevklerini tat ve başkalarına da tattır; işte bütün ahlâk düsturu.» Mme de Boinville'in çok sevdiği bu Chamfort'un sözünü, Shelley'in pek doğru bulmaması lâzımdı. Zavallı Harriet bile bu derece ahlâka mugayir birşey söylememişti. Fakat söylemiş olsaydı da bu kadar maharetle söyleyemezdi.

Bracknell'de lâtifeler bile Shelley'in hoşuna gidiyordu, çünkü bütün oyunlarda fikir hâkimdi. Cornélia her sabah kalkar kalkmaz, Pétrarque'ın bir sonesini okumayı, ve ekseri ez-

bere öğrenmeyi âdet edinmişti. Bu sene üzerinde uzun uzun düşünüyor ve bütün gün onunla besleniyordu. Hogg'la Shelley ona her sabah bonjur derken o günkü sonenin hangisi olduğunu soruyorlardı. Bazan şiir o kadar acıklıydı ki Cornélia kendi okumasını dinlemeye tahammül edemiyordu. O vakit, her zaman yanında taşıdığı Petrarque'ın küçük cep kitabını açıyor ve o parçayı parmağiyle gösteriyordu.

Sonra, iki genç adamın arasında ağaçlı yollarda dolaşırken, aşk üzerine yazılmış olan parçayı açık ve sade bir lisanla izah ediyordu.

—Böyle, akşama kadar, hayatımıza güzel bir çeşni veren bir şefkatle güne başlamak iyi oluyor, diyordu.

Bu gezmeler, Shelley'e hakikî ve mühim görünen yegâne mevzular üzerinde münakaşalar, bu zengin, ayni zamanda sade, mükemmel olduğu halde şatafatı göze çarpmayan ev... bütün bunlardan dolayı Bracknell, Shelley için bir sükûnet ve istirahat yeriydi. Harriet de davet edildi. Mme de Boinville onu güler yüzle karşıladı. Harriet için Hogg'a: «Çok güzel bir genç kadın, dedi. Bizim aziz ve sevgili stoïque (*) için bana biraz hoppa gibi geliyor, fakat on sekiz yaşında nasıl olmasın?»

Maalesef Harriet, kendisine hakirane muamele edildiğini pekâlâ hissetti. Shelley'in, karısiyle kendisinin yaşayış tarzlarını ıslah edecek çareler düşüneceğine, Cornélia ile beraber Pétrarque'ı okumaktan daha çok zevk aldığını gördü; ve görünüşte iyi olmakla beraber kendisine düşman hissettiği bu muhite karşı reaksiyon olarak hissiz ve müstehzi görünmeye çalıştı. Bu kadınların Shelley ile hürriyet ve faziletten bahsettikleri mühim anlarda, Shelley, Harriet'in Hogg'la, ve yeni tanıdıkları septik bir arkadaş olan Peacock'la alaylı alaylı tebessüm ettiklerini görüyordu.

Hogg'un istihzasına tahammül ederdi, fakat Harriet'inki onu kızdırıyordu. Hogg'un düşünceleri, Shelley'inkinden ayrı bir dünya teşkil ederdi ve onların kendisinden ayrı olduğu-

(*) Stoïque, vakur, ağırbaşlı.

nu kabul ederdi. Fakat Harriet'in düşünüş tarzı kendi eseriydi; ona şekil vermiş, düzeltmiş, terbiye etmişti; karısının kendisinin bir aksi sedası olmasına alışmıştı. Bu ikinci bir benliğinin, birdenbire kendisinden ayrıldığını ve bazı onu dinlerken gülümsediğini keşfedince, büyük bir üzüntü hissetti.

İtiraf edilmiyen kıskançlık kadar insanı gülünç mevkie koyan birşey yoktur. Açıkça rakibine taarruz edecek yerde, (ki bu tabiî ve herhalde calibi merhamet olur), zararsız kelimeleri ve ehemmiyetsiz hareketleri tenkit ederek, insan, istemeden, hakikatte kuvvetli ve haklı olan bir hisse tahammül edilmez bir adilik verir. Harriet, haklı olarak, kocasını Cornélia Turner'den kıskandığından Bracknell'de herşeye kusur buluyordu. Fakat müstehzi halini, adî cinaslı sözlerini, inanılamıyacak kadar çocukça bulan Shelley ona ehemmiyet vermeyip soğuk muamele etmeye başladı.

Bunun üzerine, gururundan yaralanan Harriet, bu vaziyetini daha ileri götürdü. «Eliza'nın hakkı var diye düşünüyordu. Shelley hodbin bir adam. Ayni zamanda kendisini mükemmel zannediyor. Bu dünyadan çekilmiş hayatı, bu lüzumsuz münakaşaları ve italyanca şiirleri sevdiği için, beni de kendisi gibi yapmaya mecbur ediyor... Fakat ne hakla şahsî zevklerimi bana menediyor? Pétrarque'ı okuyan Cornélia'nın hayatı, neden benimkinden daha fazla şayanı takdir olsun?... O kadar hoşlandğı bu kadınlar, ne benim kadar genç, ne de güzel değiller... Herhalde çok geçmeden beni arıyacaktır...»

Harriet Londra'ya, Eliza'nın yanına gideceğini bildirdi. Terbiye icabı biraz daha kalmasını rica ettilerse de pek fazla ısrar etmediler. Bir zamanlar Godwin'in kızları gibi, Mme de Boinville ve kızı da: «Zavallı Shelley, diye düşünüyorlardı, Harriet ona lâzım olan kadın değil.»

Bundan sonra Harriet, Shelley'i Bracknell'e bırakıp, Eliza ile Londra'da uzun müddet kalmayı itiyat edindi. Çok geçmeden, iyiliği seven bazı arkadaşlar, Harriet'i binbaşı Ryan ile beraber sık sık gördüklerini Shelley'e haber verdiler.

Shelley evlendiğindenberi ilk defa olarak ihanet fikrini kendi evlilik hayatına taallûk ettirdi. Bu mevzun, hayalî olarak daima büyük bir nefretle karşılamıştı. Şimdi birdenbire Harriet ile kendisinin böyle bir vakanın eşhası olmaları ihtimalini düşününce şimdiye kadar duyduğu ıstırapların en büyüğünü hissetti.

Mantığı, Shelley'e, basit bir kadından kurtulduğundan dolayı mesut olması lâzımgeldiğini söylüyordu. Şimdiki halde, Bracknell'de kinci ve adî haline o kadar kızdığı Harriet'e değil, sevimli Cornélia Turner'e âşıktı. Peki öyle ise karısını sevmiyorsa, en tabiî hal sureti ayrılmak değil miydi? Aşkın söndüğü gün, zevc ve zevcenin hürriyetlerini geri almaları lâzım geldiğini kendisi daima söylemez miydi? Fakat bütün bu mütalealarını boşuna kendi kendine tekrar ediyordu. Harriet Westbrook ile Percy Shelley'in artık münferit ve hür iki insan olmadıklarını hayretle keşfediyordu. Sanki hatıralar, okşayışlar, zevk ve ıstıraplar onları görünmez bir ağ ile kaplamıştı, ve içinden kurtulmak için sarfettikleri gayrete karşı bu ağ muztarip bir şekilde mukavemet ediyordu.

Shelley hemen Londra'ya koştu. Af dilemiye ve kabahatlerini itiraf etmeye karar vermişti. Fakat Harriet'i, her türlü ciddî konuşmayı imkânsızlaştıran sert ve müstehzi bir vaziyette buldu. Böyle bir değişikliğe inanamıyordu.

Üç ay evvel o kadar tatlı ve muti olan bu küçük kız, şimdi haşin ve azametli olmuştu. Bazan, kısa anlar için Shelley, sert bir gurur örtüsü altında eski Harriet'in geçici bir hayalini hisseder gibi oluyordu, fakat o vakit daha müşfik sözler söyliyecek olsa yine soğuk bir mukavemet görüyordu.

Londra sokaklarında avare dolaşan Shelley, «Ne delilik ettim, diye düşünüyordu... Beni sevmiyen, hiçbir zaman sevmiyen bir kadına bağlandım... Şimdi anlaşılıyor ki o benimle servetim ve unvanım için evlendi. Ümitlerinin boşa çıktığını görüyor ve talihsizliğinin hıncını benden almak istiyor...» Ve nefretle kendi kendine tekrar ediyordu: «Buz kütlesi gibi bir kalb... buz kütlesi gibi.»

Belki Harriet'le yalnız olsaydı, onu tekrar elde etmeye muvaffak olacaktı; fakat aralarında, düşman, öfkeli, müthiş bir Eliza vardı; yanlarında da mültefit binbaşı Ryan, kendine mahsus kaideleri olan bir kocanın haksızlıklarını daima acımıya hazır bulunuyordu.

Birkaç gün mücadeleden sonra, Shelley'in gayreti birdenbire düştü. Bazan, manevî kudret ve cesaret krizleri geçirirdi, o vakit yapamıyacağı şey yoktu. Fakat, Oxford'da iken, gezmelerinden sonra yenilmez bir uyuşukluğa düştüğü gibi, asabî iradesi, sönmeden evvel müthiş bir ışık veren ve sonra hemen kaybolan bir alev gibiydi.

Shelley, Harriet'in hissizliğini görünce, evlilik hayatının kırıntılarını kurtarmaktan ümidini kesti, ve Bracknell'e, yalnız olarak, bir ay kalmak üzere geleceğini haber verdi. Biliyordu, hiç şüphesi yoktu ki bu kadar uzun bir ayrılıktan sonra Harriet'i, etrafındakilerin tesiriyle tamamiyle bozulmuş bulacaktı. Biliyordu ki, Bracknell'deki güzel günleri bir felâket takip edecekti; fakat mücadeleye devam etmek için kendini çok yorgun hissediyordu.

«Artık ben, diyordu, bir güneş şuaında oynayarak biraz ısınmaya çalışan bir böcek gibiyim; yakında olan bulut, beni tekrar ve ebediyen cehennem ve soğuk içinde bırakacaktır.» Ve, hüzünle Burns'ün bir şiirini okuyordu:

Saadet kır çiçeklerine benzer
Dokunur dokunmaz rengi solar.
Yahut dereye düşen kar gibi,
Bir an için beyazdır, sonra hemen erir gider.

Shelley'e öyle geliyordu ki, düşüncesinin billûrî köşelerinde, Harriet, kızı, Eliza, canlı ve asî maddelerden cüsseler gibi yuvarlanıp düşüyorlar. Mantığının kuvvetiyle, onları boşuna kurtarmıya çalışıyordu; ağır hakikat kuvvetsiz silâhlarını parçalıyordu.

XVIII

İKİNCİ BİR İLÂHENİN TECESSÜMÜ

Bazı günler Shelley, on sekiz yaşındaki karısının güzel ve mâsum yüzünü düşünürken, herşeyi unutup tekrar tamir etmek kabil olacağını zannediyordu. Shelley, hazin bir şiirinde, ona, bir vakitler gözlerinin sıcak güneşinde yaşamış olan birisinin, şimdi onlarda soğuk bir istikrahtan başka birşey bulunmamasının nekadar acı olduğunu söylemiye çalıştı. Acaba Harriet bundan mütehassis oldu mu, Shelley bunu öğrenemedi: Harriet gurur ve intikam düşüncelerinin içinde gittikçe daha çok kapanıyordu. Shelley onu çok defa yalnız bırakmıştı. Harriet de bilmukabele, Shelley Londra'ya geldiği zaman kızını alıp Bath'a gitti.

Shelley'in bir müddet Londra'da kalması lâzımdı. Artık reşid olmuştu, fakat işleri hâlâ yoluna girmemişti. Dâvavekili ona, ailesinin, reşid olma hakkını elinden almak için, dâva açması tehlikesinden bahsediyordu. Kendisi borçlu olduğu halde, başkalarını borçtan kurtarmakta israr ediyordu. Godwin'in açtığı çocuk neşriyatı kütüphanesi iflâs ediyordu; Shelley, bu hak mücadelecisinin parasızlık içinde kıvrandığını görmeye tahammül edemiyordu. Fakat onu kurtarmak için 3000 İngiliz lirası lâzımdı; bu ise büyük bir para idi.

Bu kurtarma plânı mevzuu bahis olduğundanberi Godwin Shelley'e karşı yeniden büyük bir alâka göstermeye başlamıştı; gayrımuayyen bir müddet için güzel karısı sayfiyede bulunan Shelley, Londra'da bekâr hayatı yaşıyordu; Godwin onu her akşam Skinner Street'te yemek yemeğe davet etti.

Shelley bunu memnuniyetle kabul etti, bilhassa genç kızları tekrar göreceğine memnundu; Godwin, ona, kızlarından

birisini daha göreceğini haber verdi: İskoçyadan nihayet avdet eden Mary'yi. Godwin onu Shelley'e mükemmel bir surette tasvir etti: on yedi yaşında, akıllı, faal, büyük bir öğrenme arzusu ve yenilmez bir sebatı olan bir kız. Zaten Fanny ve Jane de onun güzel olduğu kadar zeki olduğunu söylemişlerdi; annesi Mary Woolstonecraft, Shalley'de büyük bir takdir hissi uyandırıyordu. Bu tanımadığı kıza raslıyacağını düşünürken bile heyecan duyuyordu.

Bahtiyar olmak için, kâinatta dağılmış zannettiği esrarengiz ve hayırlı kuvvetleri, güzel bir yüzde tecessüm ettirmek ihtiyacını hissediyordu; ona göre aşk, bir perestiş, tam bir itimat, hislerin ve fikirlerin nefîs ve mükemmel bir birleşmesiydi.

Eğer Mary gelmemiş veya tahmin ettiği gibi olmamış olsaydı, Shelley'in etrafında mütereddit dolaşan bu his belki Fanny'nin üzerine konacak yahut Jane'e isabet edecekti; fakat o, Mary'yi beklediği gibi buldu.

Temiz, ince ve soluk yüzlü, saçları bir bağ şeklinde yukarı kaldırılmış, geniş alınlı Mary'nin fındık rengindeki gözleri tatlı ve ciddiydi. Muztarip zekâsı, cesaret ve gurur dolu hali karşısında Shelley, birdenbire Plutarque veya Homére'i okuduğu zaman duyduğu heyecanı hissetti. Bu ince ruhlu küçük kızda kahramanca birşey buluyordu; zaten dünyada ona en çok tesir eden şey, kahramanlıkla kadınlığın birleşmesiydi.

Bu genç sesi hayranlıkla dinlerken: «Ne ciddiyet ve ne hassasiyet», diye düşünüyordu. Bir kadın güzelliğiyle bir çocuğun ateşli tecessüsünün birleştiği bu yaşta, düşünceli ve güzel bir kız, onun indinde en nefîs sanat eseriydi.

Bu ince omuzlara hemen kardeşçe bir kol ile sarılıp, Mary'yi metafizik bir hava içinde dolaştırarak, haris gözlerini parlatmak istiyordu.

Harriet Westbrook bu idealini tamamiyle yerine getirememişti. Bir an içinde onda, o kadar seveceği güzellikle zekânın birleşmesini bulacağını ümit etmişti. Fakat Harriet zamanın bu güç tecrübesini geçirmemişti. Esasında ciddiyet eksik-

ti, fikirlerle alâkadar göründüğü zamanlar bile, bakışının boşluğundan lâkayit oluşu anlaşılıyordu. Bilhassa süsüne meraklı, hoppa ve kadın oyunlarında mahirdi; yalnız bu, Shelley'i ondan soğutmaya kâfiydi.

Bu fındık rengi gözlü Mary ise, ince, ve kılıç gibi sertti. «Siyasî Adalet» in müellifi tarafından yetiştirilmişti; kafası kadınlara mahsus her türlü hurafelerden kurtulmuştu, ve biraz keskince pürüzsüz sesi, konuşmasına büsbütün sarahat ve zarafet veriyordu.

Her akşam yemeğe davetli olduğu Skinner Street'teki küçük evde, Shelley saatlerce Mary'yi temaşa ediyordu. İşlerinin bozukluğundan veya İngiltere bütçesinden yahut matbuat kanunlarından bahseden Godwin'i dinler gibi görünüyor, fakat gözleri Mary ile meşgul oluyordu.

O da Shelley'i sevmeye hazırdı. Bir aydanberi kız kardeşleri, bütün mektuplarında yalnız güzel şairlerinden bahsederek onu hayalen güzel bir şekilde hazırlamış bulunuyorlardı. Fakat Shelley nekadar methedilirse edilsin hakikat yine daha tesirli oluyordu.

Mary, Shelley'in kendisiyle alâkadar olduğunu hemen anladı. Shelley'in hiçbir zaman halinden şikâyet etmemekle beraber kederli olduğunu hissediyordu. Bir akşam, Mary Woolstonecraft'ın resminin bulunduğu odada ikisi yalnızken, Mary ona kendi kederlerinden bahsetti. Babasını çok seviyordu, fakat Mrs. Godwin'den nefret ediyordu. O kadından dolayı Skinner Street'teki ev ona fena geliyordu. Kendisini biraz emin hissettiği yer, annesinin mezarıydı. İşte her gün oraya gidip kitap okur ve tefekkürata dalardı. Çok müteessir olan Shelley, onunla beraber gelmesi için müsaade istedi.

İşte, böylece, beş sene sonra, kendisini tekrar bir mezarlıkta, ciddî ve hassas bir bakirenin yanında oturmuş buluyordu. Bir kere daha ilâhî varlık bir kadında tecessüm ediyordu. Fakat heyhat! Shelley artık serbest değildi. Müthiş bir kuvvetle Mary'ye doğru cezbedildiğini hissediyordu. O eli, o ince ve mükemmel kıvrımlı dudağı öpmek istiyordu; onun da ken-

disi gibi onu arzu ettiğini zannediyordu; fakat bakışlarının birleşmemesi lâzımdı. Ona ne teklif edebilirdi? Evli bir adamdı. Hiç şüphesiz izdivaç itibarî bir bağdır ve sevmediği için de kurtulmuş sayılabilirdi. Zaten Harriet'e hiçbir zaman başka bir şey vâdetmemişti; sonra onun binbaşı Ryan'ın metresi olduğunu zannediyor ve onun için endişe etmiyordu. Fakat izdivacı kanunen bozulmadıkça Mary'ye ne verebilirdi. Bir zamanlar ilk sevgilisine teklif etmeye cesaret edemediği, o herkesin ayıpladığı hayatı Mary için kabul edebilir miydi.

Fakat ümitsiz bile olsa, mütekabil aşk, şüphe ve manevî yalnızlıktan daha iyiydi. Mary'ye kendi evlilik hayatı hakkında hakikati söylemeye karar verdi. Sönmekte olsa bile karı koca aşkı, âlemin darbelerine karşı bir sükûtun muhafazasiyle kendini müdafaa eder, fakat bir an gelir ki, insan, yaralarını göstermekten ıstıraplı bir zevk duyar. Shelley Harriet'i şimdi gördüğü gibi tasvir ediyordu, ve istemiyerek sukutu hayalinin şeklini değiştiriyor ve ortaya manevî sebepler koyuyordu. Şiiri hisseden ve felsefeyi anlıyan bir arkadaşa ihtiyacı vardı; Harriet bunlardan hiçbirine muktedir değildi. Shelley kaybettiği birşeyin kıymetini indirmekte acı bir zevk duyuyordu. Mary'ye Queen Mab'ın bir nüshasını verdi. Bu kitap, «bu şiirlere ilham veren» Harriet'e ithafen yazılmıştı. Kitap yazısiyle olan bu cümlenin altına: *«Kont Slobendorf, yalnız serveti için kendisini seven bir kadınla evlenmek üzere iken, bu kadın onu hapishaneye terketmek suretiyle hodbinliğini ispat etti»*, diye yazdı. Mary odasına döndüğü zaman ilâve etti: «Bu kitap benim için mukaddestir; ben bu kitabın içine istediğimi yazabilmem için onu benden başka kimse açmamalıdır. Fakat neyi yazacağım? Bir kitabın sahibine ifade edilmez bir şekilde âşık olduğumu, ve herşeyin onu benden ayırdığını... En aziz ve yegâne aşkım... Birbirimize vâdettiğimiz bu aşkla sizin olamam; başkasının da olamam; fakat seninim, yalnız seninim...

Sessiz buseler, görünmeyen bakışlar
Ve başkalarından saklı bir tebessümle...

Seninim, kendimi sana hasrediyorum, bu hediyem mukaddestir...»

Maamafih bu kimsenin görmediği bakışları, kimsenin anlamadığı tebessümleri Godwin görmüş ve anlamıştı. Kızının evli bir adamla âşıkâne münasebeti olması onu endişeye düşürüyordu. Mary'ye tehlikeyi izah etti ve Shelley ile artık görüşmemesini rica etti. Ayni tarzda Shelley'e de bir mektup yazarak, karısıyla barışmasını tavsiye etti, ve aşkları teskin oluncıya kadar Skinner Street'e gelmemesini rica etti.

Godwin'in hüsnüniyetle de olsa, bu menedişi, belki daha uzayacak olan hâdiseleri tacil etti. Mary'ye delice âşık ve ondan mahrum olan Shelley bu işe nihayet vermeye karar verdi. Harriet'e karşı hiçbir vicdan azabı duymuyordu. Bitaraf birer şahit olan Peacock'la Hogg'un sözlerine rağmen, onu suçlu zannediyordu: «Onu yalnız bir mevzu alâkadar eder: para... diyordu; bu hususta onun vaziyetini temin edeceğim; tekrar serbest kalacağından dolayı çok memnun olacaktır.» Kararlarını bildirmek üzere, onu Londra'ya çağırdı, Harriet geldi; dört aylık hâmile ve rahatsızca idi. Kocası sükûnet ve güzellikle, hayatına artık onsuz devam edeceğini, ve başka bir kızla kaçacağını, fakat kendisinin daima iyi bir arkadaşı kalacağını söyler söylemez, Harriet hastalandı.

Shelley ona hastalığında büyük bir feragatle baktı, fakat Harriet bundan dolayı büsbütün bedbaht olmuştu; biraz iyileşir iyileşmez, Shelley itiraz kabul etmez mütalealarına tekrar başladı: «Evli iki kişinin beraber yaşaması, herbirinin saadetini temin ettiği müddetçe mukaddestir; ve tabiî olarak neticede zararlar galebe ettiği andan itibaren bu birleşmenin mânası kalmaz. Sebat etmek haddi zatında bir fazilet sayılmaz; hattâ, karar verilen şeyde mühim hatalara göz yumması itibariyle bir kabahat bile sayılabilir...»

Shelley, Harriet'in etrafına bu berrak ve katedilmez ağları gerince, Harriet mahvolduğunu hissediyordu. Eskiden ona karşı dinî itikatlarını müdafaa etmek istediği zamanki gibi her taraftan tecavüze uğradığını görüyordu. Bir cevap verme-

nin mümkün olduğunu, bu müthiş azabı, bu üzüntüyü, bu nefretle karışık aşkı ifade etmek icap ettiğini biliyordu, aklı bu kadar karışık olmasaydı o ifadeyi de bulacaktı; fakat söylenmesi lâzım olan şeyi bir türlü bulamıyordu. Rüyasında görünmeyen duvarlar arasındaymış gibi çabaladığını hissediyordu. Kendisini teskin etmek için, bütün öfkesini Mary'den alıyordu. Hep bunlara sebep olan, Shelley'i karısından ayıran o idi; tabiatına uyduğunu bildiği için mezarda ona randevu verip hayalperestliğinden istifade etmişti. Annesinin hâtırasiyle âdice oynamıştı.

Mary'ye gelince, o Harriet'e hiç acımıyordu. Ona hayalinde pek fena bir şekil vermişti. Shelley ile evlenmek saadetine nail olup da onu mes'ut edemiyen bir kadın, ancak hodbin, değersiz ve basit olmalıydı. Shelley'in karısına karşı alicenap davranacağını, onun lehine bir hibe hazırladığını ve gelirinin büyük bir kısmının Harriet'e verilmesi için vekiline emir vereceğini biliyordu, bundan dolayı vicdanen müsterih oluyordu. İstihfaf ile «parayı alınca memnun olur,» diyordu.

Shelley sinirli ve heyecanlı idi. İçinde hissî bir hareket birbirine zıt hisleri ayaklandırıyordu. Harriet'in acıklı ve acemice ümitsizlik buhranlarını gördükçe, tatlı bir maziyi unutamıyordu. Mary'nin yanına döner dönmez onun ciddiyet ve güzelliğine perestiş ediyordu. Günde hiç olmazsa birkaç saat sükûnet bulmak için laudanum alıyor ve bunun miktarını gittikçe fazlalaştırıyordu. Bir gün şişeyi arkadaşı Peacock'a göstererek: «Artık hiç yanımdan ayırmıyorum» demiş ve ilâve etmişti: «Sophocle'dan tercüme etiğiniz, şu mısraları da durmadan kendi kendime tekrar ediyorum:

Doğmamış olmak, işte bu, oyunu kazanmaktır.
Fakat insan bir kere dünyaya geldikten sonra yapacağı en iyi şey,
Geldiği yere mümkün olduğu kadar acele geri dönmektir.»

İKİNCİ KISIM

I

ALTI HAFTALIK BİR GEZİNTİ

Posta arabasının sabah saat dörtte gelmesi tenbih edilmişti. Shelley bütün gece Godwin'lerin evinin önünde dolaştı. Nihayet yıldızların ve lâmbaların söndüğünü gördü. Mary seyahat kıyafetinde sessizce kapıyı araladı. Son dakikada kız kardeşleriyle gitmeye karar veren Jane Clairmont alçak sesle ve telâşla götürecekleri eşyalardan bahsediyordu.

Arabayla uzun seyahat Mary'yi çok yordu, fakat Godwin'in takibinden korkan Shelley bir yerde durmaya cesaret edemiyordu. Nihayet akşam saat dörde doğru Douvres'a vâsıl oldular, orada, gümrük memurları ve kaptanlarla bir haylı uğraştıktan sonra, onları Calais'ye götürmeye razı olan bir küçük vayur buldular.

Güzel bir akşamdı, büyük ve beyaz kayalar yavaş yavaş uzakta kayboldu, firariler kurtulmuşlardı. Biraz sonra hafif bir rüzgâr çıktı ve çabuk kuvvetlenmeye başladı. Çok yorgun ve bitap düşen Mary geceyi Shelley'in dizlerinde geçirdi. Kendisi de pek halsiz olan Shelley onu elinden geldiği kadar taşıyordu. Ay yavaş yavaş ufka doğru indi, sonra, karanlıkta, siyah ve dalgalı denizin üzerinde şimşeklere seri darbeler indirten bir fırtına koptu. Nihayet gün doğdu, fırtına uzaklaştı, rüzgâr hafifledi ve vâsi güneş Fransa üzerinde yükseldi.

Calais sokaklarında, limanın neş'eli harekâtı, yabancı lisan, balıkçıların ve kadınların garip ve güzel elbiseleri Mary'nin uyuşukluğunu giderdi. Douvres'dan gelecek olan vapurun getireceği eşyaları beklemek lâzım geldiğinden geceyi kü-

çük bir otelde geçirdiler. Eşyalarla beraber Mrs. Godwin de geldi. Şişman kadıncağız hiç olmazsa Jane'i Skinner Street'e avdet etmeye razı edeceğini ümit ediyordu; fakat Shelley sözleriyle onu susturdu ve Mrs. Godwin yalnız olarak geri döndü. Akşam saat altıda yolcular üç atlı bir araba ile Boulogne'a gitmek üzere Calais'yi terkettiler.

Plânları İsviçreye gitmekti, fakat daha Paris'te iken keseleri boşaldı. Kendilerine para temin edecek olan bir Fransız sarrafı Tavernier için ellerinde bir mektup vardı. Sarrafı otele kahvaltıya dâvet ettiler; bir delikanlıyla bu iki kızın seyahatinin lüzumunu anlamıyan bu adamı tam mânasiyle budala buldular.

Shelley saatini ve kösteğini rehine koymağa mecbur oldu, sekiz Napoleon altını alabildi. Bu on beş gün kadar geçinmeğe yeterdi, rahatça bulvarları, Louvre'u ve Notre-Dame'ı gezmeğe başladılar. Çok geçmeden, otelde oturup Mary Woolstonecraft'in eserlerini ve Byron'un şiirlerini okumayı tercih ettiler.

Bir hafta geçmeden, esasında iyi bir adam olan Tavernier onlara bin iki yüz frank ödünç vermeğe razı oldu. Araba ile seyahat etmek için bu pek azdı, fakat yayan gitmeğe karar verdiler, Mary'ye de bir eşek alacaklardı. Shelley hayvan pazarına gitti ve küçük bir eşekle otele avdet etti, ertesi sabah Shelley karısı ve baldızı bir araba ile Charenton hududuna gittiler. Eşek arabanın arkasından geliyordu.

1814 senesinde Fransa'da yollar pek emin değildi. Ordular henüz dağılmıştı. Yağmacı askerler yolcuları soyuyordu; tarlalarda çalışanlar bu siyah ipekli elbiseli iki genç kızla bukleli saçlı delikanlı ve gülünç olacak kadar küçük eşeğin teşkil ettiği kervan'a hayretle bakıyorlardı.

Birkaç kilometre yoldan sonra eşek o kadar yorgun düştü ki, bir durağa gelinceye kadar Shelley'le Jane onu taşımağa mecbur oldular. Gece kaldıkları köyde onu bir köylüye sattılar, yerine bir katır aldılar.

Bütün bu semtler muharebeden viran olmuştu, köyler yarıyarıya harap edilmiş, ekseri evler çatısız, tahtaları ateşten kararmıştı. Bir çiftçiden süt istedikleri zaman, ineklerini alıp götüren Cosaque'lara lânet okuyordu.

Fakir hanlarda yataklar o kadar pisti ki, Mary ile Jane yatmağa cesaret edemiyorlardı, karanlıkta kocaman farelere çarpışıyorlardı. Geceleri çiftliklerin mutfaklarında geçirmeğe alıştılar. Yanan ocak havayı ağırlaştırıyor, çocuk ağlamaları, kuru odunların çatırdısı, yarı uykunun müphem rüyalariyle karışıyordu. Mary firarından dolayı babasının üzüleceğini düşünüyor ve endişe ediyordu. Shelley de Harriet'in ne olacağını düşümekle meşguldü.

Ona Troyes'dan uzun bir mektup yazdı ve İsviçre'ye yanlarına çağırdı. Onlarla beraber oturacaktı ve hiç olmazsa orada hiçbir menfaati olmıyan bir arkadaş bulacağından emin olabilirdi. Büyük bir tabiîlikle Mary'nin sıhhatinden bahsediyordu, bu tarzda konuşmak ona tabiî geliyordu ve karısının yakında geleceğinden şüphe etmiyordu. Belki «âlem» bu beraber yaşayış tarzını gayri ahlâkî bulacaktı, fakat âlemin sözlerinden onlara ne? Mantıkî esası olmıyan hurafelere itaat edileceğine merhamet ve şefkat hislerine itaat etmek daha doğru değil mi? Harriet cevap yazmadı.

Pontarlier ve Neuchâtel'den Dört-Kanton Gölüne vardılar. Shelley'in arzusu hürriyet müdafiî olan Guillaume Tell'in kilisesinin yanında Brunnen'e yerleşmekti. Orada boş olan yegâne ev sessiz, harap ve eski bir şatoydu, altı ay için iki oda kiraladılar, yataklar, iskemleler, dolaplar, bir de soba satın aldılar. Köyün papazı ve doktoru yeni kiracıları ziyarete geldiler. Shelley hemen o gün «Katiller» adlı büyük bir romana başladı; artık kat'î olarak yerleşmişlerdi.

Fakat yeni soba, dumanı çekmiyor, Shelley de beceriksiz elleriyle, boşuna düzeltmeye uğraşıyordu. Oda buz gibi, duman içinde idi. Dışarıda yağmur camlara çarpıyordu. Gurbette üç çocuk kendilerini pek yalnız hissettiler. İngilizlerin rahat ve dostâne evlerinde, sıcak ve kokulu İngiliz çayından, sisli ve

tatlı İngiltere semasından, dillerinden anlıyan ve isimlerini söyliyebilen soğuk ve iyi kalpli İngilizlerden, sert fakat hatırşinas İngiliz faizcilerinden bahsettiler. Shelley müşterek olan paralarını saydı, ancak yirmi sekiz liraları kalmıştı. Üçünün de içinde kuvvetli bir arzu yükseliyordu. Shelley nihayet onu ifade etti: «Memlekete dönmek».

Bu iki kelime söylenir söylenmez, karar verildi ve hepsi sevinç hissettiler. Jane: «Altı aylık kiraladığımız ve kendi paramızla döşediğimiz odaları kırk sekiz saatte terketmek tuhafıma gidiyor, diyordu. Douvres sahillerinin uzaklaştığını gördüğüm zaman, onları tekrar hiç görmiyeceğimi zannetmiştim, halbuki şimdi...» Bu karar gece yarısı verilmişti. Ertesi sabah şiddetli bir yağmurda bir vapurla Lokarno'ya gittiler. Brunnen rahibi gittiklerini öğrenince hayretlere düştü.

Lokarno'dan Boulogne'a bir pazar kayığı ile geçtiler. Hava güzeldi. Gece yıldızların altında kayıkçılar hissî şarkılar, «lied» ler söylüyorlardı. Shelley «Katiller» le meşguldü. Mary ile Jane de herbiri birer romana başlamışlardı; harabelerle çevrilmiş tepeler, romantik kahramanlık maceraları için mükemmel dekorlar teşkil ediyordu. Sonra Hollanda posta arabasiyle sakin ve rahat yerlerden, kanallar, yel değirmenleri ve tahta evler arasından geçtiler. Rotterdam'a geldikleri zaman paraları tamamiyle bitmişti. Uzun münakaşalardan sonra bir kaptan onları vapuruna almaya razı oldu. Deniz geldikleri günkü gibi dalgalıydı. Bütün yolculuk müddetince Shelley iptidaî düşünceli bir yolcuyla esaret meselesi üzerinde münakaşa etti. Mary ile Jane ona yardım ettiler. Ertesi gün nasıl yiyecek bulacaklarından haberleri yoktu; fakat Percy nin bir dâhî olduğuna ve insanın mükemmel olabileceğine inanıyorlardı.

II

PARYALAR

Londra'ya geldiği zaman, Shelley eşyalarını getiren arabacının parasını veremedi. Mary, Jane ve bavullarla beraber bankaya gitti; orada, Harriet'in, oradaki hesaptan maaşını peşinen aldığını bildirdiler. Bu havadis iki kadını son derece öfkelendirdi. Macerayı karakolda bitirmemek için yegâne çare, gidip Harriet'in kendisini bulmaktı. Shelley adresini biliyordu, arabacıya söyledi.

Harriet birdenbire kocasının kendisine avdet ettiğini zannetti, fakat rakibesinin aşağıda beklediğini öğrenince o da kızdı. Maamafih birkaç lira ödünç verdi, ve üç seyyah fakirce möbleli odalar tutabildiler.

Vaziyet fena di. Godwin firarîleri kabul etmeyi kat'iyyen reddediyordu. Shelley, «Siyasî Adalet» in prensiplerini tatbik ettiğini söyledi; bu söz kitap sahibini büsbütün kızdırdı.

«Siyasî Adalet» onun indinde teorik bir kitaptı, prensipleri bir Ütopya memleketi için mükemmel olabilirdi (zaten onu yazalı pek çok olmuştu), fakat Londra'nın insafsız muhitinde, kendi evinde, en sevdiği kızıyle bir olup, onu arkadaşlarının alayına marûz bırakmak... bilhassa prensiplerinden fena bir şekilde istifade ederek... Hayır, hiçbir zaman affedemezdi.

Fakat Shelley, gitmeden evvel, Mary'nin babasına ödünç vermek üzere mühim miktar para borç edinmişti ve avdetini haber alan alacaklıları onu takibe başlamışlardı. Godwin'in, borçlarını ödemesi şöyle dursun, tekrar paraya ihtiyacı vardı. Bu para meselelerinden dolayı, istemiyerek, ahlâksız ve vefasız addettiği bir gençle mektuplaşmaya mecbur oluyordu.

Vicdanen çok muazzepti ve bunu her mektubunda söylü-

yordu. O kadar takdir ettikleri bir adamın bu riyakârlığı, Mary ve Shelley'i üzüyordu: «Ah felsefe!» diye içlerini çekiyorlardı. Mrs. Godwin'e gelince, o bilhassa, kızı Jane'i iğfal ettiklerinden dolayı onlara kızıyor, ve munis Fanny'ye onları ziyarete gitmesini menediyordu. Kendisi, bir defa kızını görmeye gitmişti. Merdivenlerde Shelley'e rastlayınca başını çevirmişti.

Harriet'le münasebetleri, onun keyfine göre değişiyordu. Bazı kolay, bazı da müşkül oluyordu. Harriet'in hiçbir şeye ihtiyacı yoktu; daha Shelley'den kalma biraz parası vardı, ihtiyar kahveciden aylığını alıyordu, fakat hamileydi ve bundan dolayı bedbahttı. Büyük bir safiyetle başına gelenleri komşu kadınlara anlatmakla günlerini geçiriyordu, yahut Dublin'li terzi Catherine Nugent'e mektep talebesi üslûbunda, küçük cümlelerle mektup yazıyordu:

«Her yaşın kendine göre derdi var. Benimkileri de bir ben bilirim bir de Allah bilir. Küçük Ianthe'in sıhhati iyidir. On dört aylık oldu. Altı tane dişi var. Bu küçük bebek ve ablam olmasaydı bilmem ne yapardım. Dünya hepimiz için meşakkatlerle dolu bir yer.

«Bu başıma gelen şeyler hiç aklıma gelmemişti. Fakat zaman en ağır yaraları kapatır. Sevgili yavrum için daha birçok seneler yaşamayı ümit ediyorum. Bana sık sık mektup yazınız, sıhhatinizden haber veriniz. Faziletli bir insanın nasıl bozulup ahlâksız olduğunu gördükten sonra bu dünyada pek ümit edecek şey bulamıyorum, maamafih yine cesaretini kırmıyayım. İşte böyle. Bu dünyada hiçbir şeye emniyet caiz değil. Herhalde başka bir dünya vardır ve burada ıstırap çekmiş olanlar orada mes'ut olurlar. Siz nasıl düşünüyorsunuz? Ablam da benim yanımda. Onu benim gibi iyi tanımanızı isterdim. Teveccühünüze lâyıktır. Allaha ısmarladık sevgili dostum.»

Bazı gün ümide düşüyordu. Arkadaşları, ona, gelip geçici aşkların az devam ettiğini ve kocasının avdet edeceğini söylüyorlardı; o vakit neşeleniyor ve Shelley'e oldukça neşeli mektuplar yazıyordu. Bütün kabahatin Mary'de olduğunu, Shel-

ley'e olmıyacak şeyler anlatarak onu baştan çıkardığını, ve esasında kocasının iyi bir adam olup kendisini iki çocuğiyle terketmiyeceğini düşünüyordu.

Bazan, bilâkis, acı bir şekilde ıstırap ve öfke buhranları geçiriyor, o vakit nefret ettiği sevgililere eziyet yapmıya çalışıyordu; borç ediyor ve alacaklıları Shelley'e yollıyordu, onun Godwin'in iki kıziyle beraber yaşadığını orada burada söylüyor, Godwin'in alacaklılarına gidiyor ve onları insafsız olmıya teşvik ediyordu, onu hiç görmiyen Mary de: «Ne fena kadın, diyordu!»

Ekimin birinci günü, Harriet bir fenalık hissetti ve çok ağır hasta olduğunu zannetti. Bir derdi olduğu zaman ilk işi kocasını çağırmaktı. Gece yarısı gelmesi için haber yolladı: Shelley koşarak geldi. Tekrar sevgilisi olmamak şartiyle Harriet'in en sadık arkadaşı kalmak istiyordu. Harriet bu farkı anlamıyor ve kocasını böyle alâkadar gördüğü zaman ona âşık muamelesi yapıyordu. Shelley o vakit onu yavaşça geri itiyordu.

Ekim ayında sekiz aylık bir oğlan doğurdu. Bu hâdise hiçbir barışma husule getirmedi: Shelley, bu çocuğun kendisinin olduğundan emin değildi.

Bütün felâketlerine rağmen, Mary ile tatlı bir saadet içindeydi. İkisinin de zevkleri ayniydi ve hayatı, ihtiyarlayıncaya kadar devam eden bir Üniversite gibi telâkki ediyorlardı. Ayni kitapları ekserî yüksek sesle okuyorlardı. Shelley avukatlara veya alacaklılara iş için gittiği zaman Mary ona refakat ediyordu. Eskiden Oxford'daki gibi Serpentine nehrinde kâğıttan kayıklar yüzdürdüğü vakit, yanında oturan Mary, hararetle ona filosunu inşa ediyordu.

Mary, Shelley'in idaresinde lâtinceyi, hattâ yunancayı öğreniyordu. Harriet'den daha kültürlü olduğu için, birinci Mrs. Shelley gibi, bu çalışmaları sıkıntılı bir oyun gibi değil, eğlencelerine bir ilâve telâkki ediyordu. Edebî kültürün en büyük zevki aşkı ümanizme doğru götürmesidir, Catulle, Théocrite ve Pétrarqu birleşerek buselerine daha fazla lezzet veriyorlardı. Shelley yeni hayat arkadaşının çalıştığını gördükçe zekâsının

kuvvetini takdir ediyor, onu kendisinden yüksek buluyor ve bundan dolayı memnun oluyordu.

Aralarında biricik hafif bulut Jane'in mevcudiyetiydi, daha doğrusu Claire'in; Jane kendi ismini çirkin bulduğu için daha romantik addettiği bu ismi almıştı. Çok zeki ve sevimliydi, fakat hastalık derecesinde asabî ve son derecede alıngandı Asabî bir kız için sevişen bir genç çiftle beraber yaşamak kadar tehlikeli birşey olamazdı. Shelley'e karşı hararetli bir hayranlık besliyor ve bunu biraz fazlaca izhar ediyordu. Mary bundan şikâyetçiydi, fakat Shelley bu hissi ne çirkin ne de münasebetsiz buluyordu.

Shelley yalnızlıktan nefret ederdi; hâmile olan Mary yayan yürüyememeye ve geç vakte kadar oturamamıya mecbur olunca, Claire'i, avukatlara, alacaklılara, ve Serpentine nehrinin kenarına beraber götürmeye başladı, ve her gece kendisiyle geç vakte kadar oturmasını rica etti.

Shelley ona Harriet'ten, Miss Hitchener'den, kız kardeşlerinden bahsederdi. Karşılıklı itiraflara, uzun fikir tahlillerine bayılırdı, ve, Claire metresi olmadığı için, onunla tamamiyle samimî olmak daha kolay gibi geliyordu. Fakat Mary sabırsızlık göstermeye başladı ve kız kardeşinin tekdirli sözlerinden alınan Claire bütün bir gün sessiz ve somurtkan durdu.

Akşama Mary odasına çıkınca Shelley Claire'i teskin etmiye çalıştı. Gece yarısına kadar, ona, küçük gruplarının biraz muğlâk olan hislerini yavaş yavaş, maharetle, sabırla izah etmiye çalıştı.

O kadar hüsnü niyetle söylüyordu ki, Claire'in neş'esizliği geçti:

— O kadar üzüldüm ki, dedi.

— Boş üzüntüler Claire'ciğim; Mary'nin hiç ehemmiyet vermediği hareket ve sözlerden mâna çıkarıyorsunuz.

— Buna rağmen ıstırap çektim, fakat iyi kalpli ve herşey'i izah eden insanları severim.

Shelley, Mary'nin yanına çıktığı zaman ona biraz evvelki mükâlemeyi anlattı. Üst kattaki odada Claire'in uykusunda

konuştuğunu ve yürüdüğünü işitiyorlardı. Biraz sonra Claire aşağıya indi; çok sinirliydi ve yalnız kalamıyordu; Mary onu yatağına aldı, Shelley de yukarıki odaya yatmaya gitti.

Bu küçük hâdise, hafif değişikliklerle birçok defalar tekrarlandı. Claire'in asap bozukluğu Shelley'e de sirayet ediyordu. Gecenin bir kısmında hortlaklardan ve hayaletlerden bahsedip sonunda birbirlerinden korkmaya başlıyorlardı.

Shelley:

— Claire, neniz var? diyordu. Yemyeşil oldunuz... Gözleriniz... bana öyle bakmayın.

— Siz de tuhafsınız... Havada ağırlık var, canavarlar dolu... Burada durmayalım.

Birbirlerine «Allah rahatlık versin» diyerek ayrılıyorlar ve odalarına çıkıyorlardı, çok geçmeden Shelley ile Mary bir feryad işidiyorlar, merdivenlerden biri yuvarlanıyordu, yüzü allak bullak olan Claire yastığının görünmeyen bir el tarafından itilmiş gibi yatağından ayrıldığını anlatıyordu. Shelley korku ve alâka ile dinliyor, Mary ise omuz silkiyordu. Bu deli kız evden gitse fena olmaz diye düşünüyordu.

Paryalar pek az arkadaş kabul ediyorlardı. Serbest felsefî düşüncelerine rağmen, Boinville-Newton grubu, Shelley yeni hayatından bahsettiği zaman soğukça karşılamışlardı. Onlarda da Godwin'lerde olduğu gibi hareketler sözlere pek uymuyordu, ve neden olduğu bilinmeden nazarî bir serbestlikle pratik ciddiyet beraber gidiyordu. Bilâkis septikler yani Hogg'la Peacock ilk haberde gelmişlerdi. Harriet'in masumiyetine inanıyorlar, Shelley'in hareketini doğru bulmuyorlar, fakat bir tecessüs hissediyorlardı; ayni zamanda aşk macerasını da tuhaf bir hastalık olarak kabul ediyorlardı.

Shelley, Hogg'u davet ederken biraz endişe etmişti; herşeyin fena tarafını gören bu adamın ciddî kızların hoşlarına gitmemesinden korkuyordu.

Hogg'un, Mary'nin üzerindeki ilk tesiri pek iyi olmadı; «Lâtife ettiği zaman hoşa gidiyor, fakat, ciddî bir mevzudan bahse-

dince düşüncesinin tamamiyle yanlış olduğu görülüyor» diyordu.

Hakikaten Hogg günden güne daha İngiliz ve koyu muhafazakâr oluyordu. Artık, daima eski an'aneleri, sporları, hususî mektepleri methediyor ve porto şarabının en güzel olduğu devirlerden bahsediyordu.

Mary'yi güzel ve zeki buldu, bunu Shelley'e de söyledi. O da karısına arkadaşının sözlerini aynen tekrarladı. Ondan sonraki ziyaretinde, Mary, Hogg'u çok daha sempatik buldu. Hogg bir körün renklerden bahsetmesi gibi faziletten bahsediyordu; bu coşkun ruhlu ailenin arasında koyu bir günahkâr sayılırdı. Buna rağmen sevimliliği inkâr edilemezdi. Mary, onun hallerinin yapmacık olduğunu ve kendisinin sözlerinden daha değerli olduğunu tahmin etti.

Hogg, samimî ve derin olmaktan korkuyordu, öyle olduğu takdirde sevdiği bin türlü şeyden vazgeçmek mecburiyetinde kalacaktı, fakat çok zeki olduğundan vaziyetinin aczini hissediyordu.

Zaten herkese iyilik etmeyi seven, kültürlü bir adamdı; Mary ve Claire'in her günkü muallimleri esrarengiz bir surette ortadan kaybolunca, Hogg, onlara Ovide veya Anacréon'un tercümesinde yardım ediyordu; bu hanımlara, terzilerine giderken şikâyet etmeksizin refakat ediyordu.

Zira, onlar da zavallı Harriet gibi terziye giderlerdi, fakat büsbütün başka fikirle: Harriet, şapkalarını zevk duyarak alırdı, Mary ise bu işe karşı lâkayitti. Kocası, Mary'nin kibar âlemine karşı hiçbir zaafını affetmiye kalmıyor; kendisi bu hâtasını anlıyarak yaptığına pişman oluyordu.

III

GODWİN

Möbleli kira evının hizmetçisi bir mektup getirerek, karşıki kaldırımda duran bir madam tarafından yollandığını söyledi. Mektup Fanny'dendi, ve, alacaklılarının Shelley'i borç yüzünden hapise koyduracaklarını kendisine haber veriyordu. Shelley ve Claire merdivenden aşağı koştular. Onları görür görmez Fanny kaçtı. Godwin'den korkuyordu; çünkü kendisine firarilerle her türlü münasebeti menetmişti; ayni zamanda Fanny de Shelley'i biraz fazla takdir etmişti; bunun için kız kardeşine ait olduğnudanberi onu tekrar görmeyi pek arzu etmiyordu. Fakat Shelley iyi koşardı, onu yakaladı. Fanny, alacaklılarının onu aradığını, kitaplarını neşreden adamın Shelley'in adresini verdiğini, Godwin'in de bu işlere mâni olmak için hiçbir şey yapmadığını bildirdi.

Shelley'in parası olmadığından, bu işten kurtulmak için kaçmaktan başka çare yoktu. Gidip başka bir evde yalnız yaşamayı düşündü; Mary ile Claire de düşmanı aldatmak için yerlerinden kımıldamıyacaklardı. Böylece sevgililer ilk defa olarak ayrı yaşamıya mecbur oldular; bu onlara pek zor geldi. Uzak meyhanelerde birbirlerine randevu vermiye mecbur oluyorlar, gizli birkaç buseden sonra hemen ayrılıyorlardı; çünkü Mary'yi takip edebilirlerdi. Pazar günleri tevkifler yasak olduğu için gece yarısına kadar beraber kalabiliyorlardı. Bir akşam dayanamadılar; Shelley Mary'yi fakir bir otele götürdü. Yanlarında pek az eşyaları bulunan bu çift, otelciye şüpheli göründü, adam parasını almadan yemek vermek istemedi, Shelley Peacock'a haber yolladı; para beklerken, daima cebinde bulunan Shakespeare'in kitabını açtı ve yüksek sesle Mary'-

ye «Troïlus ve Cressida» yı okudu. Bu onlara bütün bir gün açlıklarını unutturdu.

Ertesi gün, öğleye doğru Peacock onlara pasta yolladı. Bu yaşayış pek müşkülâtlı idi, fakat beraber ıstırap çekmekte büyük bir zevk duyuyorlardı. Felâketle aşk iyi uyuşuyordu.

Birbirinden uzak oldukları zamanlar, emniyetli bir adam vasıtasiyle birbirlerine mektup yolluyorlardı; bunlar, himayekâr geceyi beklerken acele karalanmış aşk mektuplarıydı. Shelley: *Benim çok aziz sevgilim, diye yazıyordu, neden zevklerimiz o kadar kısa sürüyor ve arası uzuyor? Bu vaziyet ne kadar devam edecek... Yarın saat üçte Saint Paul'da buluşacağız. Gece yatmadan evvel aşk dualarınızı unutmayınız; ben de benimkileri unutmam.*»

Mary de: «*Allah rahatlık versin sevgilim, diye cevap veriyordu, yarın bu kelimeleri dudaklarınıza mühürliyeceğim. Aziz ve sevgili mahlûk, beni kendine doğru çek, Mary'ni kalbine bastır; belki bir gün babasını tekrar bulacaktır; sen, o vakite kadar benim herşeyim ol sevgilim.*»

*
* *

Ocak 1815 te çoktanberi sabır ve soğukkanlılıkla beklenen bir hâdise bu sıkıntılı hayatın şeklini değiştirdi; ihtiyar Sir Bysshe seksen üç yaşında öldü. Böylece Mr. Timothy baronnet oluyordu. Shelley de doğrudan doğruya varisti.

Shelley, babasının evine gitmek üzere yola çıktı. Claire de, telâşlı ve merak içinde, onunla beraber gidiyordu. Shelley onu köyde bıraktı ve Field Place'e yalnız gitti. Yeni ünvanından dolayı daha çok gururlanan ve bir baronnet'nin böyle bir oğlu olması fikrine tahammül edemiyen Mr. Timothy, Shelley'in içeri girmesini bir uşak vasıtasiyle menetti. Shelley, kapının önündeki merdivenin basamaklarına oturdu ve haber gelinceye kadar Milton'u okumıya başladı. Biraz sonra doktor evden çıktı, babasının çok kızgın olduğunu söyledi; sonra Sydney Shelley, lânet edilen evlâdı gizlice ziyarete geldi ve vasiyetnâme hakkında ona tafsilât verdi.

Bu, epey acayip bir vasiyetti. İhtiyar Sir Bysshe'in fikri sabitiydi; verasetle intikal edilmek üzere muazzam bir servet meydana getirmek, bunun için de (majorat) yı (1) elinden geldiği kadar büyütmekti. 240,000 İngiliz lirası bırakıyordu, bunun 80,000 i (majorat) yı teşkil edecek ve babasının ölümünden sonra Percy'ye geçecekti; kalanı serbestti. Fakat Sir Bysshe bu kalanın da 80,000 liraya ilâve edilerek büyük oğuldan büyük oğula geçmek üzere muazzam bir yekûn teşkil etmesini arzu ediyordu. Bunun için torununun rızası ve imzası lâzımdı; onu da şu suretle elde etmeyi ümit etmişti; eğer Shelley (majorat) yı devam ettirmeye razı olursa bütün servetin hakkı intifaını, aksi takdirde (babasının ölümünden sonra) yalnız 80,000 lirayı alacaktı; bu elinden alınamıyordu.

Shelley bu garip havadisler üzerinde düşünerek Londra'ya geldi, ve bu hususta görüşmek ve münakaşa etmek için avukatına gitti. Bu (ploutocratique) zenginlere imtiyaz veren miras usulünü doğru bulmadığı için (majorat) yı devam ettirmeğe yardım edeceğini zannetmiyordu; zaten ne kendisi için ne de çocukları için büyük bir servet arzu etmiyordu. Onun istediği, o anda zevklerine göre yaşamasına kâfi gelecek bir gelir ve borçlarını ödemek için küçük bir miktar para idi. Hemen o andan itibaren başlamak üzere bir gelire mukabil haklarını babasına satmayı teklif ettirdi. Bu kombinezon Mr. Timothy'nin hoşuna gitti. Artık Percy'yi yola getirmekten ümidi kestiği için ikinci oğluyla meşguldü; fakat avukatlar vasıyetnamenin tabirlerinden dolayı bu işin kanunen kabil olacağından emin değillerdi. Ancak, bir büyük amcadan kalan mirasın Shelley tarafından babasına tekrar satılmasını kabul ettiler, böylece Shelley senelik 1000 ingiliz lirası gibi bir miktar gelire sahip oldu ve borçları için de ayrıca üç veya dört bin lira peşin aldı; bu büyük bir servet değildi, fakat sefaletin, möbleli odaların ve alacaklı ziyaretlerinin sonu demekti.

Shelley'in ilk düşüncesi Harriet'e bir irat temin etmek ol-

(1) Mirasın ailenin büyük oğluna intikal edecek olan kısmı.

du. Ona senede iki yüz lira vâdetti; bu para, babası Mr. Westbrook'un ona verdiğine ilâve olunursa Harriet'i bütün sıkıntılardan kurtarabilirdi. Sonra Godwin'in borçlarını ödemeye kalktı ve bunun için ilk seneliğini kullandı.

Muhterem dost, bin liralık hediyeyi, ümit ettiğinden çok az buldu. Ona bakılırsa Skinner Street'teki kütüphanenin o kadar çok muhtaç olduğu birkaç bin lirayı, şimdi yakın olan bir miras üzerine, ödünç almak kadar kolay birşey yoktu. Shelley kızgındı, fakat nezaketini muhafaza ediyordu; Godwin'in, kızını kaçıran adama para istemek için mektup yazmayı tabiî bulmasına ve ayni zamanda kıziyle her türlü münasebeti kesmesine hayret ediyordu. Kızı da bu hareketlerden müteessir olacak kadar zaaf gösteriyordu. Godwin, Mary ile olan münasebetini reddetmesine sebep olarak da, kızını iğfal eden adamdan borç para aldığını ileri sürmüştü; tabii haysiyeti buna müsaade edemezdi. Borçlarının ödenmesine mukabil, kızının namusunu feda ettiğini, herkesin söylemesine tahammül edemezdi. Hattâ bu hususta o kadar dikkatliydi ki, Shelley'in Godwin namına yazdığı bir çeki geri yolladı; Shelley ve Godwin isimlerinin bundan sonra aynı çek üzerinde bulunamıyacaklarını bildirdi. Shelley, ancak çeki Mr. Smith veya Mr. Hume namına yazdığı takdirde, parayı almaya razı olacaktı. Birbirlerine aşağıdaki mektupları yolladılar:

Shelley'den Godwin'e

«Mösyö, aramızdaki para mukavelelerinin, sizi, hareketlerinizde bana karşı ne şekilde kayıt ve şartlara mecbur ettiğini, itiraf edeyim ki, anlıyamıyorum. Fransadan dönüşümüzde, bu mukaveleler mevcut değildi, buna rağmen bize karşı vaziyetiniz yine ayni idi. Bana kalırsa ne ben, ne de kızınız her taraftan maruz kaldığımız bu muameleye lâyık değiliz ve bana öyle geliyor ki, herkes üzerinde fikirlerinin tesiri olan bir adamın, masum, hüsnü niyet sahibi ve birbirine bağlı bir genç aileye, bir fahişe ve bir muğfil nazariyle bakılmaması için elinden geleni yapması bilhassa vazifesi icabıdır. Kendiniz için,,

aileniz ve alacaklılarınız için, benimle evvelce sizde nefret uyandıran münasebetleri tekrarlamıya hazır olduğunuzu görünce itiraf ederim ki, hayret ve isyanım son dereceyi buldu. O vakit fakirliğim ve sizin için çektiğim ıstıraplar, sizde hiçbir merhamet uyandırmamıştı. Bana aftan bahsetmeyin; çünkü size iyilik yapan ve candan arkadaşınız olan benim gibi bir adamın sizden ve bütün insanlardan gördüğü hakaret ve düşmanlığı düşündükçe, kanım damarlarımda galeyana geliyor ve insan şeklinde olan herşeye karşı nefret duyuyorum.»

Godwin'den Shelley'e

«Maalesef mektubunuzun barışmak niyetinin aksini istihdaf eden bir tarzı ifade ile yazılmış olduğunu söylemeye mecburum; ayni tarzda cevap verecek olursam, acı olduğu derecede sonu gelmeyen bir kavgaya girişmiş olacağız; bu vücut akıl ve hislerini muhafaza ettiği müddetçe, hayatımın en büyük felâketi telâkki ettiğim bu hâdiseyi doğru bulmamakta devam edeceğim.»

Shelley'den Godwin'e

«Bundan sonra münasebetlerimizi işlere inhisar ettiririz. Senelik gelirim üzerine ödünç almak hususunda sizinle mutabıkım, size şimdi paranın ne derecede lâzım olduğunu anlıyorum ve bunu temin etmek için elimden geleni yapacağım.»

Bu soğuk istihfaf borç isteyenin cesaretini kırmadı.

IV

DON JUAN FETHEDİLİYOR

Mary'nin çocuğu vaktinden evvel doğmuştu, doktor yaşamıyacağını söylüyordu. Shelley geceleri beşikle yatak arasında, Tite - Live ve Sénéque'i okuyarak bekliyordu. Fanny, garip ruhlu Mrs. Godwin'in gönderdiği bir takım çocuk çamaşırını getirdi, fakat filozofun kendisinden hiç ses çıkmadı. Hogg gelip gevezelik ederken günün en büyük haberini getirmişti: Napoleon Elbe adasından dönmüştü. Hogg'un istihzalı ve düşünceli sözleri Mary'ye iyi tesir yaptı. Mütemadiyen Shelley'le beraber yaşamanın ve biraz da ateşinin tesiriyle, topraktan ve hayattan uzaklaşıyormuş gibi tatlı ve korkulu bir his duyuyordu; halbuki Hogg hakikate daha yakındı.

Doktorun söylediklerine rağmen bebek büyüyordu; bir aydanberi yaşadığını gören annesi tam müsterih olmak üzere iken, bir sabah uyanınca onu ölü buldu. Bu Mary'yi büyük bir kedere boğdu.

Shelley ile Claire Londra sokaklarında dolaşmakta devam ediyorlardı; Mary evde yalnız kalıyor, yün örüyor ve küçük çocuğunu düşünüyordu: «Bir zamanlar anne idim, şimdi artık değilim», diye kendi kendine tekrar ediyordu. Geceleri rüyasında küçüğü yaşıyor görüyordu; ateşin önünde onu ova ova diriltebilmişlerdi. Bir anda uyanıyor, beşiği boş buluyordu, Sokakta kalabalık sesler ve bağrışmalar işidiliyordu. O devirde halk büyük bir kargaşalık içindeydi; Fransa'dan harp tehditleri geliyordu; Mary'nin gözlerinde daima bir yaş perdesi vardı.

Evde Claire'in mevcudiyeti, ona günden güne büyüyen bir dert olmuştu. Onun, Shelley'i eskidenberi sevdiğinden artık

emindi. Maamafih Percy'nin dürüstlüğü de muhakkaktı, fakat, o, bir genç ateşli kızla Petrarque'ı okumanın, çalışması ve okuduğu kitaplarla meşgul olmanın, geceleri sabaha kadar beraber oturmanın bu kızı alevlendirebileceğini aklına getirmiyordu. Mary, kendi kendine: «Benim sevimli Shelley'im, diyordu, kadınlardan fazla (1) Elfe'leri tanır.»

Mary, akşam onunla yalnız kalınca kıskançlığını itiraf ediyordu. Shelley, bunu pek anlıyamıyor, ilâhi Mary'sine yakışmıyan adî bir his diye telâkki ediyordu. Namütenâhi olan sevmek kabiliyeti ona, başka bir kadını himaye etmekle, metresine olan sevgisinin hiç eksilmiyeceği hissini ilham ediyordu. Bu canlı ve vahşî mahlûkun arkadaşlığına çok kıymet veriyordu; maamafih bu üç kişilik aile havasının da teneffüs edilmez bir hale geldiğini kabul etmeye mecbur oldu.

Claire'den hep «arkadaşınız» diye bahseden Mary, onu evden uzaklaştırması için Shelley'e rica etti. Uzun müddet ona bir mürebbiyelik veya «dame de compagnie» işi aradılar; fakat Fransa'ya firarının sebep olduğu dedikodular bütün teşebbüsleri güçleştiriyordu.

Zaten Claire de gitmek için pek iştahlı değildi. Bu samimî müşterek mesaiden hoşlanıyor ve onun icap ettireceği neticeyi korkusuzca bekliyordu. Nihayet Mary'nin tatlı ısrarı galip geldi; Claire'in, sahilde oturan ve Godwin'lerin ahpabı olan bir dul kadının yanına pansiyoner olarak yollanmasına karar verildi.

Mary'nin hâtıra defterinden. — «Cuma — Bugün keyfim pek yerinde değil; kahvealtıdan sonra Spenser'i okudum; Shelley «arkadaşı» ile sokağa çıktı ;evvelâ eve Shelley avdet etti. Ovide'i tercüme ettim, 98 satır. Jefferson Hogg geldi, Ovide'imi ona okudum. Shelley ve Bayan sokağa çıktılar; çaydan sonra Shelley ile «arkadaşı» nın son bir konuşmaları.»

« Cumartesi. — Claire gitti, Shelley onu teşyi etti; Jeffer-

---

(1) Elfe: Skandinav Mitolojisinde hava, ateş ve toprağı temsil eden semavî peri.

son ancak saat beşte geldi. Shelley'in dönmeyişini merak ettiğim için, onu aramaya gitti. Yağmur yağıyor. Shelley saat altı buçukta eve döndü; artık mesele bitti. Ovide'i okudum. Charles Clairmont çaya gitti. Tablolara dair konuştuk. Yeni hayatımız için yeni bir deftere başlıyorum.»

*
* *

Claire köyde, bir sürgün vaziyetinde, bu kadar fırtınalı bir devreden sonra birkaç gün tam bir sükûnet içinde yaşadı, fakat o, uzun müddet köy inzivasından hoşlanacak bir kız değildi; yaşamak için bir gaye aradı ve bulmakta zorluk çekmedi.

Âşıklar daima, yanlış olarak, istisnaî bir mahlûkla tesadüfün, aşklarını uyandırdığını zannederler. Halbuki zaten mevcut olan aşk, mevzuunu dünyada bulur ve bulamazsa da onu yaratır. Yalnız, çekingen bir kimsede, kalbin bu hareketi gayri şuurîdir; fakat cüretli Claire, Shelley'i kızkardeşinin elinden alamıyacağını, hattâ onunla paylaşamıyacağını anlayınca, boşta olan hislerine başka bir kahraman bulmak hususunda kat'î kararını verdi. Sayfiyede yalnız olduğu için onu orada keşfedemezdi. Böyle vaziyetlerde, bazı âşık kadınlar büyük askerî kahramanlara, büyük aktörlere mektup yazarlar. Claire münevver bir kız olduğu için, bir şair aradı. Kendisine lâyık olarak ta ancak, o zamanlar İngiltere'nin en çok takdir ve nefret ettiği bir adam olan George Gordon Lord Byron'u buldu. Shelley'in ekserî yüksek ses ve heyecanla okuduğu şiirlerini ezbere biliyordu; Byron isminin etrafında husule gelen ahlâksızlık, zekâ, şeytanî cazibe ve cehennemî vahşet efsanesini de biliyordu.

Güzelliği, unvanının büyüklüğü, dehası, fikirlerinin cüreti, aşk maceralarının dedikoduları, hepsi, onu mükemmel bir kahraman yapmak için birleşiyordu. Asîl kadınlardan metresleri olmuştu: Oxford kontesi, Lady Frances Webster; Lady Caroline Lamb gibi; bu zavallı kadın onu ilk gördüğü gün hatıra defterine: «Deli, kalpsiz ve tehlikeli bir adam,» diye yazmış, altına da: «Fakat bu güzel yüzde mukadderatımı görüyorum» diye ilâve etmişti.

Evlendiği zaman, merasimden sonra düğün arabasına girer girmez Lady Byron'a «İşte şimdi karımsınız, sizden nefret etmem için bu yeter, sizi sevmem için başkasının karısı olmanız kâfiydi» dediğini Londra'da herkes biliyordu. Karısına o derece hakaretle muamele etmişti ki, bir sene sonra kadın ayrılmayı teklif etmişti. Dedikodu meraklıları, zevcesinin, Byron'la kızkardeşi Augusta arasında gayri meşru münasebetler keşfettiğini söylüyorlardı. Bu karışık hikâyenin ortada dolaştığı gündenberi korkak insanlar ondan nefretle kaçıyorlardı.

Claire müşkül olan şeyi severdi ve kendi zekâsına itimadı vardı; Don Juan'ın adresini buldu ve bir kere talihini denemeğe karar verdi.

Claire'den Byron'a

«Yabancı bir kadın size yazmak cesaretinde bulunuyor. İstediğim merhamet değil, ona hiç ihtiyacım yok; bu mektubun muhtemel olan akibetini düşündükçe korkudan titriyorum. Beni can sıkıcı bulursanız size kim hak vermez? Bu size garip görünebilir; fakat saadetimi ellerinizin arasına koyuyorum. Eğer, namusu lekesiz olan ve ne bir baba ne de bir kocaya tâbi olmıyan bir kadın bilâkaydüşart kendisini size teslim etse, eğer bu kadın size kalbi çarparak birkaç senedenberi sizi sevdiğini itiraf etse ve sizin hüsnüniyetinize hudutsuz bir şefkat ve fedakârlıkla mukabeleye hazır olsa, onun sırrını ifşa eder misiniz, yoksa bir mezar taşı gibi sessiz mi kalırsınız?... Sizden acele bir cevap istiyorum; bana, E. Trefusis namı altında, Noley Place Marylebone adresine yazın.»

Don Juan cevap vermedi. Asîl Lord için bu yabancı kadın cılız bir avdı. Fakat namuslu kalmaktan usanan bir kadın kadar sebatlı kimse olur mu? Claire bir kere daha hücum etti: «Bu akşam saat yedide kendisiyle çok mühim bir mesele üzerinde konuşmak isteyen bir kadını kabul edip edemiyeceğini bildirmesi Lord Byron'dan rica ediliyor; bu kadın yalnız

ve gizli olarak kabul edilmek istiyor.» Lord Byron uşağı vasıtasiyle Londra'da olmadığı cevabını verdirdi.

Bunun üzerine Claire asıl ismiyle yazdı, tiyatroya girmek istiyor, Lord Byron'un «Drury Lane» ile meşgul olduğunu bildiği için ondan fikir soruyordu. Bu sefer Byron cevap verdi ve sahne direktörüne müracaat etmesini tavsiye etti. Claire kat'iyyen ümidini kesmemişti, edebiyat yapmak istiyordu; yarıya kadar yazmış olduğu roman denemesini Byron'a okumayı ne kadar arzu ederdi. Byron'un cevap vermediğini veya baştan savıcı cevaplar yazdığını görünce, biraz izzeti nefsi olan bir adamın nadiren reddedeceği açık bir teklifte bulundu.

«Belki size ihtiyatsız veya ahlâksız gözükeceğim, fakat sizin de zamanla göreceğiniz gibi seveceğim adamı tatlı bir şefkatle severim; intikam veya kurnazlık nedir bilmem... Sizi temin ederim ki, istikbalinizi kendi istikbalim gibi koruyacağım.

«Şu aşağıdaki plâna karşı bir itirazınız var mı? Bu akşam sizinle posta arabasiyle Londra'dan 10 - 12 mil uzağa gideriz, Orada serbest oluruz ve kimse bizi tanımaz. Ertesi sabah erkenden geri döneriz. Herşeyi en ufak şüpheye meydan vermiyecek surette hazırladım. Beni, sizinle birkaç saat yaşamak üzere kabul eder misiniz? Nerede? Bana git dediğiniz zaman, bir dakika fazla durmıyacağım... Ondan sonra istediğinizi yapın, istediğiniz yere gidin, beni görmek istemeyin, bana karşı sert davranın; ben ancak hareketlerinizin zarafetini ve vaziyetlerinizin vahşi orijinalitesini hatırlıyacağım.».

Nihayet etrafı sarılan ve bu uzun takipten yorulan Don Juan, razı olmak kararını verdi. Zaten İngiltere'yi terkedip İsviçre veya İtalya'da yaşamak niyetindeydi ve yakında gidecekti; muvakkat bir zaman için bu zoraki sevdaya tahammül edebilirdi.

V

ARİEL VE DON JUAN

Fakat Don Juan, Elvire'in enerjisini hesap etmemişti. Claire onunla beraber İsviçreye gitmeye karar vermişti; bu zeytunî renkli kız adamakıllı bir kuvvet sahibiydi. Shelley'lerle beraber gitmeyi düşündü, onların böyle bir seyahati kabul edeceklerinden emindi. Claire ayrıldıktan sonra, Shelley'ler Taymis nehrinin kenarında Windsor'a yakın bir yere yerleşmişlerdi. Parkın güzel meşe ağaçlarının altında Shelley «Kıraliçe Mab» dan sonraki ilk büyük manzum eseri olan «Alastor yahut İnzivanın Ruhu» nu yazmıştı; bu hemen hemen hiç değiştirilmemiş denecek kadar bizzat kendi hikâyesiydi; lisan, Shelley'in o vakte kadar yazdığı eserlerdekinden büsbütün başkaydı; hazin bir teslimiyet eski keskin iddialarını tahfif ediyordu; bu sefer de eserin esas maksadı dinî ve ahlâkî nazariyeler olmakla beraber çok kere ikinci plânda kalıyorlardı; arada sırada, iki kıt'a arasında, güzel manzaralar meydana çıkıyordu.

Mukaddemesinde, mektepteki fikirlerini terketmekle beraber, hareketlerinin hiçbirinden pişman olmadığını ve kendi ıstıraplı tecrübe devrelerini Hogg'un sakin inkârlarına tercih ettiğini anlatıyordu.

«Hiçbir feyizli hataya düşmeyen, şüpheli de olsa hiçbir bilgiye susamıyan, hiçbir itikat tarafından cezbedilmiyen insanlar, ve bu dünyada hiçbir şey sevmiyen ve sonra da hiçbir ümit aramıyanlar, insanî saadetlerden zevk duymaksızın, insanî kederlere ağlamaksızın her türlü alâka ve sevgiyi hakir görenler ve benzerleri lâyık oldukları lâneti bulurlar...

«Onlar manen ölmüşlerdir. Bu nevi insanlar ne arkadaş, ne sevgili, ne baba, ne vatandaş olabilir, ne de memleketlerine

iyiliği dokunur... Bunlar lüzumsuz bir hayat yaşarlar ve kendilerine sefil bir mezar hazırlarlar.»

Maamafih, Shelley hiçbir şeyden pişman değildi, fakat artık İngiltere'de yaşamaya tahammül edemiyordu. Evli olmadıkları halde onunla beraber yaşıyan Mary hemen hemen hiç kimse ile ahbaplık edemediğinden dolayı üzülüyordu; hariçte macerası daha az tanındığı için arkadaş edinmek ihtimali daha çoktu.

İkinci bir çocuğu olmuştu, bu seferki sıhhatli, güzel, küçük bir oğlandı, ismini William koymuştu, Godwin'in ismini. Bir sütnine masrafı da inzimam edince geçinmek zor oluyordu, maaşları azdı. İsviçre'de hayat daha ucuz deniyordu; Claire onu ikna etmekte zorluk çekmezdi.

Tıpkı ilk firarlarında olduğu gibi, fakat bu defa biraz daha fazla konforla, üç kişilik bu garip grup Paris'i, Burgonya'yı, Jüra'yı geçerek Cenevre havalisinde Secheron'da İngiltere oteline yerleşti. Otel gölün kenarındaydı; pencerelerden mavi dalgacıkların kabarışlarını, güneşte ışıldayışlarını ve parlak bir hava perdesi altında dağların karanlık çizgisinin titrediğini görüyorlardı; daha uzakta parlak ve kuvvetli bir bulut gibi beyaz sivri tepeler seçiliyordu. Londra'nın kışından ayrıldıktan sonra bu güneşli manzaraları güzel buluyorlardı. Bir kayık kiraladılar ve bütün günlerini gölün üstünde kitap okuyarak, uyuyarak geçirdiler.

*
* *

Çoluk çocuk denecek kadar genç olan bu grup, gökle deniz arasında unutulmuş bir halde yaşarken, Childe Harold (1) Flandre ovalarından, muhteşem bir alayla onlara doğru iniyordu. Hayret verici bir müsamaha ve serbestî devrini takip eden mânasız ahlâkî krizlerinden birinde olan İngiltere, kız kardeşiyle gayrimeşru münasebette bulunuyor ithamiyle Lord Byron'u hudut harici etmişti. Bir baloya girdiği zaman bütün

---

(1) Childe Harold: Byron'un bir eseri, ve o eserin kahramanının adı. Byron bu eserinde tamamiyle kendi hissiyatını ifade etmiştir.

kadınların, şeytanı görmüş gibi ondan kaçtıkları görülmüştü. Byron, bu riyakâr vatanı ebedî olarak terketmiye karar vermişti.

Byron'un gidişi müthiş bir merak uyandırmıştı. Sevki tabiinin isyanlarını böyle şiddetle cezalandıran insanlar, içlerinden onlara gıpta eder ve onları takdir ederler. Douvres'da, yolcu vapura binerken, merdivene giden yolun iki tarafından seyirci kütlesi sıralanmıştı, birçok kibar kadınlar halkın içine karışabilmek için ora hizmetçilerinin elbiselerini giymişlerdi. Byron'un istirahat ettiği yatağı kütüphanesini, yemek takımlarını havî kasaları birbirlerine gösteriyorlardı. Deniz fena idi; Lord Byron yanındakilere büyük babası Amiral Byron'un şiddetli fırtına olmadan denize çıkmadığı için filoda «Fırtına Jack» diye tanındığını anlattı. Kendi portresine bir zemin teşkil etmesi itibariyle bu karanlık ailevî mukadderattan bir nevi hatırşinaslıkla bahsediyordu. Zaten bedbaht olduğu için, Byron felgketlerinin büyük olmasına hususî bir ehemmiyet veriyordu.

Birkaç gün sonra Secheron otelinde fevkalâde bir faaliyet görüldü; bu hazırlık meşhur Lord'un gelişinin şerefine oluyordu. Claire bütün cüretkârlığına rağmen heyecan hissediyordu; Shelley memnun ve sabırsızdı; ne gayrimeşru münasebet ithamını ve ne de Byron'un Claire'le olan münasebetlerini fena görmüyor, onlardan çekinmiyordu. Yalnız, Byron'la baldızı arasında, Mary ile kendisini birleştiren bağların husule gelmesini temennî ediyordu; kızkardeşiyle gayrimeşru münasebete gelince, bir erkeğin kızkardeşini sevmemesine hiçbir sebep görmüyordu. Kanunlar bunu, cemiyetlerin hoşlandığı mânasız fantezilerin birinden dolayı menediyorlardı. Bu mevzu ona bulunamıyacak derecede şairane geliyordu. Mary'ye gelince, biraz tehlikeli şartlar altında bile olsa Claire'in kendi hayatlarının haricinde kalmasını görmekle memnundu.

Byron'un ilk görünüşü Shelley'leri sukutu hayale uğrat-

madı. Yüzünün güzelliği insana müthiş tesir ediyordu. İlkönce gururlu ve zeki bir hali göze çarpıyordu, sonra, ay kadar soluk bir yüzle bunun üzerinde canlı ve koyu büyük gözleri, biraz kıvırcık siyah saçları, ve kaşların kusursuz çizgisi, bir kadife parıltısiyle meydana çıkıyordu. Burun ve çene hatları sert ve zarifti. Bu güzel mahlûkun yegâne kusuru, yürürken meydana çıkıyordu. Ayağı sakat deniyordu; kötürüm olmaktansa şeytanî olmayı tercih eden Byron ayağının çatallı olduğunu söylüyordu. Mary, bu topallamanın ona büyük bir mahcubiyet verdiğinin farkına vardı; onu seyredenlerin önünde, birkaç adım yürüdüğü zaman her seferinde ortaya şeytanî bir cümle atıyordu. Otelin sicil defterindeki «yaş» kelimesinin karşısına «100» diye yazmıştı.

İki erkek birbirlerinden memnun kaldılar. Byron, Shelley'i, müşkülât dolu bir hayata rağmen, asîl kanlı gençlere mahsus hal ve hareketinin tabiiliğini muhafaza eden, kendi seviyesinde bir adam olarak görüyordu.

Shelley'in bu kadar malûmatlı ve kültürlü olmasına hayret etti, gerçi kendisi de çok okumuştu, fakat bu derece ciddiyetle değil; Shelley öğrenmek istiyerek okumuştu. Byron ise bununla göz kamaştırmak istiyordu, aradaki bu farkı pekâlâ duydu. Ayni zamanda Shelley'deki iradenin saf ve gergin bir kuvvet olduğunu hemen anladı, halbuki kendisi zevkleri ve metresleri arasında yüzüyordu.

Mütevazı Shelley, Byron'un büyük bir itina ile saklamaya çalıştığı bu takdirin farkına varmadı; *Childe Harold*'un 3 üncü kısmını dinlerken hem heyecan duymuş, hem de cesaretini kaybetmişti. Bu kuvvette, bu kudretli ahenkte, bu dayanılmaz ve daima yükselen hareketteki dehayı takdir etti ve ona yetişmekten ümidini kesti.

Shelley, şair olarak Byron'a hayran oldu; fakat insan olarak onu hayretle karşıladı. Asî bir Titan (1) bekliyordu; gururundan yaralanmış bir derebeyi buldu; gururunun sevinç

(1) Titan: Mitolojide Titanlar gökle toprağın oğullarıdır.

veya kederlerine çok dikkat etmesini Shelley çocukça buluyordu. Byron, batıl itikatlara karşı gelmişti; fakat onlara inanıyordu. Onlara arzularının yolunda rastlamış, geçip gitmişti, fakat buna pişmandı. Shelley'in safiyane bir şekilde yaptığını o, bile bile yapmıştı. Cemiyetlerden kovulmuştu, bununla beraber yalnız salon muvaffakıyetlerini seviyordu. Fena bir koca olduğu halde yalnız meşru aşka hürmet ediyordu. Herşeyi hakir gören kelimeler kullanırdı; bu kani olduğundan değil, fakat gördüğü fenalıktan intikam almak içindi. Tam bir sukut ile izdivaç arasında orta bir hal kabul etmiyordu. Ananevî bir vazifede İngiltere'nin takdirini elde edemediği için duyduğu ümitsizliklerle, cür'etkâr bir rol oynıyarak hiç olmazsa onu ürkütmeye çalışıyordu.

Shelley kadınlarda bir heyecan menbaı arıyordu. Byron ise onları dinlenmek için bir vesile addediyordu. Melek gibi bir ruhu olan Shelley kadınlara hürmet ederdi; insanî, hem de pek fazla insanî olan Byron onları sadece arzu ediyor ve haklarında en tahkiramiz sözleri kullanıyordu: «Kadınlarda feci olan şey, diyordu, ne onlarla, ne de onlarsız yaşanabilmesidir.» Sonra: «Benim idealim, beni takdir etmesi lâzımgeldiğini anlıyacak kadar akıllı, fakat kendisinin de takdir edilmesini arzu edecek derecede akıllı olmıyan bir kadındır,» diyordu. Birkaç mükâleme şayanı hayret bir netice vermişti: farkında olmıyarak mistik olan Shelley, istemediği halde Don Juan olan Byron'u korkuttu.

Maamafih bu, iki kıymetli arkadaş olmalarına mâni olmadı. Daima hevesli bir ruh avcısı olan Shelley arkadaşının hayat hakkında daha ciddî ve ehemmiyetli bir kanaat ve telâkkiye malik olması için uğraştıkça Byron, parlak tezatlarla kendini müdafaa ediyordu. Sanatkâr Shelley bunlardan ne kadar hoşlanıyorsa, ahlâk hocası Shelley o kadar yanlış buluyordu. İkisi de kayıkla gezmeye bayılıyorlardı. Müşterek olarak bir tane satın aldılar, ve her akşam Mary, Claire ve genç doktor Polidari ile gezmeye başladılar. Byron'la Shelley, kürekleri sessizce serbest bırakıyorlar ve bulutlarla ayın akisleri ara-

sında kaçışan hayalleri takip ediyorlardı; Claire şarkı söylüyordu, güzel sesi, düşünceyi, zevk verici bir uçuşla yıldızlı suların üzerine sürüklüyordu.

Rüzgârlı bir akşam, fırtınaya meydan okuyan Byron bir arnavut şarkısı söyliyeceğini haber vererek:

«Hisli olunuz ve bütün dikkatinizle beni dinleyiniz,» dedi ve boğuk, uzun bir feryat kopardı, sonra bir kahkaha attı. O gündenberi Mary ve Claire ona «Arnavut» adını koydular.

Shelley'le Byron gölün etrafında edebî bir gezinti yaptılar. Rousseau'nun (Nouvelle Héloise) ini yaşadığı yeri, Clarens'i, «hakikî ve ihtiraslı aşkların yuvası olan tatlı Clarens'i» ziyaret ettiler, sonra Gibbon'un Lozan'ını, Voltaire'in Ferney'ini de gezdiler. Shelley'in heyecanı Byron'a da sirayet etmişti; bu tesirle en güzel şiirlerinden birkaç tanesini yazdı. Meillerie'nin yakınında, Cenevre gölünün en şiddetli fırtınalarından biri az daha kayıklarını batırıyordu. Byron soyunmıya başlamıştı bile. Halbuki hiç yüzme bilmiyen Shelley ellerini kavuşturmuş yerinden kımıldamıyordu. Shelley'in bu cesareti Byron'un ona olan takdirini büsbütün arttırmıştı, fakat bu hissini her zamankinden daha fazla sakladı.

Otelde yaşamaktan bıkan Shelley'ler Coligny'de, gölün kenarında bir küçük ev kiraladılar; Byron da biraz yukarıda Diodati villasına yerleşti. İki evi birbirinden ayıran, arada, bir üzüm bağı vardı. Burada bağcılar, bir sabah Claire'in Byron'un villâsından çıktığını ve koşa koşa Shelley'lerin evine gittiğini gördüler. Claire'in ayakkabısı ayağından çıkmıştı, gözükmek korkusundan, onu aramak için duramamıştı; müstehzî İsviçreli bağcılar İngiliz matmazelinin terliğini köyün belediyesine götürüp verdiler.

Claire'in aşkı pek mes'ut bir aşk değildi; hamile idi; kendisinden bıkan Byron da usandığını açıkça söylüyordu. Belki bir an için sesini, zekâsını beğenmişti, fakat bunlardan da çabuk bıkmıştı. O kadar ısrarla kendisini veren bu kıza karşı bir mükellefiyet hissetmiyordu: «Kız kaçırılmış mı?... Bu meselede kaçırılan zavallı ben değil de kim?... Bana, kadınlara kar-

şı sert davrandığımı söylüyorlar; bütün hayatımda onların kurbanı oldum. Troie muharebesindenberi hiç kimse benim kadar kaçırılmamıştır.»

Claire ve çocuğunun istikbali hakkında konuşmak üzere Shelley, Byron'un evine gitti. Asîl Lord, Claire'le hiç alâkadar değildi, yalnız bir an evvel ondan kurtulmak ve bir daha da yüzünü görmemek istiyordu. Shelley bu tezin aksini müdafaa edemezdi; yalnız doğacak olan çocuğun haklarını müdafaa etti.

Evvelâ Byron, çocuğu, herkesin kendisiyle münasebetleri hakkında dehşetli dedikodu yaptığı kızkardeşi Augusta'ya emanet etmeyi düşündü. Claire bunu reddedince, bir yaşına girdiği günden itibaren, yalnız kendisi sahip olmak şartiyle bizzat kendisinin bakacağına söz verdi.

Artık ona yakın oturmak Shelley'lere zor geliyordu. Bu, iki erkeğin arası açık olduğundan değildi. Shelley bu alış verişi biraz acı olmakla beraber tabiî bulmuştu. Fakat Claire ıstırap çekiyordu. Mary de çok defalar Byron'un vaziyetlerine ve herşeyi hakir gören sözlerine kızıyordu. Byron, kadınların erkeklerle beraber ayni sofrada yemek yemek hakları olmadığını, onların yeri iyi muhafaza altına alınmış bir saray veya harem olduğunu söyledikçe Mary Woolstonecraft'ın kızı öfkesinden titriyordu. Sonra esasen İngiltere manzaralarının daussılası bir kere daha içine çöktüğü için bir İngiliz nehri kenarında bir ev uzaktan ona bir sığınak gibi geliyordu. Shelley arkadaşları Peacock ve Hogg'a kendisine böyle bir ev kiralamaları için mektup yazdı; dönüş seyahati başlıyordu.

*
* *

Onlar gittikten sonra, Byron, kızkardeşi Augusta'ya bir mektup yazdı:

«Beni azarlamayınız, ne yapabilirdim? Bütün ısrar ve sözlerime rağmen ihtiyatsız bir kız beni takip etmiş, daha doğrusu benden evvel önümden buraya gelmiş; onu geldiğim zamau burada buldum ve gitmesi için ikna edinceye kadar dün-

yanın bütün zorluğunu çektim. Nihayet gitti. Şimdi azizem, sana doğrusunu söylüyorum, bunun önüne geçemezdim, elimden geleni yaptım; nihayet bir neticeye vardırdım. Onu sevmiyorum; zaten kimin için olursa olsun kalbim boş değil. Fakat beni ayartmak için 800 mil mesafeyi kateden bir kadına da mukavemet gösteremezdim ya... Şimdi bu iş hakkında benim kadar malûmatınız var ve mesele bitmiştir.».

Shelley, Byron'la mektuplaşmakta devam etti ve arkadaşını «kurtarmak» hevesinden vazgeçmedi. Mektuplarında. büyük şaire karşı duyduğu takdir, karaktersiz adama karşı hissettiği belirsiz bir nefretle karışıyordu. Byron'un pek şiddetli olan şöhret ve muvaffakıyet temayülüne, ve Londra dedikodularına bu kadar ehemmiyet vermesine mukabil, Shelley hakikî şöhret ve değeri öne sürüyordu.

«*Belki sonsuz inkişaflara yardım edecek olan büyüklük ve iyilik yaratmak bir hiç midir? Başkalarının fikirleri için kuvvet ve güzellik menbaı olmak birşey değil midir?... Eğer Homère, Shakespeare, yazmamış olsaydılar, insaniyet ne olurdu?... Size şöhret için çalışmanızı tavsiye edecek değilim. Çalışmanızın gayesi daha saf, daha sade olmalıdır. Kendinize hâs olan fikirleri ifade etmek ve sizin gibi düşünebilecek olanların anlayışlarına hitap etmekten başka birşey istememelisiniz. Şöhretin peşinden koşmaya tenezzül etmiyenleri, şöhret kendisi takip eder.*»

O vakitler Venediğe doğru yola çıkan Lord Byron bu nasihatleri büyük bir sıkıntı ile okuyordu. Ondan birçok şeyler isteyen bu nevi takdir canını sıkıyordu.

VI

AŞK BAHÇESİNDE MEZARLAR

Skinner Street'teki evi büyük bir neş'e ile canlandıran üç genç kızdan yalnız Fanny Imlay kalmıştı. Ne Mr. Godwin'in ne de Mrs. Godwin'in kızı olmıyan Fanny hâlâ onlarla yaşıyor ve onlara anne ve baba diye hitap ediyordu; o kadar şefkatli bir kız olan Fanny, ne bir âşık, ne de bir koca bulabilmişti. Çekingen ve titizdi. Bu faziletleri erkekler takdir ederler, fakat mükâfatlandırmazlar. Bir an için Shelley'in kendisiyle alâkadar olabileceğini ümid eden Fanny, şiddetli bir kalp çarpıntısiyle beraber, onunla samimî bir şekilde mektuplaşmıya başlamıştı. Fakat Fanny'nin, açıkça şekil vermeye cesaret edemediği ümitlerini Mary'nin fındık rengi gözleri mahvetmişti.

Daima para sıkıntısı içinde olan bu boş evde Mrs. Godwin bütün öfkesini ondan alıyordu; Godwin de artık ona bakamıyacağını ve hayatını kazanması lâzımgeldiğini bildiriyordu. O zaman bunu istiyor ve öğretmen olmayı ümit ediyordu, fakat Mary ve Jane'in evden firarları Skinner Street'teki genç kızlara fena nam kazandırmıştı; onun için mektep müdürleri ayni muhitte yetişen bir kızı almaktan çekiniyorlardı.

Fanny, uzaktan biraz gıpta ederek ve biraz üzüntü ile kızkardeşlerinin coşkun, hayalperest, tehlikeli fakat mütevazi hayatlarını takdir ediyordu. Cenevre gölünün kenarında olmayı ve bütün Londra halkının kendisinden bahsettiği o meşhur Lord Byron ile yaşamayı ne kadar isterdi: «Kendisi de resmi kadar güzel mi? Sesi güzel mi? bana yazın, bunu bilmek benim için büyük bir zevktir, diyordu. Size gelirken komşu sıfatiyle, merasimsiz, arkadaş ziyaret eder gibi mi geliyor? Hakikaten, dedikoducuların burada onu itham etmek için ona at-

fettiği şeyleri yapabilecek gibi mi, bunu bilmek isterdim. Yazılarını okuduğum zaman bu kadar fena bir adam olacağına inanamıyorum. Suallerime cevap verin. Ben bir şairi sevdiğim zaman ona insan olarak da hürmet etmek isterim. Herhalde Shelley onunla vapur gezintisine bayılmıştır. Onun, Julie'nin boğulduğu yerde yazdığı şiirleri okumak isterdim. Acaba ne vakit İngiltere'de neşredilecekler? El yazısını görebilecek miyim? Eğlencesi çok olmıyan bir arkadaşınızın onları okumak istediğini kendisine söyleyin...».

Mary, Claire ve Shelley bu sevimli mektupları okurken biraz istihza ile karışık bir merhamet duyuyorlardı. Zavallı Fanny! Ne kadar da Skinner Street'teki haliyle kalmıştı; Godwin'in romanlarının, onun işlerinin, Mrs. Godwin'in öfkelerinin dünyanın en müthiş şeyleri olduğuna hâlâ ne kadar inanıyordu! İki genç kadın onun esaretini düşündükçe hürriyetlerinin, yalnızlığını hatırladıkça da kendi aşklarının kıymetini anlıyorlardı. Cenevre'den ayrılmadan evvel Shelley ve Mary ona bir saat aldılar; bu mütevazı bir hediyeydi.

İngiltere'ye döndükleri zaman, Bath'a yerleşmek üzere Londra'dan geçerken onu gördüler. Çok kederliydi, hemen daima yalnızlığından ve dünyada lüzumsuz olduğundan bahsediyordu; Shelley'e Allaha ısmarladık derken sesi titredi. Fanny, Bath'a, Shelley'e hep ayni safiyane mektupları yazdı; hayatı sönmüş olan insanların hâlâ faaliyette olanlara karşı, anlatılmaz, şikâyetli ifadesi ile yazıyordu. Mesaisinde tekrar para meselesiyle taciz edilen Godwin günden güne, büsbütün surat asıyordu; Fanny'yi, idare ettiği bir mektepte kendi yanına almayı vadeden bir teyzesi, sonunda, ona, Mary, ve Claire'in kızkardeşi olması itibariyle, mevcudiyetinin mutaassıp anaları korkutacağını söyledi.

Bir sabah Shelley'ler Bristol'dan garip bir mektup aldılar: Fanny esrarengiz bir surette onlara veda ediyordu: «Bir daha avdet etmiyeceğimi ümid ettiğim bir yere gidiyorum» diyordu.

Mary, Shelley'e hemen Bristol'a gitmesi için yalvardı.

Shelley gitti, gece yarısı hiç haber alamadan döndü. Ertesi sabah tekrar gitti; fakat bu sefer telâş içinde geri geldi.

Fanny, Bristol'dan Swansea yolcu arabasına binmiş ve bu şehrin oteline inmişti. Orada hizmetçiye yorgun olduğunu söyliyerek hemen odasına çekilmiş, ertesi sabah odasından inmediği görülünce, oteldeki adamlar kapısına yüklenip açmışlar ve onu ölü olarak bulmuşlardı. Uzun saçları yüzünü kaplıyordu. Bileğinde Shelley'le Mary'nin verdikleri kol saati duruyordu. Masanın üzerinde bir (laudanum) şişesi, bir de, başlanmış bir mektup vardı.

«*Doğumu bir felâket, ve hayatı da ona bakmak için sıhhatlerinden feda edenlere bir sürü eziyet olan bir mahlûkun, yaşamasına nihayet vermek kadar iyi birşey yapamıyacağını çoktanberi düşünüyordum. Belki ölümümü öğrenince biraz üzüleceksiniz; fakat yakında, benim gibi bir mahlûkun yaşamış olduğunu unutacak kadar bahtiyar olursunuz. Fanny.*»

Godwin, «*Siyasî adalet*» de intiharın cürüm olmadığını söylemişti; yalnız biricik güçlük, her defasında, otuz sene daha fazla yaşamaktan mütevellit sosyal menfaatin intihara müracaatı menedip etmiyeceğine karar vermekti. Bu meseleden sonra Godwin, Mary'ye firarındanberi ilk defa olarak bir mektup yazdı; bunda, aileye ziyan verebilecek olan bu «hâdise» hakkında sükût etmelerini üç firariden rica ediyordu.

*
* *

Fanny'nin feci ölümü Shelley'in sinirlerini fena halde sarsmıştı; merhametli Mrs. Godwin, Fanny'nin Shelley'e itiraf edemediği aşkından dolayı kendini öldürdüğünü söylüyordu. Shelley o vakit eskiden ehemmiyet vermediği bazı heyecanlı hareketleri hatırladı, ve Fanny'yi daima ikinci derecede bir mevcudiyet olarak telâkki ettiğinden dolayı teessüf ve nedamet duydu. Belki haberi olmadan, Harriet tarafından terkedilip bütün kadın şefkatlerine sığınmıya çalıştığı zamanlarda, onda sevgi hisleri uyandırmıştı. Belki Fanny, kendisinin hiç farkın-

da olmıyarak, hakikatte lâkayit veya nezaket icabından başka birşey olmıyan bazı sözlerinin veya bakışlarının üzerinde durmuş, onları tahlil etmişti. «Başkalarının ruhî hareketlerini takip etmek ne zor şey! İnsan istemiyerek, bilmiyerek nekadar fenalık yapabilir! İnsan, mevcudiyetlerinden haberi olmadan bazan nasıl derin ve ümitsiz hislerin yanından geçip gidiyor.» Demek ki, samimî ve namuslu olmaya niyet etmek kâfi gelmiyor. İnsan fena niyetle olduğu kadar, bazı şeyleri keşfedememekten dolayı da fenalık yapıyor. Shelley bütün bu düşüncelerle sonsuz bir üzüntüye dalıyordu.

Sırf kederinden kurtulmak için, şiirlerinden alâka ve heyecanla bahsetmiş olan genç münekkit Leigh Hunt'a yalnız olarak birkaç günlük bir ziyarete gitti. Leigh Hunt Londra'nın yakınında, ormanlar arasında koybolmuş bir mahallede oturuyordu; çatıların dumanları, kırlar ve ağaçlar, ayni zamanda bir şehir ve kır dekoru teşkil ediyordu. Karısı Marianne sade ve malûmatlı idi; Birçok güzel çocukları vardı, Shelley onlarla beraber oynıyor ve geziyordu. Orada biraz Fanny'yi ve Godwin'i unuttu. Ziyaret kısa fakat zevkli oldu ve avdet ettiği zaman kendini tamamiyle neş'eli hissetti.

Avdetinde Hookham'ın bir mektubunu buldu; merakla açtı, çünkü iki aydanberi haber almadığı Harriet'in izini bulması için bu kitapçıyı memur etmişti. Harriet; mart ve eylûl aylarında Mr. Westbrook'un evinden gidip maaşını almıştı; Ekim ayındanberi ne olduğu bilinmiyordu.

Hookham: «Aziz mösyö, diyordu, sizden mektup alalı bir aya yakın oluyor, herhalde daha evvel cevap yazmadığıma hayret etmişsinizdir; yazmak niyetinde idim; fakat Mrs. Shelley ve çocuklarınız hakkında istediğiniz malûmatı edinmekte büyük zorluk çektim. Şimdi de yine adresini aramakla meşgul olduğum şu sırada, Mrs. Shelley'in öldüğünün haberini verdiler; intihar etmiş.

«Tabiî evvelâ inanmadım. Gidip Mr. Westbrook'un bir arkadaşını gördüm, artık şüpheye imkân kalmadı. Geçen salı gü-

nü cesedi, Serpentine nehrinden çıkarılmış. Cesedi muayene eden hey'et pek fazla bir malûmat edinememiş. Boğulmuş olarak bulunmuştur, kararı verildi... Çocuklarınız sıhhattedirler; zannedersem ikisi de Londra'dadırlar.».

Shelley feci bir vaziyette Londra'ya gitti. O kadar zevkle seyretmiş olduğu o sarışın çocuk başının, derelerin pis çamurlariyle kirlenmiş halini ve boğulanlara mahsus yeşilimtrak şişkinliğini dehşetle tasavvur ediyordu. Bu kadar feci bir ölümü seçmek ve çocuklarını terketmek kararını verdiren sebep üzerinde, bin türlü tahminlerde bulunuyordu.

Londra'da arkadaşları, Leigh Hunt ve Hookham onu şefkatle karşıladılar ve öğrendikleri şeyleri ona söylediler. *Times* gazetesinde kısa bir yazıda şöyle deniliyordu: «Salı günü kılığı kıyafeti yerinde ve oldukça ilerlemiş bir gebelik halinde bulunan bir kadın cesedi Serpentine nehrinden çıkarılmıştır. Parmağında kıymetli bir yüzük bulunmuştur. Kocasının hariçte olması dolayısiyle yaşayış tarzının karışıklığı hayatının bu facia ile nihayet bulmasına sebebiyet vermiştir.»

Ayni mahallede oturan komşu kadınlar da bildiklerini anlatmışlardı: Harriet'in kocasından gelen mektuplar kesilmişti, buna sebep de eski kapıcısıydı, gelen mektupları yollamamıştı, Harriet de artık kocasının advetinden ümidini tamamiyle kesmişti. O vakit bu ümitsizlik içinde yaşayış tarzını bozmuştu. Evvelâ bir zabitle yaşamıştı, fakat bu adam, alayı müstemlekelere sevkedildiği için onu terketmeye mecbur olmuştu. Sonra yalnızlığa tahammül edemiyerek tamamiyle aşağı tabakadan adî bir hamî bulmuştu; bunun bir uşak olduğunu söyliyenler vardı. Westbrook'lar çocuklarını elinden almışlar ve onu eve almak istememişlerdi. Hamile vaziyetini, yalnızlığını, ve muhakkak olan bir rezaletten korku halini anlatıyorlardı. Sonra deredeki cesedi...

Shelley dehşet içinde bir gece geçirdi... İlerlemiş bir gebelik hali... hayatına nihayet verişi... bu deliliği... Zavallı Harriet'in o kadar açık, o kadar samimî olan hatıraları kafasında canlanıyor ve istemiyerek hayalinde feci bir surette, bu son sh-

neleri canlı olarak yaratıyordu. Âşık Harriet, korkmuş Harriet, ümitsiz Harriet, o bu simaları çok iyi bilirdi. Birkaç sene onun için bütün bir kâinatı ifade eden bu isim, artık en iğrenç sıfatlarla birleşecekti: «Harriet, karım, fahişe! Harriet, karım, boğulmuş!...»

Shelley arada sırada, acaba mes'ul ben değil miyim, diye kendi kendine soruyor, sonra bu fikri bütün kuvvetiyle reddediyordu: «Ben vazifemi yaptım, ben her zaman ve her an, hiç menfaatimi düşünmeden, bana en doğru gelen şeyi yaptım. Onu terkettiğim zaman artık birbirimizi sevmiyorduk. Rahat yaşamasını temin etmek için kudretimin yettiğini, hattâ daha fazlasını bile verdim. Ona fena muamele etmedim... o iğrenç Westbrook'lar başka... Bana sadık olmıyan, basit bir kadın uğrunda hayatımı ve fikirlerimi feda edebilir miyim?»

Bu suallere aklı selimi hayır, diyordu; şefkatle etrafını saran arkadaşları Hogg ve Peacock da hayır diyorlardı.

Shelley, onlardan bu kelimeyi tekrar etmelerini rica ediyordu; çünkü arada sırada esrarengiz ve fevkalbeşer bir vazifede kusur ettiğini görür gibi oluyordu. «An'anevî bağları çözünce, insanlarda, bilinmiyen kuvvetler serbest bırakılır, o vakit onların faaliyete geçip fena neticeler vereceği evvelden anlaşılmaz... Hürriyet, ancak kuvvetli olanlar için, lâyık olanlar için iyidir... Harriet ise küçük ve kuvvetsiz bir mevcudiyetti.» Boğulan Harriet'in sarışın ve çocuk yüzü gözünün önüne geliyordu.

Sabahleyin Mary'ye şefkatli bir mektup yazdı, şimdi onun kendisiyle tezat teşkil eden tatlı sükûnetini tahayyül etmek hoşuna gidiyordu. İki küçük çocuğu İanthe ve Charles'ı kabul etmesini rica ediyordu. Fakat avukatı, Westbrook'ların, çocukları ona vermeye razı olmadıklarını kendisine bildirdi. Shelley'i din hakkındaki fikirlerinden ve Miss Godwin'le gayri meşru bir hayat yaşamasından dolayı, çocukları büyütmeye lâyık bulmuyorlardı.

VII

OYUN KANUNLARI

Bir merasim, sevişen ve birbirine itimad eden âşıkların saadetine birşey ilâve edebilir mi? Fakat bu hâdise hiç değilse bir «kendini beğenmiş» in muamelesini tamamiyle değiştirdi. Godwin kızının evleneceğini ve müstakbel Lady Shelley olacağını öğrenince son derece memnuniyet gösterdi. Bu halini gören eski şakirdi Shelley'in, onun karakterine karşı nefreti büsbütün arttı.

Bu merasimin, Harriet'in ölümünün hemen hemen ertesi günü yapılması muvafık olmıyacağını birkaç gün düşündüler; fakat böyle işlerden anlıyanlar tabiat tarafından iki defa takdis edilen bir birleşmenin kilise tarafından da takdis edilmesinin daha fazla geciktirilemiyeceğini söylediler.

Birinci Mrs. Shelley'in cesedi Serpentine nehrinden çıkarılalı henüz on beş gün olmuştu. Mary ve Percy'nin nikâhları Saint Mildred kilisesinde bir rahip tarafından kıyıldı. Godwin memnuniyet içinde, Mrs. Godwin de takma tavırları ve muzafferâne bir eda ile merasimde bulunuyorlardı. Firarlarından beri ilk defa olarak Shelley'le Mary, Skinner Street'de akşam yemeği yediler.

Bu aile toplantısı pek hüzünlü oldu. Bu küçük yemek odasında Fanny yaşamış, Harriet oraya gelmişti; ölülerin ümitsiz, mahzun ve tatmin edilmemiş gölgeleri yaşıyanları hâlâ taciz ediyordu. Muhakkak olan birşey varsa, o da Godwin'in öfkesi sabahki merasimden sonra mübalâğalı bir iltifata çevrilmişti; fakat misafirlerin o esnada akıllarından birçok şeyler geçtiği için hakikî bir dostluğa imkân yoktu.

Mary, o akşam hatıra defterine sadece: *Londra'ya seya-*

hat. Bir evlenme merasimi yapılıyor. Chesterfield ve Sochke'ü okuyorum,» diye yazdı. Mary akıllı bir kızdı; şu muhakkak ki, derede boğulan küçük Harriet onun ayak bileklerine kadar yükselemezdi.

Usulen yapılan bu merasimin hakikaten bir faydası oldu: Shelley'e çocuklarını vermek istemiyenler için artık gayrimeşru yaşayış bahanesi ortadan kalkmıştı. Maamafih Westbrook'lar yine razı olmadılar. Eski kahvecinin teşvikiyle küçük Charles ve İanthe Shelley, Başvekile müracaat ederek: «Babamız, diyorlar, kendisini alenen dinsiz olarak tanıtmıştır ve, notlariyle beraber Kıraliçe Mab adlı, dîne mugayir bir kitap, bir de, dünyanın yaratıcısının mevcudiyetini, izdivacın azizliğini ve ahlâkın en mukaddes prensiplerini inkâr eden bir eser neşretmiştir». Bu sebeplerden dolayı, bu faziletli ve vaktinden evvel büyümüş çocuklar, kendilerine lâyık olmıyan bir baba tarafından değil, ancak sarayın tayin edeceği yüksek ahlâklı şahıslar tarafından büyütülmeyi istiyorlardı; meselâ ana tarafından büyük babaları ve sevimli teyzeleri Eliza gibi.

Başvekil'in muhtemel hislerini tahmin eden avukat «*Kıraliçe Mab*» ın müşkül müdafaasını almaktan çekindi. Sadece, 19 yaşında iken yazılmış bir eserin ehemmiyetli olmadığını söylemekle iktifa etti.

«Mr. Shelley izdivaca karşı şiddetli hücumlarına rağmen yirmi beş yaşına gelmeden evvel iki defa evlenmiştir. O kadar nefretle ve hakaretle bahsettiği o müstebit zincirden kurtulur kurtulmaz kendisine bir yenisini meydana getiriyor ve gönüllü kurban oluyor. Başvekil'in, fikirle hareket arasındaki bu açık ayrılığa bakarak, bir gençlik neşriyatını ciddiye almıyacağını ümit ediyoruz. Çocukları anne tarafına emanet etmek fikrine gelince: Mr. John Westbrook'un, Mr. Shelley'in çocuklarını büyütmiye uygun olmadığını hatırlatmayı lüzumlu görüyoruz. Miss Westbrook'a gelince, onun için itirazlarımız daha kuvvetlidir; tahsil görmemiş ve basit bir insandır; bilhassa onun tavsiyesiyle, onun ısrariyle, ve anlaşılan onun vasıtasiyle o vakit 19 yaşında olan Mr. Shelley, 17 yaşındaki

Miss Harriet Westbrook'u kaçırmıştır. Veliliğe teklif edilen Miss Westbrook o zamanlar 30 yaşına yakındı, eğer vazifesinin icap ettirdiği veçh ile kızkardeşinin sadık bir hâmisi ve dostu gibi hareket etmiş olsaydı, her iki aile bu kadar felâketli ve çirkin hâdiselerden korunmuş olurdu.»

Müvekkilinin namına gençlik fikirlerini reddederek onu haklı çıkarmak istiyen, avukatın mahareti, Shelley'e tahammül edilmez bir mürailik gibi geldi. Başvekil'e bir beyanname yazarak izdivaç hakkındaki fikirlerinin değişmediğini ve kendi hareketinden dolayı cemiyetin âdetlerine boyun eğmekle beraber, o âdetleri tenkit etmekten de kat'iyyen vazgeçmiyeceğini arzetti.

Başvekil'in yanındakiler hemen bu itirafı kaydettiler, ve cevap olarak: «Üzerinde nüfuzu olabileceği kimselere, kanunun gayri ahlâkî ve fena addettiği bir yaşayış tarzını tavsiye etmeyi prensiplerinin icap ettirdiği bir vazife bilen bir babanın karşısında bulunuyoruz. Bu şartlar dahilinde ona çocuk emanet etmek salâhiyetini kendime veremiyorum.» Maamafih Başvekil çocukları iğrenç Westbrook'lara da emniyet etmedi. Onları, askerî bir tabip olan doktor Hume'a teslim etti; bu adam Charles'ı ortodoks bir rahip tarafından idare edilen bir mektebe girmesi için hazırlatacaktı. Küçük İanthe'a gelince, ona da Mrs. Hume bakacaktı, sabahları ve yemeklerden evvel dualarını söyletecek ve okuması için iyi kitaplar verecek, hattâ lüzumunda şairleri bile okuyacaktı; fakat Shakespeare bunlardan hariçti; bütün masraf olarak her çocuk için yüz lira alacaktı. Mr. Shelley çocukları senede on iki kere şahit huzurunda görebilecekti. Mr. John Westbrook da o kadar, fakat o arzu ederse yalnız da görebilecekti. Bu karar Shelley'e pek ağır geldi. Bu vaziyet görünürde mutedil ve makul olmakla beraber, resmen medenî insanların cemiyetinden bir nevi ihraç ediliş demekti. Bu, tedavisi kabil olmıyan bir cinnet tezkeresi gibi birşeydi.

Dâvası görülürken Shelley, güzel bir köy olan Marlow'da bir ev almıştı. Nihayet Ariel insanlar gibi, bir evde oturmıya

karar vermişti. Muhteşem bir galeri kütüphane şekline sokuldu; Venüs ve Apollon'un heykelleriyle süslendi. Bahçesi çok büyüktü. Nadir denecek kadar güzel bir kız, Shelley'in çocukları William ve Clara ile beraber orada oyun oynıyordu. Bu, Claire ve Byron'un kızı Alba idi. Babası Venedikte di, orada çok iyi vakit geçirdiği söyleniyordu; Claire pek ondan haber alamıyordu.

Shelley'in geçirdiği son felâketler, yüzünde izler bırakmıştı. Daha zayıf, daha sinirli olmuş ve daha kamburlaşmıştı. Yan tarafında şiddetli bir ağrı uyumasına mâni oluyordu; doktorlar çaresini bulamadıkları için «asabî» olduğunu söylüyorlardı.

Neşesi de kalmamıştı. Hayat ona o kadar acı getirmiş, iyi niyetleri o kadar felâketlere sebep olmuştu ki, artık herhangi bir hareketten çekiniyordu.

Dehşetli haris hareketlere ve evvelden tahmin edilemiyen aksülâmellere sahip olan korkunç insan gruplarını, kendisinden uzak tutmak ihtiyacını karışık ve kuvvetli bir surette hissediyordu. Hakikî âlemin değişmesi ona o kadar imkânsız geliyordu ki, artık aşk ve kinlerini kolayca şekil alabilen muti bir dünyada tatmin etmek istiyordu. Henüz boş ve müphem manzum eser mevzuları, gölgeler gibi etrafında dolaşıyor ve mahzun hülyalariyle beslenerek vücud buluyor, fakat asıl kendi faaliyet kudreti azalıyordu. Hafif bulutlariyle ona uzun müddet hayatı gizlemiş olan bu havaî hulyalar, bu kristalden saraylar yavaş yavaş görünmiyen bir kuvvetle kaldırılmış gibi birbirinden ayrılıyor, dağılıyordu. Kaybolmuyordu, fakat yavaşça sallanarak bütün şeffaf ihtişamlariyle saf şiirin yüksek tabakalarına doğru yükseliyorlardı. Evvelce onların işgal ettiği yerlerde, Shelley beşeriyet dünyasını görüyordu; işlemesi zor olan koyu toprağı, erkeklerin sert suratlarını, sinirli ve hassas kadınları, içinden kaçmak istediği inatçı ve merhametsiz dünyayı.

Üzerinde en fazla düşündüğü yazı, ideal bir ihtilâlin hikâyesiydi. Kanlı sahneler istemiyordu. Çok güzel bulduğu

Fransız İhtilâlini okurken sırf bu kanlı hâdiselerden dolayı zevki kaçıyordu. Bu ihtilâlin, iki sevgilinin eseri olmasını istiyordu. Şahsî tecrübesi, ancak bir kadın aşkının büyük bir cesaret ilham edebileceğini ona ispat ediyordu.

İki sevdalı anarşist, Laon ve sevgilisi Cythna (*), kendisi ve Mary'nin yer değiştirmiş portreleri olmalıydı. Onları, ateşler üzerinde, müdafaa ettikleri fikirler uğruna öldürecekti; kendisi de alevler arasında son bir buseyle ölmeyi isterdi; bu buse o kadar lezzetli olmadıydı ki, işkence bile herhalde ince bir zevk gibi gelmeliydi. Ona göre aşk, ancak müşterek fikirler ve ıstıraplarla birleşirse en yüksek kuvvetine erişebilirdi. Şimdi Mary ile evlenmiş, refah içinde ve daha az müşkülâtlı bir hayata kavuşmuştu; onun için biraz tatsız olan bu saadetten uzaklaşmak istiyordu; başka bir zaman ve başka başka diyarlarda, kendisi için, tehlikelerle dolu muhteşem bir yaşayış tarzı tahayyül ediyordu.

Yalnız kuğu kuşlarının yaşadığı, Taymis nehrinin üzerindeki adacıklara gidip orada çalışıyordu; uzun sazlıklar arasında kayığın dibine uzanarak daima değişen gökte hayaller arıyordu. Herşeyin yavaş yavaş değişmesini seyretmekten sonsuz zevkler duyuyordu; bu dünyadaki asıl vazifesinin, çabuk kaybolan değişiklikleri yakalamak ve bunları kendileri kadar hafif ve güzel kelimelerle tesbit etmek olduğunu her gün biraz daha fazla hissediyordu.

Bütün yazı, bu zevkli çalışma ile geçirdi, sonra Londra'ya bir seyahat lüzumu göründü. Para yine azalmıya başlamıştı: kaç kişi beslemek mecburiyetindeydi... Mary ve çocuklarından başka Claire ve kızına da bakıyordu, ekseri Godwin ailesi de evdeydi. Karısı ve beş çocuğiyle, yeni arkadaşı Leigh Hunt'a da yardım etmek lâzımdı. Peacock'a, romanlarını rahatça yazabilmesi için senede yüz lira vadetmişti. Hiçbir şeyi olmıyan Charles Clairmont bile Fransa'da güzel ve fakir bir kıza rastladığından, Shelley kızın drahomasını üzerine almıştı. Bu ka-

(*) Köy ve çobanlığa ait âşıkane küçük manzumeye müteallik.

dar çok ihtiyaçları yerine getirmek için eskisi gibi yine faizcilerden ölünç almıya mecbur oluyordu. Bir gün Godwin ona: «Siz saf kanlı bir beygirsiniz, fakat sinekler hız almanıza mâni oluyor,» demişti.

Allahtan ki, Mary onu tekrar yeryüzüne doğru çekiyordu, fakat Shelley bunu affedemiyordu; çünkü ona artık yalnız eserindeki Cythna nazariyle bakıyordu. Endişeli bir ev kadını olan Mary bu sık sık gelen misafirlerden hoşlanmıyordu, meselâ her akşam Peacock, «davetsiz» geliyor ve bütün bir şarap şişesini içiyordu. Mary, Shelley'in biraz erken satın aldığı Marlow'daki evi tekrar satmasını istiyordu. Soğuktan rahatsız olduğunu görüyor ve onun için daha tatlı bir iklim düşünüyordu, meselâ İtalya'yı; Londra'ya yazdığı bir mektupta: *«Çok aziz sevgilim, diyordu, mektuplarınızda daha sarih olmanızı ve bana plânlarınızı bildirmenizi rica ederim. Evi satılığa çıkardınız, fakat taliplere ne söyleneceğini Madocks'a bildirdiniz mi? İtalyayı mı yoksa denizi mi seçtiniz? Gitmeniz için ve gitmeden evvel lâzım olan şeyleri almanız için parayı nasıl bulacağımızı biliyor musunuz? Sonra, gitmeden evvel babama bir yardımda bulunabilir misiniz, yoksa deniz kenarında küçük bir evde oturmak ve masraflarımızı azaltmak mı daha iyi olur? İtalya projelerinizden daha Godwin'e bahsetmediniz; eğer kararı verdinizse şimdiden bahsetmenizi arzu ederdim; çünkü böyle şeyleri hiç olmazsa birkaç gün evvel söylemek daha doğrudur.*

«Bugün ilk defa olarak sokağa çıktım. Bu ev dehşetli soğuk. Ocağın başında üşüdüm; fakat sokağa çıkar çıkmaz hava sıcak ve berraktı. Artık bundan sonraki gezmelerimde William'ın da benimle gelmesini istiyorum. Bunun için mümkünse pazartesi postası ile ona lutrdan bir şapka yollar mısınız? Şimdi moda olduğu gibi yuvarlak şekilde olsun. Bir erkek çocuğu için olduğunu anlatın ve kenarında ensiz yuvarlak bir kurdele bulunsun ki, şapka büyük gelirse sıkıştırılabilsin... Ben çocukların muhasarasına uğradım. Alba tırmalıyor ve bar bar bağırıyor, William bir şala sarılıyor, Miss Clara da

ateşe bakıyor. Allaha ısmarladık sevgilim, sıhhatiniz, işleriniz ve plânlarınız hakkında haber almak için ne kadar merakta olduğumu anlatamam.»

Mary'nin üzüntülerinden biri de evde Alba'nın mevcudiyetiydi; komşulara Londra'da bir madamın kızı olduğunu ve sıhhati için sayfiyeye yolladığını söylemişlerdi; fakat herkes Claria'in ana vaziyetinin farkına varabilirdi, hattâ çocuğun Shelley'e ait olduğunu söyliyen fesat yürekli insanlar bile vardı. Eski müşterek yaşayış ithamları hâlâ devam ediyordu ve titiz Mary bundan dolayı müteessirdi. İtalya'ya gitmek istemesinin sebeplerinden biri de küçük kızı babasına götürmek kabil olacağındandı.

Shelley de zaten gitmeye hazırdı. Ailesi, arkadaşları ve işleri, etrafında, tatlılıkla ve usulle onu boğacak derecede sıkıştıran kesif duvarlar örüyorlardı. Hayatın lâkayit ve merhametsiz küçük dalgacıkları, bu taştan iradeyi kemiriyordu. Hükûmetin en yüksek hâkiminin onun haklarını elinden aldığı bu memlekette, kendisini sokaklarda her gün teşhir edilmiş gibi hissediyordu. İngiltere'den kaçarsa, tekrar hür ve havayî bir ruh olabileceğini ve üzerine güzel bir şiir yazılabilen beyaz bir kâğıt gibi, yabancı bir memleketin de ona yeni bir hayat kurmak imkânını vereceğini zannediyordu.

Gitme kararı verilince, Mary çocuklarının vaftiz edilmesini istedi. Mesut olmaları için, kanunlara itaat ederek hayata başlamalarının daha iyi olacağını zannediyordu. Shelley razı oldu. Kendi çocuklariyle ayni günde Byron'un kızı da vaftiz edildi ve Clara Allegra isimlerini aldı.

VIII

«MERMERDEN VE ÇAMURDAN BİR KRALİÇE»

İtalya'nın berrak seması, bultsuz, sadık sema... Bir kere daha, üç kişilik kervan, insana herşeyi unutturan güneş memleketine doğru indi; bu sefer beraber olan çocuk ve dadılar, kervanın seri ve coşkun hareketlerini pek az ağırlaştırıyordu.

Mont-Cenis'den geçerek Milan'a vardılar, Shelley, Byron'a kızının gelişini haber vermek için bir mektup yazmıştı. Ondan haber beklemek üzere bir müddet Milan'da kaldılar. Orada Shelley, Katedralda, Dante'nin Cehennem ve Araf'ını okumakla günlerini geçiriyordu. Duomo korosuna o kadar dînî bir ışık veren heybetli üç gotik pencere hoşuna gidiyordu. Kiliselerden artık eskisi gibi çekinmiyordu; o kadar ıstırap çektiğinden beri, başka hiçbir yerde bulamadığı, hislerine muvafık ve insanî ihtirasların ulviyetine lâyık bir çerçeve bulmasına hayret ediyordu. Dante'yi okurken, bu donuk ve sıcak renk senfonilerinin içinde, katolik dini artık ona sahtekârların uydurması gibi gelmiyordu.

Byron'un cevabı geldi. Kat'iyyen Claire'i görmek istemiyor ve onun yaklaşacağı her yerden kaçacağını söylüyordu; küçüğe gelince, onu okutmayı üzerine alıyordu, fakat kendisi yalnız olarak sahip olmak şartiyle. Bu kararları pek sert bulan Shelley onları biraz hafifletmeye çalıştı, fakat herşeyden evvel hayatını Claire'in dırdırlarından kurtarmak istiyen Byron hiçbir hususta kararını değiştirmeye razı olmadı. Milan'da rastladıkları bir Venedikli, «İngiliz Milord» unun Venedikte sefih bir hayat geçirdiğini, bütün bir hareme sahip olduğunu anlattı. Bu, Allegra'nın terbiyesi için endişe verici bir vaziyetti. Shelley, Byron'a çocuğu emanet etmektense, ondan her-

hangi bir yardımdan vazgeçmesini Claire'e tavsiye etti. Her vakit olduğu gibi yine kendisi bütün masrafları üzerin ealıyordu. Fakat Claire mağrurdu. Allegra'nın Byron'un kızı oluşundan iftihar duyuyor ve kızının bu vaziyetten istifade görmesini istiyordu; küçüğe bakan İsviçreli sütnine Elise'e karşı itimadı vardı, ikisini beraber Venediğe yollamaya karar verdi. Allegra babasına teslim edildi.

*
* *

Çok geçmeden Allegra'dan alınan haberler Claire'i endişeye düşürmeye başladı. Byron çocuğu ancak birkaç hafta yanında tutmuştu. Evvelâ onun güzel olduğunu ve Piazza'da Venedikliler tarafından beğenildiğini ve okşandığını görünce gurur hissetmişti, fakat bu yeknesak halden çabuk bıkmış ve onu Venediğin İngiliz konsolosunun karısı Mrs. Hoppner'e emanet etmişti. Bu Mrs. Hoppner kimdi? Yabancı bir kıza nasıl bakacaktı? Elise onun çok iyi bir kadın olduğunu söylüyordu, fakat Claire feci surette pişman olmıya başlamıştı. Bütün bir sene kızından hiç ayrılmamıştı, ona son derece düşkündü. Mademki ailesi onu reddediyor, sevgilisi de yüzünü görmek istemiyordu; şu halde dünyada «benim» diyebileceği yegâne mahlûk, çocuğu idi. Shelley onu bu kadar bedbaht görünce beraber Venediğe gitmelerini teklif etti. Mary de ikisinin beraber seyahat etmelerini pek hoş görmediği halde razı oldu. Becerikli ve faal bir adam olan Paolo da onlara refakat etti.

Claire'e kendisinin bulunduğu herhangi bir şehire girmesini meneden Byron'u kızdırmamak için, Claire'in Padoue'da kalıp Shelley'in elçiliğinin neticesini beklemesine karar verdiler. Fakat Claire, Allegra'ya bu kadar yaklaşınca dayanamadı. Gizlice kızını görebileceğini düşündü ve Shelley ile beraber Brenta nehrinden geçen bir gondola bindiler. Akşam şiddetli bir fırtınada derin olmıyan suları geçtiler. Uzakta yağmur perdesinin arkasında Venediğin ışıkları hafif hafif parıldıyordu.

Hemen ertesi gün Hoppner'lere gittiler, nezaket ve güler

yüzle karşılandılar. Mrs. Hoppner hemen Elise ve küçüğü çağırttı. Allegra çok büyümüştü, rengi soluk ve eskisinden daha sakindi, fakat yine eskisi kadar güzeldi. Sonra uzun uzun Byron'dan bahsettiler.

Bu kadar aşk macerasından tahrik edilen bu birbirine âşık karı koca, ananevî ahlâklı iyi kalpli insanlardı, müsamahakâr Venedikte biraz insanileşmişlerdi, başlarını sallıya sallıya dedikoduları anlatıyorlardı.

Daha geldiğinin üçüncü günü Byron kendisinin söylediği gibi bir gondol ve bir metres edinmişti. Metresi Marianna Segati idi, şaire oda kiralayan bir kumaş tüccarının karısıydı. Adam için bu ihtiyatsız bir işdi; fakat kumaşlar pek satılmıyordu. Kadın 22 yaşında idi, güzel siyah gözleri, tatlı bir sesi vardı. Büyük bir aileye mensup olmamasına rağmen Venediğin yüksek tabakasiyle temas ediyordu. Şarkı söyleyişini seviyorlardı. Evinde yerleşen güzel, cömert ve yüksek zekâlı asîl İngilize âşık olması, en sade kimyevî tesirler kadar tabiîdi. Venedikli tüccara gelince, Byron'un eli açıktı, hem Venediğin ahlâk kanunlarında bir kadına hiç olmazsa bir âşık müsaade edilirdi.

Tatlı ve zeki bakışlı küçük Mrs. Hoppner'in, bunları anlatırken fena şeylerden bahseden namuslu kadınlar gibi, mahzun ve aç gözlü bir hali vardı. Kocası, birçok ihtiyatlarla, yalnız bununla kalmadığını ilâve eti. Venedik halkı arasında, İngiliz lordunun şehrin bir yerinde esrarengiz bir evi olduğunu ve orada bir tek «Muse» (1) kâfi gelmediğinden, dokuz kızkardeşi bir araya getirdiği söyleniyordu. Bir takım rivayetler vardı. Venedikten geçen İngilizler Neron'dan ve Heliogabale (2) dan bahsediyorlardı. Halk bunları merak ediyor, karnavalın maskesi altında kadınlar Byron'un peşine takılıyordu. Bu hikâyeler Claire'i tatmin edecek gibi değildi. Ne yapması lâzım

---

(1) Yunan mitolojisinde güzel san'atların hâmisi sayılan dokuz periden beheri.

(2) Üçüncü asırda yaşayan Roma imparatorlarından.

geldiğini sordu; konsolos bilhassa Venedikte olduğunu kat'iyyen duyurmamasını tavsiye etti, çünkü Byron onun gelmesinden son derece korktuğundan daima bahsediyordu.

Shelley saat üçte Mocenigo sarayına Byron'u ziyarete gitti. Büyük bir samimiyetle karşılandı. Byron'un ciddî olarak ve aynı seviyedeki iki insan gibi konuşmağa razı olduğu dünyada, belki yegâne adam Shelleydi. Seyahatinin sebebini ve Claire'in çocuğu görme arzusunu söyledikten sonra bile Byron sükûnetini ve itidalini bozmadı. Claire'in üzüntüsünü takdir ettiğini söyledi, fakat Allegra'yı ona yollıyamazdı; çünkü kendisini zaten geçici heveslilikle itham eden Venedikliler, çocuktan bıktığını söyliyeceklerdi. Fakat bu hususta düşüneceğini ve herşeyi düzelteceğini ilâve etti. Sonra Lido'ya bir at gezintisi teklif etti.

Bir gondol ile alçak sulardan geçerek gittiler. Beygirler, bataklık halinde, diken ve yosunlarla kapalı bir kumsalda bekliyordu. Shelley bu çöle benzeyen kumluklara, hemen hemen sular içindeki bu at gezintisine bayıldı. Sade Claire'in yalnız ve endişe içinde Hoppner'lerde kendisini beklediği fikri zevkini azaltıyordu.

Byron, İngilizlerin ona karşı budalaca vaziyetlerinden bahsetti. Venediğe gelenler onun herşeyini merak ediyorlar, yatakodasını görmek için uşaklarına para veriyorlardı. Sonra Shelley'in felâketlerinden bahsetti. Büyük bir alâka gösterdi. «Eğer İngilterede olsaydım, size çocuklarınızı iade ettirinceye kadar yeri göğü altüst ederdim». Bunun üzerine insanların, sonsuz addettiği hiyanetliğinden bahsetti: «İnsanlar birbirlerine çekemezler... Başka türlü olmasını ümit etmek veya arzu etmek deliliktir.»

Shelley:

— Niçin? dedi. Siz insanın, sevkitabiîlerine boyun eğdiğini ve onları idare edemediğini kabul ediyorsunuz... Benim itikadım başka türlüdür, iredemizin, faziletimizi yaratabileceğine kaniim... Fenalık tabiî olabilir. Fakat yenilememesi için bir sebep değildir.

Byron, batan güneşin koyu kırmızı ile karışık altın rengine boyadığı asalet dolu beldeyi gösterdi; «Gondola tekrar binelim, dedi, size birşey göstereceğim.» Suyun üzerinde birkaç dakika sessizce kaydıktan sonra; «Garp istikametine doğru bakın, dedi ve dinleyin, bir çan sesi işitmiyor musunuz?»

Shelley o vakit, küçük bir ada üzerinde, şekilsiz, hemen hemen penceresiz, tuğladan bir bina gördü, üzerinde açık bir kule görünüyor ve bunun içinde kızıl gök üzerinde sallanan bir siyah çan gözüküyordu. Sanki uzaktan boğuk bir şekilde gelen bağrışmalar, küreklerin fışırtısına karışıyordu.

Byron:

— Burası Tımarhanedir, dedi. Her akşam bu saatte buradan geçerken, delileri duaya davet eden bu çan sesini işitiyorum.

— Yaptığı iyiliklerden dolayı Allaha teşekkür etmek için mi?

Byron vahşî bir sesle:

— Hiç değişmemişsin Shelley! dedi. Dinsiz ve günahkâr... Yüzmek de bilmiyorsunuz. Kaderinizden sakının!... Fakat sevki tabiilerinizi yenmekten bahsediyordunuz!... Bu manzara da hayatımızın bir misali, değil mi? Vicdan, bizi fazilete davet eden bir çan... Bu deliler gibi, sebebini bilmeden itaat ediyoruz. Sonra güneş batıyor, çan duruyor ve ölüm geliyor.

Shelley gurubun ışığı içinde pembemsi gümüşî rengini alan Venediğe baktı.

— Bizim ailede genç ölürüz, Byron, dedi... Anne tarafım da, baba tarafım da öyle... Aldırmam fakat gençliğimden istifade etmek isterim.

Ertesi gün Byron'a endişe içinde gelen Shelley onu makul görünce hem hayret etti, hem memnun oldu. Byron, Shelley ve Claire'e iki ay için, Venedik yakınında, Estenin üzerindeki villâsını vermeyi ve Allegra'yı da bir müddet için oraya yollamayı teklif etti. Bu kadar âlicenap teklifleri Shelley kabul

etmekten başka bir şey yapamazdı ve Mary'ye hemen yanlarına gelmesi için yazdı.

«Size sormadan karar vermek mecburiyetinde kaldım; iyi yaptığımı zannediyorum, Sevgili Mary'ciğim fena ettimse beni azarlamıya, iyi ettimse kucaklamıya gelmelisin. Ben birşey diyemem, herhalde hâdiseler gösterecektir. Hiç olmazsa burada kimseye takdim olunmak mecburiyeti yok ve o kadar iyi kalpli güzel ve melek gibi bir kadın olan Mrs. Hoppner'i göreceksiniz. Eğer sizin kadar akıllı da olsaydı tıpkı bir Mary olacaktı; fakat o sizin kadar mükemmel değil. Gözleri sizinkilerin birer gölgesi gibi, halleri sizin bir kimseyi tanıyıp sevdiğiniz zamanki gibi... Benim için mavi gözlü küçükleri öpün. Küçük Ca beni pek hatırlıyamaz (1).»

Mary'nin seyahati müşkülâtlı oldu; Floransa'da pasaport zorlukları çıktı ve uzun müddet kalmıya mecbur oldu, diş çıkaran küçük Clara sıcaktan, yorgunluktan süt değişmesinden rahatsız oldu ve Esteye oldukça hasta bir halde geldi.

On beş gün kadar ateşi yükseldi. Estedeki doktor pek budalaya benzediğinden Shelley ve Mary daha iyi birine göstermek için çocuğu Venediğe götürmiye karar verdiler. Fusinada, Avusturya gümrüğü yollarını kesti ve geçmelerine mâni olmak istedi. Shelley görülmemiş bir şiddetle ileri yürüdü ve kendini bir gondolun içine attı. Küçük Ca'nın garip ağız ve göz hareketleri vardı. Bu yolculuk esnasında hemen hemen kendisinde değildi. Otele gelince, hastalığın alâmetleri fazlalaştı. Doktor hiçbir ümit olmadığını hemen söyledi. Bir saat sonra, hiçbir ıstırap belli etmeden çocuk sessizce öldü.

Mary birdenbire kendini yabancı bir otelin oda kapısı önünde kucağında ölü çocuğu ile buldu. Mrs. Hoppner gelip onu evine götürdü. Ertesi sabah Shelley'in bindiği bir gondol küçük cesedi Lido'ya götürdü, Mary de kederini yenmiye çalıştı. Godwin'in bir prensipi vardı: ancak zayıf ve cesaretsiz insanlar kendilerini kederlerine terkederler, ve ıstırap çekme

(1) Küçük Clara'ya verdikleri isim.

gururu olmasa bu keder de çok devam etmez, derdi. Kızı bu hususta fikrine iştirak ediyordu.

Cenazeden iki gün sonra hatıra defterine şöyle yazıyordu: «*Childe Harold'un 4 üncü şarkısını okudum. Yağmur yağıyor. Dog'lar sarayını, Pont des Soupirs... v. s. yi gezdim. Mrs Hoppner'le Akademiye gittim! birkaç güzel resim gördüm. Lord Byron'u ziyarete gittim. Fornarna'yı gördüm.*»

* * *

Fornarina, Byron'un yeni metresi idi, adî ve vahşî tavırlı bir kızdı. Byron, Shelley'e: Göreceksiniz ki, güzeldir, demişti. Büyük siyah gözler ve Junon gibi bir vücut, ay ışığında parlayan dalgalı saçlar; aşk uğrunda cehenneme gitmeye razı olan kadınlardan. Bu türlü hayvanları severim ve muhakkak ki, Médée'yi (1) bütün kibar alemin kadınlarına tercih ederdim.»

Bu güzel ekmekçi kadın hakikaten garip bir hayvandı ve tamamiyle vahşiydi. O kadar azılıydı ki, uşakların ondan ödleri kopuyordu, hattâ şairin dev gibi gondolcusu Tito bile ondan korkuyordu. Kıskanç, hırçın, şeytan gibi hilekârdı, güzel şalını çıkarıp süslü entariler ve tüylü şapkalar giymeye başladığındanberi gülünç olmuştu. Bu elbise ve şapkaları aldıkça Byron onları ocağa atıyordu. Fakat kadının deliliklerine tahammül ediyordu; çünkü kendisini eğlendiriyordu. Onun canlılığını Venedikli telaffuzunu, şiddetli hareketlerini seviyordu. Byron, bu kaba ve hayvana yakın mahlûkun onu herşeyden daha fazla zihnî mesaisinden dinlendirdiğine kanidi. Onun sayesinde, yazmakta olduğu manzum eseri, mağrur bir hareketle, tıpkı denizin ve seven kadının tabiî ve coşkun hiddeti gibi kolaylıkla ilerliyordu.

Bu acayip mahlûkun, medeniyetin timsali olan Shelley'lerin hoşuna gitmiyeceği tabiîydi. Üzüntüyle birbirlerine baktılar. Venedikte kaldıkları birkaç gün zarfından, Shelley Lord Byron'un yaşayışını yakından gördü ve vaziyeti hiç beğenmedi. Şair gondolcularının sokaklarda topladıkları ka-

---

(1) Yunan mitolojosinden vahşetiyle tanınmış bir kadın.

dınları eğlencelerine dahil ediyordu. Sonra kendi hareketinden gayri memnun, insanın zelil olduğuna dair fikirler yürütüyordu. O vakit, onun herşeyi hakir görmesi, Shelley'e hayvanîliğini örtmek için süslü bir maske gibi geldi. Nihayet Shelley'ler Este'ye avdet ettiler; küçük kızlarını bırakıp döndüklerinden dolayı pek kederliydiler. Maamafih ev güzeldi. Bahçede iki tarafı asmalı bir yoldan güzel, küçük köşke gidiliyordu, burasını şair en sevdiği inziva köşesi yaptı. Oradan, ön safhada eski Este Şatosu görünüyordu; sonra yeşil bir deniz gibi Lombradiya'nın dalgasız ovası; güzel villalar sisli havanın içinde küçük adacıklar teşkil ediyorlardı. Uzakta münzevî Padoue ve yakut bir gökte altın saçaklı çan kuleleri ve kubbeleri parıldıyan Venedik.

Shelley çalışıyordu. Job'un kitabı üzerine yapılan lirik bir dram şeklinde «Kurtulmuş Prométhée» ismindeki eserine başlamıştı, kanat çırpışları gibi hafif mısralarla, bu sonbahar ışığının mahzun güzelliğini kaydetmek istiyordu, fakat çalışmanın zevkli teşviki geçer geçmez, kendini yalnız ve herkes tarafından unutulmuş hissediyordu. Ona öyle geliyordu ki, ıstırap, İngiltere'den fırtınanın kovaladığı küçük sürgünler grupunu yabancı memlekete götüren hafif kayığın dümenini, eline almıştı.

IX

ROMEN MEZARLIĞI

Bir ay sonra, Byron'a villasını iade etmek ve Allegra'yı da geri götürmek lüzumu hâsıl olmuştu. Yağmur ve soğuktan dolayı Shelley'e cenuba doğru inmek fikri geldi. Mesut olmak için hararet ve samimiyete ihtiyacı vardı, yabancı iklim ve şehirler neşesizliğini tahrik ediyordu.

Roma yolu, kızarmıya başlıyan bağlar arasında kıvrımlar teşkil ediyordu. Her adımda süt gibi beyaz, Virgile'in şiirlerini hatırlatan bir güzellikte çift çift öküzlere rastlıyorlardı. Ferrare'den geçmiş, sonra Bologna'ya gelmişlerdi. Burada gördükleri birçok kilise, heykel ve tablolarla, beyinleri sanki bir mimar portföyü yahut kalıpçı dükkânı haline gelmişti. Romantik birer şehir olan Rimini, Spoleto ve Terni'den sonra Romen ovasına giriyorlardı; tam bir sükût içinde, sevimli ve ulvî şehre girdikleri zaman büyük bir atmaca üzerlerinde dolaşıyordu.

Roma'da harabelerin haşmetli hüznü onları müteessir etmişti. Shelley, Sestius'un kabri yanındaki mezarlığa hayran olmuştu, şimdiye kadar gördüklerinin en güzeli, en haşmetlisi bu idi. Genç kadın ve çocuk mezarlarının üzerinde, rüzgâr, ağaçların yapraklarından sesler çıkartıyordu. İnsan böyle bir yerde yatmayı arzu ederdi.

Üç haftalık bir seyahatten sonra Napoli'ye gelmişlerdi. Kiraladıkları evden mavi körfez gözüküyordu; daima aynı, ve daima değişik körfez. Vezüv'ün gece gündüz yavaşça tüttüğü, alevlerinin ve gölgesinin denizde aksi gözüküyordu. Mutedil memleketlere letafetlerini veren, o gittikçe yükselen tatlılık mevcut olmamakla beraber, iklim, İngilterenin ilkbaharına benziyordu. Pompei'ye, Salerne'e, Paestum'a gittiler; bu güzel ve geçici manzaralar akılda, yarısı unutulan bir rüya gibi, beyaz ve karışık hayaller halinde kalıyordu. Bu kadar güzelliğe rağmen mes'ut değillerdi.

Kimseyi tanımıyorlardı; küçük grupları içinde bu mütemadî yalnızlık canlarını sıkıyordu. Bu güzel güneşin altında, Richmond'u, Marlow'u, hattâ Londra'yı bile hasretle düşünüyorlardı. Bir tek arkadaşsız, bu dağların, bu mavi denizin ne kıymeti vardı? Cemiyetin verdiği zevkler herşeyin başı ve sonudur. İnsan alıştığı, belki haddizatinde çok güzel olmıyan fakat hatıraların güzel renklerle süslediği dekorları düşününce, önündeki manzaralar ne kadar hakikî, ne kadar güzel olursa olsun, bir duman gibi dağılırlar.

Sokaklarda birbirleriyle selâmlaşan fakir adamlara gıpta ile bakıyorlardı. İnsanlara karşı o kadar şefkat hisseden Shelley, daima onların arasında yalnız kaldığına hayret ediyor ve ıstırap duyuyordu.

Bilhassa Mary, her yerde «yabancı» nazariyle bakıldığına üzülüyordu. Tekrar hamile olmuştu; Claire'e artık tahammül edemiyordu; evin içinde de üzüntüleri vardı. İtalyan uşakları Paolo, İsviçreli dadıyı iğfal etmişti. Mary onu kızla evlenmeye icbar ediyordu; nihayet adam razı olmuştu, fakat karısını alıp giderken intikam alacağına da yemin etmişti. Sonra Claire çok hasta olmuştu, bu garip bir hastalıktı; Mary, onu da biraz şüpheli buluyordu.

Napoli'de oturmaktan canları sıkılmış, gayri memnun bir halde tekrar Roma'ya dönmeye karar vermişlerdi. Mütemadî bir değişiklik arzusiyle kıvranıyorlardı, tıpkı yatağında boş yere serin bir köşe arayan ve ateşini vücudiyle beraber nakleden hasta gibi. Roma'nın ilkbahar sıcağı küçük William'ı yorar gibi oldu. Doktor hemen şimale götürülmesini tavsiye etti. Tam gidecekleri zaman şiddetli bir dizanteri krizi kendini gösterdi.

Shelley, küçüğün elini altı saat zarfında hemen hiç bırakmadı. Ona büsbütün bağlanmıştı. Akıllı, müşfik ve hassas bir çocuktu. Yumuşak sarı saçları, şeffaf bir teni, canlı ve ciddi mavi gözleri vardı. Uyuduğu zaman, İtalyan kadınları ayaklarının ucuna basarak gelip onu birbirlerine gösteriyorlardı. Çocuk can verirken, doktor hâlâ onu kurtaracağını zannedi-

yordu. Üç gün daha yaşadı; sonra, güneşli bir günde, öğle vakti öldü.

Roma'dan geçerken, onu, Shelley'in sakin inzivasını o kadar çok beğendiği İngiliz mezarlığına gömdüler. Rüzgâr, ağaçların yaprakları arasından, hâlâ nağmeler söylüyordu. Shelley, eski bir mezarın bitişiğinde, çiçeklerin, ve güneşte parlayan otların arasında, ölü çocuğunun kaybolduğunu gördü.

Fanny... Harriet... küçük Clara... William... Shelley, mikroplu bir havanın etrafını sardığını ve bütün sevdiklerini birer birer çürüttüğünü zannediyordu.

İlâhların ağır darbelerle çarpmaktan hoşlandığı bu genç karı koca, şimdiye kadar bu darbeleri metanetle karşılamışlardı. Fakat Mary, bu seferki mücadeleye dayanamadı.

Shelley onu sayfiyede güzel bir villâya götürdü. Fakat, o herşeye karşı lâkayit duruyordu. Napoli plâjlarının kumları üzerindeki küçük ayak izlerini, sevgiyi, hayret ve memnuniyeti gösteren o güzel, saf ifadeleri düşünüyordu. Hareketsiz, bir nevi uyuşukluk içinde, gözleri uzaklara dikili, yalnız Roma'daki mezarlığa ait endişelerini izhar için konuşuyordu; güzel çocuğu için mermer bir taş ve çiçekler istiyordu.

Bu derece üzüldüğünü haber alan Godwin onu tekdir ediyordu. Bu kadar adî bir ıstırabı göstermekle karakterini alçaltıyor, böylece kendisini hemcinslerinin seviyesine indirmiş oluyordu. Nesi eksikti? Seçtiği adamla evlenmemiş miydi? Paraya ve onun vasıtasiyle de insaniyete faideli olmak çarelerine malik değil miydi «Fakat bir çocuğunuzu kaybettiniz diye artık herşeyi, her iyi ve sizin iyiliğinize ihtiyacı olan şeyleri üç yaşında bir çocuk için hiçe sayıyorsunuz!» diyordu.

Shelley bile hafiften şikâyet ediyordu: *«Çok sevgili Mary'ciğim beni bu kuru dünyada yapyalnız bırakıp nereye gittin? Sevimli şeklin burada, fakat asıl kendin, ıstırabın karanlık inzivalarına götüren, kimsesiz bir yoldan kaçıp gittin...»*

Shelley'e gelince, onun havaî inzivaları vardı; oraya çekildiği zaman hayatının hazin faciası, manasız bir kâbus gibi

kalıyordu. Orada Prométhé'sini tamamlıyordu; bu, eserlerindeki yegâne mevzuunun yeni bir şekilde takdim edilişiydi; Aklın, maddeye, serbest adamın cemiyete karşı mücadelesi.

Jüpiter, bir nevi Lord Castlereagh oluyordu. Zincirlenen Titan da, ümitlerle dolu, iyiliğin sonunda muzaffer olacağına inanan başka bir Shelley'di. Bulutsuz güzel gökler, ılık garp rüzgârının değirmi hareketi hulâsa herşey, onun, hiçbir felâketin yenemediği, o yüksek imanından bahsetmesine vesile oluyordu. «*Ey rüzgâr, ben de orman gibi senin çalgın olayım! Benim de onun gibi yapraklarım dökülüyorsa ne ziyanı var!... Benim dudaklarımda, bu uyuyan toprak için kâhin bir borazan ol! Ey rüzgâr, kış gelirse, ilkbahar hiç uzakta kalabilir mi?*»

Mary'nin doğurma zamanı yaklaşınca, iyi bir doktora yakın olmak için Floransa'ya gittiler. En iyi doktor, yalnızlığın insana keder vermediği bir şehir olan Floransa'nın kendisi oldu. Floransa'da Dante ile beraber yaşanılır; Savonarole ile yanyana oturulur; Giotto'nun önünüzden geçtiği görülür. Kiliselerde, Brunelleschi ve Donatello hâlâ arkadaşça rekabet ederler. Heykeller, sokaklarda, başka yerde olduğundan daha fazla samimiyetle yaşarlar. Meydanda muzaffer David, Bandinelli'nin budala Neptune'üne ve acemi Hercule'üne meydan okur. Della Robbia'nın çocuk resimleri önünde insan gelip geçen çocukları tanımadığına üzülmez.

Shelley, San Miniato'nun yükseklerinden şehri seyretmeyi seviyordu. Buradan penbe çatıların sert şekilleri görünüyordu; yağmurlarla kabaran Arno nehri sarı sularını eski evlerin aralarından akıtıyordu, bu evler nehrin kenarına ve köprülerin üzerine toplanan halk kütlesine benziyordu; uzakta ovanın üstünde mavimsi tepelerden bir ufuk gözüküyordu.

Bu fikir dolu hava içinde, Mary hayattan biraz zevk almıya başlamıştı. Oturdukları aile pansiyonunda «aşağı tabakadaki» insanlarla temas ediyordu. Doğurması kolay ve çabuk oldu. Kendisini, kucağında tekrar bir bebekle görünce, William'ın ölümündenberi ilk defa olarak gülümsedi.

Oğlunun ismini Percy Florence koydu.

X

«ANY WİFE TO ANY HUSBAND»

Hayatta herşey seri halinde gelir. Bir arkadaş, bir diğerini getirir. Okadar yalnızlık çeken Mary ve Percy, birdenbire hiçbir teşebbüste bulunmadan, kendilerini canlı ve sevimli bir grubun ortasında buldular.

Tesadüf, bir mucize meydana getirmişti. Evvelâ Shelley, tekrar yan tarafındaki ağrıdan şikâyet etmiye başlamıştı. Floransa'da kışın şiddetli olan Appeninler rüzgârı, ona yaramıyordu; doktor, daha mahfuz olan Pise'ye (Piza'ya) gidip yaşamasını tavsiye etti.

Orada kuzenlerinden biri, Tom Medwin, yanlarına gelmişti. Hindistan alayının eski bir zabitiydi, edebiyat yapmak iddiasında olduğu için, ailede yegâne edebiyatçı olan Shelley ile temas etmeyi düşünmüştü. Kendisi çok can sıkıcı, fakat iyi bir adamdı; Shelley'lere, sevimli bir karı koca olan Williams'ları takdim etti.

Edward Williams, Medwin gibi eski bir süvari zabitiydi. Sihhatinin bozukluğundan dolayı, istifa ettiğini söylüyordu. Açık sözlü, sade ve kendi halinde bir adamdı, herşeyle alâkadar oluyordu. Shelley'lerin çok hoşuna gitti, karısını da çok beğendiler, çok güzel, kibar halli ve mükemmel bir musikişinastı. İki aile arasında hemen derin bir samimiyet peyda oldu; Shelley ile karısı, nihayet, hakikî arkadaşlığın tadı olan anî ziyaretleri ince iltifatları, ve emniyetle dolu hayatı tanıdılar.

Bir grup teşekkül edince, yalnız kalanlar, ona iltihak ederler. Bir Irlandalı, kont Taaffe, sonra bir Rum: Prens Mavrocordato, bir Venedik engizisyon ruhanî hâkimini hatırlatan

şeytanî ve keskin bakışlı garip bir italyan rahibi, ve Pise şeytanı namiyle tanınan muhterem Profesör Pacchiani zuhûr etmişti. Dinsiz bir papaz, kürsüsüz bir profesör, kadın ve tablo meraklısı bir antikacı olan, ve dinî vazifeleri yaptıran bu adam ayni zamanda, beynelmilel zevk sahibi ve ara bulucu idi.

Her vakit kiralık bir palazzo bulabilir, hem kiracıdan, hem de ev sahibinden komisyonu alırdı; bir italyanca hocası tavsiye eder ve ders parasını onunla paylaşırdı; seyahat esnasında oraya uğrayan İngilizlerin kulağına, esrarengiz bir surette, bir Andrea del Sarto satmak isteyen bir Marchese'nin adını fısıldardı.

Her eve geldiği ilk günden itibaren, lâübalilişen Pacchiani, Mary ve arkadaşı Jane'a «le belle Inglese» diyor ve onları, Pise'de arkadaşları olduğu ve ona günah çıkarttıran büyük ailelerin, hikâyelerini anlatarak eğlendiriyordu.

*
* *

Papazın hikâyelerinden biri Shelley'e çok dokunmuştu: Şehrin en mühim adamlarından biri olan kont Viviani, kendisinden çok güzel bir kadınla, ikinci defa olarak evlenmişti; ilk karısından iki güzel kızı vardı; bu kızların güzelliğini kıskanan yeni kontes, kocasını, onların Pise'deki manastıra kapatılıp drahomasız bir koca buluncıya kadar kalmalarına razı etmişti. Genç kontesleri çocukluklarındanberi tanıyan profesör, güzellik ve zekâlarından son derece takdirle bahsediyordu. Bilhassa büyüğü Emilia ona göre bir dahiydi.

Pacchiani: «Poverina, orada kafese kapatılmış bir kuş gibidir, diyordu. Aşk için yaratılan bu zavallı, senelerin boşu boşuna geçtiğini görüyor. Dün hücresinde, su verdiği çiçeklere: «Evet, siz yerinizde, böyle büyümek için yaratılmışsınız, diyordu, fakat biz, düşünceye malik mahlûklar faaliyette bulunmak için yaratıldık. Yoksa yerimizde çürümek için değil...» Bu Sainte-Anne manastırı çok feci bir yerdi; şimdi orada pansiyonerler soğuktan titrerler; ısınmak için önlerinde topraktan bir kap içinde, ancak biraz kül vardır. Görseniz acırsınız».

Bu hikâye Shelley'de birkaç senedir evlilik hayatının sükûnetinde uyuşmuş olan, bütün şövalyelik, hislerini uyandırdı. Bin türlü sualler sordu, ihtiyar konta o kadar öfkelendi ve güzel kurbana o kadar alâka gösterdi ki, ihtiyarların en büyük zevki olan vasıta olma fikrine dayanamıyan Pacchiani onu Saint Anne manastırına götürmeyi teklif etti.

Burası hakikaten pek fakir bir evdi; ziyaretçiler harap bir kapıdan geçtiler; papaz Emilia'yı getirmiye gitti ve çok geçmeden Méphistophèles, Marguerite ile beraber avdet etti. Genç kızın güzelliği hususunda mübalâğa etmemişti; saçları bir yunan ilham perisi gibi sadece bağlanmıştı, kusursuz profili, bir heykeltraşın mükemmel eseri gibiydi; tepenin solukluğu gözlerin parlaklığını daha fazla meydana koyuyordu; bu gözlerde bazı İtalyan kadınlarında şarklı kadınlardan dah aüstün olan yarı baygın ve derin hisli bir hâdise vardı.

Kız, karanlık misafir odasına girer girmez, Shelley, onu sevdiğini hissetti. Bu sevgi, kızın vücuduna karşı duyduğu bir arzudan değil, takdir etmek, ve takdir ettiği şey için kendini feda etmek ihtiyacından geliyordu. Hislerinin arkasında daima, mükemmel şekil güzelliğiyle ahlâk güzelliğini birleştiren bir hayal, şövalyesi olacağı güzel ve bedbaht bir kadın hayalini muhafaza ediyordu Persée'nin Andromède'i (1) Saint Georges'un prensesi... Bu efsane, hissettiği bütün aşkların esasında mevcuttu, onun sevkiyle idi ki, Harriet'i babasının tazyikinden kurtarmak için, Mary'yi de bedbaht olduğu için kaçırmıştı. Kendisinin de nisbetini bilmediği bir hassasiyetle merhametin birleşmesi belki, mebdeinde biraz karışık olan bir his di, fakat onu saf ve temiz bir hale getirebilmişti; bu, onun şiir kudretini son dereceye kadar yükseltiyordu.

Shelley, uzun zaman bu mistik sevgilinin vasıflarını Mary'de bulduğunu zannetmişti. Şüphesiz Mary, bu muhayyel sevgiliden bir kadının bir ilâheden farklı olabileceği kadar az farklıydı. Belki ilk defa, Shelley'in insanları arkasından gör-

---

(1) Persée - Andromède; Yunan mitolojosinde iki sevgili.

düğü sis perdesi dağılırken meydana çıkardığı hakikî şahıs, idealinin şekliyle, aşağı yukarı intibak ediyordu. Fakat onunla müşterek bir hayat, ona ilâhî hayale ait olmıyan cihetler keşfettirmişti. Anne ve ev kadını Mary, Skinner Street'teki cesur ve müşfik genç kızdan daha hissiz, daha pratikti. Shelley'in parlak zekâ dediği, biraz soğukluğa yakın birşeydi. Kıskançlığı, bazan hakikaten iğrenç oluyordu. Sonra, onu çok iyi tanıyordu; kat'î bir şekle giren birisi hakkında artık hulyalar kuramazdı.

Fakat bu gzel, bu esrarengiz Emilia'yı ilâh gibi tecessüm ettirebilirdi, çünkü onun hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Nihayet bu yabancı manastırda o güzel ve firarî hayali bulmuştu; onu çok genç yaşındanberi kovalıyordu; fakat her vakit yakaladığını zannettiği anda o kayboluyor ve hislerini rencide eden bir kadın hakikî haliyle karşısına çıkıyordu.

Bekleme odasına girerken Emilia, orada bir kafes içinde bulunan bir kuşa birkaç kelime söyledi. Bu sözler Shelley'e dünyanın en şairane sözleri gibi geldi.

«Zavallı küçük, burada yalnızlıktan ölüyorsun! Sana ne kadar acıyorum. Sana benziyen kuş sürülerinin, rüzgârların üzerinde, yabancı memleketlere giderken seni çağırdıklarını işiderek kimbilir ne kadar ıstırap çekiyorsun! Sen de benim gibi, zavallı hayatını burada bitireceksin... Ah! seni kurtarabilseydim!» Böyle, italyanca, konuşur gibi, kolaylıkla şiirler uyduruyordu; bunlar hem uzun, hem oldukça kuvvetliydi. Shelley, bunları dahiyane buldu. Tekrar gelmek, karısını ve baldızını da beraber getirmek için müsaadesini rica etti, genç kız bunu memnuniyetle kabul etti.

Shelley, bu ziyareti Mary'ye anlatırken, o esnada duymuş olduğu hislerini de saklamadı. İkisi de Platon'u okurlardı; Mary, yüksek güzelliğin temaşasından ibaret olan bu aşkı biliyordu. Maamafih, Shelley'in, bu temaşaya mevzu olarak bir heykel seçmesini yahut onun da Dante gibi Beatrice'i ile hiç konuşmamış olmasını tercih ederdi. Bununla beraber Shelley,

esir kızı ziyaret etmelerini rica ettiği zaman, beraber gitmeye razı oldu.

Mary, Emilia'nın güzel olduğunu, tamamiyle «Yunan Heykel» i tarzında, hakikaten hayret verici bir belâgata malik olduğunu kabul etti, fakat kalbinin derininde, İngiliz kadınlarının terbiye ve çekingenliklerini, bu etrafa fazla saçılan İtalyan zekâsına tercih ettiğini düşündü.

Emilia çok hızlı konuşuyordu, hareketleri şüphesiz manalıydı, fakat çok hareket yaptığı için bunlar zarafetlerini kaybediyorlardı; onun için konuşmadığı zamanlar daha güzel oluyordu. Tabiî Mary, bu düşüncelerini belli etmedi ve kıza karşı çok samimiyet gösterdi.

Daha hassas olan Claire, Shelley gibi Emilia'nın tesirine kapılmıştı. Mary, esir kıza küçük hediyeler, kitaplar, altın bir zincir götürüyordu. Fakir olan Claire, elinden geldiği kadarını, ingilizce ders vermeyi teklif etti; Emilia bunu sevinçle kabul etti. Manastır ve Pise arasında mektuplar gidip gelmeye başladı; Emilia, «Aziz kardeş... Sevgili Mary... Hassas Percy... Caro fratellao», hattâ tabiî mistik manada «adorato sposo» diye yazıyordu. Buna rağmen aziz kardeş Mary, bazan biraz soğuk duruyordu. «Fakat kocanız, bu görünüşteki ağırlığın, müşfik bir kalbi örten külden ibaret olduğunu bana söylüyor».

Hakikatte, aziz kardeş Mary biraz sinirleniyordu. Shelley, Emilia'nın etrafında, içine dalmasını seven o hayalî alemlerden birini inşa etmek üzereydi; onu niçin büyük bir aşk manzumesi yazıyordu, bunun, Dante'nin Vita Nuova'sı yahut Shakespeare'in soneleri kadar esrarengiz olmasını istiyordu.

Orada, kendi aşk doktrinini resmen ilân ediyordu:

«Ben hiçbir vakit herkes gibi, bir metres veya bir arkadaş seçip ondan başkasından, ne kadar güzel, ne kadar mükemmel olursa olsun vazgeçmeyi icap ettiren bir mezhebe mensup olmadım. İşte bu zavallı esirler, dünyanın uzun yolunda, yorgun bir halde, ölüler arasındaki ikametgâhlarına doğru yürür ve bir tek arkadaşa bağlanarak yahut kıskanç bir düşmanla çekişerek, seyahatlerin en uzun ve en zevksizini yaparlar. Haki-

kî aşkın, altın veya topraktan farkı, taksim edilmesiyle miktarının azalmamasındadır».

«Aşk zekâ gibidir, ne kadar fazla hakikatler temaşa ederse o kadar fazla canlanır... Yalnız birşeyi seven kalp ve yalnız birşeyi temasa eden akıl dardır.»

Shelley, tasvirlerini, hep esir kızın güzelliğine bir methiye olmak üzere yapıyordu. Bunlar, «*ondan intişar eden, soluk rüzgârı dolduran, vahşî ve hissedemiyecek kadar keskin ılık rayihaya... Bir bulutun arkasında, bir haziran ayı havasının sükûneti içinde, sönmeyen güzelliğiyle titreyen ay gibi, bütün azaları titreyen ilâhî mevcudiyetinin şerefine*» ithaf edilmiş bir terane idi.

«*Ey, yıldızlardan o kadar mahrum olan bu mukadderata yol gösteren rehber, zevce, kardeş, melek... Emilia! limanda bir gemi sallanıyor...*» Bu, hayalî ve güzel bir memlekete seyahat için, ateşli bir davetti: «*Orada, bir tek mahlûk olmak üzere birbirimize karışırız; nefeslerimiz, göğüslerimiz orada birleşecek, kalplerimiz orada beraber atacak. Bu o kadar tatlı bir saadettir ki, insanı öldürebilir.*»».

Mary, müsterih olmak için, bu güzel şeylerin, siyah saçlı güzel bir kıza değil, onun ilâhî ruhuna yazıldığını kendine tekrarlıyordu; bununla beraber Shelley'in bu kadar hevesle çalıştığını gördükçe üzülüyordu. Allahtan bu yazı işi, Shelley'i, kahramanını ziyarete gidemiyecek kadar meşgul ediyordu. Ve o, bu platonik aşk için dumanlı hayaller toplarken, kont da kızı Emilia'ya açık tekliflerde bulunuyordu.

Kont Viviani, kızını drahomasız almıya razı olan bir koca bulmuştu; Emilia'nın karar vermesini bekliyordu. Adam pek cazip değildi; bataklıklar ortasında, uzak bir şatoda yaşıyan Biondi isminde birisi. Emilia onu hiç görmemişti ve düğün gününden evvel de görmiyecekti. Bu şark usulü nişanlanma pek feciydi, fakat başka ne ümit edebilirdi? Hakikatin timsali olan Mary ile evli bulunan Elfe'ler kıralı onu herhalde bu zindandan kurtaracak değildi. Bu Biondi ile evlenirse, belki orada, daha mesut bir hayatın başlangıcını bulacaktı.

Adam hoşuna gitmese bile, her halde hoşuna giden başkalarına rastlıyabilir ve bataklıkların ortasında «cavalier servant» lar bulabilirdi.

Shelley, daha eserini bitirmeden, onun evlendiğini işitti.

*
* *

Altı ay sonra Mary, bir arkadaşına yazdığı mektupta: «*Emilia, Biondi ile evlendi, diyordu; kocasına ve kaynanasına fena muamele ettiğini söylüyorlar. Onunla «A la italiana» arkadaşlığımızın neticesi, bana bu çocukluk şarkısını hatırlattı.*

... Güzel bir kız gördüm.
Bana bir reverans yaptı.
Ona pastalar verdim;
Ona şarap verdim;
Candy şekeri verdim,
Fakat ah! yaramaz kız!
Benden brandy istedi.

«*Brandy yerine onu satın almak için lâzım olan şeyi koyun, işte size Shelley'in bütün platonik aşklarının hikâyesi.*»

Shelley de ilâve ediyordu: «*Eserimi görmeye tahammül edemiyorum. Methiyesini yaptığım insan bir ilâhe değil, bir bulut imiş. Galiba insan daima birşeye âşık oluyor, asıl hatâ da, — itiraf etmeliyim ki, bir insan için ondan kaçınmak kolay değil — fani bir zarf içinde, ebedî olabilen birşeyin hayalini aramaktan ibarettir.*»

XI

CAVALIER SERVANT

Claire, Venedikten ayrıldıktan sonra, Hoppner'ler vasıtasiyle, Allegra'dan, ilk zamanlar, oldukça muntazam haber almıştı. Küçük, soğuktan rahatsız oluyordu. Küçük bir ihtiyar kadın gibi sessiz ve ciddî olmuştu. Mrs. Hoppner, onun Venedikte bırakılmamasının daha iyi olacağını düşünüyordu. Fakat faideli olacak bir şekilde konuşmanın imkânı yoktu.

Birkaç ay hep habersiz geçti. Merak içinde kalan Claire, sık sık mektup yazıyordu, fakat garip bir şekilde sükût eden konsolosun karısından hiç haber alamıyordu. Nihayet, Byron'un hayatında büyük değişiklikler olduğunu öğrendi. Bu değişiklik önce oldukça mühim bir hastalıkla başlamıştı. Ona daima arkadaşlık eden Hoppner, Byron'un aşk maceralarının, kendisinin zannettiği ve ümid ettiği şekilde, Venedik âleminde bir rezalet gibi görünmediğini, bilâkis «conversazioni» lerde, eğlence mevzuu olduğunu söylemişti. Kurnaz kızların onu aldatıp parasını çaldıklarını, sonra da kendi lisanlariyle, onunla alay ettiklerini söylüyorlardı. Don Juan bunu duyunca son derece öfkelenmiş ve hemen Mocengio sarayının bütün rahibelerini evlerine yollamıştı.

Hastalığı geçer geçmez, Byron, terkettiği Venedik salonlarında tekrar gözükmüştü. Orada mevsimin en güzel kadınına rastlamıştı, asîl ve yaşlı bir adamla henüz evlenmiş olan on yedi yaşında güzel, sarışın kontes Guiccioli. Byron onun endamını güzel bulmuştu, bilhassa göğsünü beğenmişti. Daha ilk gün, salondan çıkarken, ona bir kâğıt uzatmış, o da bunu son derece maharetle almıştı. Bu bir (randez-vous) ya davetti. Kadın geldi. Kendisini sevdiğini söyleyen bu adam, genç,

güzel, asil ve zengin büyük bir şairdi. Onun için, bu kadar sihirin karşısında, hiç mücadele etmeden razı olmuştu.

Birkaç gün sonra kont Guiccioli karısı Teresa'yı Ravenne'e götürmüştü. Teresa, Byron'a, arkasından gelmesini rica etmişti. «Sevimli mahlûk unutuyor ki, önce, bir erkek nereye olsa çağırılabilir; fakat sonra!...» Hayalperest ve sabırlı bir aşk fikrinden nefret ederdi. Yerinden kıpırdamamıştı bile, reddettiğinden dolayı da mağrurdu.

Terasa, Ravenne'den ona çok hasta olduğunu yazmıştı; aşkın yapamadığını, merhamet yapmıya muvaffak olmuştu. Don Juan hemen yola çıkmış, fakat Ferrare'de ve diğer bazı şehirlerde, yerli güzelleri görmek için kalmıştı. Sözde lâkayitlik, hattâ can sıkıntısı göstermek istediği halde, yine oldukca istekle koşuyordu. Lady Byron veya Claire gibi zeki kadınlar, onu çabuk sıkıyordu, kadın cinsini çok hakir gördüğü için, bir metresten fikir arkadaşlığı istemezdi. Maamafih, Venedikli güzel ekmekçi veya satıcı kadınlar da kendi seviyesinden pek ayrıldılar. Fakat kontes Guiccioli'de, dinlendirici ve müşfik bir budalalık ile yüksek bir aile kadınının meziyetleri birleşiyordu. Bu hal, ebedî firariyi kolaylıkla zaptetmişti. Don Juan onun sadık, hattâ hayalperest bir hasta bakıcısı oldu. O vakitler, Lord Byron: «Onu kaybedersem, benim için kendini büyük tehlikelere koyan bir mahlûku kaybetmiş olurum, diye yazıyordu; onu sevmem için birçok sebepler var. O ölürse, hakikaten ne yapacağımı bilmiyorum, herhalde beynime ateş etmeliyim; ve zannedersem bunu yapacağım.»

Byron'un fethedilen fatihi, Ravenne'den Bologna'ya gidince o da arkasından gitti. Artık, resmî olarak evin sadık bir müdavimi olmuştu: «Fakat bu alçalışı hissetmiyor değilim. Beceriksiz bir bahçıvan olmak, bir tuzak avcısı veya herhangi birşey olmak, işsiz güçsüz kadınlara iltifat eden bir adam, veya yelpaze taşıyıcı olmaktan daha iyidir... Buna rağmen, işte ben, kadın peşinden ayrılmıyan bir adam oldum! Doğrusu, bu da garip bir his.»

Claire, bütün bu hikâyeyi, ve Allegra'yı Bologna'ya getirt-

tiğini de öğrendi. Kızının, Byron'un yeni metresinin evinde yaşadığı fikri, onu korkutuyordu. Bu kadının Allegra'yı sevmesine hiçbir sebep yoktu, hattâ ondan nefret edecek sebepler bile mevcuttu. Onu geri istemek için ateşli bir mektup yazdı. Byron cevap olarak, *Shelley ailesinde tatbik edilen çocuk büyütme usulünü o kadar yanlış bulunuyorum ki, kızımı size yolladığım takdirde hastahaneye gönderdiğimi zannedeceğim... O. ya İngiltere'ye gidecektir, yahut bir manastıra koyacağım. Yoksa, açlıktan veya ham meyva yeyip mide hastalığından ölmek, yahut Allahın mevcut olmadığına inanacak tarzda büyütülmek için benden ayrılacak değildir.*»

Bu mektubu alınca, Claire, teessürle hatıra defterine, «Lord Byron'dan, Allah ve ham meyvalar üzerine bir mektup aldım,» diye yazdı, ve çok ağladı. Allegra, temizlik mefhumundan ve çocuk sevgisinden o kadar uzak olan İtalyan rahibelerinin manastırına gitsin... bu fikir ona feci geliyordu. Byron'a ümitsiz, şiddetli, hattâ tehditkâr mektuplar yazdı. O da bu vaziyetten şikâyet için Shelley'e yazdı; bundan sonra Claire ile mektuplaşmaktan vazgeçeceğini haber veriyordu.

Shelley cevaben: «*Claire'in mektuplarının nelerden bahsettiklerini bilmiyorum, diyordu. Ben bir iki tanesini gördüm, fakat onları son derece mânasız ve çocukça bulduğum için yollamamasını kendisine rica etmiştim; fakat buna benzer başkalarını yazıp yolladığını söyledi. Claire'in yazdıklarına öfkelenmenize hayret ediyorum... kızını görmek istemesi tabiîdir. Sukutu hayale uğraması, elbette onu öfkelendirecek ve saçma şeyler yazdıracaktır; bütün bunlar tabiî şeylerdir. Zavallı kız, hem bedbaht, hem de rahatsız. Ona karşı mümkün olduğu kadar müsamaha ile hareket etmeli. Zayıf ve kuvvetsiz insanların Kırallarla müşterek bir noktası vardır, onlar hiçbir zaman mes'ut değildirler.*»

Evinin rahatını bozan kadın kavgalarını yatıştırmak için Shelley'in de böylece yüksekten bir görüşe ihtiyacı vardı. Mary günden güne daha asabî oluyordu. Godwin de mütemadiyen para istiyordu. Shelley, artık cevap vermemeğe karar vermiş-

ti. Kayınpederine 5000 lira kadar bir para vermişti, hiçbir netice elde edilmemişti; bu yüksek fiata mukabil acı bir bilgi edinmiş, bu çirkin karakterin içyüzünü teessürle öğrenmişti. Shelley, Godwin'den gelen şikâyetli mektupların Mary'yi üzdüğünü bildiği için, artık onları göstermeden okuyacağını ve paradan bahsedenleri yok edeceğini filozofa bildirdi: *«Mary'nin elinde para yok ve olmamalıdır da. Eğer olsaydı, zavallı hepsini size verirdi. Godwin gibi bir baba, yani sizin gibi bir dahî demek istiyorum, Mary gibi bir kıziyle konuşacak başka şeyler bulabilir. Şimdi mektuplarınızın size bir faide getirmiyeceğini öğrenince artık yazmamanız, ancak bir şekilde tefsir edileceğini söylememe hacet yok.»*

Ariel, haşin olmıya başlıyordu.

Babası için endişe eden Mary, çocuğu için endişe eden Claire, ikisi de öfkeliydiler. Evin yegâne erkeğine karşı müşterek takdir hisleri, aralarındaki şefkati artıracağı yerde, bilâkis bir mâni teşkil ediyordu. Mary, Claire'i rahatsız etmek için lâzım olan herşeyi yapıyordu; o da sonunda yine boyun eğdi. İhtiyar bir İngiliz kadını ona Floransa'da bir mürebbiyelik vazifesi buldu; Claire oraya gitti.

Shelley, ona uzun ve şefkatli mektuplar yazdı. Masumane yazılmış olmalarına rağmen, Shelley, onları Mary'ye göstermiyor ve Claire'e kızkardeşine mektup yazdığı zaman onlardan bahsetmemesini rica ediyordu. Bu sahtelik ağırına gidiyordu. Aşkı, o kadar mütemadî bir fikir ve hareket birliği olarak tahayyül etmişti ki, sevgililer arasında, izahat vermeyi lüzumsuz görürdü. Fakat ona hayatın getirdiği şeyler öyle pek mükemmel değildi, bunlar çaresiz kabul edilmeliydi. Hakikat, saf halinde bazı insanlar için öldürücü bir zehirdir; Mary ise buna ancak halledilmiş bir halde tahammül edebiliyordu.

XII

R. B. HOPPNER'DEN BYRON'A

8 Eylûl 1820, Venise.

«Aziz Lordum, Shiloh (1) hakkında fikrimin değiştiğine haklı olarak hayret ediyorsunuz, muhakkak ki, artık fikrim eskisi gibi değil. Fakat size bu feci sırrı ifşa ederken, onu bildiğinizi Shelley'lere duyurmamanızı rica ederim, bu hem o bedbaht kadın için, hem de Mrs. Hoppner ve benim için de iyi olur. Bu arzumu muvafık bulup ona riayet edeceğinizi ümit ediyorum ve şimdi size hakikati ifşa edeceğim. Allegra'nın menfaati için bunu bilmeniz lâzım, çünkü onu annesine terketmemek kararınızı kuvvetlendirir.

«Şunu biliniz ki, Shelley'lerin burada oturdukları zamanlar, Claire, Shelley'den hamile idi. Mütemadiyen hasta olduğunu ve bir doktor tarafından tedavi edildiğini işittiğimizi hatırlarsınız. O vakit aldığı ilâçların sıhhatini düzeltmek için olduğuna inanacak kadar merhametli değildim. Shelley'lerle beraber burada kalmaktansa, hayaletlerden ve hırsızlardan korkmasına rağmen, Este'de yalnız olmak istemesinin sebebini de anlıyorum.

Herne sebeple olursa olsun, buradan Napoli'ye gittiler, orada bir gece Shelley çok hasta olan Claire'in yanına çağrılmış. Tabiî karısı, yalnız onun çağrılmasını garip bulmuş; münasebetlerinden haberdar olmamasına rağmen, Shelley'in kendisine karşı lâkayitliğini ve Claire'in kinini gösteren kâfi derecede sebepler vardı. Shelley hiç ses çıkarmamasını istediğinden, Mrs. Shelley müdahale etmiye cesaret edememiş.

---

(1) Byron'un Shelley'e taktığı isim.

«Bir ebe kadın çağırmışlar ve dünyaya gelecek olan biçare mahlûku karşılamak için hiçbir hazırlık yapmayan muhterem aile, bu çocuğu Terkedilmiş Çocuklar müessesesine götürmesi için bu kadına para vermiş ve doğumundan yarım saat sonra çocuk oraya konulmuş. Mühim bir para mukabilinde de doktorun bu mesele hakkında sükûtunu temin etmişler. Claire'in yatakta olduğu müddetçe Mrs. Shelley çok üzüntü çekmiş fakat yanına yaklaşmamıştı. Claire'e karşı bu kadar alâkasından dolayı hiç olmazsa birkaç tatlı sözle ona teşekkür edeceklerine, bu kaba insanlar, günden güne ona karşı kinlerini arttırıyorlar, ona bu fena muameleyi yapıyorlar, Claire de onu kocasının terketmesi için elinden geleni yapmış.

«Zavallı Mrs. Shelley, bazı şüphelerine rağmen Napoli macerasından hiçbir şey bilmiyor, ve bilirse, felâketine bir ilâve olacağından, bilmemesi daha hayırlı. Bize bunları Elise anlattı; yazı burada bir İngiliz madamı ile geçirdi, ondan çok memnun kalmışlardı. Sonra bize, Claire'in, Mrs. Shelley'in yüzüne karşı ölümünü temennî ettiğini söylemeğe ve onun yanında Shelley'e, böyle bir mahlûkla nasıl yaşayabildiğini sormaya cesaret ettiğini söyledi.

«Bu anlattıklarımdan sonra, ümit ederim ki, Shelley'e karşı fena fikrimden dolayı hayret etmezsiniz. Kabiliyetlerini kabul ediyorum, fakat bir adamın, dediğimiz gibi «delilik derecesinde gayri ahlâkî» olup aynı zamanda şeref sahibi olmasına aklım ermez. Hırsızların şerefinden bahsedildiğini işittim, fakat bu ancak kendi menfaatlerini müdafaa içindir... Açıkça ilân ettiği fikirleriyle şayanı hürmet bir vaziyet almak Shelley'in menfaatine uyuyorsa da, bence onun hiçbir hareketi, namusa delâlet etmez. Korkarım, bu mektubum pek rabıtasız bir uslûpla yazıldı, fakat bu iğrenç mevzuu tekrar ele almaya cesaret edemiyorum. Ümit ederim ki, onu olduğu gibi anlamıya gayret edersiniz... Allaha ısmarladık, aziz lordum, sadık hizmetkârınızım».

R. B. Hoppner

Byron'dan Hoppner'e:

«Aziz Hoppner, mektup ve kâğıtlarınız bir postayı kaçırdıklarından biraz geç olmasına rağmen beraber geldiler. Elise'in söylemesi bir nevi umumun şahadeti olmakla beraber, Shiloh hikâyesi herhalde doğru. Hatırlarsınız ya Elise bir zamanlar onların yanına gitmeyi ne kadar arzu ediyordu, şimdi evlerinden çıkınca onları tahkir ediyor. Vakalara gelince şüphe etmenin ihtimali yok. Hep onlardan beklenilecek şeyler. Ebedî nasihatınıza riayet edeceğime emin olun, saygılarımla».

Byron

XIII

LORD BYRON'UN SÜKÛTU

Mühim meseleler hakkında konuşmak üzere Lord Byron tarafından Ravenne'ye davet edilen Shelley, gittiği zaman ev sahibini pek iyi bir vaziyette buldu. Eski Venedik sefahatlerinden yorulan yüzü, şimdi sıhhatli bir hal almıştı. Kontes Guiccioli'nin hakimiyeti adi maceraları uzaklaştırmıştı. Uşağı Fletcher bile, kendisini teşkil eden vücut ile beraber büyüyen gölge gibi şişmanlamıştı.

Ev mükemmel, yaşayış tarzı da şahane idi. Mermer merdivenin üzerinde, Shelley, kendi evlerinde gibi dolaşan türlü türlü hayvanlar gördü. Sekiz büyük köpek, üç maymun, beş kedi, bir papağan ve bir şahin birbirleri ile didişip duruyorlardı. Ahırda da on tane beygir vardı.

Byron, Shelley'i büyük bir samimiyetle karşıladı. İki arkadaş bütün geceyi birbirlerine şiirler okumakla ve üzerlerinde münakaşa etmekle geçirdiler. Shelley, Don Juan'ın yeni yeni yazılan parçalarına bayıldı. Lord Byron'un dehasiyle her temas onu ümitsizliğe düşürüyordu. O kadar kuvvetli olan bu terkiplerin yanında, ona, kendi şiirleri pek zayıf görünüyordu. Lord Byron'u Yunanlıların İlliade'ı gibi bizim zamanımızın bir destanını yazmaya lâyık gördüğünü söyledi. Fakat Byron, sözde istikbale ehemmiyet vermiyor ve ancak parça başına bin (guiné) den itibaren şiirle alâkadar olduğunu söylüyordu.

Bir kere daha, sade yaşayışlı adam, ihtişamı sevenin yaşayış tarzına uymaya mecbur oldu; öğleyin yataktan kalkış, ikide yemek, akşam altıya kadar çalışma. Altıdan sekize kadar at gezintisi; akşam yemeği, sonra sabahın altısına kadar müsahabe.

Byron, sade şiirden bahsetmedi. Daha ilk günden, samimî bir şekilde, İtalya'daki İngilizlerin ağzında dolaşan çirkin şa-

yiaları Shelley'e haber verdi, ve Hoppner'lere yaptığı vade rağmen Elise'in ithamlarını havi mektubu Shelley'e gösterdi. Zaten bu saçma hikâyelere hiçbir zaman inanmadığını söyledi. Fakat Hoppner'lerin bu dedikodulara kolayca inanmaları Shelley'i son derece müteessir etti. Hemen karısına bir mektup yazdı.

Shelley'den Mary'ye

...Lord Byron beni son derece sinirlendiren bir mesleden bahsetti. Kendi kendime izah edemediğim bir fesatlığı gösteriyor. Böyle şeyler işittiğim zaman sabrım ve itikadım son derece sarsılıyor, ve hiçbir insan yüzü görmemek üzere karanlık bir inzivaya çekilmemek için kendimi zor zaptediyorum. Elise, Hoppner'lere... (burada Mary'ye Hoppner'in mektubundaki bütün ithamları anlatıyordu)... Benim gibi hassas biri için bu şeraitle insanların şeytanî cemiyetleri arasında mücadeleye devam etmek ne kadar zor olduğunu tasavvur edin. Hoppner'e bu ithamı reddeden ve iddiamıza deliller gösteren bir mektup yazmalısınız, tabiî eğer bu ithamın yanlış olduğunu biliyor, ona inanıyor ve ispat edebiliyorsanız. Ne söylemeniz lâzım geldiğini size yazmama, ve ancak sizin tamamiyle reddedebileceğiniz bir iftirayı üzerimizden atmak için lâzım olan harareti size vermeme hacet yok zannediyorum. Bana mektubu buraya yollayın. Ben Hoppner'lere gönderirim.

Mary'den Shelley'e

Shelley'ciğim, haddinden fazla müteessir olduğum halde, hemen bu yolladığım mektubu yazdım. Eğer size çok zor gelmezse benim için onu kopye ediverin; ben yapamıyacağım. Ayni zamanda sizin mektuptaki ithamı havi parçayı da kopye edin, ben yapmıya teşebbüs ettim, fakat yapamadım. Bunu yapmaktansa belki ölmeye razıyım. Ayni zamanda Elise'in son mektubunu da yolluyorum. İsterseniz onu da beraber yollayın, nasıl muvafık bulursanız öyle yapın. Dün akşam size büsbütün başka hislerle yazmıştım, ah! sevgilim. Kayığım hakikaten

fırtınaya tutuldu, fakat beni her vakitki gibi seviniz, Allah çocuklarımı bağışlasın, düşmanlarımıza mukavemet edecek kuvveti buluruz...

Allaha ısmarladık sevgilim, kendinize iyi bakın. Bütün bunlara rağmen burada herşey yolunda. Bana gelince ilk darbe hafifledi ve iftiralara ehemmiyet vermiyorum. Fakat bu vaziyet tashih edilmelidir. İnanmamakla gösterdiği iyilikten dolayı Lord Byron'a samimiyetle teşekkür ederim.

P.-S.- Claire'in Napoli'deki hastalığından bahsedişimi ihtiyatsız bulmayınız. Hâdiseleri açıkça karşılamak iyidir. Onlar fena oldukları kadar kurnazdırlar da. Acele yazmış olduğum mektubumu tekrar okudum, fakat hisleri ilk şiddetleriyle ifade etmenin daha doğru olduğunu düşündüm.

Mary Shelley'den Mrs. Hoppner'e

İki senelik bir sükûttan sonra size tekrar hitap ediyorum. Fakat bu sebeplerden dolayı size yazmak mecburiyetinde olduğumdan dolayı çok müteessirim... Karısı olmak bahtiyarlığında bulunduğum, ve herkesin fevkinde sevdiğim ve takdir ettiğim adamı en çirkin iftiralardan kurtarmak için yazıyorum; bunu size ve Mr. Hoppner'e yazmam lâzım, çünkü siz o kadar iyilik ettiniz ki, ikinize de şimdiye kadar medyun vaziyette idim. Şimdi, bu iş bana hakikaten ağır geliyor. Shelley halihazırda, Ravenne'de Lord Byron'da misafirlikte bulunuyor; bugün ondan aldığım bir mektup elimi o derecede titretiyor ki, kalemimi zor tutabiliyorum... Claire'in Shelley'in metresi olduğunu söylüyorlar, sonra... Namusum üzerine yemin ederim ki, o kelimeleri yazamıyorum. Neyi tashih etmemi anlamanız için, size Shelley'in mektubunun bir parçasını yollıyacağım, fakat bu kadar adî, bu kadar fena, bu kadar yanlış ve tahayyül edilemiyecek kadar dehşetli birşeyi yazmaktansa ölmeyi tercih ederim.

Fakat sizin buna inanmanız... İnsanların en incesi ve en naziki olan Shelley'imin sizin fikrinizde iftiraya uğraması, ah! işte buna çok üzülüyorum. Kocamla aramızdaki rabıtanın hiç-

bir zaman haleldar olmadığını söylememe hacet var mı? İlk ihtiyatsızlığımıza aşkımız sebep olmuştur. Mütekabil takdir ve tam bir emniyetle artan bu aşk günden güne büyüdü, ve şimdi hiçbir hudut tanımaz.

Beni iyi tanıyanlar daima sözüme inanırlar. Daha geçen gün babam bir mektubunda benim hiç yalan söylediğimi işitmediğinden bahsediyordu. Fakat siz, yalanı o kadar kolaylıkla kabul ettiğinizden, belki hakikati daha müşkülâtla karşılarsınız. Onun için size, yerde ve gökte bana en mukaddes olan şey üzerine yemin ediyorum, eğer yalan olsaydı bu yemini etmektense ölmeyi tercih ederim, çocuğumun, sevgili yavrumun başı üzerine yemin ediyorum ki, bütün bunların yalan olduğundan eminim.

Sizi ikna etmiye bu kâfi değil mi? Şimdi inanıyor musunuz? Size rica ederim, yaptığınız fenalığı tashih etmek için, Elise kadar adî ruhlu bir mahlûktan teveccühünüzü geri alınız ve o rezil hikâyeye artık inanmadığınıza dair bana bir mektup yazın. Bana inanmanız lâzım. Sizden istirham ediyorum, bana inandığınızı itiraf edecek karar âdil olunuz».

Shelley bu mektubu Byron'a gösterdi, ve ondan Hoppner'lerin adresini istedi; fakat Byron, mektubu kendisi yollamasına müsaade etmesini Shelley'den rica etti:

— Hoppner'lere, size bu meseleden bahsetmiyeceğimi vadetmiştim, dedi; açıkça sözümde durmadığımı itiraf ederken, bunu bazı usuller dahilinde yapmam lâzım. Onun için mektubu kendim yollamayı arzu ederim. Hem ben de bazı şeyler ilâve edersem daha iyi olur.

Shelley memnuniyetle kabul etti ve mektubu ev sahibine verdi. Mary, hiçbir zaman bu mektubun cevabını almadı. (1).

Byron'un Shelley'le konuşmak istediği mühim şey, kendisinin Ravennes'den ayrıldığı takdirde Allegra'nın ne olacağı

---

(1) Lord Byron'un ölümünden sonra, kâğıtlarının arasında Mary'nin mektubu da bulundu; şair rahatını ve huzurunu korumak için en emin usulü takip etmişti.

meselesiydi. Kontes Guiccioli, İsviçre'ye gitmek istiyordu; Toscane'ı tercih eden Byron, Shelley'e, kontese bir mektup yazmasını rica etti; bu mektupta, Floransa ve Pise'deki hayatı o kadar metetmeliydi ki, kontes oraya gitmeye razı olsun.

Shelley, arkadaşının metresini hiç görmemişti, fakat bütün ahbaplarının, işlerine yardım etmesi için ricalarına o kadar alışmıştı ki, istenilen mektubu yazmakta tereddüt etmedi. Mektup büyük bir tesir gösterdi. Byron ve sevgilisinin Shelley'lerin yanına Pise'ye gelmeleri birdenbire kararlaştırıldı.

Ravennes'den ayrılmadan evvel, Shelley, Bagna-Cavallo manastırına, çocuğu görmeye gitti. Onu daha büyümüş buldu, fakat daha zayıf ve daha renksizdi. Güzel siyah saçları, bukle halinde, omuzlarına düşüyordu. Arkadaşları arasında, daha ince ve daha asîl bir ırkdanmış gibi duruyordu. Eski canlılığı yerine, temaşa eden bir ciddiyet gelmişti.

Evvelâ pek çekingen durdu, fakat Shelley, ona, Ravennes'den getirdiği bir altın zinciri verince biraz daha sokuldu. Shelley'i koşarak ve ip atlıyarak manastırın bahçesinde gezdirdi, o kadar çabuk gidiyordu ki, Shelley zorla takip edebiliyordu. Ona küçük yatağını, iskemlesini gösterdi.

Shelley, annesine ne söylemesini istediğini sordu.

— Che mi manda un baccio e un bel vestituro.. (1).

— E come vio il vestituro sia fatto? (2).

— Tutte di seta e d'oro (3).

Ya babasına ne söylesin,

— Che venga farmi un visitino e che porta seco la mammina, (4).

Asîl babasına nakledilmesi zor olan bir istek...

Çocuğun göze çarpan hususiyeti gururdu. Bilgisi pek azdı, fakat ezbere birçok dualar öğrenmişti. Cennetten bahsediyor, onu rüyasında gördüğünü söylüyordu. Hıristiyanlıktaki azizlerin isimlerinden büyük bir listeyi ezberliyordu. Bu tarzda terbiye Byron'un hoşuna gidiyordu.

---

(1) Annem bana bir öpücük ve güzel bir elbise yollasın.
(2) Ya elbisen nasıl olsun?
(3) Bütün ipekten ve altından olsun
(4) Babam da beni görmeğe gelsin ve annemi de beraber getirsin.

XIV

MİRANDA

Asîl seyyah'ın yakında geleceği haber'i, seyahat eden hükümdarlar için daima olduğu gibi, Pise'deki küçük grupda tatlı bir telâş uyandırmıştı. Shelley'in emri üzerine Mary, şehrin en güzel boş evini, Lanfranchi Sarayını kiralamıştı. Mary, Williams'ların yardımiyle, bu eski binayı Lord Byron'u kabul edebilecek vaziyete sokmakla meşgul olmuştu. Çok geçmeden Lord Byron'dan evvel Kontes Guiccioli, babası Kont Gamba ile beraber geldiler, ve Shelley'ler onları kabul ettiler. Bu hisli ve çocuk halli güzel küçük italyan kızı onları hayrete düşürdü ve hoşlarına gitti. Shelley: «Eğer biraz insan tabiatini, ve Byron'umu tanıyorsam, dedi, bu sevimli kadın, delice ihtiyatsızlığından dolayı yakında pişman olacaktır.»

Nihayet Don Juan'ın kendisi geldi. Bütün Pise ahalisi, İngiliz Şeytanını ve nadir hayvanlarının geçişini görmek için, pencerelere üşüşmüştü. Bu resmigeçit, görülmeye değerdi: beş araba, yedi uşak, dokuz at; köpekler, maymunlar, tavus kuşları, mısır leylekleri de arkada.

Shelley'ler, saraylarının yapacağı tesirden korkuyorlardı, fakat beğenildi. Byron, bu kurunu vustaî eski evin, hoşuna gittiğini söyledi. Saray 16 ncı asra ait, fakat asîl Lord daima stilleri birbiriyle karşılaştırırdı. Bilhassa karanlık ve rutubetli mahzenler ona istediği gibi romantik geldi. Onlara, yer altı zindanları ismini verdi ve yastıklar indirtip, orada yatmak üzere yerleşti.

Gelir gelmez Byron, Pise'li küçük grupun monden merkezi oldu; Shelley hep ahlâkî merkezdeydi. Byron'a merak ve takdirden dolayı gidiliyordu. Shelley öğleye kadar Goethe'yi, Spinoza'yı veya Calderon'u okuyordu; sonra çam ormanına

gidiyor ve bu tam yalnızlığın içinde, akşama kadar çalışıyordu. Byron öğleyin kalkıyor, gayet az kahvealtı ediyor, atla gezmeye çıkıyor ve tabanca atıyordu. Akşama, metresini ziyarete gidiyor, on birde avdet ediyor, çalışmıya koyuluyor ve ekseri sabahın ikisine veya üçüne kadar yazı yazıyordu. Sonra ateşler içinde, tahrik edilmiş bir vaziyette, yatıyor, iyi uyuyamıyor ve öğleye kadar yatakta kalıyordu.

Pise'deki İngilizler hemen etrafını almışlardı. En mutaassıpları bile, kendilerine, yabancı bir toprakta, İngiliz Saçmalıkları'nın güzel bir hulâsasını getiren bu hakikî Lord'a karşı uzun müddet soğuk davrandılar. Zaten herkesi hayret ve endişelere düşürmek arzusu da tamamiyle ortodoksça bir hürmeti göstermiyor muydu? Lâkayitlik bir tahkir ise, meydan okuma bilâkis bir nevi tevazu değil midir? Görüyorlardı ki, salonları ziyaret etmeden, kadınlara iltifat etmeden ziyafetler vermeden taşıyamıyordu. Ona karşı müsamahakâr davrandılar. Fakat Shelley'i de kabul ettirmek isteyince, inatçı bir mukavemet görüldü. Shelley salonlarda sıkılıyor ve bunu belli ediyordu. Ahlâken, fikri yazıya tercih ettiği, insaniyetin ilk günahından fazla İsa'nın insanları kurtarmak için fedakârlığına inandığı tahmin ediliyordu. İnsanın mükemmeliyetine inanmak en affedilmez bir itikattır; çünkü insanı istemeye mecbur eder. Uzaktan onu sezen avarelik, daima onun mahvını takip eder; hakikaten kibar olan kadınlar Shelley'lere şüpheli nazarlarla bakıyorlardı.

Kendisinin umurunda değildi, gecenin serin havasını, bir oyun salonunun dumanlı havasına bin kere tercih ediyordu. Fakat Mary davet edilmek istiyordu. Mrs. Beckett isminde bir kadın balolar veriyordu, Byron: «Ne yapsın, diyordu, başında yedi tane kızı var, hepsi de, bu hayvanların, yaşamak için dansetmeleri lâzım gelen yaşta». Mrs. Beckettin balolarından birini görmek te, Mary için sabit bir fikir halinde idi. «Bütün âlem gidiyor», diyordu. Shelley kızıyor ve gözlerini havaya kaldırıyordu. «Bütün âlem! Bu efsanevî canavar nedir? Hiç onu gördünüz mü Mary?» Bu «âlem» in hoşuna gitmek için Mary

anglikan rahibinin dinî merasimine bile iştirak etmiye çalıştı. Fakat rahip, dinsizler aleyhine vaaz verirken onun yüzüne öyle bir israrla baktı ki, Mary, bütün İngiliz resmî dinine karşı hararetine rağmen, zevcelik gururunun, buraya tekrar avdet etmesine mâni olduğunu düşündü.

Bu salon düşünceleri, bu ziyafetler, bu balolar Shelley'in nazarında inanılmaz derecede âdî idi. Yirmi yaşında iken, böyle şeylerle meşgul olmayı bir cürüm telâkki ederdi; şimdi ise iğrenç buluyordu; bu daha mühimdi. Ona o kadar gülünç gelen serzeniş ve şikâyetlerden kaçmak için Williams'lara kaçıyordu. Orada, muhtaç olduğu ahenkli ve müşfik muhiti bulur gibi oluyordu. Edward Williams, neşeli, cömert, ve hiç menfaatperest olmıyan bir adamdı. Jane'e gelince, güzelliği, tatlılığı, hareketlerinin sakinliği, sesinin teskin edici ahengiyle, tıpkı güzel bir bahçe gibi dinlendirici ve sevimli bir mahlûktu. Ateşli ve kuvvetli bir bakireyi düşünen yirmi yaşındaki Shelley'in belki o kadar hoşuna gitmiyecekti. Fakat şimdi, kadınlardan, kuvvetten ziyade sükûnet bekliyordu.

Jane şarkı söylüyordu, ve güzel sesi, bir an için, Shelley'i, feci hatıralarından, ve tatsız evlilik hayatından uzaklara götürüyordu. Eskiden Harriet onu incittiği zamanlar, nasıl Mary'nin tatlı vaitlerle dolu yüzüne sonsuz bir zevkle baktıysa, şimdi de Mary'yi de şikâyetçi ve kusurlu bulmaktan bıkmış bir halde, muhakkak sabık bir hayatta sevmiş olduğu Antigone'un fanî bir şekli olan Jane'i temaşa etmekten zevk alıyordu.

Yalnız artık eskisi gibi herşeyi tekrar başlamak için her şeyi bozmayı, Jane ile kaçmak için Mary'yi terketmeyi düşünmüyordu. Jane, sadık arkadaşı kalmak istediği namuslu bir adamla evliydi. Mary de, hissiyatı rencide edilmemesi lâzım gelen iyi kalpli ve zavallı bir kadındı. Jane'i seviyordu, fakat tamamiyle manevî, ümitsiz hattâ hemen hemen arzusuz bir aşkla.

Jane de zaten bu şövalyevarî oyunu maharetle oynuyor, elini Shelley'in alnı üzerine koyuyor ve tatlı ve sihirli sözlerle, ümitsiz aşkını tedavi etmiye çalışıyordu.

Bu genç evliler, saadet ve samimiyetin mükemmel bir menbaiydiler; çok ıstırap çekmekten yorgun bir şairin gelip o menbada ateşini teskin etmesi pek tabiiydi. Jane ile Edward, güzel, asîl sevgililer, Ferdinand ve Miranda idi, (1) Shelley de onların sadık Ariel'i. Mes'ut sevgililerin arasında esir ve temiz bir ruh dolaşabilir.

*
* *

Williams'lar çok defa Shelley'e Trelawny ismindeki bir arkadaşlarından bahsetmişlerdi. Gemici ve korsan olan ve 29 yaşında, dünyanın bütün denizlerini katetmiş bulunan bu garip adam, Pise'deki küçük ingilizler grubuna girmeyi şiddetle arzu ediyordu. Williams'lara mütemadiyen mektuplar yazıyordu: «Eğer gelirsem Shelley ile tanışabilir miyim? Byron'la tanışabilir miyim? Ona yaklaşmak kabil mi?»

Samimî arkadaşları olan Williams, iki şairi esrar ve müşkülât âleminden kurtarmıştı. Trelawny'ye biraz sabırsızlıkla cevap veriyordu: «Tabiî göreceksiniz canım. Shelley dünyanın en sade adamı... Byron'a gelince, orası tamamiyle size tâbi.»

Trelawny bir akşam geç vakit Pise'ye geldi ve hemen arkadaşları Williams'ları ziyarete gitti, üçü de canlı canlı konuşuyorlardı. Trelawny birden bir aralık kapıdan, karanlıkta, iki parlak gözün kendi gözlerine dikilmiş olduğunu gördü, Jane ayağa kalktı ve gülerek; «İçeri gelin, dedi, arkadaşımız Trelawny geldi.»

Çekinerek ve kızararak, Shelley içeri girdi ve denizcinin iki elini hararetle sıktı. Trelawny ona hayretle baktı, bu bir kadın gibi ince hatların, bir canavar gibi İngiltere'de lânet edilmiş ve Başvekil tarafından elinden babalık hakları alınmış olan bir dâhî ve bir âsiye ait olduğuna inanamıyordu. Shelley de, vahşî ve mert başa, siyah korsan bıyıklarına, hemen hemen siyahlaşan bu yüze hayran oluyordu. İkisi de o kadar hayret içinde idiler ki, birbirlerine söyliyecek şey bulamıyor-

---

(1) Ferdinand ve Miranda, Shakespeare'in Fırtına isimli piyesinde iki sevgili. Ariel de onlara yardım eden havaî bir mevcudiyet.

lardı. Bu müşkül vaziyetten kurtulmak için Jane, Shelley'e elindeki kitabın ne olduğunu sordu.

— Calderon'un *Magico Prodigioso*'su; birkaç sahife tercüme etmekle meşgulüm.

— Ah, onları bize okusanıza.

Bu takdimlerden ve kendisi için mevhum bir dünyada geçen bu merasimden sevinçle kurtulan Shelley hemen kitabı açıp tercüme etmiye başladı. Öyle mükemmel bir uslûpla, o kadar emin ifadelerle tercüme ediyordu ki, bu sefer Trelawny' nin artık şüphesi kalmadı.

Okuması bitince Trelawny başını kaldırdı ve okuyucuyu göremeyince sordu: «Fakat kendisi nerede?»

Jane:

— Kim? Shelley mi? dedi. Ah! o bir ruh gibi gidip gelir, kimse nasıl ve nereye gittiğini bilmez.

Ertesi gün Shelley, Trelawny'yi Byron'a bizzat kendisi götürdü. Orada dekor değişikti; mermer sofa, dev gibi merdiven, düşman bakışlı uşaklar ve köpekler. Herkes gibi, Trelawny, Byron'da bir dâhi hali gördü, fakat büyük adam manasız şeylerden bahsediyordu. Bir rol oynuyormuş gibiydi.

Köhne bir rol, Régence zamanının serseri rolünü; aktör, sarhoş boksör hikâyeleri, ve Çanakkale boğazını nasıl yüzerek geçtiğini anlatıyordu. Bilhassa bu son vakaya ehemmiyet veriyordu.

Saat üçte atlar getirildi; oldukça uzun bir gezmeden sonra, küçük bir köy kahvesinde durdular; bir uşak tüfekler getirdi; ve evin arkasında yere bir baston diktiler, tepesine, bir çatlağın arasına da bir madenî para kondu. Byron, Shelley ve Trelawny nişan aldılar üçü de iyi muvaffak oldular. Trelawny, Shelley'in nazik görünüşüne rağmen tüfeği bir erkek gibi kullandığını gördü.

Dönüşte, edebiyattan, zengin kafiyelerden bahsettiler. Trelawny misal olarak Don Juan'dan iki kıta okudu ve böylece Byron'un gözüne girdi, şair hemen atıyla onun yanından yürümeğe başladı.

— Doğru söyleyin, siz beni Atinalı Timon, yahut Tatar Timur gibi birşey tahmin ediyordunuz ve karşınızda, hiçbir zaman ciddî olmıyan, herşeyle alay eden bir salon adamı buldunuz.

Yavaş bir sesle mırıldandı:

«Dünya bir saman demeti,
İnsanlar da onu kapışan eşekler...»

*
* *

Trelawny, Shelley ve Mary ile beraber eve döndü.

Trelawny:

— Byron insanın hiç beklediği gibi değil, dedi; hiç esrarengiz değil. Fazla serbestçe konuşuyor; söylenmemesi lâzım gelen şeyleri söylüyor. Bir kadın gibi kıskanç ve hislerine kapılıyor, hattâ belki bir kadından daha tehlikeli.

Shelley:

— Mary, dedi. Trelawny, Byron'un hakikî şahsiyetini meydana çıkardı. Biz nekadar aptalmışız, o kadar zamandır onu anlıyamadık!

Mary de:

— Çünkü, Trelawny dirilerle yaşıyor, biz ise ölülerle yaşıyoruz, diye cevap verdi.

XV

ŞAKİRTLER

Pise'ye, iki meşhur adamı görmeye ve yakından takdir etmiye gelen denizci, bilâkis çok geçmeden onların takdirini kazandı. Maamafih kendisi orada olmadığı zaman Byron: «Trelawny'ye ellerini yıkamasını ve yalan söylememesini öğretebilsek onu bir centilmen yapardık,» diyordu. Bununla beraber ona ekseriya büyük bir hürmet gösteriyordu. Bütün sanatkârlar gibi, Byron ile Shelley de, istedikleri gibi yaşayamadıkları için kendilerini teselli etmek üzere hayalî bir âlem yaratıyorlardı; onun için bu faal denizci, hayaller dünyasında yaşıyan bu iki adama, garip ve gıpta edilecek fevkalâde bir insan gibi geliyordu. Shelley ondan denizciliğe ait tabirleri soruyor, ve Arno nehrinin sahilindeki kumlar üzerine onunla beraber omurga, yelken ve deniz haritaları çiziyordu. «Ben yanlış yol tuttum, diyordu, denizci olmalıydım.» Trelawny de cevaben: «Sigara içmiyen ve küfür etmiyen bir adam denizci olamaz,» diyordu.

Hayalî korsan olan Byron, asıl korsandan mesleğin hakikî âdetlerini öğrenmek istiyor ve onun önünde lâkırdı ile cüretkâr ve kaba olmıya gayret ediyordu. Yaptığı tesirin farkına varan Trelawny, bundan, Shelley için istifade etmiye çalıştı. Bir gün Byron'a:

— Biliyor musunuz, dedi, yazacağınız eserlerinizden birinde Shelley'den bahsetseniz ona çok iyilik yapabilirsiniz, meselâ ondan daha fazla az kabiliyetli insanlar için yaptığınız gibi.

Byron gayrimemnun bir hal aldı:

— Her mesleğin bir sırrı vardır Trelawny. Tanınmış bir

şairi methetsek, o da bize ayni surette mukabele eder, hattâ fazlasiyle, fakat Shelley? İyi bir intihap değil. Shelley'i kim okur? Bir defa o, metafizik mübaheselerinden vazgeçse bana ihtiyacı olmaz bile.

— Fakat dostlarınız neden ona fena muamele ediyorlar? Ona sizde rasgelince orada olduğunun farkına varmağa bile tenezzül etmiyorlar. O da onlar kadar asîl ve terbiyeli... Neden korkuyorlar?

Byron gülümsedi, başını salladı ve esrarla Trelawny'nin kulağına eğildi:

— Shelley hıristiyan değil de ondan.

— Ya dostlarınız?

— Kendilerine sorun.

Trelawny:

— Bana kalsa, sofranızda şeytana tesadüf etsem, ona da arkadaşınız gibi muamele ederdim, dedi.

Lord Byron, acaba bunu kasten mi söylüyor diye ona sert sert baktı, sonra beygirini Trelawney'nin yanına yaklaştırarak, ona doğru eğildi ve yavaş sesle mükemmel takınılmış bir korku tavrı ve hürmetle:

— Şeytan, kıraldır, dedi.

*
**

Trelawny, Williams'lara bütün düşündüklerini serbestçe söylüyordu. Üçü beraber, facianın koro kısmını teşkil ediyorlardı. Kendi hallerinde insanlar olduklarından, kendilerini birinci derecede rol oynamıya kabiliyetli hissetmiyorlar, ancak baş roldekiler hakkında hüküm vermekten hoşlanıyorlardı.

Trelawny:

— Adeta, diyordu, Byron'un Shelley'i kıskandığı sanılabilir. Halbuki Byron'un kitaplarını tabeden adam, Childe Harold'un yeni bir kısmı çıktığı gün evini muhafaza etmek için polisi çağırmıya mecbur oluyor, zavallı Shelley'in ise on tane bile okuyucusu yok; Byron'un serveti, asaleti, güzelliği, şöhreti var...

Williams:

— Evet, dedi, fakat Byron kendi mizacının ve biraz ira-

desi olan bütün kadınların esiridir. Shelley ceviz kabuğunun içinde, Arno nehrinin şiddetli akışının önünde durabilir. Ve cereyana tâbi olmaya ne razı olur, ne de kapılır. Fikirleri sağlamdır ve bir doktrini vardır. Byron bir fikri iki saat muhafaza etmekten acizdir. O da bunu bildiği için kendisini pek affedemiyor. Esasen Shelley'in felâketlerinden bahsederken aldığı muzafferane tavırdan da bu anlaşılıyor.

Jane:

— Byron, şımarık bir çocuk gibidir, dedi. İkisi de insanları tanımıyorlar; Shelley onları lüzumundan fazla seviyor, Byron ise kâfi derecede sevmiyor.

Trelawny:

— Shelley'de feci olan şey, dedi, onda kat'iyyen kendini koruma insiyakının mevcud olmamasıdır... Geçen gün onun önünde Arno'ya dalıyordum, bana yüzme bilmediğine esef ettiğini söyledi... «Tecrübe ediniz, dedim... Arka üstü kendinizi bırakın, suyun yüzünde durursunuz.» Hiç tereddüt etmeden soyundu ve kendini suya attı. Tabiî doğru dibine gitti ve bataklığın içinde yılan balığı gibi hareketsiz kaldı... Eğer onu çıkarmasaydım ölürdü...

Jane içini çekti; intihar fikrinin Shelley'e musallat olduğunu biliyordu. Hemen bütün sevdiklerinin bu suretle öldüklerini her vakit anlatırdı.

— Halbuki bedbaht gözükmüyor.

— Hayır, çünkü o rüyalarında yaşıyor, fakat zannediyor musunuz ki, hakikî hayatta, fikirlerini kabul ettirememesinden, eserlerinin okunmamasından, mükemmel olmıyan evlilik hayatından dolayı ıstırap çekmiyor? Ölüm, ona bir kâbustan sonraki uyanış gibi geliyor.

Trelawny:

— O müstakbel bir mevcudiyete inanıyor, dedi. Onu bir dinsiz diye tarif edenler iyi tanımıyorlar. Geçen asırdaki fransız felsefesinin şimdi ona sahte ve muzır göründüğünü bana çok kere söyledi. Onun fikrinde Eflâtun ve Dante, Diderot'yu mağlûp ettiler. Maamafih kabul edilen doktrinlere karşı aldığı

vaziyetinden dolayı pişman değil... Bir gün ona sordum: «Neden kendinize dinsiz diyorsunuz? Bu, insanların arasına karışmanıza mâni oluyor.» O bana cevap olarak: «Bu, budalaları kaçırmak için bir korkuluktur, dedi.»

İşte üçü birden böyle müttefik bir halde, bu şekilde mütalâalar yürütüyorlardı; Shelley'e karşı sevgilerinin, belki de biraz, onun o zamanki muvaffakıyetsizliğinden dolayı olduğunu görmüyorlardı. İnsan acıyabildiği birisini, gıpta edeceği birisinden daha kolaylıkla sever. Haksız bir muvaffakıyetsizliği görünce, onda, kendi talihsizliğini izah etmek için güzel deliller görür. Takdirle merhametin karışması şefkatin en emin senedidir. Herhalde, Williams'larla Trelawny'nin, zavallı Shelley'i sevdikleri gibi parlak şahsiyetli Byron'u da sevmeleri için epey mütevazı olmaları lâzımdı.

Şakirtler orada olmıyan üstattan bahsederken o, Pise civarındaki çam ormanında çalışıyordu. Orada denizden gelen rüzgâr, büyük bir ağacı bir su birikintisi üzerine devirmişti, suyun üzerinde asılı duran bu ağaç gövdesi tabiî bir sığınak teşkil ediyordu; Shelley, altında, vahşî bir kuş gibi yuvasını kurmuştu. Mağarasına yaklaşırken uzaktan yerlere saçılmış ve henüz bitmemiş mısralarla dolu kâğıtlar görünüyordu.

Hulyaları içinde, yemek saatini ve kendi mevcudiyetini unuttuğu zaman Mary onu aramağa çıkıyordu. Trelawny de onunla beraber geliyordu: o, bu terkedilen kadının emrine amade kavalyesi olmuştu ve yaptığı korsanvarî iltifatlarla namuslu kadını eğlendiriyordu. Mary yorulunca ormanın methalinde oturuyor ve Trelawny de şairi aramağa çıkıyordu. Bir gün onu uzak bir hayalet içinde o derece dalmış buldu ki, kuru çam iğnelerinin üzerine basarak dikkatini celbetmeden evvel uyandırmaya cesaret edemedi. Yerden, bir Eschyle, bir Shakespeare bir de kâğıt topladı, bunun üzerine *Jeane'e... bir gitarla beraber,* yazılıydı. Ötesinin ancak ilk iki satırını okuyabildi:

Ariel to Miranda
Take this slave
Of music... (1)

Shelley'e seslendi. O, başını çevirdi ve yavaşça: «Hello, buyurun.» dedi.

— Demek burası çalışma odanız?

— Evet, ve bu ağaçlar da kitaplarım. İnsan bir şey yazarken dikkati başka şeylere taksim edilmemeli. Bir evin içinde tam inziva yoktur; bir kapının kapanması, bir ayak sesi, bir zilin çalması akılda aksi seda yapar ve hayalleri dağıtır.

— Burda da derenin, kuşların gürültüsü var.

— Dere zaman gibi akıyor, tabiatin sesleri de insanı dinlendiriyor. Yalnız insanlar ahengi bozuyor ve beni rahatsız ediyor... Neden kendimiz ve başkaları için bitmez tükenmez bir işkence olduğumuz bu dünyadayız, bunu anlayabilmek nekadar zor!

Trelawny onun sözünü kesti ve karısının, merak içinde, kendisini ormanın kenarında beklediğini söyledi. Shelley, birdenbire yerinden kalktı, kitapları kâğıtları topladı, şapkasına ve ceplerine doldurdu ve içini çekti: «Zavallı Mary, talihi yok, yalnızlığa tahammül edemiyor, ben de kalabalığa... Bir canlı bir ölü ile beraber yaşamıya mahkûm.» Ve, ormanların perisi gibi uçan yürüyüşüyle gitti.

Mary'yi görünce af dilemek istedi, fakat hakikaten merak etmiş olmasına rağmen Mary, her türlü heyecanı gizleyen Godwinvarî gururu ile lâtife ederek: «Ne kadar vahşî bir kuş gibi hareket ediyorsunuz Percy!. Ben de kitabımdan başka birşeyi düşünmedim, yalnız arada bir Operayı, Floransa'dan beklediğim yeni elbiseyi, ve bilhassa saçlarım için sarmaşık tacını düşünüyordum, herhalde sizi değil koca serçe! Evden ayrıldığım zaman hâlâ ayakkaplarım gelmemişti... Asıl mühim olan bu.»

Fakat Mary'nin neş'esinde daima bir âhenksizlik vardı.

---

(1) Ariel'den Miranda'ya.
Musikinin bu eserini al...
Musikinin bu esirini al...

XVI

II. SAMUEL, XIII, 23 (1)

Byron, Allegrayı Pise'ye getireceğini vadettiği halde, onsuz gelmişti; kızını biraz olsun görmek ümidiyle Floransa'dan gelip şehrin etrafında dolaşan Claire, küçük kızının, İtalyan arkadaşlarının korkunç şekilde tarif ettikleri Bagna - Cavallo manastırında bırakıldığını işidince çok üzüldü. Bina, Romagne bataklıkları ortasında inşa edilmişti, iklim sıhhî değildi; manastırda hıfzıssıhhadan haberdar değillerdi, yemek berbattı, odalar da ısıtılmıyordu. Claire ateşi gördükçe, küçük kızının ondan mahrum olduğunu düşünmekten kendini alamıyordu.

Ana ıstırabı, bu gururlu kadını acı bir feragate sürüklemişti. Byron'a bir mektup yazdı; eğer Allegra'yı iyi bir İngiliz mektebinde büyütmeyi kabul ederse, çocuğu bütün hayatında hiç görmemeye razı olacağını bildirdi. «Daha fazla tahammül edemiyeceğim; anlaşılmaz, üzücü ve derunî bir his, bana onu bir daha göremiyeceğimi söylüyor.» diyordu.

Byron cevap vermedi. Bazı arkadaşları, Claire'e kızını kaçırmasını tavsiye ettiler, fakat Shelley sabırlı olmasını rica etti. Byron'un kalpsiz olduğu hakkında onunla ayni fikirde olmakla beraber herhangi delice bir şiddeti doğru bulmuyordu; «Lord Byron'un kararı kat'îdir ve siz de onun elindesiniz. Hatırlamalısınız ki, bir zaman nasihatlarımı, haksız olarak hakir gördünüz, şimdi pişmanlığınızın faidesi yok. Bu, ihtarlarımın ikincisidir. Üçüncüsünü beklerseniz belki daha da pahalıya mal olur.»

---

(1) İncilden bir parça.

Shelley, Byron'un yanında bir teşebbüste bulundu, fakat Byron, Claire'in ismini işitir işitmez sabırsızlanmıya başlıyarak: «Aman, dedi, kadınlar dırıltı yapmadan yaşıyamazlar ki.» Shelley, Claire'in manastır hakkında öğrendiklerini ona anlattı. Byron: «Ben ne bileyim, dedi. Oraya hiç gitmedim ki.» Sonra Claire'in endişe ve korkularını işidince yüzünde şeytanî bir memnuniyet belirdi.

Shelley, oradan çıkarken bir İngiliz arkadaşına:

— Onu tokatlamamak için kendimi zor tuttum, diyordu. Nasıl bu kapı kapılıktan çıkmazsa, o da olduğundan başka türlü olamaz.

İhtiyar centilmen:

— Herşeyi kadere isnad edişiniz mânasızdır, diye cevap verdi. Eğer bu kapıyı tokatlarsam o yine kapı kalır, fakat Lord Byron güzel bir dayak yese şimdi olduğunun tam aksine ayni derecede insanî olurdu. Arkadaşlarının zaafı onu bu cüretkâr ve zalim hale koyuyor.

Claire, bu teşebbüsün muvaffakıyetsizliğini öğrenince, o kadar ümitsizliğe düştü ki, Shelley ve hattâ Mary, onu Floransa'da yabancılarla yalnız bırakmanın imkânsız olduğunu düşündüler. Williams'larla beraber deniz kenarında yaz aylarını geçirmek niyetindeydiler; onu da, beraber gelmesi için davet ettiler.

Shelley, bu sayfiyede çok eğleneceğini ümid ediyordu; Williams'la beraber Trelawny'ye, onun arkadaşı kaptan Roberts'e Gênes'de bir kayık inşa ettirmesi için rica ettiler. Trelawny yaptıracağını vadetti. Evvelden ismini Byron'un şerefine *Don Juan* koymuşlardı. Byron ise kendisine daha büyük bir yat ısmarlamıştı: *Bolivar*. Shelley ve Williams kendilerini şimdiden Akdenize hâkim görüyorlardı. Karıları pek o kadar sevinmiyorlardı. Kocaları kum üzerine deniz haritaları çizerken, onlar beraber geziyorlar, felsefe yapıyorlar ve yollarda menekşe topluyorlardı.

Mary:

— Bu kayıktan nefret ediyorum, diyordu.

Jane:

— Ah ben de, diye cevap veriyordu, fakat söyliyecekleriniz bir işe yaramaz ve onların zevkini bozar.

Bu projeyi hakikate erdirmek için yalnız deniz kenarında iki ev eksikti. Shelley ve Williams bunu çok aradılar, bulamadılar. Bir saray istiyen Lord Byron da bu arzusundan vazgeçmeye mecbur oldu; balıkçı evleri bile bulmak mümkün değildi. Williams ve karısı son bir araştırma yapmıya karar verdiler; ve Claire biraz avunsun diye onu da beraber aldılar.

Onlar gittikten birkaç saat sonra Lord Byron, Shelley'e bir mektup yazıyor ve Allegra'dan fena haberler aldığını söylüyordu. Romagne'da bir tifüs salgını olmuştu. Rahibeler hiçbir tedbir almamışlardı. Zaten zayıf ve yorgun olan küçük hastalığa tutulmuş, ölmüştü. Byron: «Kabahatli olduğumu zannetmiyorum, diye ilâve ediyordu. Herhalde, niyetlerim ve hissiyatımdan eminim. Bazan şunu veya bunu yapsaydık hâdiseler vukubulmazdı, diye düşünüyoruz; fakat her gün, her saat onlardan kaçınılamıyacağını görüyoruz. Bana öyle geliyor ki, zaman eserini yapacak: Ölüm eserini yaptı.»

Byron'u ziyarete gittiler. Her zamankinden daha renksiz fakat daha sakindi.

İki gün sonra Williams'lar Claire'le beraber seyahatlarından döndüler. Claire'in, felâketini, Lord Byron orada iken öğrenirse şiddetli bir harekette bulunmasından korkan Shelley, Byron gitmeden ona hiçbir şey söylememeye karar verdi. Williams aradığı iki möbleli evi bulamamıştı; bütün sahilde yegâne boş ev Casa Magni idi, bu büyük bir binaydı, eşyasız ve oldukça haraptı, dalgaların üzerinde bir taraçası vardı.

Her ne pahasına olursa olsun Claire'i uzaklaştırmak isteyen Shelley, Casa Magni'yi kiralamak lâzım geldiğine karar verdi. İki aile beraber oturacaktı. Belki rahat olmıyacak, fakat ne ehemmiyeti vardı. Eşyası yoktu; ne olur, Pise'den götürülürdü. İradesini tamamiyle kullandığı bu anlarda, Shelley hiçbir mukavemet kabul etmezdi. Bir şelâle gibiydi. «Beni birşey

durduruncıya kadar giderim, diyordu. Fakat hiçbir şey durduramaz.»

Gümrük memurları, kayıkçılar, bin türlü zorluklar çıkarttılar. Haricî hayatı hiç hesaba katmıyan Shelley, yalnız sert bir fikrin kuvvetiyle hepsinin hakkından geldi, ve birkaç gün içinde iki aile deniz kenarına naklettiler.

*
* *

Casa Magni bembeyaz bir evdi, hemen hemen denizin ortasına inşa edilmiş ve arkası bir ormandı. Kemerler üzerine istinad eden bir taraçası çok nefîs olan Spezzia körfezine hâkimdi. Zeminkat oturulabilecek gibi değildi, deniz biraz dalgalı olunca sular kaplıyordu. Oraya ancak balıkçılık aletleri ve kürekler konabiliyordu. Birinci katta, büyük bir yemek odası, bir tarafında Williams'ların odası, bir tarafta da iki küçük oda vardı. Bunların birisi Shelley'in diğeri de Mary ve Claire'in oldu.

Bu kâfi değildi, ve ilk akşam, oldukça hazin hislerinden bahsettiler. Dalgalar elim bir gürültü ile inliyerek kayalara çarpıyordu. Williams ve Shelley'ler Claire'in felâketini düşünüyorlardı. Hiçbir şeyden haberi olmıyan Claire, neşesiz olmalarının sebebini, zaten çok küçük olan bu evde kendisinin onları rahatsız ettiğine atfediyordu. Bunu kendilerine söyliyerek Floransa'ya dönmek istediğini bildirdi. Dördü birden itiraz ettiler, Jane, Mary'nin kulağına birşeyler fısıldadı; kalkıp Williams'ların odasına gittiler; Shelley de onların yanına gitti. Biraz sonra Claire odaya girdi: onları bir köşede hararetle konuşurken gördü, Claire'i görür görmez sustular. O vakit, daha onlar hiçbir şey söylemeden Claire: «Allegra öldü mü?» diye sordu.

Ertesi gün Byron'a müthiş bir mektup yazdı. Byron bu mektubu Shelley'e geri gönderdi. Claire'in sertliğinden şikâyet ediyor, ve çocuklarının cenaze ve mezarının tertibini ona bırakmıya razı olduğunu kendisine söylemesini rica ediyordu. Claire, karanlık bir istihza ile, artık bundan sonra herşeyi ona

bıraktığı cevabını verdi: yalnız bir saç buklesi ile bir resmini istiyordu. Bu defa hayret edilecek derecede muti olan Byron, çok vakit geçmeden güzel bir minyatür ile birkaç sarı bukle yolladı. Claire, Casa Magni'deki arkadaşlarına veda ederek Floransa'ya, yabancılar arasında yaşamıya gitti; onlar bilmedikleri için kederini daha az ayaklandıracaklardı.

Asîl Lord, kızını İngiltere'de Harrow kilisesine gömmeye karar vermişti, mezarın üstüne, duvarda bir mermer levha üzerine şu kelimeleri yazdıracaktı:

BAGNA CAVALLO'DA, 20 NİSAN 1822 DE 5 YAŞ
6 AYINDA ÖLEN GEORGE GORDON LORD
BYRON'UN KIZI ALLEGRA'NIN HÂTIRASINA:

Ben onun yanına gideceğim, fakat o
artık bana geri gelmiyecektir.
2 nci Samuel XIII, 23 (1)

Fakat Harrow'un rahibi ve kilise idare heyetinin birçok âzaları, kiliselerine gayrimeşru bir çocuğun kabulünü ahlâka mugayir buldular; hele mezarın üzerindeki yazı babasının da ismini taşırsa. Claire'in kızı, böylece kilisenin haricine gömüldü ve âdet olduğu gibi üzerine hiçbir yazı konmadı.

Allegra orada iken Bagna Cavallo manastırına hiç gitmemiş olan Lord Byron, çocuğun ölümünden bir müddet sonra, oldukça canlı hislere sebebiyet veren bu yerleri ziyarete gitti; şimdi buraları onun için hissî ve romantik bir renk alıyordu. Böylece, ölüm ve kendisi hakkında bir tefekkür vesilesi buluyordu: «Ben ona gideceğim, fakat o artık bana geri gelmiyecektir.» İkinci Samuel'in hakkı vardı.

(1) İncilde Samuel'in ikinci kitabında Davud çocuğu öldüğü zaman bu sözü söyler.

XVII

İLTİCA

Shelley, Casa Magni'ye bayılıyordu. Vahşi inzivası, evin arkasındaki orman, kayalıklı ve ağaçlı körfez, fakir balıkçı köyleri hoşuna gidiyordu.

Mary ise kendisini orada, kaybolmuş ve bedbaht hissediyordu. Tekrar hamile olmuştu, teessür ve endişe içindeydi. Büyük bir şehirde, bir doktor yanında olmak istiyordu. Toskan nekadar hoşuna gittiyse, sahilin kaba halkını ve anlaşılmaz konuşmalarını o derece sevmiyordu. Pise'de iken o kadar sevimli bulduğu Jane'e tahammül edememeye başlamıştı. Müşterek bir evde oturduklarından kadınlar müşkül tecrübelere maruz kalıyorlardı. Hizmetçi veya kap kacak için mânasız münakaşalar oluyordu. Shelley, Jane'ın mükemmelliğinden lüzumundan fazla bahsediyor ve ona durmadan ilâhî serenadlar yazıyordu.

Karısının bütün şikâyetlerine Shelley sabır ve güler yüzle mukabele ediyordu, yavaşça ve şefkatle onu okşuyor ve teselli ediyordu: «Zavallı Mary, diyordu, o kadar faziletli ve iyi kalpli bir kadının kocasında tam bir alâka uyandırmaması, Tantale'ın eziyeti gibi birşey».

Shelley karısının ahlâkını değiştiremiyeceğini, ve onun zaaflarının birçoğunun sıhhî vaziyetinden ileri geldiğini biliyor, sabır ve şefkatle tahammül ediyordu. Mary'nin asıl ondan şikâyeti, başkalarının arzu ettiği ve gayret sarfetmiye lâyık gördükleri şeylere karşı tamamiyle lâkayit oluşuydu. Onu ilk gündeki kadar takdir ediyordu; ancak onda, istinad edebileceği bir kuvvet hissediyordu. Fakat tarif edilemiyen birşeyden dolayı bu kuvvet hiçbir vakit Shelley'in kendi menfaatine yar-

dım etmiyordu. Sanki kendi menfaati ona tamamiyle yabancıydı. Herkeste olduğu gibi, onda, kendi şahsiyeti muayyen bir hatla tahdit edilmiş değildi, parlak bir ziya saçağı şeklinde arkadaşlarına, hattâ yabancılara bile yayılıyordu. İnsan cemiyetlerinin düşüncelerinden ve âdetlerinden bihaber olmakta devam ediyordu.

Shelley her ay başı, Livourne'e maaşını almıya gidiyordu. Paralarla dolu cüzdanı eve getiriyor ve hepsini birden yere boşaltıyordu. Sonra ateş küreğiyle «scudi» leri, (1) maharetle bir araya topluyor, ayağiyle eziyor ve böyle bir nevi pasta yapıyor, sonra kürekle bunu ikiye kesiyordu. Bir kısmı Mary, nindi: kira ve ev masrafı. Öteki yarısı tekrar ikiye taksim ediliyor, biri tekrar şahsî masrafları için Mary'ye gidiyor, diğer kısmı da Shelley'indi. Fakat Mary, bu «Shelley'in» in ne demek olduğunu biliyordu, bütün yeminlerine rağmen, Godwin'in, sonra Claire'in ve Hunt ailesinindi.

Bir gün Mary, Shelley'i merak eden ve görmek istiyen maruf birkaç İngilizi, Casa Magni'ye öğle yemeğine davet etmişti. Yemek vakti geldiği halde Shelley daha eve dönmemişti, onu beklemeden sofraya oturuldu. Birdenbire madamlardan biri: «Oh! my goodness!» diye haykırdı. Arkasına dönen Mary, Shelley'in tamamiyle çıplak bir halde, hizmetçinin arkasına gizlenerek yemek salonundan geçmiye çalıştığını gördü. Mary:

— Percy, ne cesaretle? dedi.

Bu bir ihtiyatsızlıktı, haksız olarak itham edildiğini gören Shelley, saklandığı yerden çıktı ve kendini müdafaa için masanın yanına kadar geldi. Madamlar elleriyle yüzlerini kapattılar. Maamafih yosunlarla dolu saçlariyle ıslak ve deniz kokan ince vücudiyle pek sevimliydi. Fakat Mary bu gibi hâdiselerden nefret ederdi.

***

Shelley ve Williams yelkenli kayıklarını bir çocuk sabırsızlığiyle bekliyorlardı. Livourne'dan gelen ve Leriçinin küçük

---

(1) Scudi: İtalyan parası.

burnunu geçen her yabancı yelkenli onları plâja koşturuyordu.

Allegra'nın ölümünden sonra, Shelley Kaptan Roberts'e «Don Juan» ismini değiştirmesini ve kotranın ismini *Ariel* koymasını yazmıştı. Kendisine Byron'u hatırlatan herşeyden nefret ediyordu. Küçük yat geldiği zaman yelkeni üzerinde büyük harflerle: «*Don Juan*» yazılarını görünce son derece öfke ve hayrete düştü. Bu Byron'un eseriydi, değişikliği haber alınca çok kızmıştı, ve herşeye rağmen, eflâtunî kayığa şeytanî mühürü basmasını kaptan Roberts'e emretmişti. Shelley ve Williams kayıklarının rezaletini yıkamak için ılık su, sabun ve fırça ile çalışmıya koyuldular. Muvaffak olamadılar. Terebentine'i tecrübe ettiler, o bile fayda etmedi. Danıştıkları mütehassıslar, yelkeni kesip tekrar dikmek lâzım geldiğini söylediler. Shelley vazgeçmedi ve hemen öyle yapıldı.

Tekneyi getiren Cenevizli kaptan onu iyi ve süratli buluyordu, fakat fena havalarda idare edilmesi oldukça zordu. Çok iştahlı olan, fakat bu işten anlamıyan Williams ve Shelley biçimini beğendikleri, bir kırala ait olan bir yatın modelini istemişlerdi; muvazenesini temin etmek için iki ton kurşun kullanılmıştı, öyle olduğu halde bile yine oynaklığını muhafaza ediyordu.

Ariel'in iki sahibi, bir tayfa ile, yalnız binmek istediler. Williams üç sene bahriyede bulunmuştu ve denizcilikten anladığını iddia ediyordu. Shelley bir kadın gibi beceriksizdi, fakat elinden geldiği kadar gayret ediyordu. İplerin arasına ayakları takılıyor, dümende iken Sophocle'u okuyor ve her seyahatte birkaç denize düşme tehlikesi atlatıyordu. Hiçbir zaman bu kadar mes'ut olmamıştı. Trelawny onu iş başında görünce Williams'ı bir kenara çekti ve bu körfezi iyi tanıyan bir denizci bulmasını tavsiye etti. Bu Williams'ın ağırına gitti. Kendisi kaptandı ve yanında Shelley de vardı.

— Shelley mi! onun saçlarını kesmedikçe ve Yunan trajedi şairlerini denize atıp ellerini dirseklerine kadar zift tenekesine batırmadıkça bir işe yaramaz.

Ariel'in su kesimi fazla olduğundan Casa Magni kumsalı-

na yanaşamıyordu. Bir marangozun yardımiyle Williams, tahta bir kaburga üzerine ziftlenmiş bezden bir küçük bot inşa etti, bununla kotradan sahile gidip geliniyordu. O kadar hafif bir kayıktı ki, en küçük harekette devriliyordu. Bu Shelley'in en büyük eğlencesi oldu. Bu hafif teknenin içinde kendini dalgalara bırakıp sallanmasına bayılıyordu.

Bir akşam Jane ile iki çocuğunu görünce, onu kayığına davet etti: «Biraz ihtiyatlı olursak herkese yer bulunur». Jane kayığın dibine büzüldü, kenarı suya o kadar inmişti ki, deniz sathına bir karış kalmıştı; en hafif bir rüzgârın esmesi, çocukların en küçük bir hareketi, onu devirebilirdi.

Jane, Shelley'in yalnız sahilin sığ yerlerinde dolaşmak istediğini zannediyordu, fakat o, bu güzel kadına iyi kürekçi olduğunu göstermek gururiyle, küreklere asıldı ve çok geçmeden körfezin mavi ve derin sularına kadar geldi; orada durdu, ve uzun bir düşünceye daldı. Jane'i müthiş bir korku aldı; yavaş yavaş bazı sualler sormıya başladı. Shelley cevap vermiyordu. Fakat birdenbire başını kaldırdı, anî bir fikirle aydınlanmış gibi, neş'e ile: «Haydi büyük sırrı beraber halletmiye gidelim,» dedi.

Eğer Jane bağırmış olsaydı, çocukları mahvolmuştu. Shelley anî bir hareket yapacaktı. Kayık biraz eğildi mi suya gömüleceklerdi. Güler yüzle ve lâkayit bir halle cevap verdi: «Hayır, teşekkür ederim, şimdi değil; evvelâ yemek yemek isterdim, çocuklar da öyle... Zaten, işte Edward, Trelawny ile beraber eve dönüyor, bizi evde bulamayınca hayret edecekler sonra Edward bu kayığın emin olmadığını söyleyecek.

Shelley öfke ile:

— Emin değil mi? dedi. Ben onunla Livourne'a giderim; nereye olsa giderim.

Jane, ölüm perisinin kanatlarını kapadığını hissetti. Lâkayit bir tavırla:

— Daha hintli şarkısının kelimelerini yazmadınız, dedi.

— Yazdım, fakat onu bana bir kere daha çalmalısınız...

Ayni zamanda kayığı sahile doğru götürüyordu. Jane, ye-

re basabileceğini görür görmez, çocuklariyle beraber suya o kadar hızla atladı ki, Shelley birdenbire kendini kumun içinde ve kayığın altında buldu.

Jane'ın kocası, Shelley'i oradan çıkarırken:

— Jane, siz deli misiniz? dedi. Biraz daha beklemiş olsaydınız sizi sahile getirirdik.

— Aman teşekkür ederim, içinden dar kurtuldum... O ne fecî tabut. Bir daha ayak absmam. Büyük sırrı halletmek mi? Bütün esrarların hepsinin büyüğü kendisi... Ne yapacağını kim bilebilir?... Buradan gitmek istiyorum; korku içinde yaşıyorum.

Fakat Shelley'in çocuk yüzü memnun ve bigünah görünüyordu. Bu güzel yaz mevsiminde sanki hiçbir şey onun neşesini bozamazdı. Akşamları, mehtapta, arkadaşlariyle beraber *Ariel*'le gezmesini seviyordu. Mary, ayaklarının dibine oturuyor, başını dizlerine dayıyor, ve on sene evvel, bu vaziyette, onunla fırtınalı Manche denizini geçtiğini hatırlıyordu. Bu on senede ne hâdiseler olmuştu.

Hayat kendini, ikisinin de tasavvur ettiğinden nekadar daha kurnaz, daha hain göstermişti.

Geminin arkasında oturan Jane, gitar çalarak bir hintli serenade'ı söylüyordu. Shelley, sâkin haziran akşamında gökte, ayın tatlı aydınlığı altında, bulutların parlak saçağına bakıyordu. Düşünmüyordu. Düşüncesinin temiz ve serin ışık huzmelerinde ve gecenin ılık rayihalarında eridiğini hissediyordu. Vücudu tatlı bir hayranlık içinde ortadan kayboluyordu. Artık sevinçle boşlukta yüzen, hararetli bir buhardan başka bir şey değildi.

Akşamın güzel kokuları, ayın ışıkları, Jane'ın sesi esrarengiz bir ahenkle birleşerek, ilâhî ve derunî bir musiki meydana getiriyordu. Shelley daha seyyal ve daha saf şekilli bir dünyaya gitmek üzere, topraktan ayrılarak, kendisi için uzun zaman, yegâne hakikat olan o güzel hayallere, o billûrî saraylara, o şeffaf buharlara kavuşuyordu. Artık biliyordu ki, sert ve bükülmiyen başka bir dünya mevcuttu. Fakat basit şarkının, dal-

galanan seyyal tatlılığının ve aydınlık kürelerin görünmez hareketinin canlandırdığı bu yüksek mıntakalarda, kadın kıskançlıkları, para düşünceleri, siyasî mücadeleler ona o kadar manasız şeyler gibi görünüyordu ki, inanılmaz saadetine halel getiremezlerdi. Duyduğu zevkin tesiriyle kendinden geçmek ve Faust gibi içinde bulunduğu zamana: «Ah!, gitme, sen ne kadar güzelsin!» demek istiyordu.

XVIII

ARİEL AZAT EDİLİYOR

Çoktanberi Shelley, arkadaşı Hunt'u ailesiyle beraber İtalya'ya getirtmek istiyordu. Bunlar İngiltere'de siyasî düşmanlardan dolayı eziyetli bir hayat sürmekteydiler. Seyahat masrafını vermeğe hazırdı, fakat, bir karı koca ve yedi çocuğa bakmıya parası yetişmiyordu. Ondan bahsede ede nihayet Byron'dan Hunt'la beraber serbest bir gazete çıkarması vadini aldı. Bu gazete İtalya'da neşredilecek ve ilk defa olarak Byron'un bütün eserlerini basacaktı. Yalnız bu imtiyaz, gazetenin muvaffakıyetini ve Hunt'un servetini temin etmiye kâfiydi.

Bu müşterek işde hiçbir şey kazanmıyacak; bilâkis belki ziyan edecek olan Byron'un bu hareketi çok alicenap bir teklifti. Fakat bununla kalmadı, dahasını da yaptı; Hunt'lara Pise'deki sarayının zemin katını vermiye razı oldu, Shelley de onlar için burasını döşemeyi üzerine aldı. Böylece herşey yoluna konmuştu, ve Hunt ailesi yola çıktı.

Epey güçlüklerden sonra 1822 senesi Haziranının sonuna doğru Livourne'a geldiler. Limanda, Trelawny onları *Bolivar* yatında bekliyordu. Shelley ve Williams, *Ariel*'le gelmişler, ve şatafatlı bir giriş yapmışlardı. Hararetli sevinç tezahürlerinden sonra Shelley, Hunt'ları Pise'ye doğru götürdü, Williams da onunla beraber yatla dönmek için Shelley'i Livourne'da bekliyordu.

Maalesef Hunt'larla Byron'un ilk teması hoş olmadı. Siyasî fikirlerini mübalâğalı bulmakla beraber, namuslu bir muharrir, iyi bir aile reisi, iyi bir koca ve iyi bir adam olan Hunt'a karşı Byron'un himayekâr bir şefkati vardı. Fakat karısı Ma-

rianne'a hiçbir zaman tahammül edememişti, onu adî buluyordu. Bu kadın dünyadaki haksızlıkları düşünmekle hayatlarını geçiren müsavatçılardandı. Byron'un, asaletine hürmet etmediğini göstermek için, ona öyle cüretkâr muamele etti ki, en mütevazı adam bile buna tahammül edemezdi. Sevimli Kontes Guiccioli'ye karşı azametli ve haşin bir ingiliz kadını halleri aldı. Byron terbiyesini muhafaza etmekle beraber çok soğuk muamele etti.

Yirmi dört saat zarfında tahammülü sona ermişti. Yedi çocuk ta evin içinde koşmaca oynuyorlar ve herşeyi harap ediyorlardı. «Bir (Hottentot Kıralı) Yahoo'lardan daha pis ve daha muzır». Lord Byron bu insan haşaratına ikrahla bakıyordu ve kocaman buldog köpeğini merdiven başına dikerek: «Küçük mahalle çocuklarından hiçbirini bizim tarafa geçirme» dedi. Daha şimdiden gazeteden bıkmıştı.

Aynı gün geri dönecek olan Shelley, Hunt'u işlerini yoluna koymadan terketmek istemedi. Byron'u yumuşattı, Marianne'a nasihat verdi, arkadaşını teselli etti ve herşey tanzim edilinceye kadar dönüşünü günden güne tehir etti. Sebatı daima Byron'un mağrur gevşekliğine galebe ediyordu.

Gazetenin ilk nüshasında «*Hükmün Hayali*» (1) ni neşretmesini temin etti, bu muhakkak olarak gazetenin çok okunmasına sebep olacaktı. Livourne'da bekliyen Williams, sabırsızlanıyordu. Hiçbir zaman bu kadar uzun müddet için karısından ayrılmamıştı ve bundan şikâyet ediyordu. Shelley gecikmesinin sebebini izah etmek için üst üste mektup yolluyordu.

Bu Temmuz başlangıcı bunaltıcı bir sıcak olmuştu, «merhametsiz tebessümlü İtalya güneşi!» Köylüler tarlalarda günün ortasında çalışamıyorlardı. Su sıkıntısı vardı, ve her yerde, azize resimleri taşıyan papazlar bir araya toplanıp biraz yağmur için dua ediyorlardı.

Ayın sekizinci günü sabahı Shelley, Trelawny ile beraber geldi. Bankaya gitti Casa Magni'ye erzak temini için birçok

---

(1) Lord Byron'un bir şiiri.

dükkânlarda alış veriş etti, sonra üç arkadaş beraberce limana doğru gittiler. Trelawny *Bolivar ile Ariel'e* refakat etmek istiyordu. Semayı yavaş yavaş bulutlar kaplıyordu ve hafif bir rüzgâr Serici istikametine doğru esiyordu. Kaptan Roberts, yakında bir fırtına kopacağını söyledi. Gitmeye acele eden Williams, yedi saatte orada olacaklarını iddia etti.

Öğleyin, Shelley, Williams ve tayfaları *Ariel'e* binmişlerdi; Trelawny *Bolivar'ın* içinde hazırlıklarını yapıyordu. Liman muhafız vapuru kâğıtlarını tetkik için yanlarına yanaştı: «Barchetta Don Juan? Kaptan Percy Shelley? Pekâlâ.» Sıhhat vesikası olmıyan Trelawny onsuz geçmeye teşebbüs etti: zabit 15 gün karantinayla tehdit etti. Trelawny çabuk gidip kâğıtlarını yoluna koymağı teklif etti, fakat Williams yerinde duramıyordu. Zaten kaybedecek vakitleri yoktu; saat iki olmuştu; rüzgâr azdı ve gece yarısına zorla varacaklardı.

Ariel, iki italyan filikasiyle hemen hemen aynı zamanda koydan çıktı. Trelawny gayri memnun bir halde tekrar demir attı, yelkenlerini topladı ve bir dürbünle arkadaşının yatını takip etti. Cenevizli kaptan: «Onlar bu sabah saat üç ve dörtte gitmeliydiler, dedi... sahile çok yakın duruyorlar; cereyan onları ortaya bırakacak.»

Trelawny:

— Yakında kara rüzgârını alırlar, dedi.

— Hattâ, belki de çok fazla alacaklar; güvertesiz bir teknede böyle bir yelken ve içinde hiçbir denizcisiz, bu bir deliliktir!... Şu siyah çizgilere bakın, ve üstünden geçen pis paçavralar... sonra suyun üzerindeki şu duman. Şeytan bir oyun hazırlıyor.

Dalgakıranın ucunda, kaptan Roberts de *Ariel'i* takip ediyordu; gözden kaybedince, fenerin üzerine çıktı ve fırtınanın küçük tekneye doğru ilerlediğini gördü, biraz sonra bir kısım yelken indirildi; sonra bulutlar onu tamamiyle gizledi.

Limanda hava yakıcı ve teneffüs edilmez bir hal almıştı; bir nevi ağır sükûnet havayı katılaştırıyor gibiydi. Trelawny ezgin bir halde kamarasına indi ve bütün gayretine rağmen

uyuyakaldı. Bir müddet sonra, bir zincir sesiyle uyandı, tayfalar bir demir daha atıyorlardı. Bütün limanda, fırtınadan evvelki telâş vardı, yelkenler ve direkler indiriliyor, halatlar yerleştiriliyor, demirler gıcırdıyordu. Gece çok karanlıktı. Deniz bir kurşun kütlesi gibi düz ve karanlıktı; gelip geçen rüzgârlar yüzünü buruşturmaksızın üstünden geçiyor, ve büyük yağmur taneleri üzerinde geri sıçrıyordu. Balıkçı kayıkları son sür'atle ve büyük bir kargaşalık içinde geçtiler; ıslık sesleri, verilen emirler, bağrışmalar işidiliyordu. Birdenbire müthiş bir gök gürültüsü bütün insan gürültülerini kapladı

Birkaç saat sonra hava açıldığı zaman, Trelawny ve Roberts dürbünleriyle bütün körfezi gözden geçirdiler; denizde hiçbir gemi kalmamıştı.

***

Körfezin öteki tarafında, iki kadın haber bekliyordu. Mary endişeli ve düşünceliydi. Bu kadar sıcak bir yaz mevsimi onu korkutuyordu. Küçük Williams böyle bir havada ölmüştü ve bebeğine endişe ile bakıyordu. Çocuğun sıhhati iyiydi ve neş'e ile süt içiyordu, fakat Mary, bu teraçada, dünyanın en güzel manzarası önünde, mahzun olmaktan kendini alamıyordu. Hiç şüphesiz gözleri yaşla doluyordu: «Nihayet, diye düşünüyordu, o, benim Shelley'im gelince, mes'ut olacağım, o beni teselli eder; oğlu hasta olursa o iyileştirir ve bana cesaret verir».

Pazartesi günü Jane kocasından, Cumartesi günü yazılmış bir mektup aldı. Shelley'in hâlâ işlerinden dolayı Pise'de kaldığını söylüyordu. «Eğer pazartesi günü burada olmazsa ben yalnız olarak bir filika ile geleceğim; en geç beni pazartesiye bekleyin.» Bu mektubun geldiği gün fırtına günüydü. Mary ve Jane denizi bu kadar coşkun görünce, o kadar nazik olan *Ariel*'in denize çıkarılacağını akıllarına getirmediler. Salı günü, bütün gün, gayet sakin bir deniz üzerine tatlı ve yeknesak bir yağmur yağdı. Çarşamba günü rüzgâr Livourne'dan esti ve birçok filikalar geldi. Bunlardan birinin kaptanı, *Ariel'in*

pazartesi günü gittiğini söyledi, fakat Mary ve Jane buna inanmadılar. Perşembe günü rüzgâr yine düzeldi, iki kadın taraçadan ayrılmadılar; her dakika, küçük yatın yüksek yelkenlerinin burnu dönmesini görür gibi oluyorlardı. Gece yarısı hâlâ taraçadaydılar ve acaba kocalarını bir hastalık mı Livourne'da alıkoydu diye endişe ile birbirlerine soruyorlardı. Gece ilerldikçe Jane o kadar meraka düştü ki, ertesi sabah bir kayık kiralamıya karar verdi; fakat ertesi gün deniz bozuldu ve gemiciler seyahati yapmıya razı olmadılar. Öğleye mektuplar geldi; bir tane Hunt'dan Shelley'e vardı. Mary titreyerek açtı. Mektup şöyle diyordu: «Nasıl vâsıl olduğunuzu bize yazın, çünkü siz gittikten sonra pazartesi günü hava bozdu ve meraktayız.»

Elinden mektup düşen Mary titremiye başladı. Jane onu yerden kaldırdı, o da okudu ve «Demek herşey bitti» dedi...

— Hayır Jane'ciğim. herşey bitmedi, fakat bu bekleyiş çok feci. Benimle gelin. Livourne'a gidelim. Daha çabuk gitmek için posta ile gidelim ve kaderimiz neyse öğrenelim.

Lerici-Livourne yolu, Pise'den geçiyordu; bir haber var mı diye geçerken Lord Byron'a uğradılar. Kapıyı çaldılar; vakit geç idi. Bir İtalyan hizmetçi: «Chi è» diye bağırdı, sonra kapıyı açtı. Byron yatmıştı, fakat Kontes Guiccioli, gülerek onları karşılamıya geldi. Mermer gibi beyaz olan Mary'nin korkmuş yüzünü görünce, hayret içinde durakladı.

Mary:

— Where is he? Sapete alcuna cosa di Shelley? dedi. (1).

Metresinin arkasından gelen Byron birşey bilmiyordu, ancak Shelley'in pazar günü Pise'den ayrıldığını ve fena bir havada pazartesi günü yatla gittiklerini söyledi.

İki kadın dinlenmeden Livourne'a gittiler. Sabahın ikisinde oraya vardılar. Arabacı onları bir otele götürdü, fakat ne Trelawny'yi ne de kaptan Roberts'i bulabildiler. Giyinmiş halde kendilerini yataklara attılar ve gündüzü beklediler. Saba-

(1) O nerede? Shelley'den bir haberiniz var mı?

hın altısında Livourne'un bütün otellerini dolaştılar. Globe otelinde Roberts'i buldular. Düşünceli bir halle aşağıya indi yüzü altüst bir vaziyetteydi. Bu feci hafta nelerin olup bittiğini ondan öğrendiler.

Maamafih bir ümit daha vardı. Fırtına *Ariel*'i Korsika veya Elbe adasına atmış olabilirdi. Körfezin bütün etrafını araştırması için bir adam yolladılar, köyden köye dolaşıp bir enkaz bulup bulmadıklarını soracaktı, ve saat dokuzda Casa Magni'ye gitmek üzere geri döndüler. Trelawny onlarla beraber gitti. Viareggio'dan geçerlerken onlara, bir küçük kayıkla bir fıçı bulduklarını söylediler. Trelawny gidip baktı, *Ariel*'in küçük Canot'u idi Fakat belki sert havada fazlalık veren küçük kayığı denize atmışlardı. Jane ile Mary, Casa Magni'ye geldikleri vakit, köyde bir bayram vardı. Bütün gece, danslar ve şarkıların sesleriyle uyuyamadılar.

Beş altı gün sonra kendisine bir haber getirecek olan sahil bekçilerine mükâfat vadeden Trelawny, Viareggio'ya çağırıldı, orada sahilde bir ceset bulunmuştu. Bu cesede bakmak insana dehşet veriyordu, zira elbiselerle muhafaza edilmemiş olan kısımlar balıklar tarafından didiklenmişti.

Fakat Trelawny uzun boylu ve ince vücudu iyi tanıdığından şüpheye imkân yoktu. Caketin bir cebinde, Sophocle'in bir kitabını buldu; öteki cepte Keats'ın bir cildi, cebe açık olarak konmuştu, sanki fırtınadan dolayı okuyucu hemen kitabı bir yana koymuştu. Hemen hemen aynı zamanda, Williams'ın ve tayfanın cesedi, o mevkie yakın bir yerde daha fazla bozulmuş bir vaziyette sahile atıldı. Dalgalardan muhafaza etmek için Trelawny cesetlri kuma gömdürdü ve Casa Magni'ye koştu.

Evin önünde durdu. Kimse görünmüyordu, bir lâmba yanıyordu. Belki iki dul kadın hâlâ birbirlerine bazı ümit verici sözler söylüyorlardı. Trelawny oraya son ziyaretini düşündü. O vakit, iki aile, yıldızları aksettiren sakin bir denizin üzerindeki verandada toplanmıştı. Williams «Buona notte...» diye ba-

ğırmıştı, ve Trelawny körfezde *Bolivar*'a kadar kürekle gitmişti, uzaktan Jane'ın gitar çalarak şarkı söylemesi işidiliyordu. Sonra Shelley'in keskin sesi, sakin havayı titretmişti. Uzun müddet bu mesut ailenin neş'eli sesini zevkle dinlemişti.

Bir ses hayalini yarıda bıraktırdı. Sütnine Catherine, sofadan geçerken onu kapının önünde görmüştü. Artık yukarı çıktı, ve hiç haber yollamadan Mary ve Jane'ın bulundukları odaya girdi. Hiçbir kelime söylemedi. Mary Shelley'in büyük fındık rengi gözleri inanılmaz bir kuvvtle onun gözlerine dikildi Bir feryat kopardı: «Hiçbir ümit kalmadı mı?»

Trelawny cevap vermeden odadan dışarı çıktı ve sütnineye çocukları iki anneye götürmesini söyledi.

XIX

SON BAĞLANTILAR

Mary, Shelley'i, oğlunun yanına, o güzel bulduğu Romadaki mezarlığa gömdürmek istedi; fakat sıhhî kanunlara göre, dalgaların kenara attığı bir ceset başka bir yere nakledilemezdi.

Trelawny, cesetlerin, eski Yunan âdetlerine göre, kumsalda yakılmasını teklif etti. Bu merasim için bir gün kararlaştırılınca, Byron ve Hunt'a haber yolladı, kendisi de *Bolivar* ile geldi. Toskana belediyesi, işçi kıyafetinde kürek ve kazma ile mücehhez bir manga asker yollamıştı.

Evvelâ Williams'ın cesedi meydana çıkarıldı. Arkadaşları, yakıcı kumun üzerinde ayakta, askerlerin çalışmasını seyrediyorlar ve bir nevi dehşet ve merakla karışık hüzünle bu ilk çıkan insan bakiyesine bakıyorlardı. Evvelâ siyah ipekli bir mendil köşesi gözüktü, sonra bir yaka, nihayet ceset. Öyle bozulmuştu ki, askerler dokunur dokunmaz azaları gövdeden ayrıldı. Bu işi, işkence âletlerine benziyen büyük kıskaçlarla yapıyorlardı.

Byron, bu şekilsiz et ve kemik kütlesine baktı ve: «Bir insan cesedi ha! dedi. Daha fazla bir koyun iskeletine benziyor.» Son derece müteessirdi, ve âdî saydığı bu heyecanını, lâkayit tavırlarla saklamıya çalışıyordu. Askerler kafa tasını çıkarırlarken: «Bir dakika durun! dedi. Çene kemiğini göreyim». Sonra ilâve etti: «Kendisiyle konuştuğum her adamı dişlerinden tanırım... Hep ağıza bakarım; gözlerin saklamak istediği şeyleri o söyler.»

Çam ormanlarından yüksek bir yığın hazırlanmıştı. Trelawny bir meşale yaklaştırdı ve reçineli büyük alev, hareket-

siz havada yükseldi. Hararet birdenbire öyle şiddetli oldu ki, seyirciler uzaklaşmak mecburiyetinde kaldılar. Kemikler yanarken aleve saf ve güzel bir gümüş parlaklığı verdiler; alevlerin şiddeti biraz hafifleyince, Byron ve Hunt yaklaştılar ve ölüm yatağına, günlük, tuz ve şarap serptiler.

Byron:

— Haydi, dedi, arkadaşımızı boğan bu suların kuvvetini deneyelim... Kotra battığı zaman acaba sahilden ne kadar uzaktaydılar!

Şüphesiz bu dakikada, teessürüne tatlı bir kanaat karışıyordu. Çanakkaleyi yüzerek geçen Lord Byron bu küçük dalgalı denizde kolay kolay boğulmazdı. Soyundu, suya atladı, ve süratle uzaklaştı. Trelawny ve Hunt onu takip ettiler. Uzakta cesedin yakıldığı yer sahilde pırıldayan bir nokta halinde gözüküyordu.

***

Ertesi gün Shelley'in sırası geldi. Viareggio kasabasına daha yakın bir yerde, deniz ile bir çam ormanı arasında kumun içine gömülüydü.

Hava fevkalâde güzeldi. Açık ziyanın altında, parlak sarı renkte kum ve menekşe rengi deniz tezatların en güzelini teşkil ediyordu.

Köyden birçok çocuk bu nadir manzarayı görmeye gelmişlerdi; fakat hürmetkâr bir sükût muhafaza edildi. Byron bile düşünceli ve yorgun bir halde idi: «Ah demir irade! diye düşünüyordu. İşte bu kadar cesaretten baki kalan şey... Jupiter'e Prométhée'ye meydan okudun... Ve şimdi ne oldun...»

Askerler kazdıkları halde, cesedi bulamıyorlardı. Birdenbire sert ve boş bir ses, kafa tasına çarptıklarını haber verdi. Byron ürperdi. Birdenbire Cenevre gölünde beraber bulundukları fırtınayı hatırladı; cesur ve ümitsiz bir halde kavuşmuş o kollar ona bu güzel ömrün hakikî bir sembolü gibi geldi. «İnsanlar ona karşı hükümlerinde nekadar yanıldılar... Tanıdığım adamların en iyisi, en az hodbin olanı... Hem de ne

centilmen! Belki bir salonda görülen centilmenlerin en mükemmeli!».

Ceset kireçle kaplanmıştı, hemen hemen tamamiyle kireçlenmişti. Tekrar alevin üzerine günlük, yağ ve tuz serpildi, ve bol bol şarap döküldü. Hararet havayı titretiyordu. Üç saat geçmişti ki, fevkalâde bir cesamette olan kalp hâlâ tamamiyle yanmamıştı. Trelawny ateşin içine elini daldırdı ve bir mukaddes yadigâr olmak üzere onu aldı.

Bir askerin kazmasiyle çatlamış olan kafa taşı açıldı ve beyin, uzun müddet bir kazan içinde gibi kaynadı.

Byron bu manzaraya tahammül edemedi. Evvelki gün gibi çıplak olarak denize atladı ve körfezde demirli olan *Bolivar*'a kadar yüzdü. Trelawny, kendi getirdiği, meşe ağacından yapılı, kadife kaplı bir kap içine külleri ve beyazlaşmış kemikleri koydu. Ona merakla bakan köylü çocukları, bu bakiyeler İngiltere'ye götürülürse, ölülerin küllerinden tekrar dirildiklerini birbirlerine anlatıyorlardı.

Bu hikâyedeki mühim şahısların ne olduklarını belki söylemek lâzımdır. Sir Timothy Shelley doksan bir yaşına kadar yaşadı. Mary'ye ufak bir maaş bağladı, fakat ondan, kocasının şiirlerini ve hayatını, ihtiyar baronnet yaşadıkça neşretmiyeceği vaadini aldı. Sir Timothy öldükten sonra, (Harriet'in oğlu zaten küçük yaşta öldüğünden) ünvan ve serveti Percy-Florence'a intikal etti.

Felâket iki dul kadını, yani Mary ve Jane'ı birbirine bağlamıştı. Evvelâ İtalyada sonra Londra'da uzun müddet beraber oturdular. Kocalarının arkadaşları o kadar sadıktılar ki, Trelawny, Mary'ye izdivaç teklif etti, Hogg'da bir müddet sonra Jane'e ayni teklifte bulundu. Mary bu izdivacı reddetti, Mary Shelley ismini o kadar güzel buluyordu ki, hiçbir zaman onu terkedemiyeceğini sebep olarak gösterdi. Jane kabul etti fakat tam evlenecekleri zaman, Williams'la hiçbir vakit evli

olmadığını itiraf etti. Hindistan'da bir yerde, bir kocası vardı. Hogg bundan çekinmedi, bilâkis bir merasimden kurtuldular. Birbirlerinden hiç ayrılmadılar ve evli bir çift gibi yaşadılar. Akıllı ve çalışkan olmakla beraber, Hogg orta derecede bir avukat olmuştu, belâgat ve harareti noksandı. Hayatının sonuna doğru, çekingen ve bedbin bir ihtiyar adam olmuştu, büyük sıkıntısını izale etmek için yunanca ve lâtince okuyordu.

Claire Avrupa'da kaldı, Rusya'da mürebbiyelik etti, sonra Sir Timothy'nin ölümünde Shelley'in ona bıraktığı mühim miktar bir parayı aldı ve sefaletten kurtuldu.

Yaşları ilerledikçe bu üç kadın geçinemiyordu. Jane, Shelley'in Pise ve Casa Magni'de son aylarında yalnız kendisini sevdiğini iddia ediyordu. Bu lâkırdıları Mary'ye götürdüler. Çok öfkelenen Mary onunla alâkayı kesti. Jane yavaş yavaş biraz sağırca, fakat sevimli bir ihityar kadın olmuştu, şairden bahsedildikçe gözleri parlıyordu.

Claire, birkaç sene müddetçe bir kitap hazırlamakla meşgul oldu, Shelley, Byron ve kendisini misal alarak, mes'ut olmak için aşk üzerinde gayet ehemmiyetsiz fikirler beslemenin ne kadar lüzumlu olduğunu göstermek istiyordu. Fakat biraz aklını kaybetmişti ve uzun zaman dinlenmiye mecbur oldu. Hayatının son günlerini Floransa'da geçirdi! Katolik dinine dönmüştü ve dinî vazifelerle meşgul oluyordu.

1879 senesine doğru Byron ve Shelley hakkında malûmat arayan bir genç adam ona hatıralarını sormak üzere müracaat etti. Bu iki ismi telâffuz eder etmez, ihtiyar madamın buruşukları altında, ona yirmi yaşındayken o kadar yakışan o çekingen ve aynı zamanda vaitlerle dolu tebessümünü gördü.

— Galiba, dedi, siz de herkes gibisiniz. Byron'u sevdiğimi zannediyorsunuz?

Genç adam ona hayretle bakınca:

— Genç dostum, dedi, bir gün gelecek ki, kadınların kalbini daha iyi tanıyacaksınız. Byron gözlerimi kamaştırmıştı, fakat ona âşık değildim... Olabilirdim fakat olmadım.

Oldukça uzun bir sükûttan sonra, anketçi, biraz tereddüt ederek sordu:

— Peki hiç âşık olmadınız mı madam?

İhtiyar kadın kızardı ve cevap vermeden, gözlerini yere dikti.

Genç adam hemen hemen farkedilmiyecek kadar yavaş sesle:

— Shelley mi? dedi.

İhtiyar madam gözlerini yerden kaldırmaksızın hararetle:

— Bütün kalbimle ve bütün ruhumla, dedi.

Sonra elinin zarif bir hareketiyle genç adamın yanağını okşadı.

— S O N —

Tanesi 200 kuruş

Adsız köşk	125
Vesta Rahibesi	100
Balık Tutan Kedi Sokağı	150
Kızım ve Aşkım	100
Karamazof Kardeşler	500
Gülistan	100
Kumarbaz	125
Citadel (Şahika)	250
İtalyan Hikâyeleri	150
Rebeka	150
Gönüllü Kahraman	150
Şark Rüzgârı — Garp Rüzgârı	100
Ariel	200
Macera Arayan Kadın	150
Gençlik Hulyaları	100
Kelile ve Dimne	150
Malakalı Kadın	150
Bostan	150
Mari Antuanet	200
Bâkir Adam	150
Renkli Poçe	100
Yurt ve Dünya	200
Aşka İnanmıyan Adam	100
Aşkın Saati Gelince	100
Werther	100
Sırmalı Kaftan	100
Oğlum, Oğlum	300
Yağmurlar Gelince	500
İki Yüzlü Adam	50
Kar İzleri Örttü	150
Serge Baba	50
Kibar Korsan	200
İflâs	50
Öldüren Bahar	50
Hacı Murat	100
Canavar Tohumu	200
Maria Tarnovska	100
Dörtlerin Romanı	100
Mercan Kaya	100
Şarl IX un Kanlı Saltanatı	125
Nizamî Divanı	100
Bir Tıbbiyelinin Romanı	250
Karımı Niçin Öldürdüm	75
Çöl Çiçeklenirken	150
Karısını Kaybeden Adam	100
İklimler	150
Rişard III Faciası	100
Gaip Ufuklar	100
Şarklı Fahişe	100
Bir İzdivacın Portresi	150
Hak Erenler	75
Üç Gün Üç Gece	100
Kıralın Generali	250
Ramayana	150
Kadınlar Paviyonu	250

Basılacak Olanlar :

Lüks Muhacirler

Barbara

Satılık Kızlar

Oğullar ve Sevgilileri

Kâğıt ve Basım İşleri A. Ş.